

**YATIRIM TEŞVİK POLİTİKALARI VE MAKROEKONOMİK
ETKİLERİ: TÜRKİYE İÇİN AMPİRİK ANALİZ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Maliye Anabilim Dalı
Maliye Programı**

Selçuk BUYRUKOĞLU

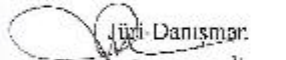
Danışman: Prof. Dr. Ersan ÖZ

**Haziran 2014
DENİZLİ**

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

Maliye Anabilim Dalı, Maliye Bilim Dalı doktora programı öğrencisi Selçuk HUYRUKOĞLU tarafından Prof. Dr. Ersan ÖZ yönetiminde hazırlanan "Yatırım Teşvik Politikaları ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye İçin Ampirik Analiz" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 26/06/2014 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Prof. Dr. Ekrem KARAHANMAZLAR

Jüri Danışman
Prof. Dr. Ersan ÖZ

Jüri
Prof. Dr. İbrahim ÖZGÜR

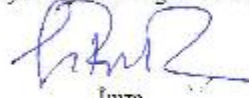

Doç. Dr. Tuzay KILDIÇ
Jüri

Jüri
Doç. Dr. Nebi NALLIOĞLU

Famukule Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 08/08/2014 tarih ve ...16/13... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve atıfı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Selçuk BUYRUKOĞLU

ÖNSÖZ

Birçok enstrümanı kullanılarak ekonomik ve sosyal amaçlar güden yatırım teşvik politikaları çeşitli ülkelerde uygulama alanı bulmaktadır. Yatırımları teşvik etme amacını güden bu politikalar zamanla mikro ve makro hedeflerde benimser hale gelmiştir. Yatırımları ülkeye çekme gayesinin yanında milli gelir, istihdam, faiz oranları, enflasyon, kamu harcamaları vb. makroekonomik değerler üzerinde de belirleyici bir hal alana yatırım teşvikleri ülkelerin mevzuatlarında yer bulmuş ve yatırımcıların fizibilite etüdlerinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Çalışmanın hazırlanmasındaki temel gaye ise, yatırım teşviklerinin etkinliğini ölçmek adına belirlenen makroekonomik değişkenler ile yatırım teşvikleri arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

Çalışmanın oluşmasındaki katkılarından dolayı tez danışmanı sayın Prof. Dr. Ersan ÖZ'e, tezin her bir bölümünü titiz bir şekilde okuyan ve eleştiren sayın Prof. Dr. İbrahim ORGAN'a, tez savunmasındaki yapıcı eleştiri ve görüşlerinden ötürü sayın Prof. Dr. Ekrem KARAYILMAZLAR'a ve tez savunmasındaki pozitif enerjisini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Yusuf KILDİŞ'e ayrı ayrı teşekkür etmek isterim. Tezin her bir bölümündeki katkı ve emeklerinden ötürü sayın Doç. Dr. Şaban NAZLIOĞLU ve sayın Yrd. Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR TÛLÛMCE'ye de teşekkürü ayrı bir borç bilirim. Bu günlere gelmemde gerek maddi gerekse manevi desteklerinin eksikliğini hiçbir zaman hissetmediğim annem, babam ve aile fertlerimiz ile hayat arkadaşım Ayşin BUYRUKOĞLU'na ise ayrıca müteşekkirim.

ÖZET

YATIRIM TEŞVİK POLİTİKALARI VE MAKROEKONOMİK ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Buyrukoğlu Selçuk

Doktora Tezi

Maliye ABD

Maliye Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ersan ÖZ

Haziran 2014, 184 Sayfa

Küreselleşen dünya ile birlikte, tüm ülkeler kalıcı sermayeleri kendi ülkelerine çekmek ve uzun vadede barındırmak adına sermaye yatırımcılarına bir takım kolaylıklar sağlamaktadır. Özellikle “minimum maliyet maksimum kar” felsefesi ile yatırım kararı alan girişimciler, ciddi fizibilite etüdüleri yaparak yatırımlarını gerçekleştirir hale gelmiştir. Bu bağlamda da ülkeler yatırımları cazip kılan düzenlemelere yasalarında yer vererek ülke ekonomilerinin gelişimi adına adımlar atmaktadır. İlgili düzenlemeleri inceleyen yatırımcılar ise ülkelerin yatırım açısından güvenilirliğini de dikkate alarak yatırımlarını gerçekleştirmektedir. Genel olarak “yatırım teşvikleri” adını alan bu düzenlemeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Ülkemizde de yatırım teşvik düzenlemelerine özellikle planlı ekonomiye geçiş sonrası ayrı bir önem verilmektedir. Gün geçtikçe gelişen bu düzenlemelerle birlikte istihdam, ekonomik büyüme, enflasyon, faiz oranları ve kamu harcamaları gibi ekonomik göstergelerde de değişim meydana gelmektedir.

Bu çalışma, yatırım teşviklerinin öne çıkan ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri ele alınmış ve teşviklerin göstergeler üzerindeki genel etkisi ampirik model yardımıyla tartışılmıştır. Bu inceleme yapılırken, Türkiye’de 1980-2012 yılları arasındaki yatırım teşviklerine ilişkin veriler ile istihdam, ekonomik büyüme, enflasyon, faiz oranları ve kamu harcamaları gibi temel ekonomik göstergelere ilişkin verileri kullanılmış ve genel bulgu olarak Türkiye’deki yatırım teşvik politikalarının büyüme ve teşvik kapsamında sağlanan istihdam ile anlamlı, istihdam ile DYY arasında anlamsız ilişki sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir önemli sonuç ise, doğrudan sermaye yatırımcısının Türkiye’ye yatırım yaparken yatırım teşviklerinden ziyade temel makroekonomik göstergelerden olan büyüme, faiz oranları, kamu harcamaları ve istihdam gibi değişkenleri daha fazla dikkate aldığıdır.

Anahtar Kelimeler: Teşvikler, Yatırım Teşvikleri, Avrupa Birliği, Türkiye, Vektör Otoregesif Modeli.

ABSTRACT

INVESTMENT INCENTIVES POLICIES AND MACROECONOMIC EFFECTS: AN EMPIRICAL STUDY ON TURKEY

Buyrukoğlu Selçuk

Doctoral Thesis
Public Finance Department
Public Finance Programme
Adviser of Thesis: Professor. Ersan ÖZ

June, 2014, 184 Pages

Along with the globalized world, all countries provide capital investors with some certain facilities in order to attract permanent capitals to their countries and to keep them for long term periods. The entrepreneurs, particularly those who make decision of investment based on the philosophy of ‘minimum cost, maximum profit’, have found opportunity to realize their investments by carrying out serious feasibility studies. In this context, countries take steps for their economic development by enacting regulations in their legislations that make investments attractive. Investors, on the other hand, who examine the related regulations make their investments accordingly, considering the reliability of the country in terms of the investments they make. These regulations, generally called “investment incentives”, have become a significant factor that directly allows foreign capital into the countries. In our country, a special interest was given to the regulations on investment incentives, particularly after the adoption of planned economy. Along with the regulations that are developing day by day, economical figures such as employment, economic growth, inflation, interest rates and public expenses have started/ happened to change.

This study deals with the effects of investment incentives on economical figures and overall impact of incentives on figures were discussed by using ampirical model. Within the context of this study, the data about the investment incentives and economical figures as economic growth, inflation, interest rates and public expenses in Turkey between 1980 and 2012 was used and the findings showed that there was meaningful relation between ‘investment incentive policies and the employment provided within the frame of incentives’, while the relation between FDI and employment was found to be meaningless. Another significant result of the study is that capital investors in Turkey pay more attention to the changes as growth, interest rates, public expenses and employment as essential macro economic figures than the investment incentives while investing in Turkey.

Keywords: Incentives, Investment Incentives, European Union, Turkey, Vector Otoregesif Model

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
TEŞVİK KAVRAMI VE YATIRIM TEŞVİKLERİ	4
1.1. Teşvik Kavramı.....	4
1.2. Teşviklerin Önemi.....	5
1.3. Teşviklerin Özellikleri	6
1.4. İktisadi Düşüncelerde Teşvik Kavramı.....	7
1.4.1. Merkantilist Düşünceye Göre Teşvikler	8
1.4.2. Klasik-Liberal Düşünceye Göre Teşvikler	8
1.4.3. Sosyalist Düşünceye Göre Teşvikler	9
1.4.4. Keynesyen Düşünceye Göre Teşvikler	10
1.4.5. Arz Yanlı İktisadi Düşünceye Göre Teşvikler	10
1.5. Teşviklerin Sebepleri ve Amaçları.....	12
1.6. Teşvik Çeşitleri	16
1.6.1. Amaçlarına Göre Teşvikler	16
1.6.2. Mahalli Yapılarına Göre Teşvik Çeşitleri	19
1.6.2.1. Merkezi İdarece Uygulanacak Teşvikler	19
1.6.2.2. Yerel İdarelerce Uygulanacak Teşvikler.....	20
1.6.2.3. Fonlar Aracılığı İle Yürütülecek Destekler.....	21
1.6.3. Gelişmişlik Düzeyine Göre Teşvikler.....	21
1.6.4. Kapsamına Göre Teşvikler.....	22
1.6.4.1. Genel Amaçlı Teşvikler	22
1.6.4.2. Özel Amaçlı Teşvikler	22
1.6.5. Yatırım Teşvikleri	23
1.6.5.1. Yatırım Teşviklerinin Avantajları ve Dezavantajları	23
1.6.5.2. Yatırım Teşviklerinin Araçları	24
1.6.5.2.1. KDV İstisnası	27
1.6.5.2.2. Gümrük Vergisi Muafiyeti	27
1.6.5.2.3. Vergi İndirimi.....	28
1.6.5.2.4. Faiz Desteği.....	28
1.6.5.2.5. Gelir Vergisi Stopajı Desteği	29
1.6.5.2.6. Ar-Ge Yardımı	29
İKİNCİ BÖLÜM.....	31
TÜRKİYE'DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİK POLİTİKALARI.....	31
2.1. Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Tarihsel Gelişimi	31
2.1.1. Osmanlı Döneminde Yatırım Teşvikleri.....	31
2.1.2. Planlı Ekonomi Dönemi Öncesi Teşvikler (1960 Öncesi).....	32

2.1.3. Planlı Ekonomi Dönemi Teşvikler (1960-1980 Arası)	36
2.1.4. 1980 Sonrası Uygulanan Teşvik Politikaları	38
2.2. Türkiye’de 2002 Yılı Sonrası Uygulanan Yatırım Teşviklerine Genel Bir Bakış	48
2.2.1. 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’da Teşvikler	49
2.2.1.1. 5084 Sayılı Kanun Kapsamındaki Teşvik Araçları.....	52
2.2.1.1.1. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki	52
2.2.1.1.2. Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki	53
2.2.1.1.3. Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi	53
2.2.1.1.4. Enerji Desteği.....	53
2.2.1.2. 5084 Sayılı Kanunun Uygulama Sonuçları.....	54
2.2.1.2.1. 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Sektörler İtibariyle Verilen Teşvik Belgesi Sayısı	57
2.2.1.2.2. 5084 Sayılı Kanun ile Verilen Teşvik Sonucunda Yaratılan İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı	57
2.2.2. 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’da Teşvikler.....	58
2.2.2.1. 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Kapsamında Kullanılan Teşvik Araçları	62
2.2.2.1.1. Gümrük Vergisi Muafiyeti	62
2.2.2.1.2. Katma Değer Vergisi İstisnası	63
2.2.2.1.3. Faiz Desteği.....	63
2.2.2.1.4. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği.....	63
2.2.2.1.5. Vergi İndirimi.....	64
2.2.2.1.6. Yatırım Yeri Tahsisi.....	65
2.2.3. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’da Teşvikler.....	66
2.2.3.1. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Kapsamında Teşvik Uygulamaları	69
2.2.3.1.1. Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları	69
2.2.3.1.2. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları	70
2.2.3.1.3. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları	72
2.2.3.1.4. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları	74
2.2.3.2. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’da Teşvik Araçları.....	76
2.2.3.2.1. Gümrük Vergisi Muafiyeti	77
2.2.3.2.2. KDV İstisnası ve İadesi.....	78
2.2.3.2.3. Faiz Desteği.....	78
2.2.3.2.4. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği.....	79
2.2.3.2.5. Sigorta Primi Desteği	81
2.2.3.2.6. Gelir Vergisi Stopajı Desteği	81
2.2.3.2.7. Vergi İndirimi.....	81
2.2.3.2.8. Yatırım Yeri Tahsisi.....	82
2.2.3.3. Öncelikli Yatırım Konuları	83
2.2.3.4. Bir Alt Bölge Desteğinden Yararlanacak Yatırımlar	85
2.2.4. Yatırım Teşvik Belgelerine Ait İstatistikî Veriler ve Değerlendirilmesi	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	90
AVRUPA BİRLİĞİ VE SEÇİLMİŞ DÜNYADA ÜLKELERİNDE	90
YATIRIM TEŞVİKLERİ.....	90

3.1. Avrupa Birliği ve Yatırım Teşvikleri.....	90
3.1.1. Avrupa Birliğinde Teşviklerin Amaçları	93
3.1.2. AB’de Devlet Yardımlarının Kontrolü	93
3.1.3. Avrupa Birliğinde Yatırım Teşvik/Yardım Türleri.....	95
3.1.4. AB’de Devlet Yardımlarının İçeriği	96
3.1.5. Avrupa Birliği Ülkelerinin Yatırım Teşvik Politikaları ve Yatırım Birimleri	100
3.1.6. Avrupa Birliği Ülkelerinde Yatırım Teşvik Araçları.....	105
3.1.7. AB Üyesi Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri	108
3.1.8. Türkiye ile AB Üyesi Ülkeler Arasındaki Doğrudan Yatırımların Seyri ...	110
3.2. Bazı Dünya Ülkelerinde Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri	111
3.2.1. ABD’de Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri	111
3.2.2. Çin’de Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri.....	115
3.2.3. Japonya’da Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri .	120
3.2.4. Güney Kore’de Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri	124
3.2.5. Rusya’da Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri.....	126
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	129
TÜRKİYE İÇİN EKONOMETRİK MODEL VE BULGULAR	129
4.1. Literatür İncelemesi	129
4.2. Metodoloji	135
4.2.1. Değişkenler ve Yöntem.....	135
4.2.2. Ekonometrik Analiz Sonuçları.....	136
4.2.2.1. İstihdam Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	136
4.2.2.2. Büyüme Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları.....	142
4.2.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları.....	151
4.2.2.4. Teşvik İstihdamı Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	157
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	168
EKLER	179
ÖZGEÇMİŞ	184

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Laffer Eğrisi.....	11
Şekil 2: Teşviklerin Amaçları	15
Şekil 3: Yatırımlarda Sektörel Seçicilik ve Bölgesel Gelişmişlik Süreci	39
Şekil 4: 2004-2009 Yılları Arası Verilen Teşvik ile Yaratılan İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı.....	58
Şekil 5: AB’de Devlet Yardımlarının Kontrolüne İlişkin Usul	94
Şekil 6: Japonya’da Yatırımları Teşvik Etmenin Etkileri	120
Şekil 7: Ters Kökler Birim Çemberi	138
Şekil 8: Ters Kökler Birim Çemberi	144
Şekil 9: Ters Kökler Birim Çemberi	152
Şekil 10: Ters Kökler Birim Çemberi	159
Şekil 11: Yatırım Teşviklerinin Belirlenen Değişkenler Üzerindeki Etkisi.....	165

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Teşvik Çeşitleri.....	16
Tablo 2: Amaçlarına Göre Teşvik Çeşitleri ve Kapsamları.....	18
Tablo 3: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Teşvik Uygulama Amaçları.....	21
Tablo 4: Yatırım Teşviklerinin Avantaj ve Dezavantajları.....	24
Tablo 5: Teşvik-i Sanayi Kanunundan Yararlanan Şirket Sayısı.....	35
Tablo 6: 1995 Yılı Öncesi ve Sonrasında Yatırım Teşvik Tedbirlerindeki Değişim.....	40
Tablo 7: Türkiye'deki Teşvik Araçları ve Bunların Uygulama Şekli (1980-2002).....	40
Tablo 8: 1979-2012 Yılları Arasında Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (%).....	44
Tablo 9: Toplam Kamu Sabit Sermaye Yatırımlarında Gelişmeler ve Hedefler.....	45
Tablo 10: 5084 Sayılı Teşvik Kanunu Kapsamında Bulunan İller.....	51
Tablo 11: 5084 Sayılı Kanunda Uygulanan Teşvik Araçları.....	54
Tablo 12: Gelir Vergisi Stopajı Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlara ve Yıllara Göre Dağılımı.....	55
Tablo 13: Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlara ve Yıllara Göre Dağılımı.....	56
Tablo 14: Enerji Desteği Uygulama Sonuçlarının Yıllar İtibarıyla Dağılımı.....	56
Tablo 15: 2004-2009 yılları Arası Verilen Teşvik Belgesi.....	57
Tablo 16: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına Göre Dört Gruba Ayrılmış Bölgeler.....	59
Tablo 17: Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler.....	60
Tablo 18: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Yatırım Tutarları.....	62
Tablo 19: Bölgesel ve Sektörel Faiz Puan Desteği.....	63
Tablo 20: Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Süreleri.....	64
Tablo 21: Vergi İndirimi ve Yatırıma Katkı Oranları.....	64
Tablo 22: 31/12/2010 Tarihine Kadar Yatırıma Başlanması Halinde Vergi İndirimi....	65
Tablo 23: 2009/15199 Sayılı BKK Gereği Teşvik Tedbirleri ve Rejimlerinin Tasnifi ..	66
Tablo 24: Teşvik Belgeleri Kapsamında Yatırım Cinslerine Ait İstatistikler.....	68
Tablo 25: Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler.....	71
Tablo 26: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Bölgesel Teşvik Unsurları.....	72
Tablo 27: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Sabit Yatırım Tutarları.....	73
Tablo 28: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Büyük Ölçekli Yatırımlarda Teşvik Unsurları.....	74
Tablo 29: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Stratejik Yatırımlarda Teşvik Unsurlar.....	75
Tablo 30: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Teşvik Araçları ve Uygulanacağı Yatırımlar	77
Tablo 31: Faiz Desteğinde Yapılan Değişiklikler.....	79
Tablo 32: Sigorta Primi İşveren Hissesi Destek Süreleri.....	80
Tablo 33: Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteğinin Sabit Yatırım Tutarına Oranı (%)..	80
Tablo 34: Vergi İndirimi.....	82
Tablo 35: 31/12/2013 Tarihine Kadar Yatırıma Başlanması Halinde Vergi İndirimi....	82
Tablo 36: Yatırım Yeri Tahsisi Ödeme Tutarları.....	83
Tablo 37: 01/01/2004-31/12/2013 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sayısı, Öngörülen Yatırım Tutarı ve İstihdam Sayısı.....	86
Tablo 38: Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (01/01/2004-31/12/2013)....	87
Tablo 39: Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgesel Dağılımı(01/01/2004-31/12/2013).....	88
Tablo 40: Yatırım Teşvik Uygulamalarında Destek Sınıflarına Ait İstatistik Veriler (2003-2013).....	89

Tablo 41: AB’de Yardım Türlerinin Dağılımı	96
Tablo 42: AB’de Bölgesel Yardımların Dağılımı (2011)	97
Tablo 43: AB’de Toplam Sektörel Yardımların Dağılımı (2011) (%)	98
Tablo 44: AB’de Yatay Yardımlar	99
Tablo 45: AB Üyesi Ülkelerin Yatırım Teşvik Politikaları ve Yatırımlarla İlgilenen Sorumlu Birimleri	100
Tablo 46: Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Yatırım Teşvik Araçları	106
Tablo 47: AB Üyesi Ülkelerin 2003-2012 Döneminde Dünya Ülkeleri İle Olan Uluslararası Yatırım Pozisyonu (Milyon Euro)	108
Tablo 48: AB Üyesi Ülkelerin 2003-2011 Dönemindeki Doğrudan Yatırım Stoklarının GSYİH’ya Oranı (%)	109
Tablo 49: Türkiye’ye AB Üyesi Ülkeler Aracılığı ile Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar, 2001-2010)	110
Tablo 50: Türkiye’nin AB Üyesi Ülkelere Yapmış Olduğu Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar, 2001-2010)	111
Tablo 51: ABD Hükümetinin Ülkelere Göre Vermiş Olduğu Teşvik ve Krediler 2000-2010 (Milyon Dolar)	114
Tablo 52: ABD’deki Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri (2002-2012)	115
Tablo 53: Çin’de Teşvik Türleri	116
Tablo 54: Çin’de Kurumlar Vergisi Teşvikleri	118
Tablo 55: Çin’de Yatırım Türlerine Göre Yatırım Miktarları (Milyon Dolar) (2009-2012)	119
Tablo 56: Japonya’daki Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri (2003-2012)	124
Tablo 57: Güney Kore’deki Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri (2008-2012)	126
Tablo 58: Rusya’daki Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri (2008-2012)	127
Tablo 59: Modellerde Kullanılan Değişkenler ve Veri Kaynakları	135
Tablo 60: Çalışma Kapsamında Oluşturulan Modeller	136
Tablo 61: İstihdam Modeli Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları	137
Tablo 62: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	137
Tablo 63: VAR Modeli Varsayımlarının Testi	138
Tablo 64: İstihdam Modeline Ait Varyans Ayırıştırma Sonuçları	139
Tablo 65: Büyüme Modeli Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları	143
Tablo 66: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	144
Tablo 67: VAR Modeli Varsayımlarının Testi	144
Tablo 68: Büyüme Modeline Ait Varyans Ayırıştırma Sonuçları	147
Tablo 69: Doğrudan Yabancı Yatırım Modeli Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları	151
Tablo 70: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	152
Tablo 71: VAR Modeli Varsayımlarının Testi	152
Tablo 72: Doğrudan Yabancı Yatırım Modeline Ait Varyans Ayırıştırma Sonuçları ...	154
Tablo 73: Teşvik İstihdamı Modeli Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları	158
Tablo 74: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	158
Tablo 75: VAR Modeli Varsayımlarının Testi	159
Tablo 76: Teşvik İstihdamı Modeline Ait Varyans Ayırıştırma Sonuçları	160

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

\$: Dolar
%	: Yüzde
Δ	: Değişim
€	: Euro
A.Ş.	: Anonim Şirket
AB	: Avrupa Birliği
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey-Fuller
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AR	: Auto-Regresif
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
ATAD	: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
B to B	: Business to Business
B2B	: Business to Business
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
BOP	: Base of the Economic pyramid
BÜMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürü
CEO	: Chief Executive Officer
CKD	: Completely Knocked Down
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
EKK	: En Küçük Kareler Yöntemi
ERP	: Bölgesel Program Kredileri
EU	: European Union
FDI	: Foreign Direct Investment
G	: Milli Gelir
GATS	: General Agreement on Trade in Services
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GİTES	: Girdi Tedarik Stratejisi
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
HDI	: Human Development Index
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İTH	: İthalat
JETRO	: Japan External Trade Organization
K.V.	: Kurumlar Vergisi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖİ	: Kamu Özel İşbirliği

KÖY	: Kalkınmaya Öncelikli Yöre
KPSS	: Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MESS	: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OFII	: Organization for International Investment
OHAL	: Olağanüstü Hal
OKA	: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
PCNC	: Presidential Council on National Competitiveness
PKF	: Pannell Kerr Forster
PP	: Philips-Peron
R	: Faiz Oranı
R.G.	: Resmi Gazete
RIT	: Regional Industry Tie-Up
SEZ	: Özel Ekonomik Bölgeler
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEPEV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TL	: Türk Lirası
TR	: Türkiye
TRIPS	: Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
TSSY	: Toplam Sabit Sermaye Yatırımları
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
U.S.	: United States
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
UNDP	: United Nations Development Programme
VAR	: Vektör Otoregresyon Analizi
vb.	: ve benzeri
VZA	: Veri zarflama Analizi
YT	: Yatırım Teşvikleri

GİRİŞ

Uluslararası platformda yaşanan gelişmelere bağlı olarak hemen hemen her ülke kendi kabuğunu kırarak diğer ülkelerle ticaret yapmaya başlamıştır. Kürselleşmenin ciddi katkısı olduğu düşünülen bu durum, serbest piyasa ekonomisi ile birlikte dışa açık ekonomi politikalarını benimseyen ülkeler tarafından tercih edilir bir hal almıştır. Bu ülkeler serbest piyasa ekonomisinin yanında rekabet güçlerini artırma çabaları ile de bir adım önde olma gayreti benimsemişlerdir. Bu gayret ile birlikte bir takım yasal düzenlemeler eşliğinde özellikle kalıcı sermaye adına ülkeler cazip olma yollarını aramışlardır. Yabancı bir ülkeye yatırım yapacak olan bir yatırımcının da yatırım koşulları arasında arar hale geldiği bu düzenlemeler “yatırım teşvikleri” olarak adlandırılmaktadır. Yatırımcıların çok farklı şekillerde karşılıklarına çıkan bu tür düzenlemeler ile yatırımcılar da yatırım kararlarını vermektedir. Nitekim “minimum maliyet maksimum kar” felsefesi ile hareket eden yatırımcılar ülkelerin düzenlemiş oldukları yatırım teşvişlerini önemseyerek yatırım kararı almaya başlamışlardır.

Türkiye’de 1963’te Avrupa Topluluğu ile başlayan entegrasyon hareketleri 1996 yılında Gümrük Birliği ile güç kazanmış ve küreselleşme hareketi üzerinde kendi payını arama gayreti kendisini göstermiştir. Ülke içerisinde yapılan yasal düzenlemeler ile de bu durum perçinlenmiş ve Türkiye doğrudan yabancı sermaye yatırımları adına tercih edilebilir bir konuma bürünmüştür. Yapılan her yasal düzenleme küresel rekabet ile yeni düzenlemeleri peşinden getirmiş ve yatırım teşvikleri yatırımcılar için ciddi bir çekim faktörü olmuştur. Dünyada yatırım teşvikleri adına yapılan düzenlemeler de bu durumun küresel rekabet adına gerekliliğini bir defa daha ön plana çıkarmıştır. Özellikle vergisel düzenlemeler olarak karşılaşılan yatırım teşvikleri, Ar-Ge yardımı, yatırım yeri tahsisi, faiz desteği ve sigorta primi işveren hissesi desteği gibi yatırımcı üzerinde maliyetleri minimize edecek araçları kapsamaktadır. Bu teşvik araçları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte temel gaye sabitliğini muhafaza etmektedir.

Literatürde yatırım teşviklerinin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini ele alan çalışmalar mevcuttur. Fakat ilgili çalışmalarda yatırım teşvikleri ile herhangi bir makro ekonomik değişken arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu çalışmada ise yatırım teşvikleri ile kişi başına GSYİH, kamu harcamaları, istihdam, doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), nüfus, faiz oranları ve TÜFE gibi seçilmiş değişkenlerin tamamı arasındaki etkileşim incelenmiştir. Böylece, literatürde tek tek irdelenen yatırım teşvikleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki bütün halinde ele alınarak toplu bir görüntü çizilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışma dört ana başlıktan oluşmuştur.

Birinci bölümde, teşvik kavramı teorik çerçevede incelenmiş, teşvik kavramının tanımına, önemine, özellikleri, iktisadi düşüncelerin teşvik kavramına bakış açısına, sebeplerine, amaçlarına ve avantajları/dezavantajlarına yer verilmiştir. Ayrıca yatırım teşvikleri ayrı bir başlıkta incelenmiş olup, dünya genelinde ön plana çıkan yatırım teşvik araçlarının açıklamasına da değinilmiştir.

İkinci bölümde, yatırım teşvikleri Türkiye özeline inilerek ele alınmıştır. Türkiye’de yatırım teşviklerinin tarihsel gelişimi, Osmanlı döneminden itibaren incelenmiştir. Türkiye’de yatırım teşviklerinin tarihsel gelişimi de kendi içerisinde üç kısma ayrılmıştır. İlk olarak cumhuriyet tarihine kadar olan teşvikler, ikinci olarak cumhuriyet tarihinden Türkiye’nin planlı ekonomi dönemine geçiş yaptığı yıl olan 1960 yılına kadar olan dönem ve son olarak ta 1960’dan günümüze kadar olan dönem incelenmiştir. Her bir dönemdeki yatırım teşviklerine ilişkin yasal düzenlemeler ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca daha da özele inilerek, son on yılda uygulama alanı bulmuş yatırım teşviklerine ilişkin kanunlar/kararlar irdelenmiştir. Bu kanunlarda yer alan yatırım teşvik araçları da ayrıca açıklanmıştır. Son olarak ise, Türkiye’de yatırım teşvik istatistiklerine tablolar yardımıyla yer verilerek gelişim veya gerileme sebepleriyle incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Avrupa Birliği (AB) ve seçilmiş dünya ülkeleri olan; ABD, Çin, Japonya, Rusya ve Güney Kore’de uygulanan yatırım teşvik politikalarına ve yatırım teşvik araçlarına yer verilmiştir. Avrupa Birliğinde genel kabul görmüş teşvik politikasının birliğe ait mevzuattaki yeri ele alınmıştır. Ayrıca her bir AB üyesi ülkenin temel yatırım teşvik politikası ile teşvik araçları da ayrıca incelenmiştir. Bu başlıklardan sonra AB üyesi ülkeler ile Türkiye arasındaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının karşılaştırmalı analizi tablolar yardımıyla açıklanmıştır. Avrupa Birliğinde yatırım teşviklerine ilişkin açıklamalardan sonra ise yukarıda sayılan ülkeler sırasıyla ele

alınmış ve yatırım teşvik politikaları, yatırım teşvik araçları ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin seyir gözlemlenmiştir.

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise, yatırım teşviklerine ilişkin ampirik model çalışmasına yer verilmiştir. Bu bölümde öncelikli olarak yatırım teşviklerini inceleyen yerli ve yabancı çalışmalar yardımıyla literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Sonrasında, ilgili modeller ve değişkenleri incelenerek sonuçlar yorumlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, Türkiye’de 1980-2012 yılları arasında uygulama alanı bulmuş olan yatırım teşvik politikalarının birçok makroekonomik değişken üzerinde istatistiki olarak anlamsız bir ilişki sonucuna ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEŞVİK KAVRAMI VE YATIRIM TEŞVİKLERİ

1.1. Teşvik Kavramı

Belirli bir iktisadi veya sosyal amaca ulaşabilmek için maddi destek ve hukuki kolaylıklar şeklinde tanımlanan *teşvik* kavramı (TDK, Büyük Sözlük), ülkemizde farklı kavramlarla farklı şekilde kullanılabilir. Teşvik kavramı yerine literatürde “sübvansiyon”, “iktisadi gayeli mali yardım”, “üreticiye yapılan transfer harcamaları”, “primler”, “ucuz krediler”, “ayni yardımlar” gibi kavramlar da kullanılmaktadır (Acinöroğlu, 2009:149).

Teşvik kavramı yerine sübvansiyon kavramını kullanmayı tercih eden OECD (OECD, 2001a:18), “belirli firmaları veya sektörleri gözeterek piyasada rekabeti etkileyen ve böylece kapsamlı bir refah kaybına yol açan devlet politikası” şeklinde bir tanımlamaya giderken yine teşvik kavramına paralel olarak devlet yardımı kavramını kullanan AB ise (DPT, 2007: 73), “bir üye devlet tarafından veya devlet kaynakları vasıtası ile herhangi bir şekilde yapılan ve belirli teşebbüsleri veya belirli malların üretimini kayıtarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden uygulamalar” olarak tanımlamaktadır. UNCTAD (2004)’ın tanımına göre teşvik; belirli bir kuruluş ya da kuruluş grubuna belirli bir biçimde davranmaya yönlendirmek için hükümetler tarafından ya da hükümetlerin talimatı doğrultusunda sağlanan her türlü ölçülebilir ekonomik avantajdır.

Ülkemizde ise T.C. Hazine Müsteşarlığı tarafından “belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi ve/veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme” şeklinde tanımlama yöntemi tercih edilmiştir.

Türkiye’de yatırımların ve istihdamın artırılması, ihracatın ve KOBİ’lerin desteklenmesi, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi gibi çok farklı amaçlarla pek çok teşvik programları uygulanmaktadır. Ancak bu teşvikler arasında uzun bir uygulama geçmişi bulunan yatırım teşviklerinin

ayrı bir yeri bulunmaktadır. Nitekim yatırım teşvikleri, Osmanlı Devletinde 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayinin geliştirilmesi çalışmaları çerçevesinde uygulanmaya başlamış, ilerleyen süreçte günün şartlarına göre değiştirilmiş ve geliştirilmiştir (Eser, 2011: 3-4).

1.2. Teşviklerin Önemi

Nihai amacı kar elde etmek olan özel sektör, yatırımlarını yönlendirirken birçok unsuru göz önünde bulundurarak yatırım yapmaktadır. Coğrafi altyapı, ulaşım, doğal kaynakların yeterliliği/yetersizliği ve teknolojik imkanların elverişliliği gibi faktörler özel yatırımları şekillendirirken; yatırım yapacak kişilerin fizibilite etüdü açısından da önemli bir yer teşkil etmektedir.

Günümüz itibarıyla demokrasinin ön planda tutulduğu ve her ülkede olması gerektiği yönündeki görüşler de dikkate alındığında, demokratik ülkelerde fertlerin eşit bir şekilde yaşamaları gerekmektedir. Bu bağlamda, mikro anlamda bireylerin eşit olması gerektiği yönündeki görüş makro anlamda ise bölgesel anlamda eşitliği beraberinde getirmektedir. Bu durum ise, ülke içerisinde bölgelerarası farklılıkları gidermede teşviklerin önemini bir kere daha göstermektedir.

Devletin ekonomiye müdahale araçlarından birisi olan teşvikler, makro anlamda bölgelerarası farklılıkları gidermenin yanında bireyler ve yatırım yapacak olan yatırımcılar adına da ayrıca önem arz etmektedir. Bu durumları şu şekilde sıralamak mümkündür (Küçüköğlü, 2005: 201- 202):

- Öncelikle yatırım malları ithalatının yatırımcıya yüklediği ekstra külfetler,(vergi, fon,v.s) normal olarak yatırım kararına belli ölçüde caydırıcı etki yaratacak olup, uygulanacak çeşitli istisna ve muafiyetler yatırımları teşvik edici etkilerde bulunacaklardır.
- İkinci olarak yapılacak yatırımın zaman kayıpları yüzünden, sermaye faktörüne bu süre içerisinde bir getiri sağlamayacak, enflasyonist etkiler nedeni ile doğabilecek maliyetlerin umulanın üzerinde bir külfet getirmesi riski, yatırımları caydırıcı önemli bir etken olacaktır. Dolayısıyla, bunun telafisine yönelik mekanizmaların çalıştırılması, güçlüklerin aşılması yönünde bir motivasyon ve destek sağlayacaktır.
- Üçüncüsü, piyasa ekonomilerinde bölgelerarası gelişmişlik farklarının kaldırılmasının kendi kendine gerçekleşmesinin mümkün olmamasıdır. Çünkü bu bölgeler, genellikle sermaye ve vasıflı insan gücü açısından ülkenin gelişmiş

bölgeleri lehine kan kaybeden bölgeleri olmakta, kendi hallerine bırakılmaları durumunda ekonomide teknolojik ve sosyal açıdan ikili bir yapının kronikleşmesine dönüşebilmektedir. Teşvik uygulamaları bu olumsuzlukları gidermekte önemli bir politika aracı olacaktır.

- Dördüncüsü, dış pazarlara yönelik uygun maliyette ve standartta mal üretiminin gerçekleştirilip pazarlanmasıdır. Özellikle bu alanda, günümüz ekonomileri arasındaki rekabetçi yapı, dış piyasalara yönelik yatırımların özel teşviklendirmeye tabi tutulması, hatta bu alanda, uluslararası etkinliğe sahip firma oluşumuna destek çıkacak bir özellikte olmasını gerekmektedir. Çünkü bugünün dünya ticaretinde, belirtilen nitelikteki firmaların payı oldukça yüksek bir düzeydedir. Böyle bir yapılanmaya cılız firmalarla rakip olmaya çalışmak hiçbir şey ifade etmemektedir.
- Beşinci neden ise, özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızla artan nüfusun gerektirdiği istihdam alanlarının çoğaltılması yatırımlara bağlı olmaktadır. Yapılacak yatırımlar kendilerinin dışında ikincil istihdam alanlarının da artmasına neden olacaktır. Dolayısıyla, yatırım teşvik politikası bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

Teşvikler aracılığıyla gerek mikro gerekse makro anlamda ortaya çıkan ekonomik sorunlar giderilmeye çalışılmakta olup, ülke ekonomisine birçok kazanım sağlanmış olacaktır. Yatırımların teşvikler aracılığıyla az olduğu veya hiç olmadığı bölgelere kaydırılması ile kişilerin refah seviyeleri artmış olacak ve aynı zamanda geri kalmış bölgelerde istihdam açısından önemli gelişmeler yaşanacaktır. Teşviklerin ilgili bölgelere kaydırılması ile ekonomik düzende rekabet ortamı da artacak olup tüketiciler adına ucuz ve kaliteli ürünlerin üretimi ön plana çıkabilecektir.

1.3. Teşviklerin Özellikleri

Teşviklerin en temel özelliği devlet tarafından özel sektör kuruluşlarına ve kamu iktisadi teşebbüslerine veriliyor olmalarıdır. Devlet sağlayacağı vergisel teşvikler ile elde edeceği vergi gelirinin azalmasına neden olurken, sağlayacağı düşük maliyetli kredilerle de kendi fonlarını özel sektöre transfer edecektir. Kısacası teşviklerin devlete bir maliyeti vardır. Amacına uygun olarak verilen ve doğru sonuçlar alınan bir teşvik uygulaması uzun vadede devlete kaybettirdiğinden çok daha fazlasını kazandıracaktır (İnce, 2008: 14). Çünkü Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), istihdam, beşeri sermaye, bölgesel kalkınma, bütçe açığı, dış ticaret açığı ve cari açık vb. gibi bir çok mikro ve

makro ekonomik değişken zaman içerisinde gelişim göstererek ekonomiye ciddi kazanımlar sağlayabilecektir. Ayrıca, amacına ulaşan teşvikler sonucunda firmaların karlılığı nedeniyle pozitif vergi sonucu doğuracağı söylenebilir.

Teşvik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi adına teşviklerin temel özelliklerini sıralamakta fayda vardır. Bunlar (Sarıöz, 2006: 17-18):

- Teşvikler, devlet tarafından verilir,
- Genellikle özel kesime verilmekle birlikte kamu teşebbüslerine de verilebilir,
- Teşviklerin devlete bir maliyeti vardır. Bu maliyet, nakdi teşviklerde ucuz kredi ve hibeler yoluyla yapılan transferler nedeniyle kamu fonlarının azalmasından kaynaklanacağı gibi, vergisel teşviklerde tahakkuk etmiş veya gelecekte tahakkuk edecek bir devlet gelirin bağışlanmasından kaynaklanan gelir azalması şeklinde de olabilir,
- Devlet açısından gelir kaybına veya fon azalmasına neden olurken, firmalar açısından bir “yararı¹” ifade eder,
- Yatırımın mahiyetini, bölgesini, sektörünü, büyüklüğünü ve zamanlamasını etkilemek amacıyla dönük olarak kullanılır,
- Dolaylı veya dolaysız olarak verilebilir,
- Açık veya gizli olabilir şeklindedir.

1.4. İktisadi Düşüncelerde Teşvik Kavramı

Yatırım teşvikleri, devletin ekonomiye müdahale araçlarından birisidir. Devlet, piyasanın istenilen boyutta yatırım yapamaması, bölgelerarası yatırım ortamının eşit düzeyde olmaması, dış ticaret açıklarının ülke aleyhine işlemesi gibi nedenlerle teşvik araçları ile ekonomiye müdahale etme gereği duymaktadır².

Birçok dünya ülkesinde teşvikler, ülke ekonomisinin kalkınmasına etki eden ciddi bir unsur olmuştur. Kapitalist düşünceye göre, teşvikler aracılığıyla, geç kapitalleşen ülkelerin erken kapitalleşen ülkeler seviyesine ulaşabileceği ve bu gelişimin ekonomik büyümeyi de beraberinde getireceği öne sürülmektedir. Bu gelişme ile kalkınma kuramcılarının³ savunduğu düşünce etkin olacak ve üretken sermayenin

¹ Bu yarar/fayda, firmalar açısından bir takım maliyet unsuru olarak gösterilen vergisel sorumluluklardan muafiyet/istisna/iade, arsa/arazi tahsisi, faiz desteği, sigorta primi desteği vb. gibi kazançları ifade etmektedir.

² İsmet İnönü devlet müdahalesinin gerekliliğini şu şekilde belirtmektedir: “*En serbest zannonulan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir.*” (Kepenek ve Yentürk, 2003: 60).

³ Kalkınma kuramını savunan iktisatçılara örnek olarak; W.W. Rostow, Albert O. Hirschman, Arthur Lewis, Gerald M. Meier, Ragnar Nurkse ve Paul Rosenstein Rodan gösterilebilir. Bu iktisatçılar, yoksul

gelişimine uluslararasılaşmaya yönelik ciddi adımlar atılmış olacaktır (Yılmaz, 2009: 7-8). Kapitalist ekonomik düşüncelerin yanında teşviklere yönelik yapılan bazı kuramsal açıklamalar aşağıdaki gibidir

1.4.1. Merkantilist Düşünceye Göre Teşvikler

Merkantilizm, 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadarki dönemin ulusal devletlerinin, ülkede altın ve gümüşün biriktirebilmesi için tatminkar bir dış ticaret bilançosu durumuna ulaşılmasını zorunlu gören öğretisi ve uygulamalarına verilen addır (Kibritçioğlu, 1996: 51). Merkantilist düşünceye göre, eğer bir ülkenin kendisine ait altın ve gümüş kaynakları yoksa, zenginliğe giden yol dış ticaretten geçmektedir. Buradaki temel düşünce, ülkeye olan altın ve gümüş girişinin, ülkeden dışarıya olan çıkışı aşmasıdır (Gomez, 1987:39-40). Başka bir deyişle, merkantilistler, “tatminkâr dış ticaret bilançosu”ndan, yerli üreticilerin dış rekabetten korunması ve yurtiçi tüketimin sınırlandırılması yoluyla, ülke lehine oluşturulacak bir dış ticaret fazlasını anlıyorlardı. Bu nedenle, kimi iktisatçılara göre merkantilistler, “kuram”a ve “tüketim”e yönelik olmaktan çok, “politika”ya ve “üretim”e yöneltiler (Gomez, 1987:9). Devlet müdahaleleri ile ilgili geliştirilen ilk düşünceler, feodal yapının çözülmesi sonucu piyasa ekonomisine geçişin, paranın dolaşıma girmesinin ve kapitalist birikimin başladığı 1500’lerden 1800’lere kadar olan “Merkantilizm” döneminde olmuştur. Merkantilist düşünceye göre başta ihracatı artırmak ve ithalatı azaltmak üzere sanayinin geliştirilmesi, asgari ücret düzeyinin belirlenmesi gibi pek çok iktisadi konuda devletin yoğun bir şekilde müdahale etmesi gerekmektedir (Eser, 2011:7). Yani, merkantilist düşüncede istenilen düzeydeki dış ticaret bilançosuna ulaşılmasının temel araçları “ihracatın teşviki ve ithalatın ikamesi” şeklinde belirtilmektedir (Kibritçioğlu, 1996: 51).

1.4.2. Klasik-Liberal Düşünceye Göre Teşvikler

Klasik iktisatçıların varsayımlarına göre inşa edilmiş bir ekonomide devletin bütçesi hacimce küçük ve denk olacak, tek gelir kaynağı vergiler olacak, mümkünse borçlanılmayacak ve bütçe açıkları olabildiğince uzun vadeli borçlarla finanse

ülkelerin az gelişmişlik sorununu bu ülkelerin kendi iç dinamiklerine bağlamış, piyasa ekseninde yürüyen ilişkilerin gelişmesini sağlayacak bazı düzenlemeler yapıldığında, diğer bir deyişle piyasalara müdahale edildiğinde, kalkınmayı engelleyen bu dinamiklerin etkisiz kılınabileceğini ileri sürmüşlerdir (Solmaz, 2008). A.Hirschman, 1950’li yıllarda egemen olan bu önermeyi şu cümle ile ifade etmektedir (İnsel, 2003:185): “*Sanayileşmenin hatırı sayılır bir şekilde gecikmesi, biraz kapsamlı her projenin müteşebbis zihniyetin zayıflığıyla sınırlanması ve benzeri gerçek veya hayali birçok blokaj ögesi karşısında genel kanı, geri kalmış ülkelerin sanayileşme sürecine ancak bilinçli, yoğun ve yönlendirilmiş bir çaba sonucu girebilecekleriydi*”.

edilebilecektir (İnce, 2008: 19). Klasik-liberaller, serbest piyasa ekonomisinin üstünlüğünü savunan ve devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkan görüştür. “laissez-faire, laissez passer” (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) felsefesini benimseyen klasik-liberal görüş⁴, ekonomik hayatta düzeni sağlayan görünmez bir elin varlığına inanmaktadır (Pehlivan, 2009: 52; Kallianiotis ve Haris, 2010: 97). Klasik iktisatçılara göre optimum kaynak dağılımı ile gelir dağılımında adaleti sağlamak için devlet müdahalesine gerek yoktur. Kamunun yapacağı yatırımların ekonomiye yapacağı katkı özel sektörün yapacağı yatırımların ekonomiye yapacağı katkıdan daha düşük olacaktır. Dolayısıyla, devletin hiçbir şekilde ekonomiye müdahale etmesini benimsememektedirler.

Sanayi devriminin yaşanmaya başladığı 1750’li yıllarla birlikte üretilen malların pazarlanma sorununun ortaya çıkması, korumacı Merkantilist politikaların yerini liberal iktisat politikalarına terk etmek zorunda bırakmıştır. Adam Smith’in 1776 yılında kaleme aldığı “Ulusların Zenginliği” adlı kitabı Klasik İktisat’ın temellerini oluşturmuştur. Klasik iktisatçılar, piyasanın gizli bir el tarafından en iyi şekilde yönetildiğini ve devlet müdahalesinin en aza indirgenmesi gerektiğini savunmuşlardır (Ulusoy, 2003: 36). Bu düşünceye göre, kişilerin kendi çıkarları peşinde koşmaları halinde toplumsal fayda da en üst seviyede gerçekleşecektir.

Klasik-liberal görüşe göre, devletin görevi toplumda düzeni, iç ve dış güvenliği sağlamaktır. Bu görüşün devlete atfettiği görev “jandarma devlet” görevidir (Eser, 2011: 8; Pehlivan, 2009: 52). Piyasaların devlet müdahalesi olmadan tam istihdam düzeyine geleceğini düşünen klasikler aynı zamanda devletin teşvikler yoluyla da ekonomiye yön vermesini öngörmemektedir (İnce, 2008: 19).

1.4.3. Sosyalist Düşünceye Göre Teşvikler

Sosyalist görüş, liberal ekonomik görüşe bir tepki olarak doğmuş ve ekonomik faaliyetlerin tamamen devletin güdümünde olması gerektiğini savunmuşlardır. En katı bir biçimde 1917-1980’li yılların sonuna kadar eski Sovyetler Birliği’nde uygulama alanı bulan bu görüş, üretim ve değişim araçlarının tamamının devlet kontrolü altına alınmasını ve özel mülkiyet ile serbest ticareti yasak kılmıştır (Pehlivan, 2009: 53).

⁴ Klasik-liberal görüş, temel olarak fizyokratların düşüncelerini benimsemektedir. Dolayısıyla klasik-liberal görüş için “fizyokratların külleri üzerine inşa edilen bir akım” demek yanlış bir ifade olmayacaktır.

1.4.4. Keynesyen Düşünceye Göre Teşvikler

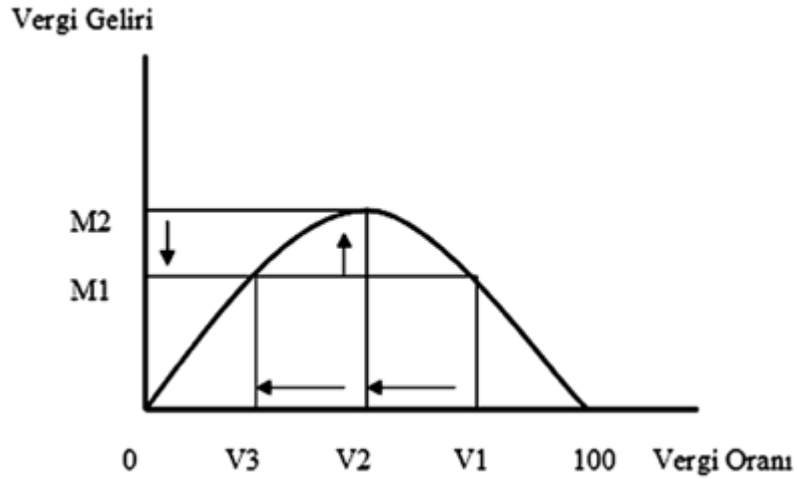
Birinci Dünya Savaşının başlarına kadar klasik sistemin otomatik dengeleyici özelliğinden şüphe duyulmamıştı. Çünkü kısa dönemli bunalımlar ya Say'ın arz talep intibaksızlıkları ile yada konjonktür dalgalanmalarla açıklanıyordu. Ancak Birinci Dünya Savaşını izleyen dönemde, özellikle 1929'da başlayan Büyük Dünya Bunalımının etkisiyle, gelişmiş batı ülkelerinde sürekli ve yaygın bir nitelik alan işsizlik ile otomatik tam istihdam görüşünü bağdaştırmanın artık olanağı kalmamıştı (Uzay, 1996: 101). John Maynard Keynes (1883-1946) ve onun görüşünü benimseyen ve literatürde Keynesyen görüş olarak anılan görüşe göre, devlet ekonomiye müdahalede bulunmalıdır. Keynes'e göre, milli gelir ve istihdam düzeyini belirleyen, toplam harcamalardır. Ekonomideki toplam harcamalar, "efektif talep" olarak da nitelendirilir. Tüketim harcamaları, yatırım harcamaları ve kamu harcamalarından ibaret olan toplam harcamalardaki yetersizlik, talebin düşmesine, üretim ve istihdamın gerilemesine yol açmaktadır (Pehlivan, 2009: 53). Bu yetersizlik ise, kamu sektörü harcamalarının artırılması yoluyla telafi edilebilir. Devlet Keynesyen iktisatçıların görüşüne göre bozuk olan ekonomik unsurlara müdahale etmesi gerekeceği için yapması gereken asli görevlerinin yanında ekonomik ve sosyal alanda yeni görevler almalıdır. Devlet, sosyal hayatı yönlendirmedeki etkinliği sağlamak amacıyla mali vergi politikalarının yanı sıra sosyal vergi politikalarını da uygulamaya sokmuştur. Adil gelir ve servet dağılımı gibi sosyal politikalar, az gelişmiş bölgelerin kalkınma çabaları, devletin vergi teşvikleri yoluyla ekonomiye müdahale etme zorunluluğunu doğurmuştur (İnce, 2008:20).

1.4.5. Arz Yanlı İktisadi Düşünceye Göre Teşvikler

Arz Yanlı İktisat, toplam talebin etkilenmesi açısından maliye politikasına ağırlık vermeyi anlamlı bulmamaktadır. Devlet harcamaları, toplam vergi gelirleri ve bütçe açığı değişkenlerini, istihdam, üretim ve gelir ile ilgili amaçlara ulaşmak açısından güvenilir bulmayan Arz Yanlı İktisat'ın, Keynesyen Teori'ye yönelik önemli bir eleştirisi; "iktisat politikasının kısa vadede istikrar sağlamak gibi amaçların yerine, daha anlamlı ve ulaşılması mümkün amaçları benimsemesi" yönünde olmuştur. Bu bakımdan, devlet politikasının temel amacının, piyasa ekonomisinin etkinliğini artıracak önlemler almak ve ekonominin potansiyel büyüme hızına ulaşmak olduğu vurgulanmıştır (Doğan, 2006: 256). Teorik temelleri 1974 yılındaki petrol fiyatlarındaki aşırı yükselmeden kaynaklanan enflasyonun yanında ortaya çıkan ekonomik durgunluğa karşı çözüm olan arz yanlı iktisat görüşü teşvikleri destekleyen en önemli görüştür. Bu

görüşü ortaya atan iktisatçı olan Arthur Laffer'e göre, enflasyonun nedeni olarak kamu harcamalarındaki artış, durgunluğun nedeni ise üretim ve yatırımları olumsuz etkileyen yüksek oranlı vergiler sorunların temel kaynağı olarak gösterilmiştir (Pehlivan, 2009: 55). Teşvikleri ilgilendiren kısım olan yüksek oranlı vergiler ilk olarak 14. asırda İbn-i Haldun tarafından ortaya atılmış olmasına karşın 1970'li yıllarda Arthur Laffer tarafından keşfedilebilmiştir (Doğan, 2006: 255). Temel olarak, vergi oranlarının belli bir noktadan sonra artmasının yatırımları caydıracağını ve bu durumda üretimin gerileyerek gelir seviyesinin düşmesine yol açacağını savunan bu görüş vergi oranları ile vergi gelirleri arasında ters bir ilişkinin olduğunu öne sürmektedir⁵.

Şekil 1: Laffer Eğrisi

Kaynak: Laffer, 2004: 2.

Şekil 1'e göre V2 oranı ile vergi gelirleri en yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Buna karşılık vergi oranının V2'nin üzerine (yani V1 seviyesine gelmesi) çıkarılması ile birlikte vergi gelirleri düşmeye başlamaktadır.

Arz Yanlı İktisatçılar ise, gelir vergisindeki bir indirimin ekonomi üzerindeki etkisinin, kamu harcamasındaki artıştan daha büyük olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu sonuca şu şekilde ulaşmaktadırlar (Savaş, 2000: 251-252);

- Gelir vergisi oranı azaltılırsa, bireylerin tasarruf arzusu artar. Tasarruftaki artış faiz oranının düşmesine ve yatırımların artmasına yol açar. Kurumlar vergisinde yapılacak bir indirim ise, yatırımın karlılığını ve kurumun tasarruf gücünü artıracaktır.

⁵ Laffer eğrisi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Blinder (1981), Laffer (2004), Heijman ve Ophem (2005), Çukurçayır, (2011).

- Bireylerin ve kurumların tasarruflarındaki artış, likiditelerinin artmasına ve borç taleplerinin azalmasına sebep olur ki bu da, faiz oranlarını düşürür. Faiz oranlarındaki düşüş, yatırım malları talebi ile inşaat yatırımlarını artırır.

- Yatırımların GSMH'ye oranındaki artış, verimliliği yükseltir.

- Gelir vergisindeki bir düşüş, emeğin istihdam edilme arzusunun ve çalışma şevkini artırır. Sonuçta emek arzı artar.

- Üretim kapasitesinin artması, enflasyon oranını düşürür ve ayrıca, ihracatı artırır. Böylece dış denge düzenlenerek, ulusal paranın değeri yükselir. İthalatın ucuzlamasıyla da enflasyon hızı dolaylı olarak azalır.

- Düşük gelir vergisi oranları, işçinin eline geçen ücreti artıracığından ve toplu sözleşmelerde istenilen ücret artışlarını azaltacağından, enflasyon hızını yavaşlatır.

- Enflasyon hızının azalması, geliri, dolaylı biçimde de tüketimi, üretimi ve istihdamı artırır. Ayrıca, faiz oranlarını da düşürerek, yatırımları özendirir.

Teşviklerin dışsallıklarla mücadelede kullanımına ilişkin olarak ise Coase Teoremi ön plana çıkmaktadır. Bu teoreme göre, Coase, tüketici davranışlarına ve maliyet kavramına önem vererek, taraflar arası uzlaşmayı sağlayacak araç olarak teşvikleri önermiştir. Teşvik sistemi yoluyla negatif dışsallıklara neden olanlar içselleştirilmiş olmaktadır (Coase, 1986).

1.5. Teşviklerin Sebepleri ve Amaçları

Teşviklerin amaçları açıklanmadan önce dönem dönem uygulama alanı bulan teşvikleri çıkarmaya gerekçe olan sebeplere yer verilecektir. İlgili sebepler piyasanın tek başına yetersiz kaldığını ve devletin ekonomiye müdahale etmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Teşviklerin çıkarılmasına gerekçe olacak durumlar aşağıdaki gibi belirtilebilir (Eser, 2011:10-12);

- Finansmana erişim zorlukları,
- İşletmelere yönelik kamu altyapısının yeterli düzeyde sağlanamaması,
- Bürokrasinin fazlalığı,
- Verimlilik artışları konusunda yeterli bilginin sağlanamaması,
- Çalışanlara yönelik eğitim programlarının eksikliği,
- Ar-Ge faaliyetlerinin yarattığı dışsallıklar.

Yukarıda sayılan gerekçelerden dolayı devlet sektörel veya bölgesel teşvik paketleri açıklamakta ve birazdan belirtilecek olan amaçları gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Yukarıdaki gerekçelerden birkaçını açıklamak gerekirse, örneğin

yatırımcılara yapılan finansal destekler ile yatırımcılar bankalardan yüksek faizle temin edecekleri maddi kaynakları devletten hem daha ucuza hem de daha uzun vadeli geri ödeme şartları altında temin edebilecektir. Bu durum ise gerek nihai amacı kar elde etmek olan büyük yatırımcıyı gerekse geçimini ilgili sektörlerden sağlayan küçük ve orta düzeydeki yatırımcıları daha cesur bir şekilde yatırım yapmaya teşvik edecektir. Teşvikler aracılığıyla ekonomiye müdahale etme gereği duyan devlet sadece maddi anlamda değil aynı zamanda manevi anlamda da destek sağlamak amacıyla Keynesyen bir yapıya bürünebilmektedir. Örneğin yukarıda sayılan gerekçelerden bürokrasinin fazlalığının azaltılması zaman açısından kazanımlara, çalışanlara yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi beşeri sermayenin gelişimine ve Ar-Ge faaliyetlerinin yarattığı dışsallıklar da yeni teknoloji ve üretim yöntemlerinin gelişimi ile yatırımları dolaylı olarak da üretimi teşvik etmektedir.

Bu gerekçelerle birlikte devletin teşvikler yoluyla ekonomiye müdahale etmesi salt girişimciye değil aynı zamanda ülke ekonomisine de birçok açıdan katkı sağlayacaktır.

Tarihsel süreç içerisinde⁶ birçok defa teşvik/destek paketleri açıklanmış ve çıkan her bir paket bir diğerinin eksikliğini göstermiş ve o günün şartlarına cevap verebilmek adına sistemde uygulama alanı bulmuştur. Özellikle ekonomik ve sosyal alanda birçok gelişmeye imza atan teşvikler, uygulamaya konulmadan da uygulayıcılar tarafından bir basiretlik abidesi şeklinde birçok kez (Eser, 2011: ii) yanıltıcı bir sonuç vermemiştir. Bu durum ise, ekonomik refah seviyesinin yükseltilmesini ana amaç olarak ön plana çıkarmış ve böylece teşvikler bu amacın yanında da bir çok amacı benimser hale gelmiştir. Bu amaçlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir⁷ (Ekonomi Bakanlığı, Gökmen, 2012a: 138; Atış (Ardıç), 1994: 63; OECD, 2001b: 26)

⁶ Özellikle 1980’li yıllarda ithal ikameci sanayi politikasından ihracata dayalı sanayi ve büyüme politikasına geçilmesiyle birlikte nakdi devlet yardımı uygulamaları hız kazanmıştır. 1990’lı yılların başından itibaren ise kamuda ortaya çıkan kaynak sıkıntısı, yatırımların teşvik edilmesi amacıyla bütçeden tahsis edilen kaynakların azalmasına yol açmıştır. Ayrıca DTÖ kuralları, Serbest Ticaret Anlaşmaları ve AB Mevzuatı gibi uluslararası yükümlülüklerimiz çerçevesinde destek unsurlarının çeşitliliği giderek azalmıştır. Bu dönemde nakdi destek unsurlarının yerini vergi muafiyet ve istisnalarından oluşan teşvik tedbirleri almıştır. 1995 yılından itibaren bölge ve sektör ayrımı yapılmaksızın belirli bir büyüklüğün üzerindeki tüm yatırımlara hitap eden ağırlıklı olarak KDV İstisnası ve Gümrük Muafiyeti destek unsurlarını içeren “genel teşvik sistemi” olarak adlandırılabilir bir uygulamaya geçilmiştir. Bu uygulama yeni teşvik sisteminin temelini oluşturan 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’ın yürürlüğe girdiği 2009 yılının Temmuz ayına kadar devam etmiştir (Hazine Müsteşarlığı, 2010:3).

⁷ Ayrıca, 2002/4367 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Karar’da teşviklerin amacı, bölgesel dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücünü artırmak için Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normları ve uluslararası

- Ekonomik refah seviyesini yükseltmek,
- Ülke sanayinin kurulması, geliştirilmesi, rekabet edebilir konuma gelmesi ve korunması,
- Kamu kaynaklarının ülke ekonomisi açısından önemli görülen alanlara uygun tedbirler aracılığıyla aktarılması,
- Cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek olan ara malı ve ürünlerin üretiminin artırılması,
- En az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin artırılması,
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi,
- Destek unsurlarının etkinliğinin artırılması,
- Kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Teknolojik değişimi sağlayacak yüksek ve orta ileri teknoloji içeren yatırımların desteklenmesi,
- Özel kesimi kalkınmaya uygun davranışlara sürükleyebilmek.

Yukarıda belirtilen amaçlar incelendiğinde teşviklerin temel olarak iki amacı olduğundan bahsedilebilir. Bunlar aşağıda tasnif edildiği şekilde gösterilebilir (Karakurt, 2010: 149-150; Şahin ve Uysal, 2011: 112-113).

İktisadi Amaç

Buradaki ana hedef, uzun vadede iktisadi gelişmedir. Bu amaç çerçevesinde önemli olan, kısa vadede istihdam sağlama ve ekonomik getiri fonksiyonundan ziyade, belirli bir üretim/öğrenim sürecinin tetiklenmesi, yeni bir teknolojinin ya da üretim yapısının ülkeye sokulması, alışkanlıkların kazanılması, piyasadaki diğer aktörlere örnek olunması gibi yayılma etkileridir. Yani birçok ekonomik göstergeye doğrudan veya dolaylı yollardan katkı sağlamak iktisadi amacın temel gayesidir.

Sosyal Amaç

Buradaki amaç doğrudan iktisadi gelişmeden ziyade kamu gereklerinin yerine getirilmesidir. Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi, evrensel hizmet ya da bazı tür istihdam politikalarının geliştirilmesi bu kapsamdadır. Devlet bu şekilde bir politika izleyerek, az gelişmiş bölgelerde normalde mali açıdan özel sektör açısından karlı olmayacak, ancak sosyal açıdan önem taşıyan yatırımların yapılması için destek vermektedir. Böylece gerek ekonomik istikrar gerekse ekonomik büyüme adına ciddi katkılar sağlanacaktır. Bu amaç ile ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu

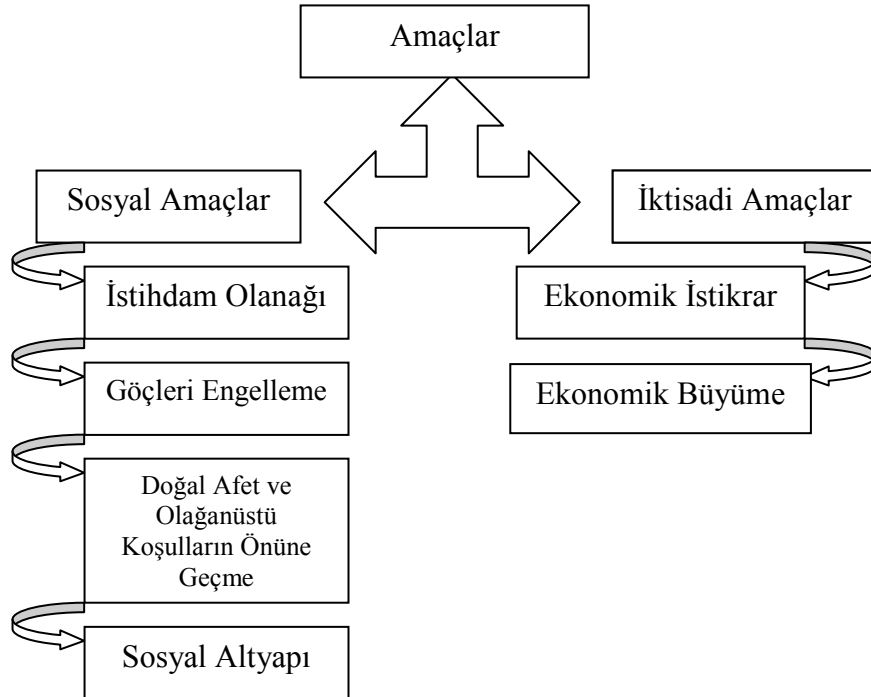
anlaşmalara uygun olarak tasarrufları, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirmek suretiyle desteklenmesi olarak belirtilmektedir.

bölgelerine uygulanan teşvik politikaları çok benzerlik göstermektedir. Çünkü, birçok üretim faktörünün daha maliyetsiz alanlar yerine bu tür bölgelere çok ciddi teşviklerle yönlendirilmesi ile ilgili bölgeler sosyal açıdan kazanılmaya çalışılacaktır.

Örneğin, bir sosyal yardım kurumu olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. Kurulduğu tarihten 09.12.2004 tarihine kadar Fonun idari işleri Başbakanlığa bağlı bir birim olarak faaliyet gösteren Fon Genel Sekreterliği eliyle yürütülmüştür. 01.12.2004 tarihinde kabul edilen, 09.12.2004 tarihinde de Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla Fon Genel Sekreterliği, Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak teşkilatlandırılmış, böylece Fon idaresi bu tarihte kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bu fon herhangi bir sosyal sigorta sistemine dahil olmayan acil durumdaki yurttaşlara aynı ve nakdi yardımlar, iş sahibi olmak ve eğitimini tamamlamak isteyenlere geçici yardımlar sağlar. Ayrıca doğal afete maruz kalan yurttaşlarda da muhtelif yardımlar sunar (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009: 85).

Bu açıklamalar şekil 2’de özet halinde daha net görülebilmektedir.

Şekil 2: Teşviklerin Amaçları

Kaynak: Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri, <http://www.oaib.org.tr/tr/yeni-yatirim-tesvik-sistemi>, (11.02.2013).

Görüldüğü üzere, devlet eliyle gerçekleştirilen teşvikler sadece iktisadi amaçları değil aynı zamanda da sosyal amaçları bünyesinde barındırmaktadır. Yani teşvikler aracılığı ile oluşturulacak olan iş ortamları ile bölgede ve ülkede istihdam olanağı daha da gelişecektir. Oluşacak bu istihdam olanağı ile, bireyler çalışmak için yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmayacaklardır. Bu durum ise, yatırımlara yönelik teşviklere sadece ekonomik getiri gayesi ile bakan yatırımcılara maddi kazanç kapısı olarak yansımalarının yanında, milli ekonomi adına da dolaylı yollardan sosyal getiriler sağlamaktadır. Böylece devlet, hem ekonomik hedefler anlamında hem de sosyal hedefler anlamında kazançlı çıkmaktadır.

1.6. Teşvik Çeşitleri

Hem kamu teşebbüslerine hem de özel sektöre verilebilen teşvikler birçok sektörü etkileyebilmekte ve ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlayabilmektedir. Kimi sektörlerde vergi indirimleri, muafiyetleri veya istisnaları (vergi imtiyazları, harcamaları) şeklinde uygulanabilen teşvikler kimi sektörlerde de yerel alt yapı temini, tarife tavizleri veya hızlandırılmış amortisman şeklinde uygulanabilmektedir (Raff ve Srinivasan, 1998: 188; Yavuz, 2010: 89-90). Teşvik çeşitlerinin farklılaşmasında coğrafi bölgelerin payı önemli bir yere sahiptir. Teşvik çeşitlerine geçmeden önce yapılan tasnifin daha iyi anlaşılması adına, teşvik çeşitleri tablo 1’de özet halinde verilmiştir.

Tablo 1: Teşvik Çeşitleri

Amaçlarına Göre	Mahalli Yapılarına Göre	Gelişmişlik Düzeyine Göre	Kapsamına Göre
- Mali Teşvikler - Finansal Teşvikler - Diğer Teşvikler	- Merkezi İdarece Uygulanacak Teşvikler - Yerel İdarece Uygulanacak Teşvikler - Fonlar Aracılığı İle Yürütülecek Destekler	- Gelişmiş Ülkelerde Uygulanan Teşvikler - Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Teşvikler	- Genel Amaçlı Teşvikler - Özel Amaçlı Teşvikler

1.6.1. Amaçlarına Göre Teşvikler

Altyapı hizmetleri ve yer tahsisinin devlet tarafından sübvansede edildiği ihracat ve sanayi bölgeleri dışında teşvik politikaları açısından, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin yatırım

teşvikleri genellikle vergi erteleme veya belirli bir dönem boyunca vergi alınmaması ya da vergi oranının indirilmesi gibi kısıt kamu kaynaklarından doğrudan ödeme yapılmasını gerektirmeyecek şekilde tasarlanmaktadır. Buna karşın gelişmiş ülkeler, hibeler de dahil olmak üzere çok daha farklı araçlar kullanabilmektedirler (Karakurt, 2010: 150).

Bu araçlar doğrultusunda teşvikler UNCTAD (2004), Sarıöz (2006) ve Kaymak (2005) tarafından üç ana başlık halinde sınıflandırılmıştır;

- Mali Teşvikler
- Finansal Teşvikler
- Diğer Teşvikler

Özellikle vergileri araç olarak kullanıp yatırımcıların vergi yükünü azaltmayı veya tamamen kaldırmayı hedefleyen mali teşvikler; yeni yatırımlara finansman sağlayan veya sermaye maliyetlerine katkı sağlayan finansal teşvikler; özellikle teşviklerin sosyal amaçları başlığında belirtilen altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi/güçlendirilmesi veya bölgelerdeki istihdamın kalifiye hale getirilmesi şeklinde karşımıza çıkan diğer teşvikleri tablo 2’de özetlemek mümkündür.

Tablo 2: Amaçlarına Göre Teşvik Çeşitleri ve Kapsamları

Mali Teşvikler	Finansal Teşvikler	Diğer Teşvikler
Kara Dayalı Teşvikler	Yatırım İndirimi ⁸	Düzenleyici Teşvikler
Sermaye ve Yatırıma Dayalı Teşvikler	Sübvansiyonlar	Sübvansiyonlar
Emeğe Dayalı Teşvikler	Hükümet Garantisi	Piyasa Ayrıcalığı
Satış Temelli Teşvikler		Döviz Ayrıcalığı
İthalat Temelli Teşvikler		
İhracat Temelli Teşvikler		
Diğer Harcamalar		
Katma Değere Dayalı Teşvikler		
Ülke Dışında Faaliyet Gösterenler İçin Vergi İndirimi		

Kaynak: UNCTAD, 2004: 6-7 ve Sarıöz, 2006: 22-27; 84-87'den faydalanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

Özellikle son dönemde yaşanan işsizlik sorunu ve ekonomik küçülmeler birçok ülkede bölgesel kalkınma teşvik politikalarını uygulamaya itmiştir. Bu politikalar eşliğinde kalıcı yatırımlar popüler hale gelmiş ve sıcak para yerine fabrika vb. istihdam ve ekonomik büyümeye katkı sağlayacak teşviklere öncelik verilmeye başlanmıştır. Bu tür teşvikler yatırımcıları kısa süreli yatırımlar yerine uzun vadeli yatırımlara yöneltmiştir. Bu politikaların bölgeler arasında farklılık göstermesi ise, yatırımların sadece belirli bölgelere yığılmasını önlemiş ve ülkelerde tüm bölgeleri cazip hale getirmiştir.

Önceleri spekülatif sıcak para olarak ülkeye giren yatırımlar, bu teşviklerle spekülatiflik niteliğini yitirmiş ve daha istikrarlı hale gelmiştir. İstikrarlı hale gelen yatırımlar ise istihdam, ekonomik büyüme ve kişilerin refah seviyelerinde artış meydana

⁸ Türkiye’de, ticari ve zirai kazançlarda yatırım indirimi istisnasını düzenleyen GVK’nun 19 uncu maddesinin 5479 sayılı Kanunla 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılması üzerine, daha önce başlayan işlemlerle ilgili geçiş sürecini düzenlemek üzere anılan Kanunla GVK’na aşağıdaki Geçici 69 uncu madde eklenmiştir. “**Geçici Madde 69- (5479 sayılı Kanunun 3 üncü maddesiyle eklenen geçici madde; Yürürlük: 1/1/2006 tarihinden geçerli olmak üzere 08.04.2006)** Gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri; 31/12/2005 tarihi itibarıyla mevcut olup, 2005 yılı kazançlarından indiremedikleri yatırım indirimi istisnası tutarları ile;

a) 24/4/2003 tarihinden önce yapılan müracaatlara istinaden düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 9/4/2003 tarihli ve 4842 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmadan önceki ek 1, 2, 3, 4, 5 ve 6 ncı maddeleri çerçevesinde başlanılmış yatırımları için belge kapsamında 1/1/2006 tarihinden sonra yapacakları yatırımları,

b) 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun mülga 19 uncu maddesi kapsamında 1/1/2006 tarihinden önce başlanan yatırımlarla ilgili olarak, yatırımla iktisadi ve teknik bakımdan bütünlük arz edip bu tarihten sonra yapılan yatırımları nedeniyle, 31/12/2005 tarihinde yürürlükte bulunan mevzuat hükümlerine göre hesaplayacakları yatırım indirimi istisnası tutarlarını, yine bu tarihteki mevzuat hükümleri (vergi oranına ilişkin hükümler dahil) çerçevesinde kazançlarından indirebilirler.

getirmiştir. Bu ciddi gelişmeler sonucunda ülke ekonomisi daha güvenilir bir yapıya bürünerek gerek uluslararası kredi kuruluşlarınca gerekse de yabancı yatırımcılarca gereken özverili ortama girebilmiştir. Yatırım yapacak olan yerli veya yabancı yatırımcılar yatırımlarını Avrupa ülkeleri yerine Türkiye'ye yapma tercihinde bulunmuş ve bu tercih de hem ilgili yatırımcılar açısından hem de ülke ekonomisinin göstergeleri açısından önemli bir avantaj olmuştur⁹.

1.6.2. Mahalli Yapılarına Göre Teşvik Çeşitleri

Çiloğlu (1997) yapmış olduğu çalışmada mahalli yapılarına göre teşvikleri üç kısma ayırmış ve bu teşvikleri şu şekilde sıralamıştır;

- Merkezi idarece uygulanacak destekler,
- Yerel idarece uygulanacak teşvikler,
- Fonlar aracılığı ile yürütülecek destekler.

Yukarıda sıralanan teşvikleri kısaca açıklamakta fayda vardır.

1.6.2.1. Merkezi İdarece Uygulanacak Teşvikler

Sosyal amaçlı destekler, Ar-Ge ve çevre harcamaları ile genel nitelikli desteklerdir. Burada amaç, özellikle geri kalmış bölgelerde yaşam şartlarının iyileştirilmesi, bölgelere sermaye akışının ve ekonomik hareketliliğin sağlanmasına yönelik ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi ile, bilimsel araştırmalar yolu ile üretimde maliyet tasarrufu ya da üretim kalitesini artırıcı çalışmalar, çevre ve insan sağlığını korumaya yönelik çalışmalar ile KOBİ'lerin desteklenmesi çalışmalarıdır.

Sosyal amaçlı desteklerde, yapılan faaliyetin ekonomik kazançtan ziyade sosyal amaçlara yönelik faaliyetleri desteklemesi amaçlanmaktadır. Bunlar, göçün engellenmesi, yatırım şartlarının iyileştirilmesi, geri kalmış yörelerde yapılan altyapı yatırımları gibi tamamen insani nitelikteki harcamalardır.

Merkezi idare bu tür teşvikleri/destekleri uygularken şu teşvik enstrümanlarını kullanmaktadır:

⁹ 2012 tarih ve 28513 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Yeni Sermaye Piyasası Kurulu Kanunu ile "Borsa İstanbul" olarak isim değişikliğine uğrayan İMKB, 2012 yılının en kazançlı yatırımı olmuştur. Borsada hisse senedine yatırım yapanlar %53 kazanırken, tahvile yatırım yapanlar %11 kazandı. Altın fiyatları bin yıl öncesine nispeten yerinde seyrederken, euro ve dolara yatırım yapanlar zararlı çıktı. Borsada bu yıl yaşanan artışta hem küresel çaptaki likidite fazlalığının gidecek yer araması hem de kredi derecelendirme kuruluşu Fitch Ratings'in Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılabilir seviyeye çıkarması ana etkenler olmuştur. Dünya çapında da lider olan İMKB yılbaşına nispeten yıl sonunda %53 kazandırarak dünya şampiyonu olmuştur. Türkiye'yi, Pakistan %48 ve Tayland %36 ile izlemiştir. Dünyanın güçlü ekonomilerinden ABD borsası ise %6'lık bir kazanç tablosu ile Türkiye'nin çok çok gerisinde kalmıştır (Hürriyet Gazetesi, 1 Ocak 2013).

- 1- Hibe Yardımları:** Hibe türü yardımlarda en önemli husus yatırımın finansmanını kısmen yada tamamen devletin üstleniyor olmasıdır. Esasen nakit yardımlar içinde yer alan hibe türü yardımlar ile ticari faize yakın kredi uygulamaları iki ayrı uçta yer almaktadır. Bu uygulamalar arasında en önemli fark ise hibe yardımlarda yatırımın taşıdığı riski büyük ölçüde devletin, diğerinde ise yatırımcının üstlenmesidir. Hibe türü destekler, kesinlikle kar amacı gütmeyen sosyal amaçlı faaliyetlerde kullanılmalıdır (çevre kirliliğini önleyici yatırımlar gibi).
- 2- Genel Nitelikli Yardımlar:** Bu yardımlar, ülkedeki istikrarsızlık ve dengesizliklerin yatırım ya da yatırımcı üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesine yönelik genel nitelikli yani bütün yatırım faaliyetlerini kapsayan uygulamalardır. Genel nitelikli yardımlara; yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, KDV desteği ve vergi, resim, harç istisnası uygulaması örnek olarak gösterilebilir.

1.6.2.2. Yerel İdarelerce Uygulanacak Teşvikler

Merkezi idare tarafından yapılan uygulamalar belge, doküman ve proje üzerinde yapılmakta iken yerel idareler daha çok fiili durum üzerinden destek uygulamaları yapabilecek durumdadır. Bu nedenle, teşviklerin uygulanmasında yerel idarelerin kullanılması yatırım projelerini daha gerçekçi hale getirebilecektir. Yerel idareler tarafından kullanılması uygun olan teşvikler şu şekildedir:

- 1- Arsa Tahsisi: Yatırım yapılması planlanan yöredeki yerel idare, arsa ofisinin¹⁰ de görüşünü alarak, yatırımcıya yatırım yapılmaya uygun çevre ve altyapısı müsait kamu arazileri tahsisi yapabilmelidir.
- 2- Yatırım ve ihracat potansiyeli olan yatırımlar ile faaliyetleri devam eden işletmelerin yerel bazı vergilerden istisna edilmesine yönelik destekler.
- 3- İstihdam ve bölgede yaratılan katma değere göre bazı işletme giderlerinde indirimler sağlanabilir.

¹⁰ 29.04.1969 tarihinde kabul edilip, 10.05.1969 tarihinde 13195 sayılı resmi gazetede yer alan Arsa Ofisi Kanununun 1. maddesi arsa ofisinin kuruluş amacını açıklamaktadır. Bu maddeye göre, Arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek amacıyla tanzim alış ve satış yapmak; konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa sağlamak üzere; Maliye Bakanlığına bağlı kamu tüzel kişiliğini haiz ve döner sermayeli "Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. 15.12.2004 tarih ve 25671 sayılı R.G.'de ile "Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun" olarak isim değişikliğine uğramıştır. Bu Kanunda yazılı görevler Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülür. Bu Kanunda, diğer kanunlarda ve ilgili mevzuatta Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'ne yapılan atıflar Toplu Konut Dairesi Başkanlığına yapılmış sayılır.

- 4- Bazı altyapı yatırımları ile çevreyi korumaya yönelik yatırımlarla ilgili olarak yatırımcılara genel sistemden ya da yurt dışından kaynak sağlanması. (AB ve Dünya Bankası gibi.)

1.6.2.3. Fonlar Aracılığı İle Yürütülecek Destekler

Yatırımların desteklenmesinde uygulanan destek sistemlerinin en yetersiz kısmı, desteklerin yatırım finansmanına doğrudan etkili olamamasıdır. Bu nedenle ülkedeki finans kaynaklarının kullanılmasına yönelik çalışmaların yapılması da gerekmektedir. Bu çalışmalar, teminat mektubuna katkı ve yatırım finansmanına yönelik leasing ve risk sermayesi şirketlerinin kurulmasına ağırlık verilmesidir.

1.6.3. Gelişmişlik Düzeyine Göre Teşvikler

Gelişmişlik düzeyi göz önüne alındığında ülkeler farklı amaçları hedeflemektedir. Bu durumun oluşmasındaki temel sebep, gelişmiş ülkelerin belli bir aşamaya gelip daha da ileri amaçları hedeflemesi iken, gelişmekte olan ülkeler açısından bu durum gelişmiş ülkeler sınıfına geçebilmektir¹¹.

Farklı amaçları benimseyen ülkelerde uygulanan teşvik politikaları da farklı amaçları hedeflemektedir. Bu kısımda ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak tasnif edilmiş olup, bu ülkelerin uygulamış/uygulamakta olduğu/oldukları teşvik politikalarının amaçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Teşvik Uygulama Amaçları

Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
<ul style="list-style-type: none">• Rekabet gücünü korumak• Teknolojik gelişmeyi sürdürmek• Sermaye kaçışını engellemek• Bölgesel dengesizlikleri gidermek• Verimlilik artışı• Sorunlu sektörleri desteklemek• İşsizliği azaltmak	<ul style="list-style-type: none">• Ekonomik kalkınma• Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması• Uluslararası rekabet gücünü kazanma• Verimlilik artışı• İstihdam imkanlarını geliştirme• Teknoloji transferi• İhracatı artırmak• Sanayileşme• Yabancı sermaye çekme

Kaynak: Aydoğuş, 2006: 3.

¹¹ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'a göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tasnifinde İnsani Gelişim Endeksi (Human Development Index-HDI) kullanılmaktadır. Bu indekse göre kriter; her yıl sağlık, eğitim ve gelir alanlarından derlenen en güncel uluslararası karşılaştırılabilir veriler ışığında yapılan hesaplamalara dayanmaktadır (<http://hdr.undp.org>). Bu indekste yer alan 2012 verilerine göre; Norveç 0.955 puan ile gelişmişlik indeksinde ilk sırada yer alırken, ABD 0.937 puan ile üçüncü sırada, Almanya 0.920 puan ile beşinci sırada yer almaktadır. Türkiye ise 0.722 puan ile doksanuncu sırada yer almaktadır.

Tablo 3'e göre, gelişmiş ülkeler teşvik uygulamasını genellikle bulunduğu konumu koruma adına kullanmakta iken, gelişmekte olan ülkeler belirli bir gelişme kaydedebilme adına kullanmaktadır.

Ayrıca tablo 3'de dikkat çeken bir diğer önemli nokta da gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin teşvikleri uygulamakta ki amaçlarının farklılığıdır. Örneğin,

- Gelişmiş ülkeler teşvikler ile teknolojik gelişmeyi sürdürmeyi amaçlarken gelişmekte olan ülkeler teknoloji transferini amaçlamaktadır.
- Gelişmiş ülkeler sermaye kaçışını engellemeye çalışırken gelişmekte olan ülkeler yabancı sermayeyi ülkelerine çekmeyi hedeflemektedir.
- Gelişmiş ülkeler bölgesel dengesizlikleri gidermeyi hedeflerken gelişmekte olan ülkeler geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasını hedeflemektedir.
- Gelişmiş ülkeler ülkede faaliyet gösteren ve sorunlu olan sektörleri desteklemeye çalışırken gelişmekte olan ülkeler sanayileşmeyi hedeflemektedir.
- Göze çarpan diğer önemli bir farklılık ise gelişmiş ülkelerin teşvikler ile rekabet gücünü korumaya çalışması iken, gelişmekte olan ülkelerin teşvikler ile uluslararası rekabet gücünü kazanmaya çalışmasıdır.

Yukarıda sayılan farklılıklardan da görüleceği üzere, gelişmiş ülkeler ellerinde bulunan değerleri korumaya çalışırken, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerin ellerinde buldukları değerlere ulaşmaya veya bu değerleri kendilerine transfer etmeye çalışmaktadırlar.

1.6.4. Kapsamına Göre Teşvikler

Kapsamına göre teşvikler; genel amaçlı ve özel amaçlı teşvikler olarak sınıflandırılabilir (Palamut, 2005:172).

1.6.4.1. Genel Amaçlı Teşvikler

Ekonominin bütününe kapsayan ve seçici özelliği olmayan teşvik araçlarına genel amaçlı teşvikler denmektedir. İş konusu ve bölge farklılığı gözetilmeden uygulanan bu önlemler kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi veya ücret üzerinden alınan vergilerde indirim yapılması gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir.

1.6.4.2. Özel Amaçlı Teşvikler

Özel amaçlı teşvik tedbirleri, ekonominin tümünü kapsamayan, belli bir ekonomik faaliyetin ya da çabanın genişletilmesi, yavaşlatılması ya da geriletilmesi amacıyla seçicilik kıstası olan parasal ya da parasal olmayan önlemlerdir.

1.6.5. Yatırım Teşvikleri

Dönemler itibariyle farklı amaçları barındıran teşvikler, temel olarak mikro ve makro bazda ekonomik refah seviyesini yükseltmeyi hedeflerken bu amacının yanında özellikle yatırımların az olduğu bölgelerde yatırımları da teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Yatırımların az olduğu bölgelerde teşvikler aracılığıyla sabit sermaye yatırımları¹² cazip hale gelerek üretim, istihdam ile bölgesel ve bireysel refah seviyesi yüksek tutulmaya çalışılmalıdır. Az gelişmiş bölgelere yapılan teşviklerin bölgesel bazda bu tür getirilerinin yanında ülke adına da cari açığın azaltılması/kapatılması gibi getirisi de mevcuttur.

1.6.5.1. Yatırım Teşviklerinin Avantajları ve Dezavantajları

Ekonomik, sosyal ve mali göstergeler üzerinde ciddi bir etkiye sahip olan yatırım teşvikleri, küreselleşmeyle birlikte büyüme ve kalkınmanın da anahtarı olarak görülmektedir. Yatırım teşviklerinin göstergeler adına birçok katkısının yanında, bünyesinde bir takım olumsuzluklarda mevcuttur. Tablo 4’de Bulut (2009) yatırım teşviklerini altı başlıkta toplamış ve yatırım teşviklerinin avantaj ve dezavantajlarını özetlemiştir.

¹² Sabit sermaye yatırımları olarak ülkenin stratejik sektörleri için önem arz eden ara mallara olan ithalat bağımlılığını azaltma potansiyeli taşıyan yatırımlar ön planda bulunmaktadır.

Tablo 4: Yatırım Teşviklerinin Avantaj ve Dezavantajları

Avantaj	Dezavantaj
Düşük Oranlı Kurumlar Vergisi	
1- Yönetimi kolay 2- Gelir kaybı daha şeffaf.	1- En büyük yarar teşvikin olmadığı durumda dahi yatırım yapması muhtemel yüksek gelirli firmalara gider. 2- Kar transferi yoluyla vergiden kaçınmayı doğurabilir. 3- Mevcut yatırımcılar için beklenmedik bir kazançtır.
Vergi Tatili	
1- Yönetimi Kolay 2- Yatırımcıların vergi yönetimi ile ilişkisini keser.	1- Düşük oranlı K.V. dezavantajlarına sahip 2- Kısa vadeli projeleri çeker 3- Mevcut yatırımların yeni yatırım olarak dizayn edilmesi suretiyle vergiden kaçınmaya yol açar. 4- Eski ve yeni firmalar arasında rekabet eşitsizliği doğurur, 5- Vergi beyannamesi verilmesi zorunluluğu getirilmedikçe gelir kaybı şeffaf değildir. Beyanname zorunluluğu ise yönetim kolaylığı avantajını ortadan kaldırır.
Yatırım İndirimleri ve Vergi Kredisi	
1- Yüksek yayılma etkisi olan belli yatırımlar hedeflenebilir. 2- Gelir kaybı daha şeffaftır.	1- Sermaye varlıklarının seçiminde kısa ömürlü olanlar lehine bozma yaratır. 2- Aktiflerin her yenilenmesinde indirimlerden faydalanmak niyeti buna sebep olur. 3- İşletmeler aktifleri tekrar satıp alarak indirimlerden mükerrer yararlanmak suretiyle sistemi suistimal edebilir. 4- Yönetim zorluğu 5- Eğer etkin bir ileriye dönük zarar mahsubu sistemi yoksa kara geçiş süreci uzun olan işletmeler için aleyhtedir.
Hızlandırılmış Amortisman	
1- Yatırım indirimleri ve vergi kredilerinin tüm avantajları 2- Genel olarak uzun ömürlü aktiviteler için ayrımcı değil 3- Eğer etkin bir zarar mahsubu sistemi yoksa kurumlar vergisi tüketim tabanlı vergi haline dönüşür 4- Kara geçiş süresi uzun olan firmaların aleyhinde	1- Kısmi yönetim zorluğu 2- Eğer etkin bir zarar mahsubu sistemi yoksa kara geçiş süresi uzun olan firmaların aleyhinde
Dolaylı Vergilerden İstisna (KDV, Gümrük Vergisi gibi)	
1- Mükelleflerin vergi idaresi ile bağlantısını keser.	1- KDV istisnasının faydası az olabilir. Çünkü KDV sisteminde yüklenen KDV'ler indirilebilir. (Tam istisnalar hariç) 2- Suistimale açık.
İhracat İşleme Bölgeleri	
1- Mükelleflerin vergi idaresi ile bağlantısını keser. 2- Vergilenmemiş malların yurtiçi piyasaya sızması sonucunu doğurur.	1- Bölgesel seçim kararlarını saptırır.

1.6.5.2. Yatırım Teşviklerinin Araçları

Geçmişteki günlerin ekonomik ve siyasal istikrarı/istikrarsızlığı, mevzuatın karmaşıklığı, bürokrasi ve kırtasiyecilik, hukuk ve adalet sistemindeki aksaklıklar, önemli bir bölümü kayıt dışı ekonomiden kaynaklanan rekabet ihlalleri, vergi oranlarının yüksekliği ve sistemin karmaşıklığı, özelleştirme uygulamalarında ilerlemenin uzun yıllar sağlanamaması, gümrüklerde tarife dışı engeller, fikir ve sınai mülkiyet haklarının yeterince korunamaması ile uluslararası rekabet edemeyen bir vergi ve teşvik sistemi ülkemize yeterli sabit yatırımların gelmesine engel olmuştur (Kızılot

vd., 2006: 105). Devlet, bu tür olumsuzlukları giderme adına bir takım teşvik araçlarını kullanma yoluna gitmiştir.

Devlet aracılığı ile sunulan teşvik araçlarını aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür (Yavuz, 2010: 88);

- Devlet uygulamasının, hibe, kredi ve hisse katılımı gibi doğrudan fon transferi içermesi veya potansiyel olarak doğrudan fon ya da yükümlülük transferini (kredi garantisi gibi) içermesi,
- Bu sağlanmamışsa tahakkuk etmiş olan bir devlet gelirin affedilmesi veya tahsil edilmemesi (vergi ertelemeleri gibi mali teşvikler),
- Devletin genel altyapı dışında kalan hususlarda mal veya hizmet temin etmesi veya mal satın alması,
- Devletin bir fon mekanizmasına ödemeler yapması veya garanti sağlaması veya bir özel kuruluşa yukarıda belirtilen tipteki fonksiyonları yürütme görevini vermesi (bu fonksiyonlar, normalde devlete düşen ve uygulama bakımından devletin uygulamalarından gerçek anlamda farklı olmayan niteliktedirler),
- GATT'ın ihracat teşviklerinin kaldırılmasını öngören XVI. maddesi anlamında herhangi bir şekilde gelir veya fiyat desteği verilmesi,
- Ayrıca bütün bunların sonucunda bir "yarar" elde edilmiş olması da gerekmektedir.

Eski zamanlardan itibaren mevcut olan teşvik sistemi, dönemler itibariyle farklı şekillerde uygulama alanı bulmuştur. Mesela, Tanzimat döneminde Osmanlı Devletinde o günün şartlarına uygun bölgesel, dini, vakıf ile ekonomik sosyal ve siyasal amaçlı muafiyet ve istisnalar¹³ yer alırken günümüzde ise yatırımları, ihracatı, kültür-turizmi, tarım ve hayvancılığı, istihdamı ve KOBİ'leri teşvik eden araçlar mevcuttur (Organ, 1998: 53-69; OKA, 2011: 4-6).

Belli başlı teşvik araçlarını aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür:

- Yatırım İndirimi,
- Makine ve Teçhizat Alımında KDV Desteği,
- Dış Kredi Mektubu Masraflarına Katkı,
- Enerji Desteği,
- İthalat Teminatından İstisna,
- KDV Ertelemesi,
- KDV İstisnası,

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz: (Şener, 1990: 178-187).

- KDV İadesi,
- Finansman Fonu,
- Taşınma Desteği,
- Kalite-Standart Sağlamaya Yönelik Devlet Yardımı,
- Finansal Kiralama,
- Özel Krediler,
- Orta ve Uzun Vadeli İç ve Dış Krediler,
- Ar-Ge Yardımı,
- Çevre Korumaya Yönelik Krediler,
- Yöresel El Sanatlarının Desteklenmesine Yönelik Yardımlar,
- Bina İnşaat Harcı İstisnası,
- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- Vergi İndirimi,
- Faiz Desteği,
- Yatırım Yeri Tahsisi,
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği,
- Sigorta Primi Desteği
- Gelir Vergisi Stopajı Desteği

Yukarıda sayılan teşvik unsurlarından beşi (indirimli kurumlar vergisi, KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, sigorta primi işveren payı desteği ve faiz desteği), mevcut yatırımlarda devlet yardımları mevzuatında da yer almaktadır ve halen uygulanan teşviklerdir.

Yatırım yeri tahsisi yaklaşık 15 yıldan beri 53 ilde, 2009 yılından beri de bütün bölgelerde uygulanmaktadır. Gelir vergisi stopajı ve sigorta primi işçi payı desteği ile KDV iadesi teşviki yeni teşvik unsurlarıdır.

Buradan sonraki kısımda öne çıkan teşvik araçları Türkiye ve diğer ülkelerden örneklerle açıklanacaktır¹⁴.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Organ (1998).

1.6.5.2.1. KDV İstisnası

Katma değer vergisi üretimden tüketime kadar geçen her aşamada yaratılan katma değeri kapsayan bir vergidir ve teorisi gereği Türkiye içinde ticari, tarımsal ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan her türlü teslim ve hizmetler ile ithalat verginin konusuna girmektedir (Atayeter ve Erol, 2011: 20).

Katma değer vergisi dolaylı vergilere dahil bir vergidir. İhraç konusu mal ve hizmetlerin bu tür vergilerden arındırılması, uluslararası genel uygulamayı ifade etmektedir. Ayrıca bu vergi, ulusal bir vergi olmanın yanında ülkeler topluluğunun ortak vergisi olma özelliğine sahiptir. Bu yönüyle de, uluslararası mal ve hizmet hareketlerine bağlı vergilemenin özel düzenlemeye tabi tutulmasına ayrıca gerek vardır. Genel kabul, ülkeler arası mal ve hizmet tedavülünde, menşe (orijin) ülkede vergi alınmaması, gerekli vergilemenin varış ülkesinde yapılmasıdır. İhracatın katma değer vergisi istisnası kapsamına alınması da, bu prensipten kaynaklanmaktadır (Karaaslan, 2012).

Türkiye'deki Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 13. maddesinin 1. fıkrasının (d) bendinde yatırım teşvik belgesi sahibi mükelleflere belge kapsamındaki makine ve teçhizat teslimlerinin KDV'den istisna olduğu hükmü yer almaktadır. Maddenin devamında yatırımın teşvik belgesinde öngörüldüğü şekilde gerçekleşmemesi halinde zamanında alınmayan verginin alıcıdan, vergi ziyai cezası uygulanarak gecikme faizi ile birlikte tahsil edileceği belirtilmektedir. Anılan madde uyarınca zamanında alınmayan vergiler ile vergi cezalarında zamanaşımı, verginin tarhını veya cezanın kesilmesini gerektiren durumun meydana geldiği tarihi takip eden takvim yılının başından itibaren geçerli olacaktır.

Bu istisna ile ülkemizin deniz ve hava ticaret filosu ile demiryolu ulaşım sisteminin geliştirilmesinin teşviki ve dış ülkelerle rekabet edebilecek bir duruma getirilmesi ile söz konusu araçların imal ve inşasının tadilinin, bakım ve onarımının yurt içinde yapılmasının teşvik edilmesi amaç edinilmiştir (Demirdağ ve İpek, 1996).

1.6.5.2.2. Gümrük Vergisi Muafiyeti

Vergisel teşvik araçları içinde diğer önemli bir teşvik aracı gümrük muafiyetidir. Özellikle gümrük duvarlarının yüksek olduğu dönemlerde, gümrük vergileri teşvik sistemi içinde önemli bir teşvik etkisine sahipti. Ancak globalleşmenin ve bölgesel entegrasyonların gündeme gelmesiyle birlikte gümrük vergi ve fonlarının düşürülmesi sonucu (muafiyet, istisna veya indirimler), gümrük muafiyetinin bir teşvik aracı olarak

önemi azalmıştır. Nitekim, 1990 sonrası dönemde, dünya ticaretinin en büyük aktörleri olan ABD, AB ve Japonya'nın gümrük vergilerinin toplam ithalat içindeki oranı 1/3 oranında azalma göstermiştir (Duran, 2002: 17).

Bu destek de katma değer vergisi istisnasında olduğu gibi, teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile aranan koşulları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, asgari yatırım tutarının üzerindeki tüm teşvik belgeli yatırımlar için uygulanabilecek bir teşvik unsurudur.

1.6.5.2.3. Vergi İndirimi

Vergi kaynaklarından özellikle üretim faktörlerinin artan hareketliliği, ülkeler arasındaki vergi rekabetini arttırmıştır. Artan vergi rekabeti ülkeler üzerinde ilk etkisini uygulanan vergi politikalarında göstermektedir. Hareketli sermayeyi ülke sınırları içine çekmek isteyen ülkelerin ilk başvurdukları vergi politikası; vergi oranı indirimleri ve vergisel teşviklerin verilmesi yönündedir (Armağan ve İçmen, 2012: 146).

Vergi oranlarındaki indirim sayesinde mükelleflerin vergi yükünde düşmeler söz konusu olacaktır. Ayrıca vergisel avantajlar sermayenin hareket kabiliyetini etkileyeceği için ülkeler mevcut vergi oranlarını düşürmeye yönelik baskılarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bunun sonucunda ülkeler yabancı yatırımları ülkelerine çekmek ve aynı zamanda ülke içi sermayenin yurt dışına kaçmasını önlemek için başta gelir ve kurumlar vergisi oranları olmak üzere vergi oranlarının azaltılması yönünde bir uygulamaya yönelmektedirler (Armağan ve İçmen, 2012: 148).

Ülkelerin vergi oranlarında yaptıkları indirimlere bağlı olarak uluslararası sermaye yatırımlarını ülkelerine çekme noktasındaki önemini ispat açısından örnek olarak İrlanda 1980'den 2000'li yıllara kadar kurumlar vergisi oranını %50'den %24'e ve 2002 yılında %16'ya 2003 yılında ise %12,5'e indirmesine paralel olarak gelir vergisinde de aynı dönemde tarifinin üst sınırını %60'dan %42'ler seviyesine indirebilen İtalya ve Japonya başta olmak üzere birçok ülkeden yabancı doğrudan yatırımları kendi ülkesine çekmeyi başarmıştır (Armağan ve İçmen, 2012: 148).

1.6.5.2.4. Faiz Desteği

Avrupa Birliğinde (AB) A Grubu teşvikler arasında yer alan faiz desteği halen ülkemizde ve birçok Avrupa ülkesinde uygulama alanı bulmaktadır. AB'de yapılan teşviklerin sınıflandırılmasında nakdi yardımlar arasında yer alan faiz indirimi (faiz sübvansiyonu) ayrıca Almanya'da dalgalı faiz oranlarında Bölgesel Program Kredileri (ERP) olarak, Fransa'da geri kalmış bölgeler için yatırımlara uzun vadeli, düşük faizli

kredi ve devletin yatırıma iştiraki şeklinde, Belçika'da ise faiz sübvansiyonu adı altında bölgelere göre sabit sermaye yatırımlarının %12-21'i arasındaki değişkenlikte uygulanmaktadır (Eker, 1995: 65-81).

Lüksemburg'da sabit sermaye yatırımlarının finansmanı amacıyla indirimli faiz için krediler veren kredi kurumlarına verilen sübvansiyonlar bazında faiz erteleme yapılmışken, İspanya'da, faiz erteleme şeklinde uygulanan faiz sübvansiyonları, Danimarka'da yatırım kredisi şeklinde uygulanmaktadır. İspanya, İtalya, İrlanda ve Yunanistan'da da faiz destekleri faiz sübvansiyonu adı ile uygulanmaktadır (Eker, 1995: 88-101).

1.6.5.2.5. Gelir Vergisi Stopajı Desteği

Gelir vergisi stopajı Türkiye'de gelir sahiplerinin gelir vergisine mahsup edilmek üzere yapılmaktadır. Nihai vergileme dışında stopaj geçici olarak kaynaktan alınmış vergi niteliğindedir (Bıyık ve Kıratlı, 2001:271).

Türkiye'de 2013 yılına kadar AB organlarıyla akdedilen ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan anlaşmalar çerçevesinde proje karşılığı gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından hibe olarak sağlanan destek unsurları ticari kazancın bir unsuru olarak değerlendirilerek gelir/kazanç sayılmakta ve sağlanan hibelerle yaptırılan yıllara sari inşaat ve onarım işleri ile serbest meslek hizmetleri ödemelerinden GVK'nın 94. ve KVK'nın 15 ile 30. maddeleri uyarınca gelir/kurumlar vergisi yapılmaktaydı.

Nihayetinde, 18.04.2013 tarihi itibarıyla 28622 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 6456 sayılı Kanun'un 15. maddesiyle GVK'ya eklenen 84. madde ile sorun çözümlenmiş, hibe tutarının (harcanmayan kısım hariç) gelir olarak değerlendirilmemesi, sağlanan hibelerle yaptırılan yıllara sari inşaat ve onarım işleri ile serbest meslek ödemelerinden gelir/kurumlar vergisi stopajı yapılmaması öngörülmüştür (Sezer, 2013).

1.6.5.2.6. Ar-Ge Yardımı

Fayda ve maliyetleri tartışılmakla beraber eski zamanlardan beri uygulanan teşvikler, ulaşılmak istenen ekonomik ve sosyal hedefler için bir araçtır. Günümüzde ülkeler, ilerleme ve gelişmenin anahtarı olarak kabul edilen bilim ve teknoloji kapasitelerini artırmak için Ar-Ge faaliyetlerine önem vermekte ve bu faaliyetleri teşvik etmektedirler (Çelebi ve Kahrıman, 2011: 34).

Bir takım ülkelerde uygulanan Ar-Ge teşvikleri ise aşağıdaki gibidir (Tuncer, 2010; 186- 192).

ABD’de Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin harcamaların tamamının gider olarak kabul edilmesi yönünde gerçekleşen Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin temel uygulama örneği, firmalara yasal düzenlemeden yararlanarak yıl içinde yaptığı Ar-Ge harcamalarının tamamını vergilendirilebilecek gelirden indirme imkanı tanımaktadır. Bu genel uygulamadan yararlanmak istemeyen mükellefler için ise yasada amortisman uygulaması ve Ar-Ge vergi mahsupları gibi alternatiflerde mevcuttur. Ar-Ge şirketleri ile uğraşan şirketler bunlardan kendilerine uygun gelen birini seçip uygulamakta serbesttirler.

Teknolojinin gelişmedeki önemli rollerinden biri olan Japonya’da ise Ar-Ge faaliyetlerine ait teşvik uygulamaları diğer ülkelerden çok önce daha 1967 yılında başlamış ve zamanımıza kadar aralıksız devam etmiştir.

İngiltere’de Ar-Ge faaliyetlerinin teşvikine ait uygulama 2000 yılında kabul edilmiştir.

Fransa diğer AB ülkeleri gibi bir performans gösterememiştir. Ülkede Ar-Ge harcamaları, bu harcamanın yapıldığı yıl içinde, vergilendirilebilir gelir içerisinden tamamen indirilebilir.

İrlanda ve Çin Halk Cumhuriyeti’nde de Ar-Ge faaliyetlerinin destek ve teşviki konusunda büyük hamleler yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİK POLİTİKALARI

2.1. Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de uygulanan yatırım teşviklerinin tarihi, Osmanlı İmparatorluğu’na kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet’in kurulması sonrasında da yatırım teşvikleri devam etmiştir. Yatırım teşviklerinin sistemli bir şekilde uygulanmaya başlaması ise planlı ekonomiye geçiş yılı olan 1963 yılıdır. Ekonomide önemli yapısal değişikliklerin meydana geldiği 1980 yılından sonra da teşvikler kapsamlı bir şekilde uygulanmıştır.

2.1.1. Osmanlı Döneminde Yatırım Teşvikleri

Avrupa kapitalizmi ile rekabet etme yollarını arayan Osmanlı devleti ilk olarak 1866 yılında “İslah-ı Sanayi Encümeni” nin kurulmasını sağlayarak esnafın aralarında birleşerek şirketler kurmalarını, ürünlerin kalitelerinin artırılmasını, belli standartlara uygun üretim yapılmasını, teknik öğrenimin geliştirilmesini önermiştir. Fakat mevcut sermaye birikiminin yatırımlara iyi kanalize edilememesi, çoğu zaman Avrupa kapitalizminin yatırımlara engel olması nedeniyle sanayileşme çabalarında olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine 1873 yılında fabrika kuracaklara gümrük ve vergi muafiyeti verileceği açıklanmış, 1888’de bu nitelikteki muafiyetlerin sınırı genişletilmiştir (Varlık, 1976: 10-11).

Bu dönemde uygulanan teşvikler ise aşağıdaki şekilde belirtilmektedir (Ökçün, 1972: 11-12);

- 1- İmtiyaz sahibine tanınan tekel hakkı,
- 2- Kuruluş sırasında tanınan kolaylıklar;
 - Makinelerle diğer araç gereçler için gümrük muafiyeti,
 - İnşaat malzemesi için gümrük muafiyeti,
 - Meccanen arazi tahsisi,
- 3- İşletme sırasında tanınan kolaylıklar;
 - Ham madde sağlanmasında sağlanan kolaylıklar,
 - Dışarıdan getirilecek bazı maddeler için gümrük muafiyeti,
 - Fabrikada kullanılacak ham maddeler için iç gümrük muafiyeti,

- Boş miri arazide bulunan ham madde kaynaklarını meccanen kullanabilme,
- Bazı maddelerin sağlanmasında tekele benzer rüçhan hakkı,
→ Fabrika mamulleri için tanınan kolaylıklar olarak sıralanmaktadır.

Bütün bu teşviklere karşın, yatırımcıların uyması gereken koşullar ise aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Varlık, 1976: 11):

- 1- İmtiyazı başkasına devretmemek,
- 2- Belirli bir sermayenin sağlandığını ispat etmek,
- 3- Fabrika yerini seçmede belirli kurallara uymak,
- 4- Belirli süreler içinde fabrikayı inşa etmek ve imalata başlamak,
- 5- Fabrikanın ve makinenin sağlam olmasını taahhüt etmek,
- 6- Osmanlı kanun ve nizamlarına ve Osmanlı mahkemelerine tabi olmak,
- 7- Genel sağlık kurallarına uymak,
- 8- Fabrikada Osmanlı tabiyetinde işçi çalıştırmak,
- 9- Devlet kuruluşlarına indirimli satış yapmak,
- 10- Bazı kuruluşlara sosyal yardımda bulunmak,
- 11- Sözleşmede öngörülen narha¹⁵ uymak,
- 12- Hükümetle olan yazışmalarda Türkçe kullanmak,
- 13- Hükümetin veya mahalli idarelerin denetimine tabi olmaktır.

2.1.2. Planlı Ekonomi Dönemi Öncesi Teşvikler (1960 Öncesi)

Osmanlı İmparatorluğunda ekonomik sistem tarıma dayalı olup sanayi sektörü oldukça cılız bir konumdaydı. Sanayi devriminin sürükleyici sektörü olan tekstil ürünleri 19. yüzyıl başlarında kendi kendine yeterli iken, yüz yıl sonra iç tüketimin % 80- %90'ı ithal malı iplik ve kumaşlardan sağlanıyordu (Boratav, 2012: 20). Bu amaçla, sanayinin geliştirilmesi doğrultusunda 1913 yılında çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Muvakkat”, Türkiye'nin ilk ciddi teşvik uygulamasını oluşturmuştur (Akdeve ve Karagöl, 2013: 337). Bu yasanın uygulanması sırasında sanayileşmenin en önemli unsurlarından olan sermaye konusunda durum hiçte iç açıcı değildir. Yasanın çıktığı 1913 yılında banka kredilerinin toplamı 2 milyar kuruş olarak tahmin edilirken; bunun 150 milyon kuruşu yerli sanayi kesimince kullanılmıştır. Halbuki yabancı sermayenin sektörlere göre dağılımı ve miktarları şu şekildedir (Kasalak, 2012: 68):

¹⁵ Narh, zorunlu mallar ve üretim faktörleri için resmî yetkililerce belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat olarak ifade edilmektedir.

Madencilik= 123 milyon kuruş
Elektrik, Havagazı, Su= 343 milyon kuruş
Tütün vb. Tekeller= 309 milyon kuruş
İmalat Sanayi= 265 milyon kuruş
Toplam= 1.040 milyon kuruş

1923 yılında toplanan Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde özel sektör ağırlıklı bir kalkınma modeli benimsenmiş ve özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi kararı alınmıştır. Bu dönemde, milli hasılda tarımın payı % 50, hizmet sektörünün % 40 ve sanayi sektörünün payı ise % 10 civarındadır (Yıldırım vd., 2006: 14). 28/05/1927 yılında yayınlanan “Teşvik-i Sanayi Kanunu” özel sektör açısından geniş teşviklere yer vermektedir. Bu kanunla birlikte, yerli sanayi sektörüne ucuz devlet arazisi tahsisi, çeşitli vergi muafiyetleri, taşıma indirimleri gibi teşvikler ve muafiyetler getirilerek sermaye birikimine destek verilmiştir (Özçelik ve Tuncer, 2007: 258). Bu kanun ile özel teşebbüslere sağlanan muafiyet ve imtiyazlar şunlardır (Sarıöz, 2006: 80-81):

a) Belediye sınırları dışında işletme kurmak isteyen müteşebbislere ücretsiz olarak -gerekirse istimlak yoluna başvurarak- arazi sağlanması ve teşebbüse belediye sınırları içinde arazi gerekirse, kuruluşlara on yıl içinde ödenmek şartı ile arazi verilmesi,

b) Teşebbüslerin, özel telgraf veya telefon hatları inşasına müsaade edilmesi,

c) Teşebbüslerin ve bunların buldukları arazi ve müstemilat ile sair tesislerin; müsakkafat, arazi, kazanç, maktu zam vergilerinden ve belediyelerin belli ruhsatlardan aldıkları resimlerden muaf olması,

d) Sınai veya maden işletmesi kuracak şirketlerin, hisse senetleri ve tahvillerinin damga resminden muaf tutulması,

e) Kuruluşların tesisi, yapımı ve genişletilmesi için gerekli inşaat malzemesi, üretim için gerekli hammaddeler, makine, alet ve yedek parçalar, işletmelerin kendilerine ait olarak kuracakları nakliye, tahmil-tahliye tesislerinin inşası için gerekli malzemenin yurtiçinde bulunmaması veya yeterli derecede bulunmaması halinde gümrük ve duhuliye¹⁶ resimlerinden muaf olması,

f) Teşebbüslerin veya teşebbüsle ilgili tesislerin kuruluş, yapım ve genişletilmesi için gerekli malzeme, makine ve aletlerin şimendifer (tren) ve vapurlarla naklinde %30 tenzilat uygulanması, tenzilata imkan yoksa aynı oranda prim verilmesi,

g) Teşebbüslere, gerektiğinde mamul maddeler için %10 prim verilmesi,

¹⁶ Ticaret amacıyla şehirlere dışarıdan getirilen mallardan alınan giriş vergisidir.

h) Tuz, ispiro ve patlayıcı madde faaliyetlerinde gerektiğinde indirim veya prim uygulanması,

i) Devletin, özel idarelerin ve belediyelerin ile bunlara ait kurumların ve Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan teşebbüslerin; ihtiyaçları olan mallardan memleket dahilinde yeter miktarda üretilip, benzerlerinin gördüğü işleri görebileceği belirlenen, ithal yoluyla gelen mallardan azami %10 oranında pahalı da olsa, ithal mallarına tercihen kullanmaya mecbur olmasıdır.

Bu dönemde reel üretimi harekete geçirecek ve üretimin parasal karşılığını tutacak olan finans sistemi bir ekonomik bütünün olmazsa olmazı kabul edilmiş ve finans sisteminin alt yapısı ile kurumsal olarak oluşturulması öncelikli işlerden kabul edilmiştir. Bu doğrultuda ise Türk banka sisteminin temelleri atılmıştır. Bu çerçevede, ticari ve sanayi hayatı finanse etmesi amacıyla Türkiye İş Bankası, Türkiye Sınai ve Maden Bankası, Türkiye Sanayi Kredi Bankası, Emlak ve Eytam Bankası, yeniden düzenlenmiş ve Ziraat Bankası kurulmuştur (Selen, 2011: 182).

1923-1929 dönemi liberal ekonomi politikalarının uygulandığı bir dönem olmuştur. Ancak, 1929 yılında dünya ekonomisinin girdiği büyük bunalım sonucunda devlet, ekonomiye müdahale etmek zorunda kalmıştır. Devlet, sanayileşme amacını gerçekleştirmek için Etibank, Sümerbank, Denizcilik Bankası gibi finansman, yönetim ve mülkiyet bakımından kendisine bağlı işletmeler oluşturmuştur (Seyidoğlu, 2003: 610). Bu genel amacın altında beliren amaçları dört maddede somutlaştırmak mümkündür (Selen, 2011: 181);

- 1- Dış baskılara karşı koyabilecek ulusal çerçeveli iktisat politikalarının belirlenmesi,
- 2- Ekonomik yetersizliklerin giderilmesi,
- 3- Kurumsallaşmanın gerçekleştirilmesi,
- 4- Üretimde ulusallığın sağlanması.

Tablo 5'de 1933 ile 1939 yılları arasında Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlanan şirketlerin sayısı verilmektedir. 1933 yılında bir kişinin mülkiyetinde 806, şirket mülkiyetinde 555, kamu mülkiyetinde 31 olmak üzere 1397 şirket, teşvik kanunundan yararlanmıştır. 1939 yılında ise teşvikten yararlanan toplam şirket sayısı 1144 olup bunun, 522'si bir kişinin, 511'i şirketin ve 111'i kamunun mülkiyetindedir.

Tablo 5: Teşvik-i Sanayi Kanunundan Yararlanan Şirket Sayısı

Yıllar	Bir Kişi Mülkiyetinde	Şirket Mülkiyetinde	Kamu Mülkiyetinde	Toplam
1933	806	555	31	1397
1935	738	534	38	1310
1936	631	474	56	1161
1937	562	465	89	1116
1938	529	470	104	1103
1939	522	511	111	1144

Kaynak: Eser, 2011: 74.

Yaklaşık 15 yıl yürürlükte kalan Teşvik-i Sanayi Kanunu 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bu süreçte yasa kapsamına giren devlet kuruluşlarının sayısı oldukça azdır. Bunun nedenleri arasında ön plana çıkan, özel girişimcilerin üretimlerinin küçük çapta olmasıdır (Kasalak, 2012: 75).

1950 yılından itibaren Türkiye’de yeniden liberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Serbestleşmeye yönelik bir dış ticaret rejiminin sonucu olarak, iç pazara dayalı bir sanayileşme programı yerine, dış pazarlara dönük ve tarıma, madencilığe, altyapı yatırımlarına ve inşaat sektörüne öncelik veren bir ekonomik kalkınma anlayışı gündeme gelmiştir (Boratav, 2012: 94). Yabancı sermayeyi teşvik etmek ve sermaye birikimini gerçekleştirmek amacıyla;

- 1954 yılında 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır.
- Ayrıca, özel sektörü desteklemek için 1953 tarihli 6086 Sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu ile 1954 tarihli 6326 Sayılı Petrol Kanunu çıkarılmış,
- Özel sektöre proje bazında orta ve uzun vadeli kredi temin etmek için “Türkiye Sınai Kalkınma Bankası” kurulmuştur.

Türkiye 1950-1960 döneminde hem yerli yatırımcıların desteklenmesi, hem de yabancı sermaye çekmek amacıyla nispeten liberal bir ekonomi politikası izlemiştir. 1950’lerde izlenmeye başlanan bu nispeten liberal politikalar ile yerli ve yabancı özel sektörün yatırım yapmasını özendirici bir ortam oluşturulmuş ve bu dönemde (Güvemli,1981: 452):

- * Altyapı yatırımları hızlandırılmış,
- * Dış yardımlar yoluyla özel kesimin kredi olanakları arttırılmış,
- * Dış ticaret politikası yeniden düzenlenmiş,
- * Tarımsal sektörü üretimi artırıcı fiyat politikaları ile desteklenmiş ve

- * Özel sektörün yatırım yapmak istemediği alanlarda büyük ölçekli kamu yatırımları yapılmıştır.

2.1.3. Planlı Ekonomi Dönemi Teşvikler (1960-1980 Arası)

Türkiye, 1960'lı yılların başlarında karma ekonomik bir yapı içinde kapsamlı bir planlama sistemini benimseyen ve kalkınmasını plana bağlayan gelişmekte olan ülkeler arasında yer almıştır (Ataç, 2012: 351). 1963 yılında uygulamaya konan ve beşer yıllık dönemleri kapsayan kalkınma planları serbest piyasayı güçlendirme amacına yöneliktir (Ulusoy, 2003: 316). Planlı ekonomiye geçiş ile birlikte, teşvikler üzerinde sistemli bir şekilde durulmaya başlanmıştır¹⁷. Bu dönemde, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) kurulmaya başlanmış, teknoloji transferlerinin teşvik edilmesi ve özendirme/yönlendirme çalışmalarının tek elden bir plan ve program dahilinde yürütülmesi kararı alınmıştır (Eser, 2011: 75-76). 1963 yılında 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda değişiklik yapılarak ilk defa yatırım indirimi uygulamasına başlanmıştır. 1968 yılında, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine yönelik olarak, teşviklerin bölgesel bazda farklılaştırılmasını hedefleyen “Kalkınmada Öncelikli Yöre” (KÖY) uygulamasına geçilmiştir (Eşiyok, 2012: 49-50). Bu uygulamayla ilk defa, yatırım teşvikleri bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmıştır.

Bu dönemde öne çıkan teşvik tedbirleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Sanalan vd, 1973: 76-79 ve ilgili kanunlardan faydalanılmıştır);

¹⁷ Kalkınma planlarındaki teşvikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Sarıöz, 1996: 84-101; Korkmaz vd, 1989: 20-27; DPT, 1966; 1967; 1971;1972; 1975;1979; 1982; 1985; Kıldış, 1998: 101-149.

19 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı Kanun
<p>19 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı Kanun ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa eklenen bir bölüm ile ülkemizde ilk defa yatırım indirimi uygulaması getirilmiştir.</p> <p>202 sayılı kanuna göre yatırımın öz kaynaktan karşılanan kısmına uygulanacak yatırım indirimi nispeti genel olarak % 30, tarımsal yatırımlarda % 40 ve az gelişmiş bölgelerdeki yatırımlarda % 50'dir.</p>
27 Haziran 1963 tarih ve 261 sayılı Kanun
<p>Bu kanun ile Bakanlar Kuruluna, malullerimize ihraç gücü kazandırmak amacı ile bunların teşvik edilecek ihraç fiyatlarındaki vergi, resim, harç ve benzeri tesirler icra eden sair mükellefiyetleri muaflik ve istisnalar ihdası veya iade suretiyle veya gerektiği takdirde mevcut mali mevzuattaki ihracata meteallik muaflik, muvakkat kabul ve iade hükümlerini de geri bırakarak tamamen veya kısmen bertaraf etme yetkisi verilmiştir.</p>
14 Mayıs 1964 tarih ve 474 sayılı Kanun
<p>Bu kanun ile Bakanlar Kuruluna yatırım maddesi sayılan ve ithali uzun vadeli plan hedeflerine uygun görülecek eşyanın damga vergisi hariç ithalde alınacak diğer vergi ve resimlerini en çok beş yıllık bir devre içinde ve eşit taksitler halinde tahsiline kararname ile müsaade etme ve kalkınma planı hedeflerini göz önünde tutarak Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde gösterilen vergi nispet ve hadlerinde ve tarifedeki notlarda gerekli değiştirmeleri kararnamelerle yapma yetkisi tanınmıştır.</p>
27 Temmuz 1967 tarih ve 933 sayılı Kanun
<p>933 sayılı kanun ile bir taraftan yeni bazı teşvik tedbirleri getirilmiş, diğer taraftan da teşvik tedbirlerini yürütme bakımından bir elde toplanması sağlanmıştır.</p> <p>1967 yılına kadar çeşitli kamu idareleri tarafından yürütölen teşvik tedbirleri 933 sayılı kanunun 4 üncü maddesi ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan "Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu"nda toplanmıştır. Böylece çeşitli teşvik tedbirlerinin uygulanmasında bir koordinasyon sağlandığı gibi yatırımcı ve ihracatçılarda çeşitli idarelere başvurmak ve değişik formaliteleri yerine getirmek külfetinden kurtarılmıştır.</p> <p>Sözö edilen büro, Başbakanlığın 13 Eylül 1967 tarihli genelgesi ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığına bağlanmıştır.</p>
İlgili Döneme İlişkin Diğer Teşvik Tedbirleri
<ul style="list-style-type: none"> ▪ 12/08/1970 tarih ve 6/12585 sayılı kararname ▪ 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu

2.1.4. 1980 Sonrası Uygulanan Teşvik Politikaları

24 Ocak 1980 kararları, Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktasıdır. Kararlarla, bu döneme kadar uygulanan ithal ikameci politikalardan vazgeçilerek ihracata dayalı politikalar oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kararlarla, dış dünyadan soyutlanmış olan Türkiye'nin yeniden dünya ekonomisi ile bütünleşmesi amaçlanmıştır (Seyidoğlu, 2003: 612). 1985 ile 1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da belirtildiği gibi, döviz kuru politikasında, dış rekabet gücünü ve rasyonel bir teşvik sisteminin oluşturulması sağlayacak şekilde serbest döviz kuru sistemine geçilecektir. Ayrıca, devletin ekonomideki payının azaltılması, devlet işletmelerinin özelleştirilmesi, kotaların kaldırılması, faizlerin serbest bırakılması, yabancı sermayeye yeni teşviklerin sağlanması gibi amaçlar belirlenmiştir.

İhracata dayalı sanayileşme stratejisinin kabul edilmesiyle birlikte teşvik sisteminde de önemli değişiklikler olmuştur. Teşvikler, yalnız toplam sabit sermaye yatırımlarının gerçekleşmesi için değil, aynı zamanda yatırımlar, planın öngördüğü sektörel önceliklere göre dağılımının sağlanması amacıyla da kullanılmaya başlamıştır (Eser, 2011: 77). Bu kapsamda, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında teşvik politikası olarak şu hususlar öngörülmektedir (DPT, 1985: 32-33):

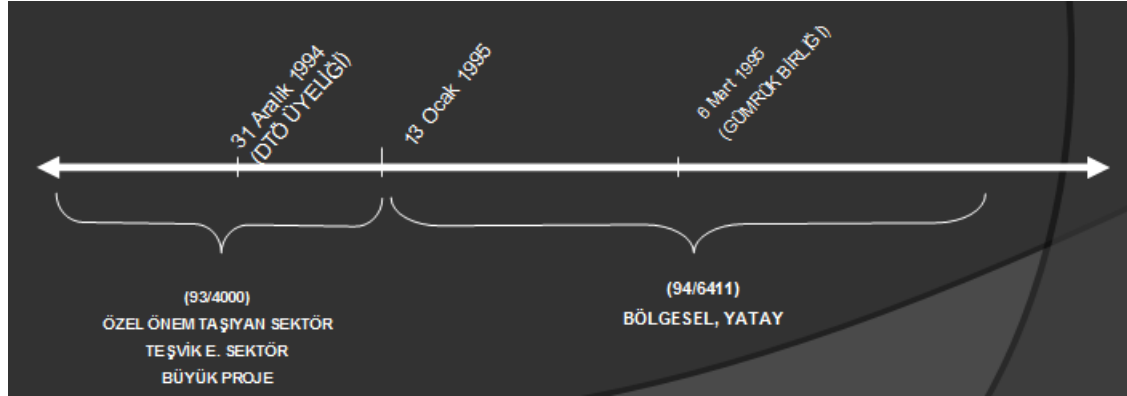
- İhracatın teşvikinde ana gaye ihracat hacminin artırılması; artışın süreklilik kazanması, ihraç ürünlerinin çeşitlenmesi ve toplam içinde özellikle sınai ürünlerin payının artırılmasıdır.
- Teşvik ve yönlendirme araçları, yatırımın konusuna, kapasitesine, teknolojisine, istihdam ve ödemeler dengesine katkısı ile yer seçimine göre etkili ölçülerde farklılaştırılmış olarak ve selektif biçimde kullanılacaktır.
- Teşvik mevzuatı tek yasada toplanarak, birbirini tamamlayan ve değişen iç ve dış piyasa şartlarına uyum sağlayabilecek esneklikte bir yatırım ve ihracatı teşvik sistemi geliştirilecektir.
- İstihdam probleminin çözülmesinde emek yoğun yatırım projelerinin teşvikine ağırlık verilecektir.
- Yatırımların finansmanında öz kaynak kullanımı teşvik edilecektir.
- Bölge ülkelerinin ihtiyacını karşılamaya yönelik, ortak veya münferit, özellikle taşıma maliyetleri ve hammadde kaynaklarına yakınlık yönünden avantaja sahip sanayi, tarım ve hayvancılık yatırımlarına öncelik verilecektir.
- Yurt dışı müteahhitlik ve mühendislik hizmetleri ve taşımacılık yoluyla sağlanan döviz gelirlerini artırmak için mevcut teşvik araçlarının uygulanmasına devam

edilecektir, özellikle deniz taşımacılığı ve gemi inşa sanayii, enerji ve tarıma dayalı entegre yatırımlar ve toplu konut yatırımları için ilave teşvik tedbirleri uygulanacaktır.

- Özellikle dayanıklı tüketim ve yatırım mallarının dışarıda pazarlanmasında, satış sonrası bakım hizmetlerinin devamlılığını temin etmek üzere depolama, büro, acentelik, bayilik ve temsilcilik kurulması yolunda devletçe gerekli her türlü destek sağlanacaktır.
- Haberleşme araçlarının ihracatçılara öncelikle sağlanması konusunda yapılacak düzenlemelere paralel olarak bu konuda alt yapının finansmanı teşvik edilecektir.

Bu dönemde öne çıkan tarihlerden birisi de 1995 yılıdır. Şekil 3 de görüldüğü üzere, yatırımlarda devlet yardımları alanında sektörel seçicilik terk edilerek yerine bölgesel gelişmişlik düzeyinin esas alındığı, yatay tedbirler olarak da bilinen Ar-Ge, çevre koruma, küçük ve orta boy işletmelerin desteklenmesine yönelik programlardan oluşan konu başlıkları altında düzenlemeler yapılmıştır.

Şekil 3: Yatırımlarda Sektörel Seçicilik¹⁸ ve Bölgesel Gelişmişlik¹⁹ Süreci

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (15.04.2014).

¹⁸ 2009/15199 sayılı karar iki boyutta sektörel seçicidir. İlk olarak, bölgesel boyutta bölgelerin potansiyelleri ve gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak çeşitli sektörler belirlenmekte ve yatırımcıların öncelikli olarak bu alanlarda yatırım yapmaları özendirilmeye çalışılmaktadır. İkinci olarak ise, büyük proje yatırımları çerçevesinde bölgesel kısıtlamalar olmaksızın doğrudan özel önem taşıyan sektörlerin desteklenmesi öngörülmektedir (Eser, 2011: 166).

¹⁹ 5084 sayılı kanun çerçevesinde uygulanan bölgesel teşviklerde ise herhangi bir sektörel seçicilik unsuru yer almamaktadır. Söz konusu teşvikler tamamıyla bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması amacına odaklanan ve sektörel tercihlerin bulunmadığı bir yapıdadır. Bir başka deyişle işletmelerin anılan teşviklerden yararlanması için sektörel zorunluluklar bulunmamakta ve sadece bölgesel şartlar yer almaktadır (Eser, 2011: 167).

Mevzuat bazında bakıldığında bu düzenlemelerin gerek DTÖ kuralları gerekse AB’de devlet yardımları çerçeve ve ilke kararları ekseninde yapıldığını söylemek mümkündür.

Tablo 6: 1995 Yılı Öncesi ve Sonrasında Yatırım Teşvik Tedbirlerindeki Değişim

	< 1995	> 1995
Yatırım	Sektörel Seçicilik ve Farklı Muamele	Bölgesel ve Yatay (Kobi, Çevre, Ar-Ge)
İhracat	İhracat Performansına Bağlı, İşletme Dönemi Destekleri	Kobi, Çevre, Fuarlara Katılım, Sertifikasyon, Marka ve Ürün Tanıtım, Mağaza ve Ofis Açma
Kosgeb	Kobi	Artırılmış Kobi Destekleri
Sanayi ve Tic. Bak.	Organize San. Böl.,	Teknoloji Geliştirme ve Endüstri Bölgeleri
Tübitak		Ar-Ge

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (15.04.2014).

Tablo 7: Türkiye’deki Teşvik Araçları ve Bunların Uygulama Şekli (1980-2002)

Teşvik Türü	Uygulama Şekli
<i>Yatırım İndirimi</i>	Yüzde 40, 60, 100 ve 200 olarak bölgesel ve sektörel olarak 4 farklı oranda uygulanmıştır.
<i>Gümrük Muafiyeti</i>	Yüzde 100 oranında genel olarak uygulanmıştır.
<i>KDV Desteği</i>	Yerli ve ithal makine-teçhizat için genel olarak uygulanmıştır.
<i>Vergi Resim ve Harç İstisnası</i>	İhracat taahhüdüne bağlı olarak uygulanmıştır.
<i>Uygun Koşullu Kredi</i>	KOBİ, bölgesel amaç ve bazı sektörler için sembolik düzeylerde kısmi uygulanmıştır.
<i>Hibe</i>	1991 yılında beri uygulanmamaktadır
<i>Arsa Tahsisi</i>	KÖY’lerde imkânlar çerçevesinde tahsis edilmiştir.
<i>Enerji Desteği</i>	Acil destek ve OHAL illerinde kısmi uygulanmıştır.
<i>Çalışanların Sosyal Güvenlik Katkılarında İndirim</i>	KÖY’lerde kısmen uygulanırken, OHAL illerinin tamamında uygulanmıştır.
<i>Bazı Harcamaların Vergiden Düşülmesi</i>	Vergi sisteminde otomatik olarak uygulanmıştır
<i>Zararın İleriye Aktarılması, Yeniden Değerleme ve Hızlandırılmış Amortisman</i>	Vergi mevzuatında otomatik olarak uygulanmıştır.

Kaynak: Duran, 2002: 7.

Türkiye’de yatırımların teşviki çerçevesinde kullanılan teşvik araçlarının durumu incelendiğinde dikkati çeken nokta, teşviklerin bölgesel/yöresel, sektörel ve

genel düzeyde farklı uygulama şekillerine tabi olmasıdır. Buna göre, bazı teşvik araçları yöre ve sektör farkı gözetilmeksizin genel olarak uygulanırken (örneğin gümrük muafiyeti ve KDV desteği gibi), bazılarının (örneğin fon kaynaklı kredi, arsa tahsisi, enerji desteği gibi) bölgesel veya sektörel kriterlere bağlı olarak uygulanmakta olduğu, bir kısmının ise (örneğin hızlandırılmış amortisman ve bazı harcamaların indirimine tabi tutulması gibi) teşvik belgesine bağlı olmaksızın otomatik olarak uygulandığı görülmektedir.

İlgili dönemde teşviklere ilişkin yasal düzenlemeler aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Gülmez ve Yalman, 2010: 239 ve ilgili kanunlardan faydalanılarak hazırlanmıştır):

13.12.1984 tarih ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
1985 yılında teşvik tedbirlerine nakit teşviklerin eklendiği Kaynak Kullanımını Destekleme Primi uygulamaya geçirilmiştir. Ancak, kamuda kaynak sıkıntısının baş göstermesi sebebiyle 1991 yılında uygulamadan kaldırılmıştır.
21.08.1987 tarih ve 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
İhracatın çeşitlendirilmesi, yeni pazarlara açılmak ve ihracatta pazar payının artırılması amacıyla 1987 yılında Türk Eximbank kurulmuştur.
1995
4 Nisan 1995 Tarih ve 22248 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Yatırımlarda Devlet Yardımları ile ilgili 95/2 Sayılı Tebliğ ile teşvikten yararlanacak yöreler; Gelişmiş Yöreler, Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli Yöreler ve Sanayi Kuşakları olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.
4067 sayılı Kanunla uygun bulunan ve 25 Şubat 1995 tarih ve 22213 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayınlanan 95/6525 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü üyeliği gerçekleşmiştir. (Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkeler aynı zamanda DTÖ üyesidir.)
Taraflar her biri aynı zamanda birer sübvansiyon olan devlet yardımları alanında kuralları belirleyen Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşmasına uymakla yükümlüdürler.
Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması temelde;
<ul style="list-style-type: none">• İhracat performansına veya yerli malların üretiminin kayrılması anlayışına dayalı olarak verilen destekleri yasak tedbir,• Belli malların üretimini veya sektörlerin kayrılmasını ise spesifik

<p>yardımlar başlığı altında toplayarak dava edilebilir tedbir,</p> <ul style="list-style-type: none"> • İlk önce sayılan iki tedbir kapsamına girmemek kaydıyla araştırma-geliştirme, çevre koruma, bölgesel kalkınma amaçlı destekleri ise dava edilemez tedbir olarak kabul etmiştir.
<p>16.10.1996 tarih ve 96/8615 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı</p>
<p>Küçük ve orta boy işletmelerin korunmaları, teşvik edilmeleri, üretim kalitelerini artırmaları ve istihdam yaratmaları amacıyla, 1996 yılında 96/8615 sayılı “Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar” yayımlanmıştır.</p>
<p>2002</p>
<p>2002 tarih ve <i>4367 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı</i> ile uluslararası rekabet gücünün artırılması, ileri teknoloji kullanan yatırımların yönlendirilmesi, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi gibi amaçlar hedeflenmiştir. Kararda, yatırımların teşvik kapsamına alınabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının kalkınmada öncelikli yörelerde 200 bin TL, diğer yörelerde ise 400 bin TL olması gerektiği belirtilmiştir.</p> <p>2002 yılında, yatırımları teşvik etmek, yurtdışında çalışan Türk işçilerin tasarruflarını Türkiye’de yatırıma yönlendirmek ve yabancı sermaye girişinin artırılmasını sağlamak amacıyla <i>4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu</i> çıkarılmıştır.</p>
<p>2003</p>
<p><i>2003 tarih ve 4842 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”</i> ile tüm yatırımlarda otomatik olarak % 40 yatırım indirimi istisnası uygulaması getirilmiştir. Bu uygulama ise, 2006 yılında çıkarılan 5479 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, Özel Tüketim Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile kaldırılmıştır.</p>
<p>2004</p>
<p>Bölgesel kalkınma farklılıklarının ortadan kaldırılması amacı ile <i>5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”</i> ile 36 ili kapsayan teşvik yasası 2004 yılında yürürlüğe girmiştir.</p>
<p>2005</p>
<p>2005 yılında yürürlüğe giren <i>5350 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”</i> ile 13 il ve 2007 yılında yürürlüğe giren <i>5615 sayılı “Gelir Vergisi</i></p>

<i>Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun</i> ile Çanakkale ilinin Gökçeada ve Bozcaada ilçelerinin eklenmesiyle il sayısı 50'ye yükseltilmiştir. 5084 sayılı kanun 2009 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.
2009
2009 yılındaki küresel krizin etkisi ve kalkınma planı çerçevesinde 2009/15199 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yeni bir yatırım teşvik sistemi yürürlüğe konulmuştur.
2012
2012 yılında ise, önceki teşvik sisteminin eksikliklerini gidermek ve etkinliğini artırmak amacıyla 19/06/2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye'nin en son teşvik sistemi yürürlüğe girmiştir.

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında teşvik sistemi ile ilgili şu hususlar belirtilmiştir:

- Teşvik sistemine, seçicilik taşıyan ve yönlendirme gücü olan unsurlar ilave edilecektir.
- Uygulamaların koordinasyonu sağlanarak mükerrer uygulamalara son verilecek ve teşviklerin etkinliği takip edilecektir. Uygulamalarda öngörülebilirlik ve şeffaflık sağlanacak, bürokrasi azaltılacaktır.
- Sistemin, Avrupa Birliği (AB)'ne uyumu sağlanarak Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurallarına uygun hareket edilmeye devam edilecektir.
- Yatırımların, altyapısı uygun orta kademe merkezlere yönelmesi teşvik edilerek yeni sanayi odaklarının oluşturulması sağlanacaktır.
- İşletmelere yönelik fiziki altyapı, başta bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere teknoloji altyapısı ile lojistik imkanları artırılacak ve bu alanlarda etkinlik sağlanacaktır.
- Altyapısı tamamlanmış arsa ve arazi temin imkanları artırılacaktır.

24 Ocak 1980 yılından sonra uygulanan teşvik politikaları, yatırım teşviklerinin sektörel dağılımını önemli ölçüde değiştirmiştir. Tablo 8, 1979 yılı ile 2012 yılları arasındaki yatırım teşviklerinin sektörel dağılımını göstermektedir.

Tabloda görüldüğü üzere, ithal ikameci sanayileşme politikalarından ihracata dayalı sanayileşme politikalarına geçişle birlikte imalat sanayiinin payı bir hayli düşüş göstermiştir. 1979 yılında % 90,1 olan imalat sanayiinin teşvikli sabit yatırımlar içerisindeki payı 2012 yılında % 46,2'ye gerilemiştir. Tarım sektörünün payı, 1979

yılında % 3,2 iken 1980 yılında % 13,3'e yükselmiş ve zamanla azalarak 2012 yılında % 1,4'e düşmüştür. Madencilik sektörünün 1979 yılında % 1,8 olan payı 2012 yılında % 3,8 olmuştur. Enerji sektöründe 2000 yılında çarpıcı bir artış gözlenmektedir. 1980 yılında % 0,2 seviyesinde gerçekleşen enerji sektörünün payı 2000 yılında % 24,2; 2011 yılında % 26,6 ve 2012 yılında % 22,1 olarak gerçekleşmiştir. Payı artan diğer bir sektör ise hizmetler sektörüdür. Hizmetler sektörünün % 4,6 olan 1979 yılındaki payı kademeli bir şekilde artış göstererek 2000 yılında % 32,7' ye yükselmiş, 2012 yılında ise azalarak % 26,5 seviyesine gerilemiştir.

Tablo 8: 1979-2012 Yılları Arasında Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (%)

Sektör	1979	1980	1990	2000	2011	2012
Tarım	3,2	13,3	10,6	1,4	2,8	1,4
Madencilik	1,8	1,8	2,7	0,8	2,6	3,8
İmalat	90,1	78,1	68,8	40,7	42,0	46,2
Enerji	0,3	0,2	2,0	24,2	26,6	22,1
Hizmetler	4,6	6,6	15,9	32,7	26,0	26,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Eşiyok, 2012: 52; T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri, www.ekonomi.gov.tr, (15.04.2014).

02.07.2013 tarihinde karara bağlanan ve 1041 karar numaralı “*Onuncu Kalkınma Planının (2014-2018) Onaylandığına İlişkin Karar*”da yatırımları teşvik adına ciddi düzenlemelere yer verilmiştir. Bu kararda, “*Kamu yatırımlarının büyüme, özel kesim yatırımlarını desteklemeye, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya, istihdamı ve ülke refahını artırmaya katkısının azami seviyeye çıkarılması temel amaçtır.*” ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca, “*Plan dönemi sonunda kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payının yüzde 4,8'e, sermaye giderlerinin Merkezi Yönetim Bütçesi içerisindeki payının ise yüzde 11,1'e çıkarılması öngörülmektedir.*” ifadesi ile de ciddi hedeflere planlanmıştır.

Tablo 9'da dokuzuncu ve onuncu kalkınma planlarındaki toplam kamu sabit sermaye yatırımlarının sektörler itibariyle dağılımına yer verilmiştir. Bu tablo da öne çıkan hususlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- * Dokuzuncu kalkınma planında toplam kamu sabit sermaye yatırımları 390.684 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. İlgili rakam onuncu kalkınma planında 417.393 milyon TL olarak hedeflenmektedir. Bu artış ile birlikte toplam kamu sabit sermaye yatırımlarında %7'ye yakın bir artış hedeflenmiştir.

- * Sektörler itibariyle rakamlar ve oranlar incelendiğinde ise; imalat, enerji, ulaştırma, konut ve sağlık sektörlerinde azalış göze çarpmaktadır. Tarım, madencilik, turizm, eğitim, adalet, güvenlik, içme suyu, kanalizasyon ve teknolojik araştırma sektörlerinde ise artış beklenmektedir.
- * Rakamsal anlamdaki en ciddi artış 18.887 milyon TL ile eğitim sektöründedir.
- * Toplam kamu sabit sermaye yatırımları içerisinde dokuzuncu kalkınma planında *ulaştırma* (%37,4) sektörü en fazla payı alırken, onuncu kalkınma planında da en fazla pay *ulaştırma* (%34) sektöründedir. Hem dokuzuncu hem de onuncu kalkınma planındaki en az pay ise turizm sektörüne aittir.

Tablo 9: Toplam Kamu Sabit Sermaye Yatırımlarında Gelişmeler ve Hedefler

SEKTÖRLER	9. Plan Dönemi (Gerçekleşme) (2007-2013) ¹		10. Plan Dönemi (Hedef) (2014-2018)	
	Milyon TL	% Pay	Milyon TL	% Pay
Tarım	39.947	10,2	50.087	12,0
Madencilik	8.483	2,2	12.522	3,0
İmalat	3.809	1,0	3.757	0,9
Enerji	28.655	7,3	15.026	3,6
Ulaştırma	146.123	37,4	141.914	34,0
Turizm	2.087	0,5	2.504	0,6
Konut	6.409	1,6	4.174	1,0
Eğitim	47.886	12,3	66.783	16,0
Sağlık	21.887	5,6	21.287	5,1
Adalet	5.072	1,3	6.261	1,5
Güvenlik	3.894	1,0	4.591	1,1
İçme Suyu	25.847	6,6	29.218	7,0
Kanalizasyon	21.746	5,6	24.209	5,8
Teknolojik Araştırma	6.889	1,8	10.435	2,5
Diğer	21.951	5,6	24.626	5,9
TOPLAM	390.684	100,0	417.393	100,0

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, www.kalkinma.gov.tr, (14.02.2014).

Not: Mahalli idare yatırımları ve yatırım işçiliği tutarları dâhildir.

(1) 2013 yılı için gerçekleşme tahmini kullanılmıştır.

Ayrıca onuncu kalkınma planında özel ve kamu sektör yatırımlarının durum analizine²⁰ da yer verilmiştir. Bu analize göre,

- * 1981-2012 döneminde yüzde 80'ler düzeyinde olan sermaye stokunun büyümeye katkısı, Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde yaklaşık yüzde 75 düzeyinde gerçekleşmiştir. Özel kesim sermaye birikimi geçmiş dönemde Türkiye ekonomisinde büyümenin en önemli kaynağı olmuştur. 2007-2012 döneminde küresel krizin de etkisiyle reel olarak yıllık ortalama yüzde 2 artış gösteren özel sektör sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payı 2006 yılında yüzde 18,9, 2012 yılında ise yüzde 16,4 olarak gerçekleşmiştir.
- * Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde, özel kesim yatırımlarının artırılması için yatırım teşviklerine verilen önem ve sağlanan destek artmıştır. 2009 yılından itibaren uygulanmaya başlanan yeni yatırım teşvik sistemiyle bölgesel yatırımlar ve büyük ölçekli yatırımlar desteklenmektedir. 2012 yılından itibaren ise stratejik yatırımlar destekleme kapsamına alınmış, bölgesel yatırımların teşvikinde, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine dayanan il bazında altı kademeli yeni bölgesel harita kullanılmıştır.
- * Küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında uluslararası doğrudan yatırımlarda düşüş olmasına rağmen, 2007-2012 döneminde gayrimenkul hariç toplam 73,3 milyar dolar uluslararası doğrudan yatırım girişi kaydedilmiştir. Özellikle küresel kriz öncesinde cari işlemler açığının finansmanında uluslararası doğrudan yatırımlar önemli rol oynamıştır. Onuncu Kalkınma Planı döneminde uluslararası doğrudan yatırımların, mülkiyet değişmesinden ziyade, yeni yatırımlara ve ek üretim kapasitesi oluşturacak alanlara yönlendirilmesi uzun dönemde cari açığın sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.
- * Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde, kamu sabit sermaye yatırım tutarları plan hedefleri seviyesinde gerçekleşmiştir. Cari fiyatlarla toplam kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payı 2006 yılında yüzde 3,8 iken 2012 yılında yüzde 4,2'ye çıkmış olup, 2013 yılında bu oranın yüzde 4,5 olması beklenmektedir.

²⁰ *Özel ve kamu sektör yatırımlarının durum analizi* hakkında daha geniş bilgi için onuncu kalkınma planı http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf incelenebilir.

- * Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde kamu yatırımlarına ayrılan kaynaklar artırılmış, çok sayıda projenin tamamlanması sağlanmış ve yeni projelerin belirlenmesinde seçici davranılarak program değerleri itibarıyla 2006 yılında 5,5 yıl olan kamu yatırım stokunun ortalama tamamlanma süresi, 2013 yılında 3,7 yıla düşürülmüştür.
- * Türkiye'nin artan altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasında kamu kaynaklarının kullanılması yanında özel sektörün katılımıyla sağlanacak alternatif finansman modellerinden de yararlanılmasına gerek duyulmaktadır. Bu çerçevede son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde yaygın olarak kullanılan Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) modeli ülkemizde de uygulanmaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde yetki verilen yap-işlet-devret ve yap-kirala modelli projelerin sayısı 46'ya, bu projelerin toplam yatırım tutarı ise 28,5 milyar dolara ulaşmıştır.
- * KÖİ mevzuatında önemli düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, mevzuatın çerçeve bir yasayla bütüncül bir yapıya kavuşturulması ihtiyacı devam etmektedir. KÖİ süreci, kamu kesimi üzerine uzun yıllara yayılan yüksek mali yük getirebilecek bir yapıya sahip olup doğru kurgulanması ve yönetilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, kamu kurumlarının KÖİ alanında proje planlama ve yönetim süreçlerinde uzmanlığa dayalı kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ihtiyacı önem arz etmektedir.

Onuncu kalkınma planındaki hedeflere ulaşmada izlenecek politikalar²¹ ise şu şekildedir;

- * Yatırım teşvik uygulamalarında maliyet-etkinlik, hesap verebilirlik, şeffaflık, öngörülebilirlik, esneklik, atıl kapasite oluşturulmaması ile verimlilik ilkeleri gözetilerek istihdam, yüksek katma değer ve ihracat artışına yönelik yatırım alanlarına öncelik verilecektir.
- * Yatırım teşvik uygulamalarında düzenli izleme ve değerlendirme gerçekleştirilecek, teşviklerin makroekonomik, sektörel ve bölgesel etkileri

²¹ Onuncu kalkınma planındaki uygulanacak *politikalar* hakkında daha geniş bilgi için onuncu kalkınma planı http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf incelenebilir.

ölçülecek ve bu alanlarda kurumsal kapasitelerin geliştirilmesine öncelik verilecektir.

- * Devlet desteklerine ilişkin veri toplama ve izleme altyapısı çalışmaları tamamlanarak uygulamaya geçirilecektir.
- * Kalkınma ajansları aracılığıyla bölgesel potansiyelleri değerlendirmek üzere yerli ve yabancı sermaye yatırımlarından yararlanmaya önem verilecek, ülke genelinde Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansının faaliyetlerini bölgesel bazda tamamlayıcı bir yaklaşım uygulanacaktır. Ayrıca kalkınma ajansları bünyesinde il bazında kurulan yatırım destek ofislerinin bilgilendirme ve yönlendirme desteği sunma kabiliyetleri artırılacaktır.

2.2. Türkiye’de 2002 Yılı Sonrası Uygulanan Yatırım Teşviklerine Genel Bir Bakış

Nihai amacı; üretimi, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı, istihdam artışı ile küresel anlamda mevzuata uygun²² bir şekilde tercih edilen bölge konumuna büründürmek olan teşvikler, ülkemizde de farklı şekillerde uygulama alanı bulmuş ve halen de uygulanmaktadır. Günümüz itibariyle öne çıkan teşvik alanları aşağıdaki gibi belirtilebilir (Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, 2012);

- Altyapı,
- Bilgi ve Teknoloji,
- Çevre Teknolojileri,
- Destek Merkezleri,
- Enerji,
- Finansal Hizmetler,
- Gayrimenkul,
- Gıda,
- Kimya,
- Makine,
- Otomotiv,
- Sağlık,
- Tarım,
- Taşımacılık ve Lojistik,

²² “Mevzuata uygun” dan kastedilen, yapılan teşviklerin ilgili ülkelerdeki kanunlara uygun, şeffaf ve hesap verilebilir bir şekilde yapılmasıdır. Aksi takdirde, gizliliğin olduğu, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin olmadığı ülkeler vergi cenneti olarak kabul edilmektedir (Pehlivan ve Öz, 2011: 108-109).

- Turizm.

Belirtilen birçok sektördeki yatırımların aracı teşvikler olup, ilgili sektörlerde yapılan bir teşvikten olumlu sonuç beklenmesi yatırımları da beraberinde getirmesine bağlıdır. Örneğin, altyapı hizmetlerine yönelik yapılan teşvikler ülkemizde yatırım yapacak yerli veya yabancı yatırımcılar açısından olumlu bir sebep olabilecek ve altyapı yatırımları ülkemize kanalize edilebilecektir. Yine, 2008 küresel krizinde ciddi yaralar almasına karşın (Engin ve Polat, 2010: 40-41) günümüzde önemli bir sektör haline gelen otomotiv sektöründeki teşvikler, yabancı otomotiv sektörünü ülkemize çeken ciddi bir araç olabilecektir²³.

Yukarıda belirtilen sektörler ve bu sektörlerle yapılan gerek maddi gerekse hukuki nitelikteki aynı veya nakdi yardımlar (Mat, 2007: 25) ülke ekonomisine doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

Teşvikler, nakit hibe destekleri, vergi muafiyetleri ve istisnaları, düşük faizli krediler, enerji destekleri, arsa tahsisleri gibi geleneksel tedbirlerin yanında devlet garantileri, kamu alımları, devletin sermayeye katılımı gibi yeni nesil tedbirler de teşvik araçları altında yer bulmaktadır (Eser, 2011: 1). Ülkemizde de teşvik adı altında bu isimler kullanılmış olup, uygulanan teşvik paketlerinde bu tür desteklemelere yer verilmiştir.

Bu başlık altında, Türkiye’de son on yılda uygulanan yatırım teşviklerinin genel bir incelemesi yapılacak ve yatırım teşviklerine ilişkin istatistiki bilgilere yer verilerek yorumlanacaktır.

2.2.1. 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’da Teşvikler

Türkiye’ de yatırım yapılabilir bölge olarak Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri ön plana çıkmakta, ülkenin diğer bölgeleri ile bu bölgeler arasında sosyo-ekonomik yönden farklılıklar oluşmaktadır. Teşvikler, bölgelerarasında oluşan kalkınma farklarının giderilmesinde kullanılan araçlardan biridir. Bu kapsamda, yatırım iklimi bakımından olumsuz koşullar taşıyan ülkenin geri kalmış bölgelerini yatırım yapılabilir hale dönüştürebilmek için, 06/02/2004 tarihinde 5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 25365 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir

²³ Ülkemizde ve dünya ülkelerindeki otomobil üretim, ihracat, ithalat ve açık/fazla ile ilgili ayrıntılı bilgi için T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın yayınlamış olduğu “Otomotiv Sektörü 2012/2” incelenebilir.

Bu kanunun amacı; bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmaktır. Kanun, çeşitli tarihlerde yapılan değişikliklerle yedi kez değiştirilmiş, amaç maddesi olan 1. madde dışındaki bütün maddeler yeniden düzenlenmiştir (Eser, 2011: 106).

Kanundan yararlanabilecek olanlar şu şekilde belirlenmiştir:

a) Vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayrisafi yurt içi hasıla tutarı 1.500 ABD Doları veya daha az olan iller,

b) Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendindeki iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer iller.

Bu haliyle teşviklerden yararlanabilecek il sayısı 36 ile sınırlandırılmıştır. Ancak, 2005 yılında yürürlüğe giren 5350 sayılı kanun ile vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği kapsamına DPT Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre endeks değeri eksi olan iller ilave edilerek teşvik kapsamındaki il sayısı 49'a çıkarılmıştır. Son olarak ise, 5615 sayılı kanun ile Çanakkale' nin Gökçeada ve Bozcaada ilçeleri kapsama dahil edilmiştir.

Tablo 10, 5084 sayılı kanun ve sonrasında 5350 ve 5615 sayılı kanunlarla yapılan değişikliklerle teşvik kapsamında bulunan illeri göstermektedir. Tabloda görüldüğü üzere, kanunun ilk haliyle teşvikten yararlanan il sayısı 36 iken, 5350 sayılı kanunla 13 il ve 5615 sayılı kanun ile Çanakkale ilinin 2 ilçesinin eklenmesiyle 50'ye yükseltilmiştir.

Tablo 10: 5084 Sayılı Teşvik Kanunu Kapsamında Bulunan İller

5084 Sayılı Kanun Kapsamında Bulunan İller	5350 Sayılı Kanunla İlave Edilen İller	5615 Sayılı Kanunla İlave Edilen İlçeler
Adıyaman	Artvin	Gökçeada
Afyonkarahisar	Çorum	Bozcaada
Ağrı	Elazığ	
Aksaray	Kahramanmaraş	
Amasya	Karaman	
Ardahan	Kastamonu	
Bartın	Kilis	
Batman	Kütahya	
Bayburt	Nevşehir	
Bingöl	Niğde	
Bitlis	Rize	
Çankırı	Trabzon	
Diyarbakır	Tunceli	
Düzce		
Erzincan		
Erzurum		
Giresun		
Gümüşhane		
Hakkari		
Iğdır		
Kars		
Kırşehir		
Malatya		
Mardin		
Muş		
Ordu		
Osmaniye		
Siirt		
Sinop		
Sivas		
Şanlıurfa		
Şırnak		
Tokat		
Uşak		
Van		
Yozgat		
36 İL	13 İL	2 İLÇE

Kaynak: 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlar.

2.2.1.1. 5084 Sayılı Kanun Kapsamındaki Teşvik Araçları

5084 sayılı kanun kapsamında öngörülen teşvikler;

- Gelir vergisi stopajı teşviki,
- Sigorta primi işveren hissesi teşviki,
- Bedelsiz yatırım yeri tahsisi ve
- Enerji desteği olmak üzere dört başlık altında incelenebilir.

2.2.1.1.1. Gelir Vergisi Stopajı Teşviki

Gelir vergisi stopajı teşviki, 5084 sayılı kanunun 3. maddesinde düzenlenmiş olup madde 5350, 5615 ve 5838 sayılı kanunlarla değişikliğe uğramıştır. Kanun maddesinin en son haline göre; 31/12/2009 tarihine kadar uygulanmak üzere 2. maddenin (a) bendi kapsamındaki illerde,

a) 01/04/2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, en az 10 işçi çalıştırmaları koşuluyla, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçilerin,

b) 01/04/2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden asgari 10 işçi çalıştıranların iş yerlerinde fiilen çalışan işçilerin, ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin; organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için % 80'i, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilir.

5084 sayılı kanuna göre bazı uygulama örnekleri aşağıdaki gibidir (Eser, 2011: 110);

Örnek 1-Yeni Kurulan İşletmeler:

(A) A.Ş. gıda ürünleri imalatı faaliyetinde bulunmak üzere 10.05.2007 tarihinde Gümüşhane il merkezinde açtığı işyerinde 5 işçi, Tokat il merkezindeki işyerinde ise 12 işçi çalıştırmaktadır. Kurumlar vergisi mükellefi olan (A) A.Ş., Gümüşhane il merkezindeki işyerinde asgari 10 işçi çalıştırılma şartına uyulmadığından, bu işyerinde çalıştırılan işçiler için teşvikten yararlanamayacak; Tokat il merkezindeki işyerinde ise 12 işçi çalıştırıldığından işçilerin tamamı için gelir vergisi stopajı teşvikinden yararlanabilecektir.

Örnek 2-Mevcut İşletmeler:

(B) Adi Ortaklığı, fındık işleme faaliyetinde bulunmak üzere 01.04.2005 tarihinden önce Ordu il merkezinde faaliyete başlamış olup, işyerinde 6 işçi çalıştırmaktadır. Daha sonra adi ortaklık, 01.05.2007 tarihinde 5 işçi daha alarak aynı işyerinde çalıştırdığı işçi

sayısını 11'e çıkarmış ve bu durumu Mayıs/2007 dönemine ilişkin olarak ilgili idareye vermiş olduğu aylık prim ve hizmet belgesinde tevsik etmiştir. Adi ortaklık, asgari 10 işçi çalıştırma şartını yerine getirdiği dönemden itibaren 11 işçi için teşvikten yararlanabilecektir.

2.2.1.1.2. Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki

Kanunun 4. maddesinde düzenlenen sigorta primi işveren hissesi teşviki, 5615 ve 5951 sayılı kanunlarla değişikliğe uğramış ve en son halini almıştır. Kanun kapsamındaki illerde belirtilen şartları taşıyan işletmelerde 31/12/2012 tarihine kadar uygulanmak üzere, sigorta primleri işveren hissesinin; organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu işyerleri için tamamı, diğer yerlerdeki işyerleri için ise % 80'i Hazine tarafından karşılanır.

2.2.1.1.3. Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi

5838 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılan bedelsiz yatırım yeri tahsisi, kanun kapsamındaki illerde en az 10 kişilik istihdam öngören yatırımlara girişen gerçek veya tüzel kişilere; hazineye, katma bütçeli kuruluşlara, belediye veya il özel idarelerine ait arazi veya arsaların mülkiyetinin bedelsiz olarak devredilmesidir.

2.2.1.1.4. Enerji Desteği

Enerji desteği kanunun 6. maddesinde düzenlenmiş ve maddenin 5350, 5615 ve 5838 sayılı kanunlarla düzenlenmesine gidilmiştir. Kanunun 2. maddesinin (a) bendindeki illerde 31/12/2009 tarihine kadar uygulanmak üzere, 01/04/2005 tarihinden itibaren faaliyete geçen ve asgari 10 işçi çalıştıran işletmeler ile 01/04/2005 tarihinden önce faaliyete geçmiş ve asgari 10 işçi çalıştıran işletmelerden; fiilen ve sürekli olarak hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dahil), organik ve biyoteknolojik tarım, kültür mantarı yetiştiriciliği ve kompostu, seracılık, sertifikalı tohumculuk ve soğuk hava deposu ile imalat sanayi, madencilik, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanlarında faaliyette bulunanların elektrik enerjisi giderlerinin % 20'si hazine tarafından karşılanır. Bu orana; 01/04/2005 tarihinden sonra faaliyete geçen işletmelerde asgari sayıdan sonraki her 1 işçi için, 01/04/2005 tarihinden önce faaliyete geçmiş işletmelerde ise bu tarihten sonra işe başlayan ve asgari işçi sayısından sonraki her 1 işçi için 0,5 puan eklenir. Hazinece karşılanacak oran, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde faaliyette bulunan işletmeler için % 50'yi, diğer alanlarda faaliyette bulunan işletmeler için % 40'ı geçemez.

Örneğin, Antalya ilinde 01.10.2003 tarihinden itibaren seracılık alanında faaliyete geçen bir mükellefin 15 işçi istihdam ettiğini, anılan tarihten itibaren 40 işçi daha istihdam edilmesi halinde; $\%20 + \% (40 \times 0,5) = \%40$ enerji desteği sağlanacaktır.

Tablo 11’de ise, 5084 sayılı kanun ile uygulanan teşvik araçlarına ilişkin özet tabloya yer verilmiştir.

Tablo 11: 5084 Sayılı Kanunda Uygulanan Teşvik Araçları

Teşvik Türü	OSB ve Endüstri Bölgelerindeki İşyerleri	Diğer İşletmeler	Uygulama Süresi ²⁴
Gelir Vergisi Stopajı	<i>%100</i>	<i>%80</i>	31.12.2012’ye Kadar
	Fiilen çalışan işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisi		
Sigorta Primi İşveren Payı	<i>%100</i>	<i>%80</i>	31.12.2012’ye Kadar
	Fiilen çalışan işçilerin sigorta primlerindeki işveren payı gelir vergisi		
Enerji Desteği	<i>%20-50</i>	<i>%20-40</i>	31.12.2012’ye Kadar
	En az 10 işçi çalıştırmak şartıyla destekten yararlanılabilmekte, işçi sayısının artmasına paralel olarak enerji destek oranı da artmaktadır. Enerji giderlerinin % 20’si hazine tarafından karşılanır. Bu orana; asgari sayıdan sonraki her 1 işçi için, 0,5 puan eklenir.		
Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi	En az 10 kişilik istihdamı öngörmek kaydıyla, OSB’ler ile diğer kamu arazi/arsalarında		31.12.2012’ye Kadar

Kaynak: Özdaş, 2009: 13.

2.2.1.2. 5084 Sayılı Kanunun Uygulama Sonuçları

Amacı, bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmak olan 5084 ve 5350 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun uygulama sonuçları aşağıdaki şekillerde özetlenebilir. İlgili kanunların amacı bünyesinde vergi teşvik uygulamalarına yer verildiğinden dolayı 5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve

²⁴ 50 ilde uygulanan ve süresi 2008 sonu itibarıyla sona eren 5084 sayılı Teşvik Kanununun uygulama süresi 2009 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. 2009 yılı ortalarında yeni yatırım teşvik sistemi uygulamaya konulmasına rağmen, küresel krizin devam etmesi ve teşvikin uygulandığı illerin çoğundan gelen talepler sonucu, 5084 sayılı teşvik kanunu bir kez daha uzatılmıştır. Ancak bu seferki uzatmada, 5084 sayılı yasanın uygulama tarihinden sonra yatırım yapan ve 31.12.2009 tarihi itibarı ile yatırımlarını tamamlayan işletmeler 2012 yılı sonuna kadar gelir vergisi stopaj, sigorta primi işveren hissesi ve enerji desteklerinden yararlanmaya devam ederken, 5084 sayılı yasanın uygulanmaya başladığı tarihten önce işe başlayan işletmeler ise 31.12.2012 tarihine kadar sadece sigorta primi işveren hissesinden yararlanacaklardır. 31.12.2009 tarihinde sonra söz konusu bölgelere yatırım yapacak olan işletmeler ise teşvik araçlarından sadece sosyal güvenlik prim desteğinden faydalanabilecekler; diğer teşvik araçlarından yararlanamayacaklardır. Yapılan bu düzenleme ile 5084 sayılı yasanın uygulama tarihinden sonra yatırım yapan ve 31.12.2009 tarihi itibarı ile yatırımlarını tamamlayan işletmeler 2012 yılına kadar 5084 sayılı yasanın 3, 4 ve 6 maddelerindeki gelir vergisi stopaj, sigorta primi işveren hissesi ve enerji desteklerinden yararlanmaya devam edeceklerdir.

Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun da 2004-2009 yılları arasındaki mukayeseli incelemeye dahil edilmiştir.

Belirtilen kanunların mukayeseli incelemesine sırasıyla; gelir vergisi stopajı, sigorta primi işveren hissesi ve enerji desteği uygulama sonuçları şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 12: Gelir Vergisi Stopajı Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlara ve Yıllara Göre Dağılımı

		2004*	2005	2006	2007	2008	2009**	Ortalama
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (adet)	5084 Sayılı Kanun	23.161	37.066	32.671	28.111	23.791	19.167	27.328
	5350 Sayılı Kanun	-	973	2.248	2.789	-	-	2.003
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	15.118	22.254	21.672	19.681
	TOPLAM	23.161	38.039	34.919	46.018	46.045	40.839	38.170
Teşvikten Faydalanan Sigortalı Sayısı (kişi)	5084 Sayılı Kanun	77.211	140.018	157.137	143.819	126.265	97.448	123.650
	5350 Sayılı Kanun	-	61.604	140.296	178.492	-	-	126.797
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	438.647	565.922	526.537	510.369
	TOPLAM	77.211	201.622	297.433	760.957	692.187	623.985	442.233
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	5084 Sayılı Kanun	34.369	81.814	99.619	99.468	22.619	12.455	350.345
	5350 Sayılı Kanun	-	27.115	91.179	41.302	-	-	159.596
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	205.673	104.682	68.119	378.474
	TOPLAM	34.369	108.929	190.798	346.443	127.301	80.574	888.415

Kaynak: Eser, 2011: 119.

* Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

** Ocak-Ekim dönemini kapsamaktadır.

Tablo 12 incelendiğinde, yıllar itibariyle gelir vergisi stopajı teşvikinden faydalanan işletme ve sigortalı sayısı rakamlarında yıllar itibariyle artış gözlemlenmektedir. Bu durumun istisnası olarak 2007 ve 2008 yıllarında küresel krizin etkisiyle ülkemizde teşvik anlamında olumsuz bir senaryo boy göstermiştir. Teşvik miktarı olarak ise, aynı şekilde 2008 yılına kadar olumlu bir grafik gözlemlenirken, 2008 yılında yaklaşık olarak %55 düzeyinde bir azalış meydana gelmiştir. Bu düşüş 2009 yılında da kendisini göstermiştir.

Bu durum gelir vergisi teşviklerinin, ekonominin dengede olduğu yıllarda etkili olduğu fakat ekonomik dalgalanmaların olduğu yıllarda etkisini yitirdiği sonucunu doğurabilmektedir.

Tablo 13: Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlara ve Yıllara Göre Dağılımı

		2004*	2005	2006	2007	2008	2009**	Ortalama
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (adet)	5084 Sayılı Kanun	23.161	37.066	32.671	28.111	23.791	19.167	27.328
	5350 Sayılı Kanun	-	973	2.248	2.789	-	-	2.003
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	15.118	22.254	21.672	19.681
	TOPLAM	23.161	38.039	34.919	46.018	46.045	40.839	38.170
Teşvikten Faydalanan Sigortalı Sayısı (kişi)	5084 Sayılı Kanun	77.211	140.018	157.137	143.819	126.265	97.448	123.650
	5350 Sayılı Kanun	-	61.604	140.296	178.492	-	-	126.797
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	438.647	565.922	526.537	510.369
	TOPLAM	77.211	201.622	297.433	760.957	692.187	623.985	442.233
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	5084 Sayılı Kanun	52.564	125.128	152.359	152.129	141.302	101.467	724.949
	5350 Sayılı Kanun	-	41.470	139.450	63.167	-	-	244.088
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	314.559	650.661	551.864	1.517.083
	TOPLAM	52.564	166.598	291.809	529.855	791.963	653.331	2.486.120

Kaynak: Eser, 2011: 116.

* Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

** Ocak-Ekim dönemini kapsamaktadır.

5084 sayılı kanunda ön plana çıkan teşvik unsurlarından birisi de sigorta primi işveren hissesi teşvikidir. Bu teşvik unsuruna ilişkin tablo 13’de belirtilen yıllar arasında gerçekleşen uygulama sonuçlarında da her üç kanunda da 2008 yılına kadar olumlu bir seyir gözlemlenmektedir. Fakat 2008 yılında yaşanan küresel kriz sigorta primi işveren hissesi teşviki rakamlarını da olumsuz etkilemiştir. Bu durumun gerekçesi olarak 2009 yılında ülke içerisindeki istihdam yaratan yatırımların ülkeyi terk etmesi gösterilebilir.

Tablo 14: Enerji Desteği Uygulama Sonuçlarının Yıllar İtibarıyla Dağılımı

		2004*	2005	2006	2007	2008	TOPLAM**
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (adet)	Eski Tesis	191	994	1.115	1.977	1.897	2.262
	Yeni Tesis	86	280	503	938	1.034	1.274
	TOPLAM	277	1.274	1.618	2.915	2.931	3.536
Teşvikten Faydalanan İstihdam Sayısı (adet)	Mevcut	9.915	52.769	58.229	88.552	91.851	105.029
	İlave	15.578	71.940	90.671	113.154	105.605	128.014
	TOPLAM	25.493	124.709	148.900	201.706	197.456	233.043
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	TOPLAM	27.153	120.406	197.301	269.106	343.138	957.105

Kaynak: Eser, 2009: 122.

* Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

** Ne kadar süre faydalandığına bakılmaksızın, teşvik alabilmiş firma sayısı toplamını göstermektedir.

5084 sayılı kanunda öne çıkan bir diğer teşvik aracı da enerji desteği uygulamasıdır. Özellikle küresel ısınma ile birlikte ayrı bir değer kazanan enerji sektörü, teşvikler kapsamına alınarak devlet tarafından desteklenmektedir. Yukarıdaki tabloda

görüldüğü üzere gerek teşvikten faydalanan işletme sayısında gerekse teşvikler sonucu oluşan ilave istihdam sayısında olumlu bir grafik gözlemlenmektedir. İlgili yıllar arasında verilen teşvik miktarında da ciddi bir artış yaşanmıştır. Tablo 14’de dikkat çeken en önemli husus ise, enerji sektörüne yönelik verilen teşvikler sonucunda yaratılan ilave istihdamın toplamda mevcut istihdamdan fazla oluşudur. Bu durum ise enerji teşviklerinin istihdam olanağı açısından olumlu bir sonuç doğurduğunu göstermektedir.

2.2.1.2.1. 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Sektörler İtibariyle Verilen Teşvik Belgesi Sayısı

Ülkemizde 2004 yılından beri uygulanmakta olan teşvik yasası kapsamında 2009 yılı haziran ayı itibariyle toplam 16.933 adet teşvik belgesi verilmiştir. Bu belgelerin sektörel dağılımına bakıldığında tablo 15’de teşvikten en çok faydalanan sektörün imalat sektörü olduğu görülmektedir. Fakat 2004 yılına nispeten 2009 yılında imalat sektöründe bir azalış görülmektedir. İmalat sektörünü 5.517 adet teşvik belgesi ile hizmetler sektörü takip etmektedir.

Tablo 15: 2004-2009 yılları Arası Verilen Teşvik Belgesi

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler	Toplam
2004	82	168	2.558	45	1.225	4.078
2005	96	158	2.305	85	1.660	4.304
2006	94	132	1.614	55	1.195	3.090
2007	64	131	1.424	102	645	2.366
2008	73	136	1.476	144	619	2.448
2009*	25	61	334	54	173	647
Genel Toplam	434	786	9.711	485	5.517	16.933

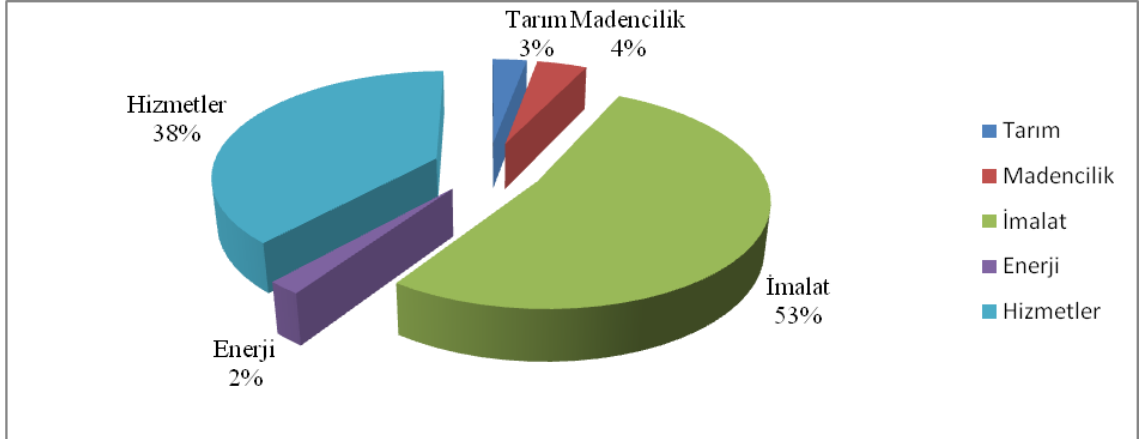
Kaynak: Evran, 2009: 64.

*Ocak- Haziran Dönemini Kapsamaktadır.

2.2.1.2.2. 5084 Sayılı Kanun ile Verilen Teşvik Sonucunda Yaratılan İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı

Şekil 4 incelendiğinde en fazla istihdam artışının % 53’lük bir oranla İmalat sektöründe gerçekleştiği görülmektedir. Burada, özellikle emek yoğun üretimin ve hızlı sanayileşmenin etkili olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. İlgili dönemde verilen teşvik belgesine paralel olarak yaratılan istihdamda da hizmetler sektörü imalat sektörünü takip etmektedir.

Şekil 4: 2004-2009 Yılları Arası Verilen Teşvik ile Yaratılan İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.01.2013).

2.2.2. 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da Teşvikler

Kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda oluşturulan 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 16/07/2009 tarih ve 27290 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yeni yatırım teşvik sistemi yürürlüğe girmiştir. Teşvik sisteminin amacı; tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirerek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemektir.

Yatırım teşvik sistemi, teşvikleri, tüm bölgelere aynı esaslar çerçevesinde değil bölgesel sınıflandırmaya göre farklı esaslara göre uygulamaktadır. Yatırım destekleri 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması - Düzey 2 bölgeleri, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri bakımından dört bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 16: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına Göre Dört Gruba Ayrılmış Bölgeler

Bölge Kodu	Bölge İlleri	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi	Endeks Değişimi
TR11	İstanbul	1	2,83058	
TR51	Ankara	2	2,01563	-0,8150
TR31	İzmir	3	1,51986	0,4958
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	4	0,98075	-0,5391
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	5	0,78202	-0,1987
TR21	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	6	0,57210	-0,2099
TR62	Adana,Mersin	7	0,33448	-0,2376
TR32	Aydın,Denizli,Muğla	8	0,28832	-0,0462
TR61	Antalya,Isparta,Burdur	9	0,2806 6	-0,0075
TR22	Balıkesir, Çanakkale	10	0,15300	-0,1279
TR81	Zonguldak,Karabük,Bartın	11	-0,07141	-0,2244
TR33	Manisa,Afyon,Kütahya,Uşak	12	-0,16572	-0,0943
TR52	Konya,Karaman	13	-0,25927	-0,0936
TRC1	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	14	-0,31505	-0,0558
TR63	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	15	-0,33754	-0,0225
TR72	Kayseri,Sivas,Yozgat	16	-0,37571	-0,0382
TR71	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir,Kırşehir	17	-0,40669	-0,0310
TR83	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	18	-0,41735	-0,0107
TR90	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,Gümüşhane	19	-0,55873	-0,1414
TRB1	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	20	-0,55923	-0,0005
TR82	Kastamonu,Çankırı,Sinop	21	-0,67547	-0,1162
TRA1	Erzurum,Erzincan,Bayburt	22	-0,78956	-0,1141
TRC2	Şanlıurfa,Diyarbakır	23	-0,96387	-0,1743
TRC3	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	24	-1,20401	-0,2401
TRA2	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	25	-1,26703	-0,0630
TRB1	Van,Muş,Bitlis,Hakkâri	26	-1,39095	-0,1239
TR22	Çanakkale İli Bozcaada,Gökçeada İlçeleri			

Kaynak: YOİKK, http://www.yoikk.gov.tr/dosya/up/komiteler/vergitesvik/bolgeler_hari ta.pdf, (10.10.2013).

Tablo 16’da belirtilen 4 bölgede, her bölge için farklı sektörlere yönelik destekler yer almaktadır (Özdaş, 2009: 27).

1. bölgede, ağırlıklı olarak motorlu kara taşıtları ve yan sanayi, elektronik, ilaç,makine imalat ve tıbbi, hassas ve optik alet yatırımları gibi yüksek teknoloji gerektiren yatırımlar teşvik edilecektir.

2. bölgede, nispeten teknoloji yoğun sektörler desteklenecektir. Bu çerçevede;ağırlıklı olarak, makine imalat, akıllı çok fonksiyonlu tekstil, metalik olmayan mineral ürünler (cam, seramik, karo, yalıtım malzemeleri vb.) kâğıt, gıda ve içecek imalatı sektörleri teşvik edilecektir.

3. ve 4. bölgeleri oluşturan doğu ve güneydoğu bölgelerinde, tarım ve tarıma dayalı imalat sanayi, konfeksiyon, deri, plastik, kauçuk, metal eşya gibi emek yoğun sektörlerin yanı sıra turizm, sağlık ve eğitim yatırımları da teşvik edilecektir.

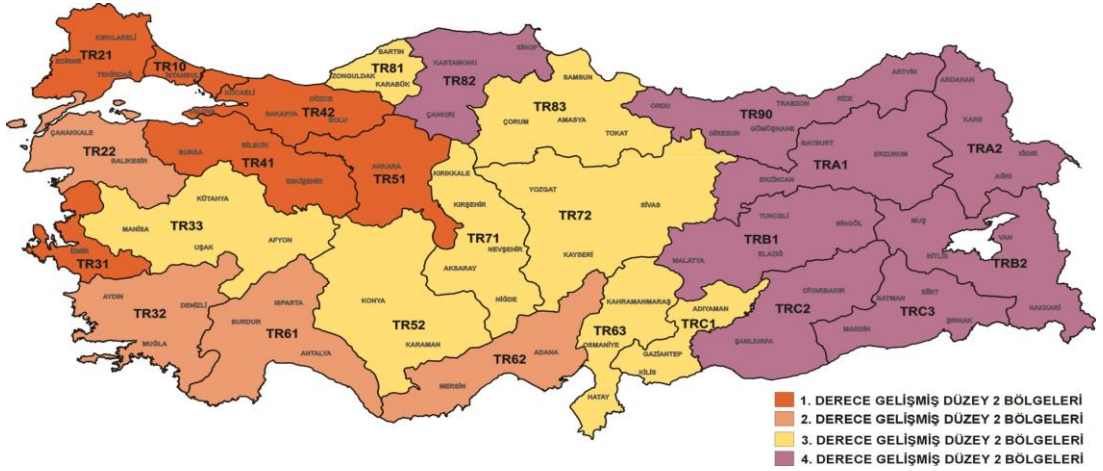
Tablo 17, yatırım teşvik sisteminin uygulanacağı bölgeleri ve bölgelerdeki illeri göstermektedir. Tabloda, Marmara ve kuzeybatı İç Anadolu Bölgesi ile İzmir 1.; Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nin kıyı kesimleri 2.; Ege ve Akdeniz Bölgeleri'nin iç kesimleri ile İç Anadolu Bölgesi'nin tamamına yakını 3.; Doğu Anadolu Bölgesi'nin tamamı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin büyük bir kısmı, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tamamı, Kastamonu-Çankırı-Sinop illeri ile Gökçeada ve Bozcaada ilçelerinin 4. bölgede yer aldığı görülmektedir.

Teşvik uygulamaları açısından illerin gelişmişlik düzeyini gösteren bölgesel harita ve il dağılımını gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 17: Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge
TR10 İstanbul	TR22 Balıkesir Çanakkale (Bozcaada, Gökçeada hariç)	TR52 Konya Karaman	TR82 Kastamonu Çankırı Sinop
TR21 Tekirdağ Edirne Kırklareli	TR32 Aydın Denizli Muğla	TR63 Hatay Kahramanmaraş Osmaniye	TR90 Trabzon Ordu Giresun Rize Artvin Gümüşhane
TR31 İzmir	TR61 Antalya Isparta Burdur	TR71 Kırıkkale Aksaray Niğde Nevşehir Kırşehir	TRA1 Erzurum Erzincan Bayburt
TR41 Bursa Eskişehir Bilecik	TR62 Adana Mersin	TR33 Manisa Afyonkarahisar Kütahya Uşak	TRA2 Ağrı Kars Ardahan Iğdır
TR42 Kocaeli Sakarya Düzce Bolu Yalova		TR72 Kayseri Sivas Yozgat	TRB2 Van Muş Bitlis Hakkari
TR51 Ankara		TR81 Zonguldak Karabük Bartın	TRB1 Malatya Elazığ Bingöl Tunceli
		TR83 Samsun Tokat Çorum Amasya	TRC2 Şanlıurfa Diyarbakır
		TRC1 Gaziantep Adıyaman Kilis	TRC3 Mardin Batman Şırnak Siirt
			TR22 Çanakkale İli Bozcaada, Gökçeada İlçeleri

Kaynak: 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Teşvik sistemi, büyük ölçekli yatırımlara, tüm ülkeyi kapsayan ayrı bir teşvik programı öngörmüştür. Teknoloji ve Ar-Ge içeriği yüksek yatırım alanlarının bölge ayrımı yapmadan desteklenmesi amaçlanmıştır. Tablo 18, büyük ölçekli yatırım konuları ve asgari sabit yatırım tutarlarını göstermektedir. Tablo 18’de görüldüğü üzere; büyük ölçekli yatırımlarda, sektör grubuna göre asgari 50 milyon TL’nin üzerinde olmak üzere farklı yatırım tutarları belirlenmiştir.

Tablo 18: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Yatırım Tutarları

Sıra No	Sektör	50 Milyon TL'nin Üzerindeki Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	
1-a	Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı	1000
1-b	Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı	300
2	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
3	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları	250
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	
6	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	250
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
7-a	LCD/Plazma Üretimi Yatırımları	1000
7-b	Modül Panel Üretimi Yatırımları	150
7-c	Lazer Televizyon, Üç Boyutlu Televizyon ve OLED Televizyonlar ve benzeri Televizyon Üretimi Yatırımları	
7-d	Diğer Elektronik Sektörü Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	100
10	Hava ve Uzay Taşıtları İmalatı Yatırımları	
11	Makine İmalat Yatırımları	
12	Madencilik Yatırımları Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerle ilgili nihai metal üretimine yönelik izabe (cevher işleme) tesisleri ile bu tesislere entegre maden üretimine yönelik (istihraç+işleme) yatırımlar (AKÇT kapsamı ürünler hariç).	

Kaynak: 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

2.2.2.1. 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Kapsamında Kullanılan Teşvik Araçları

2009/15199 sayılı kararda, yatırımların, gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi teşviki, vergi indirimi ve yatırım yeri tahsisi ile desteklenmesi öngörülmüştür.

2.2.2.1.1. Gümrük Vergisi Muafiyeti

Teşvik belgesi kapsamındaki yatırım malları ile otomobil ve hafif ticari araç yatırımlarında, yatırım dönemi içinde kalmak kaydıyla, CKD (completely knocked down- daha sonra montajı yapılacak) aksam ve parçalarının ithali, gemi ve 50 metrenin üzerindeki yat inşa yatırımları ile ilgili tekne kabuğu ithali, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken gümrük vergisinden muafır.

2.2.2.1.2. Katma Değer Vergisi İstisnası

3065 sayılı KDV Kanunu gereğince, teşvik belgesi kapsamında uygun görülen makine ve teçhizatın ithali ve yerli teslimleri katma değer vergisinden istisna edilir.

2.2.2.1.3. Faiz Desteği

Bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için bankalardan kullanılacak en az 1 yıl vadeli kredilerin, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının % 75'ine kadar olan kısmı için ödenecek faizin veya kar payının;

a) 3. bölgede yapılacak yatırımlarda TL cinsi kredilerin 3 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin 1 puanı,

b) 4. bölgede yapılacak yatırımlarda TL cinsi kredilerin 5 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin 2 puanı,

c) Bölge ayrımı yapılmaksızın Ar-Ge yatırımları ile çevre yatırımlarında ise TL cinsi kredilerin 5 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin 2 puanı, azami ilk 5 yıl için ödenmek kaydıyla bütçe kaynaklarından karşılanır.

Tablo 19: Bölgesel ve Sektörel Faiz Puan Desteği

Bölgeler	Bölgesel ve Sektörel Puan Desteği (Yıllık Faiz Yüğü Üzerinden)	
	TL Kredisi	Döviz Kredisi
I	-	-
II	-	-
III	3 Puan	1 Puan
IV	4 Puan	1 Puan
V	5 Puan	2 Puan
VI	7 Puan	2 Puan

Kaynak: Gökmen ve Karaloğlu, 2012: 389.

2.2.2.1.4. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel uygulama kapsamında desteklenen yatırımlardan, teşvik belgesinde kayıtlı istihdam öngörülerini ile tutarlı olmak kaydıyla, yatırımın tamamlanmasını müteakip yaratılan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmı devlet tarafından karşılanır. Bu teşvik ise, bölge ve süreye göre farklılık arz etmektedir. Tablo 20, sigorta primi işveren hissesi desteğinin sürelerinin bölgelere göre nasıl değiştiği hakkında bilgi vermektedir.

Tabloda görüldüğü gibi, en az gelişmişlik düzeyine sahip 4. bölgede, 31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması halinde 7 yıl boyunca teşvikten faydalanmak mümkün olacaktır.

Tablo 20: Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Süreleri

Bölgeler	31/12/2010 tarihine kadar başlanılan yatırımlar	31/12/2010 tarihinden sonra başlanılan yatırımlar
1	2 yıl	-
2	3 yıl	-
3	5 yıl	3 yıl
4	7 yıl	5 yıl

Kaynak: 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

2.2.2.1.5. Vergi İndirimi

Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel uygulama kapsamında gerçekleştirilen yatırımlarda, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu' nun 32/A maddesi çerçevesinde, kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirimi uygulanmaktadır. İndirim oranları ve yatırıma katkı tutarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablo 21'e göre, bölgesel gelişmişlik düzeyi azaldıkça ve yatırımların hacmi büyüdükçe vergi indirimi artmaktadır.

Tablo 21: Vergi İndirimi ve Yatırıma Katkı Oranları

Bölgeler	Bölgesel Uygulama		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı (%)
1	10	25	25	25
2	15	40	30	40
3	20	60	40	60
4	25	80	45	80

Kaynak: 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Teşvik belgesi kapsamında, 31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması halinde indirim oranları ile yatırıma katkı oranları farklılaşmaktadır. Tablo 22 bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar kapsamında 31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması halinde uygulanacak vergi indirimleri ile yatırıma katkı oranlarını göstermektedir. Tabloda görüldüğü üzere, yatırımların hızlandırılması ve artırılması amacı taşıyan bu uygulama, 4. bölgeye % 90 oranında indirim imkanı tanımaktadır.

Tablo 22: 31/12/2010 Tarihine Kadar Yatırıma Başlanması Halinde Vergi İndirimi

Bölgeler	Bölgesel Uygulama		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı (%)
1	20	50	30	50
2	30	60	40	60
3	40	80	50	80
4	60	90	70	90

Kaynak: 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Yatırıma katkı tutarı, yatırımların, indirimli kurumlar vergisi uygulanmak suretiyle tahsilinden vazgeçilen vergi yoluyla devlet tarafından karşılanacak kısmıdır. Yatırıma katkı oranı ise yatırıma katkı tutarının yapılan toplam yatırıma bölünmesi suretiyle bulunacak orandır.

İndirilen kurumlar vergisi veya gelir vergisi tutarı, yatırıma katkı tutarına ulaşıncaya kadar indirimli vergi uygulamasına devam edilir. Arazi, arsa, royalti²⁵, yedek parça ve amortismanına tabi olmayan diğer harcamalar indirimli vergi uygulamasından yararlanamaz.

2.2.2.1.6. Yatırım Yeri Tahsisi

2009/15199 sayılı BKK gereğince uygulanan diğer bir teşvik türü, yatırım yeri tahsisidir. Bu kapsamda, büyük ölçekli yatırımlar, bölgesel ve sektörel yatırımlar ile tekstil, hazır giyim ve deri sektörlerindeki taşınma faaliyetlerinde yatırım yeri tahsisi uygulanmaktadır (Eser, 2011: 145).

İlgili dönemde uygulanan yatırım teşvik tedbirleri genel, bölgesel, büyük yatırım ve Ar-Ge ile Çevresel açıdan ele alınarak sınıflandırıldığında tablo 23'e ulaşılmaktadır. Bu tablo ile hangi teşvik tedbirinin hangi rejimde uygulandığı açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

²⁵ Bir lisans veya ticari marka sahibinin sahip olduğu hakları bir başkasına devretmesi karşılığı aldığı bedeldir.

Tablo 23: 2009/15199 Sayılı BKK Gereği Teşvik Tedbirleri ve Rejimlerinin Tasnifi

Teşvik Tedbirleri	Genel	Bölgesel				Büyük Yatırım	Ar-Ge, Çevre
		I	II	III	IV		
Gümrük Muafiyeti	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
KDV İstisnası	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Yatırım Yeri Tahsisi	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Faiz Desteği	-	-	-	Var	Var	-	Var

2.2.3. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da Teşvikler

Türkiye’de yatırımın ortamının iyileştirilmesi, bölgesel farklılıkların azaltılması ve mevcut teşvik sisteminin aksayan yönlerinin giderilmesi amacıyla yeni bir teşvik sistemi oluşturulmuştur. Yeni teşvik sistemi, 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile 19/06/2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2012/1 numaralı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulamasına İlişkin Tebliğ” ile kararın uygulamasına ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir. 13/10/2012 tarih ve 2012/3802 ile 15/02/2013 tarih ve 2013/4288 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Kararlar ile 2012/3305 sayılı kararda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Yeni teşvik sisteminin amacı, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma- geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine katkı sağlamaktır.

Teşvik belgeleri kapsamında yapılacak yatırım cinsleri; komple yeni, tevsî, modernizasyon, ürün çeşitlendirme ve entegrasyondan oluşur (Gümüş, 2013:94-95).

Komple yeni yatırım: Mal ve hizmet üretimine yönelik olarak ana makine ve teçhizat ile yardımcı tesisleri içeren, gerektiğinde arazi-arsa ve bina-inşaat harcamalarını da ihtiva eden, yatırımın yapılacağı yerde aynı üretim konusunda mevcut tesisi veya mevcut tesisi ile altyapı bütünlüğü bulunmayan yatırımları,

Tevsi: Mevcut bir yatırıma üretim hattı veya makine ve teçhizat ilavesiyle kapasitenin artırılmasına yönelik olan ve mevcut tesis ile alt yapı müşterekliği oluşturarak bir bütün teşkil eden yatırımları,

Modernizasyon: Mevcut tesislerin üretim hatlarında teknik ve/veya ekonomik ömrünü tamamlamış makine ve teçhizata uygun parçaların eklenmesini veya mevcut makine ve teçhizatın yenileri ile değiştirilmesini, tesiste eksik kalmış bölümlerin tamamlanmasını, nihai ürünün doğrudan kalitesinin yükseltilmesini veya modelinin değiştirilmesini içeren yatırımları,

Ürün çeşitlendirme: Mevcut tesisler ile altyapı müşterekliği olan, aynı işletmede mevcut makine ve teçhizata yapılacak ilave yatırımla farklı bir nihai ürün elde edilmesine yönelik yatırımları, nihai ürün elde edilmesine yönelik yatırımları,

Entegrasyon: Mal ve hizmet üreten tesislerin mevcut üretim hatlarında elde edilen nihai ürüne bütünleyici nitelikte ara malı verecek ve/veya üretilmekte olan nihai ürünü ara malı olarak kullanabilecek şekilde, mevcut tesise ileri ve/veya geriye doğru entegre olan, yatırımın konusu ve projenin özelliği dikkate alınarak kaideten aynı il sınırları içinde veya aynı yerde ve aynı tesis bünyesinde olan yatırımları ifade etmektedir.

Ekonomi Bakanlığının resmi web sitesinde yayınlanan verilere göre 2001-2013 yılları arasındaki yatırım cinsleri tablo 24'de gösterildiği şekildedir.

Tablo 24: Teşvik Belgeleri Kapsamında Yatırım Cinslerine Ait İstatistikler
(2001-2013)

Yıllar	Komple Yeni			Tevsi			Diğer		
	Belge Adedi	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
2001	1.160	5.243	66.328	527	3.232	29.002	364	3.893	10.401
2002	1.253	6.962	73.307	857	3.365	41.558	585	2.368	24.196
2003	1.492	7.073	67.244	1.124	3.467	46.360	701	2.183	34.250
2004	1.757	7.507	91.201	1.266	7.002	55.967	573	2.273	18.617
2005	2.452	11.184	114.286	1.042	5.205	45.692	430	1.423	12.371
2006	1.846	11.223	73.817	666	2.864	27.552	349	1.253	13.768
2007	1.704	15.243	77.515	775	5.613	32.851	272	1.413	12.585
2008	1.595	20.129	64.250	972	2.841	33.038	391	2.045	13.976
2009	1.276	15.895	52.448	670	6.828	20.610	363	4.530	12.315
2010	2.749	43.266	103.212	926	13.892	28.821	453	5.693	17.182
2011	2.917	37.033	97.236	1.046	12.175	23.218	423	4.517	5.078
2012	2.673	41.478	111.935	1.200	12.213	29.578	438	4.052	5.447
2013	2.956	65.672	145.859	1.509	20.388	36.451	520	7.808	8.075

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik İstatistikleri, Erişim Tarihi: 10.03.2014, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566-45201CE77E5F0FDD>, (15.04.2014).

Tablo 24’de 2001-2013 yılları arasında gerçekleşen yatırım teşvik belgelerinin yatırım cinslerine göre çeşitli kriterler dikkate alınarak tasnifine yer verilmiştir. Yatırım cinsleri komple yeni, tevsi ve diğer olarak sınıflandırılmıştır. Kriter olarak ise; belge adedi, toplam sabit yatırım (milyon TL) ve istihdam dikkate alınmıştır. İlgili yıllar arasında verilen yatırım teşvikleri her yıl olumlu sonuçlar doğurmuştur. Fakat yıllar itibariyle yüzdeler artış veya azalışlar meydana gelmiştir. Örneğin, komple yeni yatırım cinsinde sunulan yatırım teşvikleri belge adedi olarak 2006 yılına kadar artış eğilimine sahipken, 2006 yılında yaklaşık olarak %25 oranında azalmıştır. Ancak, sonuç itibariyle ilgili kriterler açısından olumlu sonuçların varlığı görülmektedir. Tabloda dikkat çeken diğer önemli hususlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- * Yatırım cinsi olarak komple yeni yatırımlar teşviklerden en fazla faydalanan yatırım cinsidir.
- * Gerek belge adedi, gerek toplam sabit sermaye ve gerekse de istihdam açısından en olumlu sonuçları komple yeni yatırımlar vermiştir.
- * Özellikle komple yeni ve tevsi yatırım cinslerindeki belge adedi ve istihdama ilişkin 2006 yılındaki düşüş göze çarpmaktadır. Aynı yıl, bu azalışın aksine tevsi yatırımlar haricindeki yatırım cinslerinde toplam sabit sermaye yatırımı tutarındaki artış dikkat edilmesi gereken diğer bir husustur. Şahin ve Uysal

(2011) bu tezatlığın gerekçesi olarak şu iki noktaya vurgu yapmaktadır: İlk olarak, 2006 yılından itibaren toplam yatırım tutarları içerisinde enerji sektörü payını ciddi olarak artırmasına rağmen, sektörün bu teşviklerle yarattığı istihdam miktarı oldukça sınırlı kalması, ikinci olarak ise, 2006 yılından itibaren imalat, madencilik ve tarım sektörlerinin teşvikli yatırımlarla yarattığı istihdam miktarı gerilemeye başlamasıdır.

- * 2008 yılındaki küresel ekonomik krizinin etkileri yatırım teşviklerine de yansımıştır. 2009 yılında belirtilen göstergelerde gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır.
- * 2012 yılında uygulamaya konulan 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile birlikte de göstergelerde olumlu sonuçlar gözlemlenmiştir. Bu durum, ilgili kararın ilk yılında başarıya ulaştığı sonucu göstermektedir.

2.2.3.1. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Kapsamında Teşvik Uygulamaları

Gerek yerli gerekse yabancı yatırımcıların faydalanabileceği yatırım teşvikleri nihai olarak dört temel rejimi benimsemektedir. Bunlar (Hazine Müsteşarlığı, <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorsguide/Pages/Incentives.aspx>, (11.02.2013);

- 1- Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları,
- 2- Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları,
- 3- Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları,
- 4- Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamalarıdır.

Önceki teşvik paketlerinde genel yatırım, bölgesel yatırım ve büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamalarına yer verilirken 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla geçerli olan yeni yatırım teşvik sistemine stratejik yatırım teşvik uygulamaları da dahil olmuştur. Bu uygulamalar sırasıyla aşağıdaki gibi özetlenebilir.

2.2.3.1.1. Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Genel teşvik uygulamalarında bölge ayrımı yapılmaksızın, teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile diğer teşvik uygulamaları kapsamında yer almayan ve belirlenen asgari sabit yatırım tutarı şartını sağlayamayan yatırımlar hariç olmak üzere, bütün yatırımların KDV İstisnası ve Gümrük Muafiyeti destekleri ile desteklenmesine devam edilmektedir (Gökmen, 2012b: 138).

28328 sayılı Resmi Gazete ve 2012/3305 sayılı kararla yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararında da tanımına yer verilen genel teşvik uygulamaları, yine aynı kararın 5. maddesinde yer alan sabit yatırım tutarı²⁶ ve üzerindeki yatırımları bölge ayrımı yapmaksızın kararda belirtilen destek unsurlarından yararlandırır.

2.2.3.1.2. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Her bölgede desteklenecek sektörler, bölgenin potansiyeli ve yerel ekonomik ölçek büyüklükleri doğrultusunda belirlenirken, sağlanacak desteklerin yoğunluğu bölgelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Asgari sabit yatırım tutarı her sektör ve bölge için ayrı ayrı belirlenmektedir .

Bölgesel teşvik uygulamasında ülke, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre 6 bölgeye ayrılmıştır. Her ne kadar bölge olarak adlandırılmış olsa da, bunun coğrafi bölge olarak anlaşılması gerekir (Gümüş, 2013: 97). Bunun sebebi ise, aynı coğrafi bölgede olmakla birlikte farklı bölgelerde yer alan illerin bulunmasıdır. Teşvik uygulamaları açısından illerin gelişmişlik düzeyini gösteren bölgesel harita ve il dağılımını gösteren tablo 25 aşağıda sunulmuştur.

²⁶ (1) Yatırımların destek unsurlarından yararlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının; 1 inci ve 2 nci bölgelerde bir milyon Türk Lirası, 3 üncü, 4 üncü, 5 inci ve 6 ncı bölgelerde ise beşyüz bin Türk Lirası (500.000 TL) olması gerekir. Ancak, desteklerden yararlanacak yatırımların varsa 8 inci maddede veya ekli listelerde belirlenen asgari kapasite, sabit yatırım tutarı ve diğer şartları sağlaması da gerekir.

(2) Finansal kiralama yöntemiyle yapılacak yatırımlarda finansal kiralamaya konu makine ve teçhizata ait toplam tutarın, her bir finansal kiralama şirketi için asgari ikiyüz bin Türk Lirası (200.000 TL) olması gerekir.

(3) Teşvik belgesi kapsamında yatırım harcaması olarak kabul edilen maddi olmayan duran varlıkların (marka, lisans, know-how vb.) oranı, teşvik belgesinde kayıtlı toplam sabit yatırım tutarının yüzde ellisini aşamaz.

Birinci ve ikinci bölge de asgari sabit yatırım tutarı bir milyon TL (1.000.000 TL) iken, bu tutar diğer bölgelerde (3,4,5,6) beşyüzbin TL (500.000 TL)'dir.

Tablo 25: Yatırım Teşvik Uygulamasında Bölgeler

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		
8 İL	13 İL	12 İL	17 İL	16 İL	15 İL

Bölgesel desteklerden yararlanacak yatırım konuları, ilgili kamu kurumları ile özel sektör kuruluşlarının görüş ve önerileri doğrultusunda gözden geçirilmiş ve destek sistemi kapsamındaki bölgesel teşviklerden yararlandırılacak yatırım konuları sektörel olarak il bazında yeniden düzenlenmiştir.

Bölgesel yatırım teşvik uygulamalarında göze çarpan temel noktalar (Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr);

- Genişleyen sektörel kapsam,

- İşgücü maliyetinin azaltılmasına yönelik destekler,
- Finansman imkanlarının genişletilmesidir.

Genişleyen sektörel kapsam ile kastedilen, asgari sabit yatırım tutarının üzerindeki tüm sektörlerin bölgesel destek kapsamına alınmasıdır.

İşgücü maliyetinin azaltılmasına yönelik yapılan desteklerden kastedilen ise; 10 yıllık gelir vergisi stopajı desteği, 10 yıllık (Organize Sanayi bölgeleri için 12 yıl) sigorta primi işveren hissesi desteği ve yine 10 yıllık sigorta primi desteğidir.

Finansman imkanlarının genişletilmesi ise 900.000 TL'ye kadar faiz desteği ve yatırım döneminde yatırıma katkı tutarının %80'ine kadar olan kısmını diğer faaliyetlerden elde edilen kazançlara uygulama imkanıdır.

28328 sayılı Resmi Gazete ve 2012/3305 sayılı kararla yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararında teşvik uygulanacak olan bölgeler 6 kısma ayrılmıştır. İlgili bölgelerin yararlanacakları teşvik unsurları tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Bölgesel Teşvik Unsurları

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi		YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi				1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

2.2.3.1.3. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları

1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla geçerli olan yeni teşvik paketi ile aşağıda belirtilen 12 yatırım konusu büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamaları çerçevesinde desteklenmektedir.

Tablo 27: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Sabit Yatırım Tutarları

Sıra No	Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları	
	a) Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
	b) Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	50
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dâhil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: [Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dâhil)]	

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

Aşağıdaki yatırım kategorileri, Bölgesel ve Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları kapsamında, vergi indirimi ve sosyal sigortalar prim desteği (işveren payı) açısından bir alt bölgeye sağlanan desteklerden faydalanabilmektedir.

- Organize Sanayi Bölgeleri'nde (OSB) yapılacak yatırımlar,
- Aynı sektörde faaliyet gösteren en az beş şirketin iş birliğine dayalı entegrasyon yatırımları.

Örneğin, bir OSB içinde Bölge 3 düzeyinde bir yatırım, Bölge 4 düzeyinde vergi indiriminden yararlanabilir. Benzer şekilde, Bölge 6 düzeyinde bir yatırım, %5 seviyesinde ilave bir yatırıma katkı oranından faydalanabilir.

Büyük ölçekli yatırımlar için sağlanan destek unsurları tablo 28'deki gibidir;

Tablo 28: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Büyük Ölçekli Yatırımlarda Teşvik Unsurları

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	25	30	35	40	50	60
		OSB İçi	30	35	40	50	60	65
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

2.2.3.1.4. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

Aşağıdaki kriterlere uyan yatırımlar Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları kapsamında desteklenmektedir:

- İthalat bağımlılığı yüksek olan ara malı veya ürünlerin üretimine yönelik,
- Asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL olan,
- Asgari % 40 katma değer yaratan (rafineri ve petrokimya yatırımlarında bu şart aranmamaktadır),
- Üretilen ürünle ilgili toplam ithalat değeri son 1 yıl itibarıyla en az 50 milyon dolar olan (yurt içi üretimi olmayan mallarda bu şart aranmamaktadır).

Bu teşvik uygulamasının temel amaçları,

- Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) ve İthalat Haritası çerçevesinde, cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek ara malları ve ürünlerin üretimine yönelik, GİTES ve İthalat Haritası çerçevesinde, cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek ara malları ve ürünlerin üretimine yönelik,
- Uluslararası rekabet gücünü artırma potansiyeline sahip, yüksek teknolojili ve yüksek katma değerli yatırımları teşvik etmektir.

Bu tür yatırımlar ile Türkiye'nin ithalata bağımlılığı azaltılarak gerek dış ticaret açığı gerekse cari açık azaltılmaya çalışılacaktır.

Stratejik yatırımlar için sağlanan destek unsurları tablo 29'daki gibidir;

Tablo 29: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Stratejik Yatırımlarda Teşvik Unsurları

Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. Bölgelerde (OSB Dahil)	6. Bölgede
KDV İstisnası		VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	%90	%90
	Uygulanacak Vergi Oranı	%2	%2
	Yatırıma Katkı Oranı	%50	%50
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	7 yıl	10 yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)	%15	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	5 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı* (Bin TL)	50.000	50.000
Sigorta Primi Desteği (İşçi Hissesi)		YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	10 yıl
500 milyon TL ve üzeri Yatırımların Bina-İnşaat Harcamaları için KDV İadesi		VAR	VAR

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da yer alan teşvik rejimlerini kısaca özetlemek gerekirse;

Genel teşvik uygulaması; bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar ile kesinlikle teşvik edilmeyecek ve teşviki belirlenen şartlara uymadığı için teşvik edilmeyecek yatırımlar hariç olmak üzere, asgari yatırım tutarı üzerindeki tüm yatırımları kapsar. 2012/3305 Sayılı karar Ek-4' te teşvik edilmeyecek yatırım konuları; tarım ve tarımsal sanayi, imalat, enerji ve madencilik yatırımları ve hizmetler sektörü; teşviki belirli şartlara bağlı yatırım konuları ise tarım ve tarımsal sanayi, imalat sanayi ve hizmetler sektörü olarak belirlenmiştir. Genel teşvik uygulamasında, konu ve bölge ayrımı yapılmamıştır.

Bölgesel teşvik uygulaması kapsamında her ilin yararlanacağı yatırım konusu ve asgari yatırım tutarları belirlenmiştir. Dolayısıyla yeni teşvik sistemi, il bazında bir teşvik uygulamasını hayata geçirmiştir.

Bu teşvik sisteminde, imalat sanayiinin teknolojik düzeyini artırmaya yönelik önlemler alınmıştır (Eşiyok, 2012: 55). Bu amaçla, **büyük ölçekli** yatırım uygulaması kapsamında, 2012/3305 Sayılı karar Ek-3' te, konuları ve asgari sabit yatırım tutarları belirlenmiş olan sektörler yer almıştır. Tablo 27, büyük ölçekli yatırımların konu ve

asgari sabit yatırım tutarları hakkında bilgi vermektedir. Tabloda, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatının asgari sabit yatırım tutarının 1.000 milyon TL; kimyasal madde imalatı, liman ve liman hizmetleri yatırımları ile motorlu kara taşıtları ana sanayi yatırımlarının 200 milyon TL; diğer sektörlerin ise 50 milyon TL ile olarak belirlendiği görülmektedir.

Stratejik yatırım uygulaması, yeni teşvik sistemiyle hayata geçen yeni bir teşvik uygulamasıdır ve kararın 8. maddesinde düzenlenmiştir. Kararda, ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar stratejik yatırım olarak değerlendirilmiş ve aşağıda belirtilen kriterlerin tamamının sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

- a) Asgari sabit yatırım tutarının 50 milyon TL' nin üzerinde olması,
- b) Yatırım konusu ürünle ilgili yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması,
- c) Ekonomi Bakanlığınca belirlenecek esaslar çerçevesinde belge konusu yatırımla sağlanacak katma değerinin asgari % 40 olması (Rafineri ve petrokimya yatırımları hariç),
- d) Yatırım konusu ürünle ilgili olarak son bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam ithalat tutarının 50 milyon doların üzerinde olması (Yurtiçinde üretimi olmayan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar hariç).

2.2.3.2. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da Teşvik Araçları

2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda; gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası ve iadesi, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi desteği, sigorta primi desteği, gelir vergisi stopajı desteği, vergi indirimi ve yatırım yeri tahsisi olmak üzere sekiz teşvik unsuru öngörülmüştür. Bunlardan, gelir vergisi stopajı ve sigorta primi işçi payı desteği ile KDV iadesi teşviki yeni teşvik unsurlarıdır (Bıyık, Dünya Gazetesi, 01/06/2012). Yatırımların destek unsurlarından yararlanabilmesi için, asgari sabit yatırım tutarının 1. ve 2. bölgeler için 1.000.000 TL, 3., 4., 5., ve 6. bölgelerde ise 500.000 TL olması gerekir. Finansal kiralama yöntemiyle yapılacak yatırımlarda finansal kiralamaya konu makine ve teçhizata ait toplam tutarın her bir finansal kiralama şirketi için asgari sabit yatırım tutarı 200.000 TL'dir. Teşvik belgesi kapsamında yatırım harcaması olarak kabul edilen maddi olmayan duran varlıkların (marka, lisans, know-how vb.) oranı, teşvik belgesinde kayıtlı toplam sabit yatırım tutarının % 50'sini aşamaz.

Teşvik belgesi, yatırımın karakteristik değerlerini ihtiva eden, yatırımın bu değerler ve tespit edilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde kayıtlı destek unsurlarından istifade imkanı sağlayan bir belgedir.

Yatırım uygulamalarının türüne göre uygulanacak teşvik araçları tablo 30'deki gibidir.

Tablo 30: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Teşvik Araçları ve Uygulanacağı Yatırımlar

Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımlar	Stratejik Yatırımlar
KDV istisnası	KDV istisnası	KDV istisnası	KDV istisnası
Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti
Sigorta primi işveren hissesi desteği	Vergi indirimi	Vergi indirimi	Vergi indirimi
Gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge)	Sigorta primi işveren hissesi desteği	Sigorta primi işveren hissesi desteği	Sigorta primi işveren hissesi desteği
	Yatırım yeri tahsisi	Yatırım yeri tahsisi	Yatırım yeri tahsisi
	Faiz desteği (3. 4. 5. ve 6. bölgeler)	Gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge)	Faiz desteği
	Gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge)	Sigorta primi desteği (6. bölge)	KDV iadesi
	Sigorta primi desteği (6. bölge)		Gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge)
			Sigorta primi desteği (6. bölge)

Kaynak: Gümüş, 2013: 95 - 96.

2.2.3.2.1. Gümrük Vergisi Muafiyeti

Eski teşvik sisteminde de yer alan gümrük vergisi muafiyeti 2012/3305 sayılı kararın 9. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre, teşvik belgesi kapsamındaki yatırım malı makine ve teçhizatın ithali, otomobil ve hafif ticari araç yatırımlarında yatırım dönemi içerisinde kalmak kaydıyla monte edilmemiş haldeki (CKD) aksam ve parçaların ithali, gemi ve 50 metrenin üzerindeki yat inşa yatırımlarında tekne kabuğu ithali yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken gümrük vergisinden muafır. Asgari sabit yatırım tutarlarının üzerindeki tüm yatırımlar, gümrük vergisi muafiyetinden yararlanabilir.

2.2.3.2.2. KDV İstisnası ve İadesi

KDV Kanunu gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri KDV'den istisnadır (KDVK, m.13/d). İstisna, teşvik belgesinin veya teşvik belgesi kapsamı makine ve teçhizatın devir işlemleri ile makine ve teçhizat listelerinde set, ünite, takım vb. olarak belirtilen malların kısmi teslimlerinde de uygulanır. İstisna, tam istisna niteliğindedir. İstisna kapsamına giren makine ve teçhizatı teslim edenler, bu malların iktisabı dolayısıyla yükledikleri KDV'yi genel kurallar çerçevesinde indirim konusu yapabilirler, indirimin mümkün olmaması halinde ise nakden veya mahsuben iade olarak talep edebilirler (Bıyık, Dünya Gazetesi, 11/07/2012).

KDV iadesi ise stratejik yatırımlar için öngörülmüştür. KDV Kanunu'nun 6322 sayılı kanunla eklenen geçici 30. maddesinde, 31/12/2023 tarihine kadar uygulanmak üzere, yatırım teşvik belgesi kapsamında asgari sabit yatırım tutarı 500 milyon TL'nin üzerindeki stratejik yatırımlar kapsamında inşaat işleri dolayısıyla yüklenilen ve takvim yılı sonuna kadar indirim yoluyla telafi edilemeyen KDV, izleyen yıl talep edilmesi halinde mükellefe iade edilir.

2.2.3.2.3. Faiz Desteği

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karara göre teşvik kapsamında yer alan faiz desteğinden, bölgesel teşvik uygulamaları, stratejik yatırımlar ile Ar-Ge ve çevre yatırımları yararlanabilir. Bankalardan kullanılacak en az 1 yıl vadeli yatırım kredilerinin, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının % 75'ine kadar olan kısmı için ödenecek faiz veya kar payının;

- 3. bölgede yapılacak yatırımlar için TL cinsi kredilerde 3 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 1 puanı,
- 4. bölgede yapılacak yatırımlar için TL cinsi kredilerde 4 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 1 puanı,
- 5. bölgede yapılacak yatırımlar için TL cinsi kredilerde 5 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 2 puanı,
- 6. bölgede yapılacak yatırımlar için TL cinsi kredilerde 7 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 2 puanı,
- Bölge ayrımı yapılmaksızın tüm bölgelerde gerçekleştirilecek stratejik yatırımlar, Ar-Ge yatırımları ve çevre yatırımları için TL cinsi kredilerde 5 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 2 puanı,

azami ilk 5 yıl için ödenmek kaydıyla bütçe kaynaklarından karşılanabilir.

Buna göre, faiz desteğinden 1. ve 2. bölgeler yararlanamayacaktır. Ayrıca, faiz desteği tutarlarına sınırlama getirilmiştir. Faiz desteği tutarları 3. bölgede 500.000 TL, 4. bölgede 600.000 TL, 5. bölgede 700.000 TL, 6. bölgede 900.000 TL, Ar-Ge ile çevre yatırımlarında 500.000 TL ve stratejik yatırımlarda ise sabit yatırım tutarının % 5' ini aşmamak kaydıyla 50.000.000 TL ile sınırlandırılmıştır.

Tablo 31: Faiz Desteğinde Yapılan Değişiklikler

BÖLGELER	Eski Teşvik Sistemi						Yeni Teşvik Sistemi				
	Destek Oranı				Azami Destek Tutarı (Bin TL)		Destek Oranı		Azami Destek Tutarı (Bin TL)		
	TL Cinsi Kredi	Döviz Cinsi Kredi	Ar-Ge ve Çevre Yatırımları				TL Cinsi Kredi	Döviz Cinsi Kredi			
			TL Cinsi Kredi	Döviz Cinsi Kredi	Bölgeler	Stratejik Yatırımlar					
1. Bölge	-	-			-	300	-	-	-	50.000	
2. Bölge	-	-	5 puan	2 puan	-	300	-	-	-	50.000	
3. Bölge	3 puan	1 puan	5 puan	2 puan	500	300	3 puan	1 puan	500	50.000	
4. Bölge	5 puan	2 puan	5 puan	2 puan	500	300	4 puan	1 puan	600	50.000	
5. Bölge	-	-	-	-	-	-	5 puan	2 puan	700	50.000	
6. Bölge	-	-	-	-	-	-	7 puan	2 puan	900	50.000	

Kaynak: Akdeve ve Karagöl, 2013: 342.

2.2.3.2.4. Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Bu destek türü, ilgili yatırım teşvik kararının 12. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre, büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında desteklenen yatırımlardan, tamamlama vizesi yapılmış teşvik belgesinde kayıtlı istihdamı aşmamak kaydıyla;

a) Komple yeni yatırımlarda, teşvik belgesi kapsamında gerçekleşen yatırımla sağlanan,

b) Diğer yatırım cinslerinde, yatırımın tamamlanmasını müteakip, yatırıma başlama tarihinden önceki son 6 aylık dönemde (mevsimsel özellik taşıyan yatırımlarda bir önceki yıla ait mevsimsel istihdam ortalamaları dikkate alınır) Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'na verilen aylık prim ve hizmet belgesinde bildirilen ortalama işçi sayısına teşvik belgesi kapsamında gerçekleşen yatırımla ilave edilen, istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmı Ekonomi Bakanlığı bütçesinden karşılanır.

Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında desteklenen yatırımlarda destek süreleri tablo 33'deki gibidir:

Tablo 32: Sigorta Primi İşveren Hissesi Destek Süreleri

Bölgeler	31/12/2013 Tarihine Kadar (bu tarih dahil) Başlanılan Yatırımlar	01/01/2014 Tarihinden İtibaren Başlanılan Yatırımlar
1	2 yıl	-
2	3 yıl	-
3	5 yıl	3 yıl
4	6 yıl	5 yıl
5	7 yıl	6 yıl
6	10 yıl	7 yıl

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Tablo 32’de görüldüğü üzere, destek süresi en çok gelişmiş bölgeden en az gelişmiş bölgeye doğru artmaktadır. Stratejik yatırımlarda ise bu süre 6. bölgede 10 yıl, diğer bölgelerde 7 yıl olarak belirlenmiştir.

Bölgesel teşvik uygulaması kapsamında desteklenen yatırımlar ile büyük ölçekli yatırımlarda, yararlanılan sigorta primi işveren hissesi desteğinin tutarının sabit yatırım tutarına oranında sınırlandırılmaya gidilmiştir. Tablo 33, sigorta primi işveren hissesi desteğinin sabit yatırım tutarına oranını göstermektedir.

Tablo 33: Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteğinin Sabit Yatırım Tutarına Oranı (%)

Bölgeler	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımlar
	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği / Sabit Yatırım Tutarı	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği / Sabit Yatırım Tutarı
1	10	3
2	15	5
3	20	8
4	25	10
5	35	11
6	50	15

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Stratejik yatırımlarda ise sigorta primi işveren hissesi desteğinin miktarı, bölge ayrımı yapılmaksızın sabit yatırım tutarının % 15’ ini geçemez.

Yeni teşvik sisteminde, 13/10/2012 tarih ve 2012/3802 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar” ile değişikliğe gidilmiştir. Değişiklikle sigorta primi işveren hissesi desteğinin sabit yatırım oranları yeniden düzenlenmiştir. İlk beş bölgede herhangi bir değişikliğe gidilmezken, 6. bölgede yapılacak yatırımlarda oran uygulaması kaldırılmıştır. Stratejik yatırımlarda ise sigorta primi işveren hissesi desteğinin miktarı, ilk beş bölgede sabit yatırım tutarının % 15’ini geçemeyecektir. Değişiklikler, 19/06/2012 tarihinden itibaren geçerli hale gelmiştir.

2.2.3.2.5. Sigorta Primi Desteği

Sigorta primi desteği, sadece 6. b6lgede uygulanacak bir teşvik aracıdır. 6. b6lgede; b6y6k 6l6ekli yatırımlar, stratejik yatırımlar, b6lgesel teşvik uygulamaları kapsamında teşvik belgesine istinaden ger6ekleştirilecek yatırımlar ve Ar-Ge ve 6evre yatırımları ile sağlanan ilave istihdam i6in tamamlama vizesi yapılan teşvik belgesinde kayıtlı istihdam sayısını aşmamak kaydıyla, işveren tarafından SGK'ye 6denmesi gereken sigorta primi iş6i hissesinin asgari 6crete tekab6l eden kısmı, tamamlama vizesinin yapılmasını m6teakip 10 yıl s6reyle işveren adına Ekonomi Bakanlığı b6t6esinden karşılanabilecektir.

2.2.3.2.6. Gelir Vergisi Stopajı Desteği

Yeni yatırım teşvik sisteminde, 6. b6lgeyi yatırım a6ısından daha cazip kılmak i6in oluşturulmuş diğer bir teşvik aracı, gelir vergisi stopajı desteğidir. 6. b6lge i6in d6zenlenen teşvik belgeleri kapsamında ger6ekleştirilecek yatırımlarla sağlanan ilave istihdam i6in, belgede kayıtlı istihdam sayısını aşmamak kaydıyla, iş6ilerin 6cretlerinin asgari 6crete tekab6l eden kısmı 6zerinden hesaplanan gelir vergisi, yatırımın kısmen veya tamamen faaliyete ge6tiği tarihten itibaren 10 yıl s6reyle verilecek muhtasar beyanname 6zerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilir. Yatırımın tamamlanamaması veya teşvik belgesinin iptal edilmesi halinde, gelir vergisi stopajı desteği uygulaması nedeniyle terkin edilen vergiler, vergi ziyayı cezası uygulanmaksızın gecikme faiziyle birlikte tahsil olunur.

2.2.3.2.7. Vergi İndirimi

Bu teşvik sisteminin diğer teşvik sistemlerine g6re farkı, vergi indirimi uygulamasının işletme aşamasında değil yatırım aşamasında yapılabilecek olması ve yatırıma katkı tutarının belirli bir kısmının t6m faaliyetlerden elde edilecek gelirlere uygulanacak olmasıdır (Acar ve 6ağlar, 2012: 4). Vergi indirimi teşvikinden, b6y6k 6l6ekli ve stratejik yatırımlar ile b6lgesel teşvik uygulaması kapsamındaki yatırımlar yararlanabilir. Bu kapsamda, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32/A maddesi 6er6evesinde, 6ng6r6len yatırıma katkı tutarına ulaşıncaya kadar kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirimli uygulanmaktadır.

Tablo 34, b6lgesel teşvik uygulaması ve b6y6k 6l6ekli yatırımlar i6in yatırıma katkı oranı ve indirimli vergi oranlarını g6stermektedir. Tabloda, b6lgelerin gelişmişlik d6zeyi azaldık6a vergi indirimi oranlarının arttığı; 6. b6lgenin % 90 vergi indirimi ile hem b6lgesel teşvik hem de b6y6k 6l6ekli yatırımlar a6ısından en avantajlı b6lge

olduğu görülmektedir. Halihazırda % 20 olarak uygulanan kurumlar vergisi oranı 6. bölge yatırımları için % 2 [$20 - (20 \times 90 / 100) = 2$] olarak uygulanacaktır.

Tablo 34: Vergi İndirimi

Bölgeler	Bölgesel Teşvik Uygulamaları		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı (%)
1	10	30	20	30
2	15	40	25	40
3	20	50	30	50
4	25	60	35	60
5	30	70	40	70
6	35	90	45	90

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Yatırıma 31/12/2013 tarihine kadar başlanması halinde ise uygulanacak indirim oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Teşvik belgeli yatırımları hızlandırılması ve artırılması amacı güden bu uygulama, Tablo 35’de görüldüğü gibi yatırıma katkı oranları ve vergi indirimi oranlarını artırmıştır.

Tablo 35: 31/12/2013 Tarihine Kadar Yatırıma Başlanması Halinde Vergi İndirimi

Bölgeler	Bölgesel Teşvik Uygulamaları		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar veya gelir vergisi indirim oranı (%)
1	15	50	25	50
2	20	55	30	55
3	25	60	35	60
4	30	70	40	70
5	40	80	50	80
6	50	90	60	90

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

Stratejik yatırımlar için tüm bölgelerde uygulanacak vergi indirimi oranı % 90 ve yatırıma katkı oranı % 50’dir.

2.2.3.2.8. Yatırım Yeri Tahsisi

Ekonomi Bakanlığı tarafından teşvik belgesi düzenlenmiş büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlara, 29/06/2001 tarih ve 4706 sayılı kanunun ek 3. maddesi çerçevesinde Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara göre yatırım yeri tahsis edilebilir. Maliye Bakanlığı kamu taşınmazlarının yatırımlara tahsisine ilişkin düzenlemeleri, 03/09/2009

tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar” yönetmeliğinde yapmıştır. Yönetmelik, 2012/3305 sayılı karar sonrasında iki defa değişikliğe uğramıştır (Bıyık, Dünya Gazetesi, 21/11/2012).

Yönetmeliğin 19. maddesine göre, bir yıl süreli ön izin bedelsizdir. İrtifak hakkı²⁷ veya kullanma izni ise belli bir bedel karşılığı verilmektedir. Başvuru sırasında ödenecek tutarlar, bölgeler itibariyle aranan asgari sabit yatırım tutarları ve bölgeler itibariyle ilk yıl için ödenecek bedeller gibidir.

Tablo 36: Yatırım Yeri Tahsisi Ödeme Tutarları

Bölgeler	Başvuruda Ödeme Tutarı (TL)	Asgari Toplam Ser-maye Tutarı (TL)	İlk Yıl İçin Ödeme Tutarı (Emlak vergi değeri üzerinden)
1	2.500	1.000.000	% 2,5
2	2.000	1.000.000	% 2,0
3	1.500	500.000	% 1,5
4	1.000	500.000	% 1,0
5	1.000	500.000	% 1,0
6	500	500.000	% 0,5

Kaynak: Bıyık, “Yatırımlara Arsa Tahsisinde Son Durum”, Dünya Gazetesi, 21.11.2012.

2.2.3.3. Öncelikli Yatırım Konuları

Bu teşvik sisteminde, bazı yatırım alanlarına daha avantajlı teşviklerin uygulanması kararı alınmıştır. Ulaştırma, test merkezleri ve eğitim yatırımlarına öncelik verilerek, Türkiye’nin rekabet gücünü kalıcı olarak arttırması beklenen alanlarda gelişme kaydedilmesi amaçlanmaktadır (Acar ve Çağlar, 2012: 3). Öncelikli yatırımlar, 5. bölgede uygulanan bölgesel desteklerden yararlanabilir. Yatırım 6. bölgede ise, bu bölgenin desteklerine tabidir. Öncelikli yatırım alanları ilgili kararın 17. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

a) Denizyolu ile yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar.

b) Özel sektör tarafından yapılacak şehirlerarası yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları ile şehir içi yük taşımacılığına yönelik demiryolu yatırımları.

c) Test merkezleri, rüzgâr tüneli ve bu mahiyetteki yatırımlar (otomotiv, uzay veya savunma sanayine yönelik olanlar).

²⁷ Taşınmaz sahibinin taşınmazını bir başkasının kullanmasına müsaade etmesidir.

ç) Kùltür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi'nde yapılacak turizm yatırımlarından bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları.

d) Asgari 50.000 metrekare kapalı alana sahip uluslararası fuar yatırımları (konaklama ve alışveriş merkezi üniteleri hariç).

e) Sağlık Bakanlığı'ndan alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek asgari 20 milyon TL tutarındaki biyoteknolojik ilaç, onkoloji ilaçları ve kan ürünleri üretimine yönelik yatırımlar.

f) Savunma Sanayii Müsteşarlığı'ndan alınacak proje onayına istinaden gerçekleştirilecek asgari 20 milyon TL tutarındaki savunma, havacılık ve uzay alanındaki yatırımlar.

g) Maden istihraç yatırımları ve/veya maden işleme yatırımları (04/06/1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanunu'nda tanımlanan I. grup madenler ve mıcır yatırımları ile İstanbul ilinde gerçekleştirilecek istihraç ve/veya işleme yatırımları hariç).

ğ) Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan ilk, orta ve lise eğitim yatırımları.

h) Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen Ar-Ge projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar.

2012/3802 sayılı kararla öncelikli yatırımlarda değişikliğe gidilmiştir. Değişiklikle 17. maddenin (ğ) bendine okul öncesi yatırımlar ilave edilmiş; (h) bendi ise "Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen Ar-Ge projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar" şeklini almıştır.

2013/4288 sayılı kararla da öncelikli yatırım konularına yeni yatırım konuları dâhil edilmiştir. Değişiklikle 17. maddeye aşağıdaki (ı) ve (i) bentleri eklenmiştir.

ı) Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilen asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamları, aktarma organları/aksamları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar.

i) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanunu'nun 2. maddesinin 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretim yatırımları.

2.2.3.4. Bir Alt Bölge Desteğinden Yararlanacak Yatırımlar

Yeni teşvik sisteminin amaçlarından biri olan yatırımlarda kümelenmeyi gerçekleştirmek için, artırılmış teşvik unsurları oluşturulmuştur (Gümüş, 2013: 119). Neo-liberal küreselleşme sürecinin ve post-modern düşünce akımının bir yansıması olarak görülebilecek yeni bölgecilik anlayışının temelinde, her bir tekil bölgenin (kümenin) ulusal ve uluslararası ölçekte diğer bölgelerle rekabet içinde gelişmesi öngörülmekte (yarışan yerellikler), uluslararası sisteme eklenme kapasitesi güçlü bölgelerin bu süreçten kazançlı çıkacağı öne sürülmektedir (Eşiyok, 2012: 56). Bu kapsamda; yeni teşvik sisteminde, bir alt bölge desteğinden yararlanacak yatırımlara verilecek teşvikler artırılarak uygulanacaktır. Büyük ölçekli yatırımlar veya bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında teşvik belgesi düzenlenen yatırımlar, aşağıda belirtilen koşullardan en az birini sağlamaları halinde vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği açısından buldukları bölgenin bir alt bölgesinde sağlanan oran ve sürelerde bu desteklerden yararlanabilir.

a) Yatırımın OSB’de gerçekleştirilmesi.

b) Yatırımın, aynı sektörde faaliyet gösteren en az beş gerçek veya tüzel kişinin ortağı olduğu yatırımcı tarafından gerçekleştirilmesi ve ortak faaliyet gösterilen alanda entegrasyonu sağlayacak bir yatırım olması.

Bu madde kapsamında 6. bölgede gerçekleştirilecek büyük ölçekli ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamındaki yatırımlar için sigorta primi işveren hissesi desteği, bölgede geçerli olan süreye 2 yıl ilave edilmek, vergi indirimi desteği ise bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranına 5 puan ilave edilmek suretiyle uygulanır. Örneğin, 5. bölge OSB’de 31.12.2013 tarihine kadar başlanacak bir yatırım için, sigorta primi işveren hissesi desteği 9 yıl, yatırım katkı oranı ise % 75 olarak uygulanacaktır (Gümüş, 2013: 120).

2.2.4. Yatırım Teşvik Belgelerine Ait İstatistik Veriler ve Değerlendirilmesi

Türkiye’de 2004 yılından günümüze kadar üç yatırım teşvik sistemi uygulamaya konulmuştur. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, 01/01/2004 ve 31/12/2013 tarihleri arasında 2.508’i yabancı sermaye ve 41.764’ü yerli sermaye olmak üzere toplam 44.272 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir. Düzenlenen belgeler kapsamında 430.443 milyon TL sabit yatırım ve 2.029.369 adet istihdam gerçekleştiği görülmüştür.

Tablo 37, 01/01/2004 ile 31/12/2013 tarihleri arasında yerli ve yabancı sermaye kapsamında düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin sayısı, öngörülen yatırım tutarı ve

istihdam hakkında bilgi vermektedir. Tablo incelendiğinde; yerli sermayenin yabancı sermayeye göre yatırım teşvik belgesinden daha fazla yararlandığı, ancak, yabancı sermayenin daha fazla yatırım ve istihdam gerçekleştireceği öngörülmüştür. Yıllar itibariyle yerli sermaye bazında en az teşvik belgesinin düzenlendiği yıl, ekonomik krizin yaşandığı 2009 yılıdır. Bu tarihte uygulaması başlatılan yatırım teşvik kararı ile izleyen yıllarda düzenlenen belge sayısında artışlar yaşanmıştır.

Tablo 37: 01/01/2004-31/12/2013 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sayısı, Öngörülen Yatırım Tutarı ve İstihdam Sayısı

Yıllar	Yabancı Sermaye			Yerli Sermaye		
	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
2004	207	4.673	34.567	3.404	12.236	132.236
2005	188	3.840	29.005	3.871	14.917	149.755
2006	135	1.619	17.829	2.765	14.771	100.714
2007	172	4.169	23.006	2.641	17.788	105.175
2008	185	6.253	21.423	2.851	20.721	95.453
2009	164	12.092	16.795	2.202	18.710	69.292
2010	214	7.995	17.043	4.090	56.677	138.061
2011	221	9.535	9.847	4.263	46.578	118.181
2012	236	6.793	15.533	4.119	50.631	133.651
2013	240	13.183	16.547	4.745	80.685	173.838
Toplam	2.508	75.087	251.772	41.764	355.356	1.777.597

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri verilerinden derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur. (ekonomi.gov.tr), (10.04.2014).

Yatırım teşvik belgelerinin sektörler itibariyle dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablo 38’de görüldüğü üzere, 01/01/2004 ile 31/12/2013 tarihleri arasında en fazla teşvik belgesi düzenlenen, en çok yatırım ve istihdam yaratması öngörülen sektör, imalat sektörüdür. İmalat sektöründe yabancı sermaye için 1.828 adet teşvik belgesi düzenlenmiş; 36.352 milyon TL yatırım ve 191.043 kişilik istihdam yaratması öngörülmüştür. Yerli sermaye için ise 23.978 adet teşvik belgesi düzenlenmiştir. Yerli sermayenin aldığı yatırım teşvik belgelerine karşılık öngörülen yatırım tutarı 141.824 milyon TL ve öngörülen istihdam artışı ise 794.675’dir. İmalat sektörünü, hizmetler sektörü izlemiştir. En az teşvik belgesi düzenlenen sektör yabancı sermayede tarım; yerli sermayede ise enerji sektörü olmuştur. Tarım sektörü, sektörler arasında en az yatırım yapılması öngörülen sektördür.

Sektörel bazda gerçekleşen teşvik belgelerinin dağılımı önemli bir noktaya daha vurgu yapmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilen faktörlerden

sanayileşme ve toplam üretimin sektörel dağılımı (Altıparmak, 2000: 57), verilen teşviklerin incelenmesiyle ülkemiz açısından da yol gösterici birer faktör olacaktır. İmalat (sanayi) sektörünün payının diğer sektörlerle nispeten daha yüksek oluşu Türkiye'nin gelişmiş ülke veya gelişmekte olan ülkeler arasında yer aldığını göstermektedir. Aksine tarım sektörünün payının düşüklüğü ise geri kalmış ülkeler sınıfından uzaklaştığına işarettir.

Tablo 38: Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (01/01/2004-31/12/2013)

Sektör	Yabancı Sermaye			Yerli Sermaye		
	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
Enerji	102	17.486	3.293	1.286	81.109	30.278
Hizmetler	439	20.153	51.380	12.952	108.504	575.583
İmalat	1.828	36.352	191.043	23.978	141.824	794.675
Madencilik	82	875	3.302	2.046	16.576	77.601
Tarım	57	221	2.754	1.502	7.344	50.981
Toplam	2.508	75.087	251.772	41.764	355.356	1.777.597

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri verilerinden derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur. (www.ekonomi.gov.tr), (10.04.2014).

Yatırım teşvik belgelerinin bölgeler itibariyle dağılımı ise tablo 39'da gösterilmiştir. Tabloda, düzenlenen belge sayısı, öngörülen yatırım ve istihdam açısından 1. bölgenin açık ara önde olduğu görülmektedir. 1. bölgede yabancı sermayeye düzenlenen 1.459 adet teşvik belgesi karşılığında yabancı sermayenin, 34.232 milyon TL yatırım ve 147.573 kişi istihdam gerçekleştirmesi öngörülmüştür. Yerli sermayeye 16.738 teşvik belgesine karşılık öngörülen yatırım 137.723 milyon TL ve öngörülen istihdam ise 653.967 kişidir. 1. bölgeden 6. bölgeye doğru verilerin azaldığı ve 6. bölgenin en az tercih edilen bölge olduğu ortaya çıkmaktadır. 6. bölge incelendiğinde; bölgede yabancı sermayeye 36, yerli sermayeye 3.036 adet teşvik belgesi düzenlendiği; düzenlene teşvik belgeleri karşılığında yabancı sermayenin 1.618 milyon TL yatırım, 4.990 kişi istihdam; yerli sermayenin ise 19.469 milyon TL yatırım, 104.436 kişi istihdam artışı öngörüldüğü görülmektedir.

Bu azalışta 6. bölgede yer alan illere ait sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği, ulaşım maliyetlerinin yüksekliği ve terör olayları gibi faktörler önemli bir yere sahiptir. Özellikle üretilen mal ve hizmetlerin batıda yer alan illerden yurtdışına ihraç edilmesi yada batıda yer alan illere ihracı 6. bölgedeki yatırım teşviklerini cazip kılmamaktadır. Yine önemli bir faktör olan terör sorunu da yatırımcılar açısından bu bölgedeki illerin cazibesini yitirmesine sebep olmaktadır.

Tablo 39: Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgesel Dağılımı(01/01/2004-31/12/2013)

Bölgeler	Yabancı Sermaye			Yerli Sermaye		
	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
1. Bölge	1.459	34.232	147.573	16.738	137.723	653.967
2. Bölge	433	11.730	53.342	7.625	73.200	283.304
3. Bölge	326	9.876	22.313	6.077	43.844	193.676
4. Bölge	164	6.535	12.315	4.534	33.562	146.016
5. Bölge	66	4.054	8.417	3.501	25.965	120.783
6. Bölge	36	1.618	4.990	3.036	19.469	104.436
Diğer	24	7.042	2.822	253	21.594	23.643
Toplam	2.508	75.087	251.772	41.764	355.356	1.777.597

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri verilerinden derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur. (www.ekonomi.gov.tr), (10.04.2014).

Tablo 40’da, yatırım teşviklerinin destek sınıflarına göre tasnifine yer verilmiştir. Bu tasnif yapılırken 2003-2013 yılları verileri dikkate alınmıştır. Destek sınıfları ise; bölgesel, büyük ölçekli, genel ve stratejik destekler olarak sıralanmıştır. İlgili yıllar dikkate alındığında, özellikle genel yatırım teşviklerinden faydalandığı görülmektedir. 2009 yılına kadar genel yatırım teşvikleri haricinde diğer destek unsurlarından faydalanılmamıştır. 2009 yılında ise büyük ölçekli ve bölgesel teşvik uygulamalarından da faydalandığı görülmektedir. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile stratejik yatırım teşvik uygulamalarına da yer verilmiş olup 2012 ve 2013 yıllarında da bu teşvik uygulamasından faydalanılmıştır. Tabloda dikkat çeken bir diğer önemli husus ise 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik krizin takip eden yılda yatırım teşvik uygulamalarını da olumsuz yönde etkilediğidir.

Tablo 40: Yatırım Teşvik Uygulamalarında Destek Sınıflarına Ait İstatistiki Veriler (2003-2013)

Destek Sınıfı		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
BÖLGESEL	Belge Adedi	0	0	0	0	0	0	477	1.902	1.523	2.084	2.937
	Toplam Sabit Yatırım*	0	0	0	0	0	0	5.461	23.244	13.670	25.136	36.452
	İstihdam	0	0	0	0	0	0	32.316	89.737	61.249	98.103	134.088
BÜYÜK ÖLÇEKLİ	Belge Adedi	0	0	0	0	0	0	16	21	7	15	16
	Toplam Sabit Yatırım*	0	0	0	0	0	0	4.815	20.924	5.564	2.545	14.428
	İstihdam	0	0	0	0	0	0	4.554	6.683	2.097	3.839	4.036
GENEL	Belge Adedi	3.317	3.596	3.924	2.861	2.751	2.958	1.816	2.205	2.856	2.210	2.022
	Toplam Sabit Yatırım*	12.723	16.782	17.812	15.339	22.268	25.016	16.977	18.683	34.490	23.380	36.839
	İstihdam	147.854	165.785	172.349	115.137	122.951	111.264	48.503	52.795	62.186	44.022	50.418
STRATEJİK	Belge Adedi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	10
	Toplam Sabit Yatırım*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6.681	6.149
	İstihdam	0	0	0	0	0	0	0	0	0	996	1.843

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik İstatistikleri, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566-45201CE77E5F0FDD>, (10.04.2014).

* Milyon TL

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE SEÇİLMİŞ DÜNYADA ÜLKELERİNDE YATIRIM TEŞVİKLERİ

Küreselleşme ile birlikte sermayenin göçüne imkan tanınması birçok dünya ülkesini sermayeleri kendi ülkelerine çekme adına harekete geçirmiştir. Ülkeye giren sermaye yatırımları ile sadece üretim (arz) olumlu etkilere sahip olmamakta; istihdam, GSYİH, dış ticaret açığı, bütçe açığı, cari açık, toplam kamu gelirleri vb.'de olumlu etkilenmektedir. Bu kadar pozitif dışsallık yayan bir unsur olan sermaye, yatırımcılar açısından ise minimum maliyet kriteri ile birlikte kendi ülkelerinin dışında başka ülkelere de kayabilmektedir. Böylece, ülkelerin makro ve mikro değişkenleri üzerinde ciddi bir yaptırım gücüne ulaşan yatırımlar ise serbest piyasa ekonomisi ile minimum maliyet maksimum kar çıktısına ulaşmak adına birçok ülkede fizibilite etüdüleri ile kendilerine yer bulmaktadır.

Bu karşılıklı olumlu etkileşim sonucunda ülkeler yatırımları çekmek adına önemli teşvikler sunmakta iken, yatırımcılarda bu teşvikleri ciddi bir yatırım unsuru olarak gözlemlemektedir.

Bu bölümde öncelikle Avrupa Birliğinin birlik içerisinde uygulamış olduğu yatırım teşvik politikasına ve AB üyesi ülkelerin her birinin yatırım teşvik politikalarına yer verilecektir. Doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde önemli bir faktör olan ve yetersiz olarak sunulduğunda yatırım akışını olumsuz etkilediği gerçeği doğrultusunda (Narin, 2007: 113-114) AB üyesi ülkelerdeki DYY'ların seyri de ele alınacaktır. AB ile ilgili açıklamalardan sonra seçilmiş dünya ülkeleri olarak ABD, Çin, Japonya, Güney Kore ve Rusya'daki teşvik politikaları ile DYY seyirleri incelenecektir.

3.1. Avrupa Birliği ve Yatırım Teşvikleri

Avrupa Birliği'nin kuruluşu Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan ortama paralel olarak ülkeler arasında birlikte hareket etme yönünde bir anlayış hakim olmuş ve bunun neticesinde altı Avrupa ülkesi Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 18 Nisan 1951 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur (Bilici, 2007: 38).

Oluşan topluluktaki üye ülkeler arasında birlikte hareket etme adına bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerden bir tanesi de yatırım teşvikleri hususudur.

Avrupa Birliğinin yatırım teşvikleri yada devlet yardımları konusu, Roma Anlaşması'nın "Rekabete İlişkin Kurallar" başlığının "Devletler tarafından yapılan yardımlar" alt başlığında yer almaktadır. Roma Anlaşması'nın 107(1). maddesinde²⁸ "*İşbu Antlaşmada aksine hüküm bulunmadıkça, bir Üye Devlet tarafından veya Devlet kaynakları vasıtasıyla herhangi bir şekilde yapılan ve belirli teşebbüsleri veya belirli malların üretimini kayıtarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden, her türlü yardım, Üye Devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, ortak pazarla bağdaşmaz.*" denilmektedir.

Bu çerçevede, "devlet yardımı" (MESS, 2012: 16);

- Devlet kaynaklarının transferi aracılığıyla,
- Alıcıya bir avantaj sağlamak suretiyle,
- Şirketler arasında seçici bir ayırım yapan (diğer bir deyişle, tüm sektörü kapsamayan yardım),
- Üye Devletler arasında rekabet ve ticarete bir etkide bulunarak, "bir Üye Devlet tarafından yapılan herhangi bir yardım" olarak tanımlanmaktadır.

Anlaşmanın 107(2). maddesinde ise Ortak Pazar ile bağdaşan yardım türlerine yer verilmiştir. Aşağıdaki yardım türleri ortak pazarla bağdaşır (Başbakanlık AB Genel Sekreterliği, 2011: 41):

- a) Ürünlerin menşesine ilişkin bir ayırım gözetmeksizin verilmesi koşuluyla, münferit tüketicilere verilen sosyal nitelikli destekler,
- b) Doğal afetler veya olağanüstü olayların neden olduğu zararları karşılamak için verilen destekler,
- c) Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Almanya'nın bölünmesinden etkilenen bazı bölgelerinin ekonomisine, bu bölünmenin neden olduğu ekonomik dezavantajların giderilmesi için gerekli olduğu ölçüde verilen destekler²⁹. Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıl sonra, Konsey, Komisyon'un önerisi üzerine hareket ederek, bu bendi yürürlükten kaldıran bir karar kabul edebilir.

107(3)'de ise ortak pazarla bağdaşır sayılabilen yardımlara yer verilmiştir. Aşağıdaki yardım türleri ortak pazarla bağdaşır sayılabilir:

²⁸ Eski Avrupa Topluluğu Anlaşmasında madde numarası 87'dir.

²⁹ Bu hüküm, 1990'da Almanya'nın yeniden birleşmesi sonucu ortadan kalkmıştır.

- a) Yaşam standardının anormal ölçüde düşük olduğu veya ciddi boyutta eksik istihdamın var olduğu bölgeler ile yapısal, ekonomik ve sosyal durumları göz önüne alınarak, 349. maddede belirtilen bölgelerin ekonomik gelişmesini teşvik etmeye yönelik destekler,
- b) Avrupa'nın ortak çıkarını ilgilendiren önemli bir projenin gerçekleştirilmesinin teşvik edilmesine veya bir üye devlet ekonomisinde ortaya çıkan ciddi bir bozulmanın düzeltilmesine yönelik destekler,
- c) Ticaret koşulları ortak çıkarlara zarar verecek ölçüde olumsuz şekilde etkilemedikçe, belirli ekonomik faaliyetlerin veya belirli ekonomik bölgelerin gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik destekler,
- d) Ticaret koşullarını ve Birlik içindeki rekabeti ortak çıkarlara aykırılık teşkil edecek ölçüde etkilememesi kaydıyla, kültürün ve kültürel mirasın korunmasını teşvik etmeye yönelik destekler,
- e) Konsey'in, Komisyon'un önerisi üzerine bir kararla belirleyeceği diğer destek kategorileri.

Sonuç olarak, AB uygulamaları çerçevesinde, herhangi bir devlet yardımı uygulamasının sahip olduğu unsurlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Özkarabüber, 2003; Özkumur, 2008: 4-6; Zemheri, 2009: 20; Soylu, 2008: 7);

i- Devlet Kaynaklarından Bir Transferi İçermesi: Herhangi bir devlet yardımı önlemi devlet bütçesinden, hazine veya yerel kaynaklardan, kamu bankaları veya fonlarından yapılan veya yapılması muhtemel olan bir transferi veya bu kaynaklara gelecekte gelmesi kesin olan birtakım transferlerden vazgeçilmesini gerektirir.

ii- Ekonomik Avantaj: Bir teşebbüsün normal ticari faaliyetleri çerçevesinde elde edemeyeceği bir ekonomik avantaja, devlet kaynaklarından transfer sonucu sahip olması, bunun devlet yardımı olarak nitelendirilmesi için bir koşuldur.

iii- Seçicilik: Devlet yardımlarını, genel önlemlerden ayıran özelliği, herhangi bir teşebbüsü, sektörü, bölgeyi, ürünü baz alarak, seçilen ve seçilmeyenler arasındaki dengeyi etkilemesidir.

iv- Rekabetin ve Ticaretin Etkilenmesi: Yardımın lehdarının, AB üyelerinin herhangi iki veya daha fazlasının aralarında ticaretin gerçekleştiği bir pazarda faaliyette bulunması, üye ülkeler arasındaki rekabetin ve ticaretin etkilenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu sonuç da devlet yardımının bir unsurudur.

3.1.1. Avrupa Birliğinde Teşviklerin Amaçları

Avrupa Birliğinin teşvik politikasını şekillendiren unsurlar olarak iç pazarın hızla tamamlanması, dünya pazarıyla bütünleşme ve özel teşebbüsü ve birlik içinde yatırımları özendirerek, küreselleşme sonucu birlik ülkelerinin özellikle uluslararası rekabet gücünü artırmada yapısal ayarlanma politikaları ön plana çıkmaktadır (Giray, 2008: 137-138; Özdaş, 2009:42).

Bu açıklama çerçevesinde AB'de teşvik uygulamalarının öne çıkan amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Giray, 2008: 138-139);

- * Üye ülkelerin farklı gelişmişlik düzeyleri göz önünde tutularak, hayat standardının büyük ölçüde düşük olduğu veya ciddi boyutlarda işsizliğin bulunduğu bölgelerin ve ülkelerin ekonomik kalkınması için, bazı koşullarla teşviklere yer vermek. Bu duruma örnek olarak, 2000-2006 yılları arasında Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya'ya sağlanması taahhüt edilen yardımlar gösterilebilmektedir. Bu yardımlar aracılığı ile ilgili ülkeler birliğe katılmadan önce desteklenerek gelişmişlik düzeyi anlamında farklılıklar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.
- * Üye devletlerin herhangi birinin ekonomik hayatında ortaya çıkan sorunların (işsizlik, özellikle toplulukta 1970'li yıllardan sonra ekonomik kriz ve sanayileşmede görülen gerilemeler ve konjonktürel dengesizliklere bağlı olarak ortaya çıkan krizler vb.) çözümü için teşvik araçlarından yararlanmak. Çünkü bu durum topluluğun ortak çıkarı gereğidir.
- * Toplulukta yatırımları artırmak.
- * Toplulukta sanayi sektörünün, rakipleri olan güçlü ileri teknolojiye sahip ülkelerle (ABD ve Japonya gibi) rekabet edebilmek için teşvikler vermek ve bu sanayilerle eşit koşullarda yarışabilecek ulusal firmalar oluşturabilmek.
- * Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ekonomiye katkılarını göz önünde bulundurarak bu işletmelerin teşvikine olumlu yaklaşmak.
- * AB'de ihracat sanayilerinin maliyetler açısından eşit koşullarda bulunmasını sağlamak.

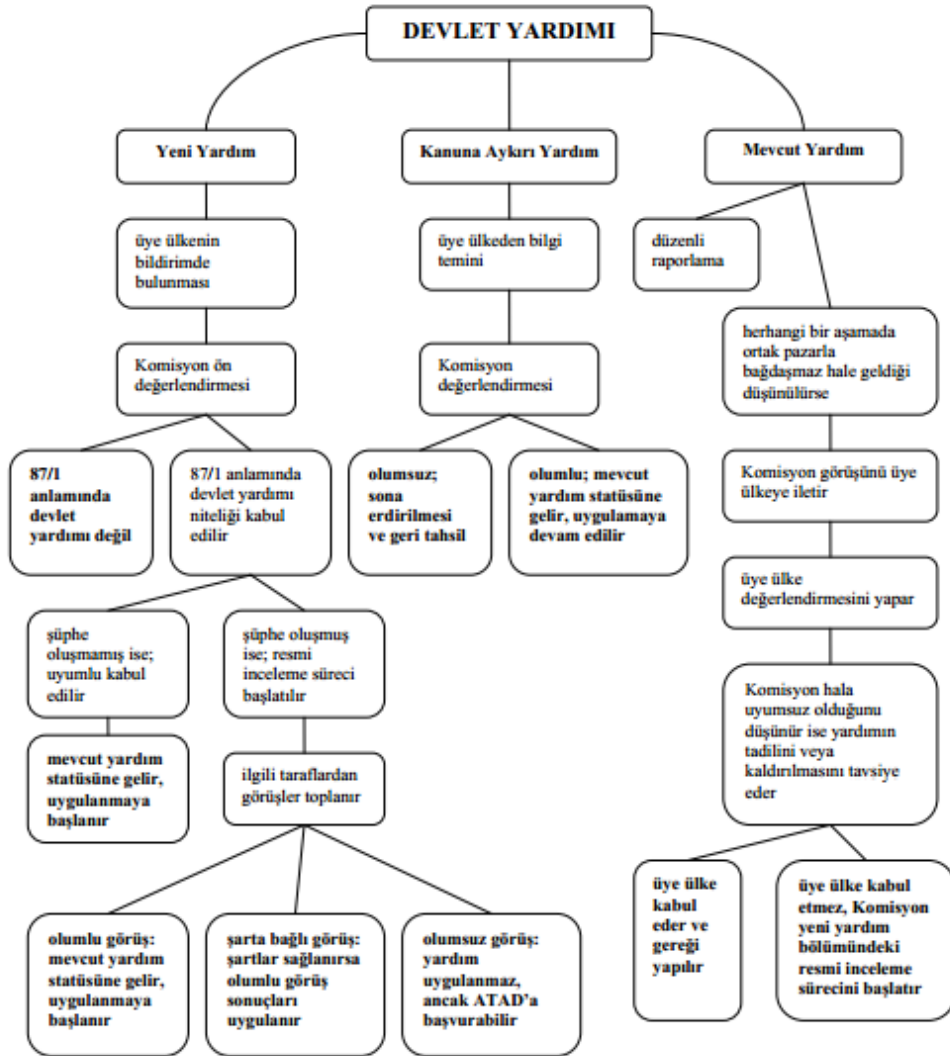
3.1.2. AB'de Devlet Yardımlarının Kontrolü

AB ülkelerinin talep etmiş oldukları yardımlar, gerekçe ve hedefleri de içeren bir rapor ile AB komisyonuna bildirilir. AB komisyonu gerekli incelemeyi yaptıktan sonra

ilgili yardımın AB açısından bir fayda sağlayıp sağlamayacağı unsuru dikkate alınarak inceler.

Avrupa Birliği yardım yapacağı devlet ile ilgili olarak aşağıdaki şekle göre hareket etmektedir. Bu şekle göre devlet yardımları; yeni yardım, kanuna aykırı yardım ve mevcut yardım olarak üç kısma ayrılmıştır. Her bir kısımda da belirtilen prosedürler gerçekleştiği takdirde Avrupa Birliği ilgili ülkeye gerekli yardımı yapmaktadır. Şekilde dikkat çeken diğer bir önemli husus ise, yeni yardım talebinde bulunan AB üyesi ülke adına olumsuz bir sonuç çıkması halinde yardım talebinde bulunan ülkenin Avrupa Birliği Adalet Divanına³⁰ (ABAD) başvurma hakkının varlığıdır. Divandan çıkacak olan karar da yardımın sonucunu etkileyebilmektedir³¹.

Şekil 5: AB’de Devlet Yardımlarının Kontrolüne İlişkin Usul

Kaynak: Zemheri, 2009: 77.

³⁰ Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın (ATAD) 1 aralık 2009 itibarıyla yeni adıdır.

³¹ ATAD, Ortaklık Konseyi Kararının 36. maddesi gereği sonucu etkileyici düzenleme yapabilecektir.

3.1.3. Avrupa Birliğinde Yatırım Teşvik/Yardım Türleri

AB’de uygulanmakta olan teşvikler, komisyon tarafından A, B, C, D grubu yardımlar olmak üzere 4 şekilde sınıflandırılmaktadır (Eker, 1995: 65-67; Giray, 2008: 139-140; Özdaş, 2009: 45; İnce, 2008: 85-87).

A Grubu Teşvikler: Parasal Yardımlar

Bu tür teşvikler kendi içinde A₁ ve A₂ olarak ikiye ayrılır. A₁’de bütçeden yada fonlardan işletmelere doğrudan yapılan nakit ödemeye dayalı yardımlar yer almaktadır. Bu parasal yardımlar; Ar-Ge, enerji tasarrufu, çevre programlarına yardımlar, KOBİ’lerde genişleme ve modernizasyon yatırımlarının sübvansiyonları, hizmet içi eğitim sübvansiyonları, kriz içindeki sektörlere yardım (Yunanistan krizindeki gibi), faiz sübvansiyonu ve bina, kira sübvansiyonu şeklindedir. A₂’de ise, bütçeden dolaylı olarak para vermeden sağlanan mali yardımlar olarak; vergi muafılığı ve indirimleri, hızlandırılmış amortisman uygulamalarıyla, kurumlar vergisi ertelemeleri, sosyal sigorta primlerinde indirim ve yerel vergi kolaylıkları yer almaktadır.

B Grubu Teşvikler: Devletin Öz Sermayeye Hisse Senedi ile Katılımı

Özel ve kamu kuruluşlarına, normal koşullarda devletin öz sermayeye, hisse senedi yoluyla katılımı şeklinde yapılan finansal bir transferdir. Normal piyasa koşullarında bir işletmenin hisselerinin fazla talep görmediği durumlarda devlet bu işletmelerin sermayelerine katılarak içinde buldukları zor durumu aşmalarına yardımcı olmaktadır.

C Grubu Teşvikler: İyileştirilmiş Krediler

Bu gruptaki teşvikler, düşük faiz oranları ve vergi kolaylıkları şeklinde uygulanmakta olup, kamu veya özel kaynaklı düşük faizli krediler, kamu veya özel kaynaklı katılım kredileri, başarı halinde geri ödenecek avanslar, ertelenmiş vergi pozisyonları-rezervler, hızlandırılmış amortismanlardır.

D Grubu Teşvikler: Devlet Garantileri

Çeşitli risklere karşı devlet garantisi şeklinde nominal olarak ifade edilebilen garantileri kapsamaktadır. D grubu teşvikler, garanti programının kapsadığı miktarlar ve ödenen prim hariç olarak garanti programlarından kaynaklanan kayıplardır. Bu gruptaki teşviklerin amaçları, ticaret ve ihracatı artırmak, şirket kurma operasyonlarını desteklemek, KOBİ’lerin gelişmesini sağlamaktır.

Yukarıda belirtilen teşvik türlerinin 2011 yılı itibariyle dağılımı ise aşağıdaki gibidir;

Tablo 41: AB’de Yardım Türlerinin Dağılımı

Yardım/Teşvik Türü	Milyar €	Toplam Yardımlar İçerisindeki Payı (%)
<i>Hibe/Bağış</i>	30.4	57.33
<i>Ucuz Kredi</i>	1.6	2.97
<i>Devlet Garantileri</i>	1.6	2.96
<i>Sermaye Katılımı</i>	0.2	0.42
<i>Vergi muafiyeti</i>	19.1	35.99
<i>Diğerleri</i>	0.1	0.28

Kaynak: European Commission, 2012: 26.

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere, AB bütçesindeki toplam yardımlardan en fazla payı %57.33 ile hibe/bağışlar almaktadır. Daha sonra ise vergi muafiyetlerinin toplam yardımlar içerisindeki payı %35.99’dur. Bu iki yardım türü toplam yardımların yaklaşık %85’ine tekabül etmektedir.

3.1.4. AB’de Devlet Yardımlarının İçeriği

AB’deki genel yaklaşım çerçevesinde devlet yardımları/teşvikleri *bölgesel sektörel ve yatay* olarak sınıflandırılabilir (Soylu, 2008:9-26; Pınar ve Sak, 2002: 326-327; Kutlu ve Hacıköylü, 2007: 374-379; Yavan, 2011: 64).

Bölgesel Yardımlar: AB’nin bölgesel gelişme politikaları ile uyumlu olarak az gelişmiş ve geri kalmış bölgelerin gelişimine yardımcı olmak ve AB içinde bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla verilen yardımlardır.

Tablo 42: AB’de Bölgesel Yardımların Dağılımı (2011)

Ülkeler	Toplam Yardım Miktarı (Milyar €)	Ülkelerin GSYİH İçerisindeki Payı (%)	Yardımların GSYİH İçerisindeki Payının Bir Önceki Yıla Göre Değişimi (%)	2009-2011 Yılları Arasında GSYİH İçerisindeki Payı (%)
<i>Belçika</i>	1.24	0.34	-0.21	0.46
<i>Bulgaristan</i>	0.02	0.05	0.01	0.07
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	1.17	0.76	0.12	0.64
<i>Danimarka</i>	0.83	0.35	0.03	0.51
<i>Almanya</i>	12.46	0.48	-0.08	0.56
<i>Estonya</i>	0.02	0.11	0.01	0.11
<i>İrlanda</i>	0.67	0.43	-0.18	0.51
<i>Yunanistan</i>	2.17	1.01	0.24	0.86
<i>İspanya</i>	3.71	0.35	-0.05	0.40
<i>Fransa</i>	10.48	0.52	-0.12	0.60
<i>İtalya</i>	2.92	0.18	-0.01	0.24
<i>Güney Kıbrıs</i>	0.10	0.54	0.02	0.49
<i>Letonya</i>	0.06	0.29	-0.12	0.27
<i>Litvanya</i>	0.12	0.40	0.10	0.37
<i>Lüksemburg</i>	0.08	0.19	0.00	0.22
<i>Macaristan</i>	0.86	0.86	-0.89	1.33
<i>Malta</i>	0.09	1.43	0.29	2.17
<i>Hollanda</i>	1.78	0.30	-0.02	0.30
<i>Avusturya</i>	1.51	0.50	-0.12	0.58
<i>Polonya</i>	2.13	0.58	-0.17	0.73
<i>Portekiz</i>	1.75	1.02	0.16	1.64
<i>Romanya</i>	0.28	0.21	0.05	0.17
<i>Slovenya</i>	0.33	0.91	0.13	0.89
<i>Slovakya</i>	0.16	0.23	-0.13	0.33
<i>Finlandiya</i>	1.06	0.56	0.12	0.49
<i>İsveç</i>	2.79	0.72	-0.03	0.76
<i>İngiltere</i>	4.18	0.24	-0.04	0.26
EU	52.96	0.42	-0.06	0.48

Kaynak: European Commission, 2012: 54.

Avrupa Birliği’nin yapmış olduğu yardımların %42’sine tekabül eden bölgesel yardımlar miktar olarak 52.96 milyar €’ya denk gelmektedir. Tablo 42’de Avrupa Birliği üyesi ülkelerin bölgesel yardımlardan almış oldukları payların miktar ve oransal dağılımına yer verilmiştir. Bu tabloda en dikkat çeken nokta özellikle Almanya ve Fransa’nın diğer ülkelere göre daha fazla yardım aldığıdır. Birlik içerisinde en az yardım alan Bulgaristan ve Estonya’nın yaklaşık 600 katı daha fazla yardım alan Almanya ile yaklaşık olarak 500 katı fazla yardım alan Fransa 2008 yılındaki krizde finansal anlamda ciddi sarsıntıya uğramış ve birlik tarafından yardımlarla desteklenmeye çalışılmıştır. Özellikle Almanya ve Fransa bankalarından diğer Avrupa ülkelerinin almış oldukları kredileri zamanında ödenmemesi ve 2001 Türkiye krizine paralel bir banka

krizinin önüne geçmek amacıyla da Avrupa Birliği bu iki ülkeye birliğin maddi anlamdaki güvenliği açısından yardımlar noktasında göz yummuştur. Aynı şekilde İspanya ve İngiltere de yardımlar noktasında pastadan büyük dilim alanlar arasında yer almıştır. Bir diğer göze çarpan husus ise gerek nüfus gerekse bütçe anlamında küçük bir paya sahip olan Yunanistan'ın da diğer birlik üyesi ülkelere nazaran yardımlardan fazla pay aldığıdır. Bu durumun temel gerekçesi olarak da yine ülkede yaşanan ekonomik kriz gösterilebilmektedir.

Sektörel Yardımlar: Belirli alanlarda üretim yapan sektörlerin dünya çapında rekabet edebilirliğini artırmak ve AB'nin güçlü rakipleri olan Japonya ve ABD karşısında inişe geçmiş, rekabet koşullarına ayak uyduramayan ve bunun sonucunda yeniden yapılandırılmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyan sektörlerle uygulanan devlet yardımlarından oluşmaktadır.

Tablo 43: AB'de Toplam Sektörel Yardımların Dağılımı (2011) (%)

Sektörler	AB'deki Toplam Yardım İçerisindeki Payı
<i>Çevre ve Enerji Tasarrufu</i>	23,40
<i>Bölgesel Yardımlar</i>	26,39
<i>Araştırma&Geliştirme&Yatırım</i>	18,93
<i>KOBİ'ler</i>	4,62
<i>Ticaret</i>	1,46
<i>İstihdam Yardımı</i>	2,74
<i>Kültür</i>	3,47
<i>İhracat ve Uluslararasılaşma</i>	0,59
<i>Bireysel Tüketicilere Sosyal Destek</i>	6,43
<i>Mirasın Korunması</i>	0,12

Kaynak: European Commission, 2012: 56.

Sektörel anlamda da bir sınıflandırmaya giden AB, özellikle bölgelerarası dengesizlikleri gidermek adına ciddi teşvikler ve yardımlar sunmaktadır. Bölgelerarası dengesizlikleri gidermeye yönelik olarak toplam yardımlarının %26,39'unu bu sektöre ayırması da bu durumun en somut göstergesidir.

Küresel ısınma ile ciddi bir sektör haline dönüşen çevre ve enerji sektörü Avrupa Birliğinde de gerekli ilgiyi toplam yardımlardan aldığı pay ile kanıtlamıştır. Toplam yardımların %23,40'ını alan çevre ve enerji sektörü insan yaşamının bir gereği olarak AB tarafından da önem arz eden bir sektör haline gelmiştir.

Araştırma&Geliştirme&Yatırım harcamaları da, sürdürülebilir ekonomilerin yatırım yapması gereken sektörlerin başında gelmektedir. Birlik içerisindeki ülkelere ayrılan %18,93'lük pay da bu durumu desteklemektedir. Gerçekleştirilen Ar-Ge ve

yatırım harcamaları ile AB üyesi ülkeler ithal ikameciliğe yönelerek ithal ettikleri mal ve hizmetleri kendi ülkelerinde üretmeye başlamışlardır.

Yatay Yardımlar: Belirli bir sektör yada coğrafi bölgeye yönelik olmayan ve AB'nin bazı genel ekonomik politikaları ile ilişkilendirilerek firmalara önemli bir sosyo-ekonomik fayda sağlamak üzere verilen KOBİ, Ar-Ge, çevre, istihdam, eğitim, kurtarma ve yeniden yapılandırma yardımı gibi teşvik türlerini kapsamaktadır.

Tablo 44: AB'de Yatay Yardımlar

Yardım Türü	Yardım Bölgesi		Diğer Bölgeler	Yardım Kategorisi
	<i>Gelişmişliği AB ortalamasının altındaki bölgeler</i>	<i>Gelişmişliği ulusal ortalamasının altındaki bölgeler</i>		
Başlangıç Yatırımı (Büyük Firma)	+	+	-	Bölgesel Yardım
Başlangıç Yatırımı (KOBİ)	+	+	+	Bölgesel Yardım&KOBİ Yardımı
Başlangıç Yatırımı Bağlantılı İstihdam Yaratma (Büyük Firma)	+	+	-	Bölgesel Yardım
Başlangıç Yatırımı Bağlantılı İstihdam Yaratma (KOBİ)	+	+	+	Bölgesel Yardım&KOBİ Yardımı
Başlangıç Yatırımına Bağlı Olmayan İstihdam Yaratma	+	+	+	İstihdam Yardımı
İş Devamlılığının Sağlanması	+	-	-	İstihdam Yardımı
Çevre Koruma Harcamaları	+	+	+	Çevre Koruma Yardımı
Ar-Ge Harcamaları	+	+	+	Ar-Ge Yardımı
İşletme (Operating) Yardımı	+	-	-	Bölgesel Yardım
Ulaşım Yardımı	+	+	-	Bölgesel Yardım
Soft Yardımlar (KOBİ)	+	+	+	KOBİ Yardımı
Meslek Edindirme Yardımı	+	+	+	Meslek Edindirme Yardımı

Kaynak: Pınar ve Sak, 2002: 327.

Ekonomik amaçtan çok sosyo-ekonomik amaç barındıran bu yardım türünde, bölgesel ve sektörel yardımların yanında; meslek edindirme yardımı ve istihdam yardımı gibi beşeri sermaye yatırımlarına yönelik yardımlara da yer verilmiştir.

Tablo 44’de, gelişmişliği AB ortalamasının altında olan birlik üyesi ülkelere tüm yardım türleri sağlanırken, gelişmişliği ulusal ortalamanın³² altındaki bölgelerde ise sadece iş devamlılığının sağlanmasına yönelik istihdam yardımı sağlanmamaktadır.

3.1.5. Avrupa Birliği Ülkelerinin Yatırım Teşvik Politikaları ve Yatırım Birimleri

Birçok dünya ülkesi gibi Avrupa Birliğine üye ülkeler de, kısa vadeli para hareketlerinden kaynaklanan ekonomik krizleri görmüş ve halende görmeye devam etmektedir. Bu tecrübeler binaen gerek AB kuralları gerekse üye ülkelerin kalıcı yatırımları teşvik etmede ki yeknesak tavırları hissedilir bir hale gelmiştir.

Tablo 45’de, AB’ye üye ülkelerin yatırımları teşvik etmedeki izledikleri temel politikalar ile ilgili ülkelerde yatırımlar yapmak isteyen girişimcilere yardımcı olacak birimlere yer verilmiştir.

Tablo 45: AB Üyesi Ülkelerin Yatırım Teşvik Politikaları ve Yatırımlarla İlgilenen Sorumlu Birimleri

Temel Politika	Yatırımlarla İlgilenen Sorumlu Birim
AVUSTURYA	
Avusturya, yabancı yatırımcılar için destek, araştırma-geliştirme, yatırım ve teknoloji alanında destek amaçlı yatırım teşviklerini, hibe ve sübvansiyonlarını geniş bir yelpazede sunmaktadır. Bu destekler nakit hibe, faiz sübvansiyonları ve kredi garantileri şeklinde gerçekleşmektedir. Bu teşvikler, portföy şirketlerinin bireysel ihtiyaçlarına uygun teşvik programlarından yararlanmalarına imkan sunar.	Avusturya Yatırım Ajansı (ABA), devlet adına danışmanlık yapan kurumdur.
BELÇİKA	
Belçika’da yabancı şirketler, iştirakleri yada şubeleri yerli firmalarla aynı yasal yükümlülüklerle sahip olmakla birlikte aynı avantajlardan da faydalanabilirler. Teşvikler bir yatırıma bağlantılı olarak hibe olarak doğrudan mali tedbirler, iş ve eğitim teşvikleri, Ar-Ge ve uluslararası ticaret fırsatlarını kapsamaktadır. Bölgeler sadece mali hibeler verebilirler.	Federal Yabancı Yatırım Birimi Bölgesel - Flanders Bölgesi: Flanders Yatırım ve Ticaret - Brüksel Başkent Bölgesi: Brüksel Girişim Ajansı - Valon Bölgesi: Wallonia İhracat ve Yatırım
BULGARISTAN	
Yabancı yatırımları desteklemek için Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasasında Yatırım Teşvik Yasası yer almaktadır. Yabancı yatırımcılar yasadaki öngörülen durumlar dışında, Bulgar yatırımcılar için geçerli aynı koşullar altında ülkede ekonomik faaliyet yürütmek hakkına sahiptir. Daha spesifik olarak, bu ilke iş faaliyet/uygulanması üzerine tüm ekonomik ve hukuki alanda uygulanır. Yabancı yatırımcılar için yerel destekler özelleştirme ve hisse senedi, tahvil, hazine bonusu ve menkul diğer formları satın alma süreçlerine katılımlarını içerir.	Bulgaristan Yatırım Ajansının misyonu mevcut ve potansiyel yatırımcıların Bulgaristan’da yatırım fırsatlarını keşfetmelerine ve ülkedeki yatırım projelerini yürütmelerine yardımcı olmaktır. Bu birim aracılığı ile ülkeye giriş ve mevcut yatırımların geliştirilmesi adına tüm Bulgar kurumlarına ulaşabilmektedir.
GÜNEY KIBRIS	
Son birkaç yıl içinde, Güney Kıbrıs olumlu bir doğrudan yabancı yatırım hedefi haline gelmiştir. Gelişim, bir araya gelen birkaç etkenin sonucudur ve sürdürülebilir büyüme için güçlü bir temel sağlar. Yabancı yatırım yoğunluğunu artırmak amacıyla, hükümet sadece AB vatandaşları için değil aynı zamanda 1 Ekim 2004’den itibaren diğer	2007 yılında Bakanlar Kurulu tarafından Kıbrıs Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı kurulmuştur.

³² Ulusal ortalamadan kasıt, AB’ye üye ülkenin ulusal gerekçelerle geri kalmışlığıdır. Yani üye ülke kendi içerisinde düşük yaşam standardına ve ciddi işsizliğe sahiptir (Pınar ve İnce Arıkan, 2003:99).

ülkelerle de doğrudan yabancı yatırımlarda liberal oldu.	
ÇEK CUMHURİYETİ	
Yatırımlar için mali destek çerçevesinde, Çek Cumhuriyeti yerli ve yabancı yatırımcılar için çeşitli yardım programları sağlamaktadır. Bu programlar imalat sanayi alanına odaklanmış ve hem Avrupa Birliği yapısal fonlarından, hem de imalat sanayi için yatırım teşvikleri şeklinde Çek Cumhuriyeti'nin ulusal bütçesinden finanse edilmektedir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından 1992 yılında kurulan Çek yatırım hizmetleri ve geliştirme programları, yabancı yatırım çeken ve Çek şirketlerin gelişmesine katkıda bulunan yatırım ve iş geliştirme kuruluşudur.
DANİMARKA	
Danimarka hükümeti yabancı yatırımları teşvik edecek birçok imkan bulunmaktadır. Danimarka'da özel ve kamu bankalarından, sermaye girişi ve kurumsal yatırımcılara kadar birçok finansal kaynak vardır.	Danimarka'da yatırım Danimarka Dışişleri Bakanlığının bir parçasıdır. Kuzey Amerika, Asya ve Avrupa'daki aktif, pazarlama odaklı çalışmalara rağmen, yabancı şirket ve potansiyel yatırımcılar adına Danimarka Dışişleri Bakanlığı sunduğu iş fırsatları hakkında detaylı fikir vermektedir.
ESTONYA	
Yabancı yatırımcılar yerel girişimciler ile eşit hak ve yükümlülüklerle sahiptir. Tüm yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla aynı şekilde Estonya'da bir şirket kurabilir; özel bir kısıtlama yoktur.	Estonya Yatırım ve Ticaret Ajansı, Estonya'daki iş ve girişimcilik adına kurulmuş ülkenin en büyük destek kuruluşudur. Bu ajansın misyonu, yabancı yatırımlar ve Estonya'da ticaret için rekabetçi bir iş ortamı sağlamak, önemli kitle karşısında Estonya'nın profilini yükseltmek ve uluslararası şirketlerle iş ilişkileri kurmak ve geliştirmektir.
FİNLANDIYA	
Yabancı sermayeli şirketler devlet yatırım teşviklerinden yararlanabilir ve Fin üniversiteleri ile yapılan kapsamlı işbirliği sonucu en son araştırmalara erişilebilir. Finlandiya'da yabancı yatırım ekonominin dinamizmi için bir destek olarak karşılanmaktadır.	Finlandiya'da yatırım yabancı yatırımları teşvik kurumu olarak devlet bünyesindeki Kurum, Finlandiya'da iş imkanı açısından uluslararası şirketlere yardımcı olmakla birlikte Finlandiya'da bir iş kurmak için gerekli tüm bilgiler konusunda rehberlik hizmeti sunmaktadır. Dış Ticaret ve Yatırımlarla İlgili Önemli Kuruluşlar Finpro : Finlandiya İhracatı Geliştirme Ajansı Finnfund :Finlandiya Endüstriyel İşbirliği Fonu Finnvera :Finlandiya İhracat ve Girişimci Finans Desteği Kuruluşu Finnfacts :Finlandiya Endüstrisi ve İş Çevresi Bağımsız Medya Servisi Finlandiya Uluslararası Ticaret Enstitüsü
FRANSA	
Küresel ekonomik kriz ve sürdürülebilir büyüme sorunlarına Fransa'nın yanıtı yatırımlardır. Fransa, ekonominin rekabet gücünü artırmak amacıyla 2007 yılından bu yana bir dizi yatırım destek reformu başlatmıştır. Olumlu bir iş ortamı yaratmak için Fransa mevcut kamu mali desteğinin kapsamını ve çeşitliliğini göstermiştir. Bu mali yardımlar iş kurma, yatırım ve Fransa'daki işletmelerin geliştirilmesi şeklindedir. Kamu mali destekleri bölgesel, bakanlık, toplumlar arası ya da kasaba konseyleri gibi Fransız devlet ve yerel yönetimler tarafından verilir.	Fransa Yatırım Ajansı (IFA) Fransa'da uluslararası yatırım kolaylaştırır ve destekler. IFA ağı, dünya çapında faaliyet göstermektedir. Bölgesel kalkınma ajansları ile işbirliği içinde IFA çalışmaları tüm Fransa genelinde uluslararası yatırımcılar adına iş fırsatları ve kişiye özel hizmetler sunmaktadır.
ALMANYA	
Almanya yabancı yatırımcılar için çok sayıda teşvikler sunmaktadır. Yatırım sürecinin farklı aşamalarında farklı ekonomik faaliyetlerin ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanmış programlar mevcuttur. Teşvikler nakit teşviklerden işgücü teşviklerine ve araştırma ve geliştirme teşviklerine kadar uzanmaktadır.	Federal Dış Ticaret ve Yatırım Ajansı, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin dış ticaret ve yabancı yatırım kuruluşudur. Misyonu, endüstriyel ve teknolojik yatırımları Almanya'ya teşvik etmek ve Alman pazarı için yatırımcılar belirlemektir. Örgüt Alman pazarında ticari faaliyetlerini genişletmek isteyen yabancı şirketler danışmanlık yapmaktadır.
YUNANİSTAN	
Yunanistan'ın Yatırım Teşvik Kanunu Yunanistan'da doğrudan yatırım şartları ile yerli ve yabancı yatırımcılara uygun teşvikler sağlamaktadır. Sunulan teşvikler Avrupa Birliği'nde en rekabetçiler arasındadır. Yatırımcılar nakit	Bu ülkede Yatırım ve Promosyon Ajansı yatırımcılara her aşamada yardımcı olmaktadır. Ajans Yunanistan'da ve Güneydoğu Avrupa ve Doğu Akdeniz bölgelerindeki büyümek isteyen yatırımcılara

hibe ve/veya finansal kiralama sübvansiyonları, yeni bir yatırım ile birlikte oluşan istihdam için ücret sübvansiyonları yada vergi geliri yaratarak vergi indirimlerinden faydalanabilirler. Her bir durumda fayda, yatırım maliyetinin %60'ına kadar ulaşabilir.	analiz, danışmanlık ve tamamlayıcı yardım sunmaktadır.
MACARİSTAN	
10 milyon nüfuslu olan Macaristan Orta-Doğu Avrupa bölgesinde en fazla kişi başına gelire sahip olup, günümüz itibarıyla 60 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım çekebilme başarısını göstermiştir. Macaristan yabancı yatırımcılara nakit hibe, sübvansiyon, kredi şeklinde teşvikler sunmaktadır. Devlet üretim, araştırma-geliştirme ve yenilenebilir enerji projeleri gibi yatırımların her çeşidini desteklemektedir. Hiçbir AB üyesi ülkede olmamasına karşın, Macaristan hükümeti yatırımlar için 10 milyon Euro (yada turistik projeler için 50 milyon Euro) kişiye özel teşvik paketleri sunmaktadır.	Macar Yatırım ve Ticaret Geliştirme Ajansı (ITD Macaristan) hükümetin yatırım ve teşvik politikalarını uygulamak için Ekonomi ve Ulaştırma Bakanlığı tarafından 1993 yılında kurulmuştur. Bu Ajans çok uluslu şirketlerin (Suzuki, Bridgestone, Denso, Sanyo, Ibiden gibi) yanı sıra küçük ve orta ölçekli yatırımcılar için de hizmet sunmaktadır.
İRLANDA	
İrlanda'da mali destek bulmak isteyen yada mevcut operasyonlarını genişletmek isteyenler için Endüstriyel Kalkınma Ajansı (IDA) yardımcı olmaktadır. Önerilen projenin özellikleri mali teşvik paketinin içeriğini belirleyecektir. İrlanda aynı zamanda dünyanın en faydalı kurumlar vergisi ortamlarında birini sunmaktadır. % 12,5'lik kurumlar vergisi oranı tüm kurumsal ticari kar elde edenler için geçerlidir. 31 Temmuz 1998 tarihinden önce kabul edilen faaliyetler için oran %10 olarak devam etmektedir.	İrlanda'nın yabancı yatırım Tanıtım Ajansı, IDA İrlanda (Endüstriyel Kalkınma Ajansı) İrlanda'daki yabancı yatırımları cazibe ve geliştirilmesinden sorumludur.
İTALYA	
İtalya, vergi kredilerden, araştırma ve geliştirme, hibe ve çeşitli iş faaliyetlerinin ihtiyaçlarını karşılama adına geniş bir imkan sunmaktadır. İlgili çekici geri ödeme planları ile çeşitli yeni yatırım ve mevcut yatırımları etkileyebilmektedir.	<i>Invitalia</i> yeni iş girişimlerini desteklemek ve yerel kalkınmayı artırmak için, yatırım sürecinin her aşamasında şirketlere yardımcı olmak için yatırım, tanıtım ve kurumsal gelişim adına kurulmuş bir devlet kuruluşudur.
LETONYA	
Sınırlı özel sermaye kaynaklarına sahip Letonya'da doğrudan yabancı yatırımların ekonomik kalkınma üzerindeki önemli derecede etkisi vardır. Hükümetin ve yerel yönetimlerin çeşitli ticari kuruluşlarla yaptıkları iş birliği sonucu daha fazla yöntem ve araçlarla ülkede yerli ve yabancı girişimler için gerekli yasal ve idari ortam hazırlanmaktadır.	Letonya Kalkınma ve Yatırım Ajansının (LIAA) amacı iç ve dış pazarlarda hem yerel girişimcilerin rekabet gücünü artırmak hem de daha fazla yabancı yatırım girişlerini kolaylaştırarak ticari faaliyetleri geliştirmeyi teşvik etmektir.
LİTVANYA	
Litvanya yatırım politikasının amacı, Litvanya iş ortamının iyileştirilmesi ve doğrudan yerli ve yabancı yatırım, uzun vadeli ulusal ekonomik kalkınma, ekonomik büyüme ve kamu refahının iyileştirilmesi odaklı etkili bir teşvik sistem oluşturmaktır.	<p>INVEST LİTVANYA, hem Litvanya'ya doğrudan yabancı yatırımları (DYY) çekmek, hem de yurt dışında ülkenin çekici ekonomik görüntüsünü geliştirmekten sorumlu olan Litvanya Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'na bir kamu kuruluşu vardır. INVEST LİTVANYA doğrudan yabancı yatırımları şu şekilde desteklemektedir;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potansiyel yabancı yatırımlara bilgi ve danışmanlık sağlanması, - Yerel ortaklarla buluşturma ve iletişim ağını sağlamak, - Yatırım yeri seçim süreci boyunca rehberlik yapmak, - Yatırım sonrası yardım hizmeti sunmak. <p>ENTERPRISE LİTVANYA, Litvanyalı üreticilere sunduğu ihracat teşvikleri yanı sıra küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesinden de sorumlu olan Litvanya Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'na bir kamu kuruluşudur.</p> <p>ENTERPRISE LİTVANYA tarafından Litvanya işletmelerinin uluslararası ticarete katılımı aşağıdaki şekillerde teşvik edilir:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yabancı müşterilere Litvanya ürün ve üreticileri

	<p>hakkında bilgi vermek,</p> <ul style="list-style-type: none"> - Litvanya ve yabancı işletmeler arasında iş ortaklıkları eşleştirme araştırması yapmak, - Fuarlar organize ederek, gelen/giden yatırımcılarla iletişim kurmak, - Planlama ve uluslararası iş tanıtım projeleri uygulamak.
LÜKSEMBURG	
<p>Lüksemburg yeni girişimler için bir avantaj olması adına özel düzenlenmiş destek yelpazesine sahiptir. Bu yelpaze, mali destek, uygun vergi oranları ve uygun üretim alanı (arazisi) teminini kapsamaktadır. Bu destekler, yeni ürün, gelişim, çevre koruma ve/veya verimli enerji kullanımı için odaklanan araştırma, geliştirme ve yenilik yatırımlarını içeren şirketlere verilmektedir.</p>	<p>Lüksemburg Ekonomik Kalkınma Kurulu (BED) devletin «tek bir yerden» yeni yatırım projeleri için kurulmuştur. BED ekibi yatırımcıları Lüksemburg'da yatırım fırsatlarından değerlendirmek ve yatırımcılar için gereken yardımı sağlamla görevlidir. BED'in yerel ve uluslararası ofisleri de bir şirketin ihtiyaçlarına belirtilen özel destek ile yatırım projesinin her adımda rehberlik edecektir.</p>
MALTA	
<p>Malta sayısız yatırım avantajları ve teşviklere sahip geniş ve kapsamlı bir paket içerir. Ancak, Malta yabancı yatırımcılara mali teşviklerden ziyade, bu iş için elverişli bir ortam sunmaktadır. Malta Akdeniz'deki konumu, mükemmel hava ve nakliye tesisleri, son derece eğitilmiş ve kalifiye işgücü, proaktif bir iş ortamı ve iş dili olarak İngilizce ile uluslararası ticaret de doğrudan yatırım için tercih edilen bir konuma sahiptir.</p>	<p><i>Malta Enterprise</i> Malta Kurumsal Yasası ile kabul görmüş ülkedeki girişimleri destekleyen bir kurumdur. Malta Enterprise, tanıtım ve sanayiye genişleme ve yenilikçi işletmelerin geliştirilmesi için bir dizi yeni teşvik sunmuştur. Bu kurum, doğrudan yabancı yatırımcılar ve yerel işletmelerin değerinin büyümesi ve artışı yönünde destekler ile istihdam için teşvikler sağlamaktadır.</p>
HOLLANDA	
<p>Hollanda Yabancı Yatırım Ajansı (NFIA), Avrupa'yı da kapsayacak şekilde stratejik bir üs olarak Hollanda'da iş ortamından yararlanmak isteyen işletmelere danışmanlık ve yardım amaçlı kurulmuştur. Ajans, bölgesel düzeyde tahsis edilen uygun sübvansiyonlar tanımlayarak potansiyel yatırımcıları destekleyecektir.</p>	<p>Hollanda Yabancı Yatırım Ajansı (NFIA), bilgi ve pratik yardım sağlayarak şirketlere danışmanlık yapmakta, ayrıca hızlı ve güvenilir bir şekilde geniş bir ağa erişim sağlamak için kurulmuştur. Doğrudan Yabancı Yatırımlar için teşvikler hakkında bilgi her bir bölgenin web sitesinde bulunabilir. Bu bölgeler;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kuzey Hollanda Yatırım ve Kalkınma Ajansı - Doğu Hollanda Kalkınma Ajansı - Flevoland Kalkınma Ajansı - Utrecht Yabancı Yatırım Ofisi - Kuzey Hollanda Yetki Alanı - Batı-Hollanda Dış Yatırım Ajansı - Impuls Zeeland - Kuzey Brabant Kalkınma Ajansı (BOM) - Limburg Geliştirme Şirketi (LIOF)
POLONYA	
<p>Polonya yatırım teşviklerini geniş bir yelpazede sunmaktadır. Yatırımcılar kendi projelerine uygun ekonomik faaliyetleri bulmak için özel koşullardaki bölgelere yani 14 Özel Ekonomik Bölgelere (SEZ) davet edilir. Polonya Özel Ekonomik Bölgelerinde iyi hazırlanmış yatırımlar için çekici vergi muafiyetleri mevcuttur.</p>	<p>Polonya Enformasyon ve Yabancı Yatırım Ajansı (PAIiZ), yatırımcıların Polonya pazarına girmeleri ve kendilerine sunulan olanaklardan faydalanmaları için en iyi yolları bulmalarına yardımcı olur. Ajans, Polonya'da aktif olan firmalar dahil, tüm gerekli idari ve yasal prosedürler ile yatırımcılara yol göstermektedir. Ajans, yeni yerler ile birlikte uygun ortakları ve tedarikçileri bularak yatırım ile ilgili yasal konularda ilgili karmaşık bilgilerle hızlı erişim sağlamaktadır. PAIiZ'in misyonu, Polonya'daki mal ve hizmet tanıtımı ile dünya çapında Polonya adına olumlu bir imaj oluşturmaktır.</p>
PORTEKİZ	
<p>AB yardımı bütçeli veya Portekiz kamu bütçesi yoluyla desteklenen teşvikler: Finansal Teşvikler, İstihdam Yaratma Teşvikleri, Eğitim ve Mali Teşvikler olarak sayılabilir.</p>	<p><i>AICEP</i>, Portekiz şirketlerin uluslararası genişlemesine katkıda bulunarak rekabetçi bir iş ortamı geliştirmeyi amaçlamaktadır. AICEP'in amacı küçük ve orta ölçekli şirketler üzerinde durularak, yapısal yatırımlar için bir destek veren ve kapsamındaki şirketleri uluslararası yaparak Portekiz rekabet gücünü ve itibarını artırmaktır.</p>
ROMANYA	
<p>Romen Hükümeti yatırım imkanı verilmesi amacıyla ekonomik büyümeyi tetikletici çok sayıda devlet yardım programlarına yer vermiştir. Yürürlükteki Rumen</p>	<p><i>Rumen Yatırım Ajansı'nın (ARIS)</i> misyonu, yabancı yatırımcılara danışmanlık hizmetleri sunarak yatırımları çekmek, korumak ve yatırımı geliştirmek</p>

mevzuata göre, tüm yatırımcılar Romen yada yabancı olmalarına bakılmaksızın aynı haklara ve yükümlülüklerle tabidirler. Devlet yardımları yatırım türüne bağlı olarak, (mikro dahil), büyük, küçük ve orta ölçekli işletmelere verilebilir.	için samimi ve cazip bir iş ortamı oluşturmaktır.
SLOVAKYA	
Slovakya hükümeti, 1 Ocak 2008 tarihi itibarıyla, yatırım yardımlarına yeni bir hareket, sanayi üretimi, teknoloji merkezleri, stratejik hizmet merkezleri ve karmaşık turizm merkezlerinin yatırım veya genişleme projeleri için bölgesel yatırım ve istihdam yardımı sağlanmasına izin vermiştir. Aynı zamanda, Avrupa Komisyonu Avrupa Birliği devlet yardımları kurallarını yeniden biçimlendirmektedir. Yeni genel yönetmelik (GBER) ile birlikte düzenlemeler önemli ölçüde basit ve net bir hal alarak Slovakya'daki girişimcilere devlet yardımı daha hızlı bir şekilde sunulacaktır.	Slovak Yatırım ve Ticaret Geliştirme Ajansının (SARIO) ana misyonu, Slovak Cumhuriyeti'nin ekonomik büyümesinin hızlanmasına katkıda bulunmak ve Slovakya'da yaşam kalitesini arttırmaktır. SARIO'nun amacı, işsizlik oranını azaltmak, Slovak firmaların ihracat faaliyetlerini desteklemek ve AB yapısal fonlarının uygulanmasını kapsamaktadır.
SLOVENYA	
Slovenya, ülkedeki ekonomik kalkınmayı artırmak için beklenen yabancı doğrudan yatırımlara ivme vermek amacıyla; yeni teknolojilerin transferi, know-how ve dış fırsatlar şeklinde bir teşvik sistemi geliştirmiştir. Hükümetin yatırım politikası da pro-aktif bir duruş sergileyen işlemlerin kapasitelerini geliştirmek ve yükseltmek amacıyla yabancı yatırımcıları motive etmek ve hizmet vermektir.	Slovenya Yatırım Tanıtım ve Promosyon Ajansı (JAPTI), yatırımcıların özel gereksinimlerine uygun çözümler bulmak amacıyla özel ve kamu kuruluşları ile temas kurmaktadır. JAPTI, doğrudan yabancı yatırımları çekmek ve korumak, girişimci ruhu ve yeniliklerin teşviki, uluslararası pazarlara cesaretini olan şirketlere yardım ve Slovenya'da fazla DYY projeleri ile Slovenya iş imajını desteklemek için çalışmaktadır.
İSPANYA	
Yatırım, istihdam, rekabet ve ekonomik büyüme ile birlikte, İspanyol merkezi hükümeti ve İspanya'nın diğer kamu idareleri yatırımları teşvik amacıyla geniş bir yelpaze sunmaktadır. Buradaki özel vurgu, belirsiz süreli istihdamın güçlendirilmesi ve araştırma, geliştirme ve teknolojik yenilik (R&D&I) üzerine yoğunlaşmaktadır.	İspanya'da yatırım 2005 yılında oluşturulan ve Sanayi Bakanlığı, Turizm ve Ticaret Bakanlığının bir parçası olmuştur. Misyon olarak, teşvik çekmek ve İspanya'da yabancı yatırımı korumak için bölgesel ve yerel kurumlar için irtibat noktaları oluşturarak gerekli desteğin sağlanmasıdır. İspanya'da yatırım planlama, kurmak ve sonrasında yatırım için değerlendirme, yatırım sürecinin tüm aşamalarında, kapsamlı ve etkin bir hizmet sunmaktadır.
İSVEÇ	
İsveç'te yardımlar, bir iş kurmak ve mevcut işini genişletmek olarak mali teşviklerle sınırlı sunmaktadır. Bu destek bölgesel yatırım teşvikleri, istihdam desteği ve özel bir sosyal sigorta ile ilgili vergi indirimini içerir.	İsveç Yatırım Ajansı (ISA) bir devlet kuruluşudur. Misyonu, İsveç'te iş ve yatırım fırsatları bulmak için yatırımcıları bilgilendirmek ve yardımcı olmaktır. ISA kendisi ya da bölgesel ve uluslararası ağ yardımıyla, İsveç'te iş faaliyetleri kurmak veya genişletmek için yatırımcılara bilgi ve yardım sağlar.
İNGİLTERE	
İngiltere Londra Borsası'ndaki liste aracılığıyla, finansman elde etmek için çeşitli seçenekler sunan Avrupa'nın en gelişmiş finansal hizmetler sektöründen birine sahiptir.	İngiltere Ticaret ve Yatırım Departmanı (UKTI) yatırımcılara ciddi fırsatlar sunarak küreselleşmenin doğurduğu zorluklara meydan okumaktadır. Birim, uluslararası piyasalarda işletmelerin başarısını sağlamak için çalışır. Birim ayrıca, diğer ülkelerdeki başarılı şirketleri cesaretlendirerek kendi ülkelerindeki şirketlerle ortaklık kurmaya teşvik etmektedir.
HIRVATİSTAN	
Hırvatistan'da yatırımları çekmek adına aşağıdaki teşvik araçları kullanılmaktadır; - Vergi teşvikleri - Gümrük teşvikleri - İstihdam teşvikleri - Eğitim ve öğretim için teşvikler, - Yatırım projelerinin sermaye giderleri için teşvikler, - Emek yoğun yatırım projeleri için teşvikler.	Küçük İşletmeler ve Yatırım Ajansı (HAMAG INVEST), Yatırım ve Rekabetçilik Ajansı (AIK INVEST) isimli kamu kurumları yatırım teşvikleri adına faaliyette bulunmaktadır.

Kaynak: Eurostat, 2011: 109-318; European Commission, http://europa.eu/youreurope/business/funding-grants/access-to-finance/index_en.htm, T.C. Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ydy.gov.tr/ulkeler.cfm>, (10.04.2014).

Tablo 45 incelendiğinde, her bir AB üyesi ülkenin kalıcı yatırımlar adına değişik şekillerde faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Her bir üye ülke, yatırımlarla alakalı birimlere sahip olup, çeşitli şekillerde girişimcileri etkilemeye çalışmaktadır. Kimi üye ülkeler yatırımlarla alakalı sorumlu birimler olarak ülke içerisindeki ajansları görevlendirirken, kimi üye ülkeler ise bakanlık düzeyinde görevlendirmelere başvurmuştur. Birçok ülke, yerli girişimcilere sağlamış olduğu kolaylıkların aynısını yabancı girişimcilere de sağlayarak teşviklerin kapsamını daha da geniş tutmaktadır.

3.1.6. Avrupa Birliği Ülkelerinde Yatırım Teşvik Araçları

Günümüz ekonomisinin dışa açık yapıya bürünmesi ile birlikte AB ülkelerinde yatırımlar hızlı bir değişim ve gelişim göstermektedir. Yatırımları cazip kılan unsurlar ise ülkeler arasında farklılık göstermekle birlikte temel amaç, ilgili yatırımların ülkeye çekilmesidir. Fakat birlik adına dikkat edilmesi ve birliğe üye ülkelerin uyması gereken temel düzenlemelerin çiğnenmeden hareket edilmesi önemlidir. Bu anlamda her bir AB üyesi ülke farklı yatırım teşvik araçlarını kullanarak ülkeleri adına yatırımların barınabileceği bir ülke olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.

Tablo 46'da, 28 AB üyesi ülkenin yatırımları teşvik adına uygulamış olduğu teşvik araçları gösterilmektedir. Sunulan teşvik araçlarının çeşitliliği AB üyesi ülkelerin yatırıma vermiş olduğu öneme vurgu yapmaktadır.

Tablo 46: Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Yatırım Teşvik Araçları

Ülkeler	Teşvik Araçları													
	Nakit (Hibe/Prim)	Borç	Vergi İndirimi	İndirgenmiş Sosyal Güvenlik	AR-GE	Çevre/Enerji	Bölgesel Gelişmişlik	KOBİ'ler	Çalışan Eğitimi	İhracat	Teknoloji	İş/İstihdam Yaratma	Yatırım Varlıkları	Sektöre Özgü
AVUSTURYA	*	*			*	*	*	*		*	*			
BELÇİKA	*		*	*	*	*		*	*			*	*	
BULGARİSTAN	*		*	*			*					*		
GÜNEY KIBRIS	*		*		*	*			*					
ÇEK CUMHURİYETİ	*		*						*			*		*
DANİMARKA														
ESTONYA	*	*							*	*	*		*	
FİNLANDIYA	*	*	*		*		*			*				
FRANSA	*		*		*		*		*			*		
ALMANYA	*	*	*		*		*		*			*		
YUNANİSTAN	*		*									*	*	*
MACARİSTAN	*		*				*		*			*		
İRLANDA	*				*				*			*		
İTALYA	*	*	*				*			*				
LETONYA	*	*					*	*	*			*	*	
LİTVANYA		*	*		*		*	*						
LÜKSEMBURG	*		*		*	*	*	*						
MALTA	*	*	*		*			*	*			*	*	
HOLLANDA														
POLONYA	*		*				*							*
PORTEKİZ			*	*	*			*			*		*	
ROMANYA	*		*	*		*	*	*		*		*		
SLOVAKYA	*		*									*		
SLOVENYA	*		*		*		*		*			*		
İSPANYA	*	*	*	*	*	*		*	*			*		*
İSVEÇ	*			*			*					*		*
İNGİLTERE	*						*					*		*
HIRVATİSTAN	*		*		*		*				*	*	*	

Kaynak: EU, 2010: 39-40, <http://www.aik-invest.hr/en/>, (10.04.2014).

Mali yardım ararken her projenin tek tek değerlendirilmesi gerekir.

Yatırım varlıkları; duran varlıklar (arsa, arazi, ekipman/makine) ve maddi olmayan varlıkları bulundurmaktadır.

Tablo 46’da yer alan AB üyesi ülkelere ait teşvik araçları incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür;

- * AB içerisinde yer alan A,B,C ve D sınıfı teşvikler açısından inceleme yapıldığında, hemen hemen her ülkenin A sınıfında yer alan parasal yardımları sunduğu, yine bir çok ülkenin de C sınıfı içerisinde yer alan iyileştirilmiş krediler (Ucuz kredi/Düşük faizli kredi) sunduğu görülmektedir. B ve D sınıfında yer alan; devletin öz sermayeye hisse senedi ile katılımı ve devlet garantileri ise daha az tercih edilen teşvik yöntemleri arasında yer almaktadır.
- * Bölgesel, sektörel ve yatay yardımlar/teşvikler açısından inceleme yapıldığında ise, birlik içerisindeki ülkelerin ekonomik gelişmişliklerini dengeleme adına önemli bir teşvik çeşidi olan bölgesel gelişmişliklerin desteklenmesi, bölgesel teşvikleri bir adım daha öne çıkarmaktadır. Ekonomik amaçtan ziyade sosyo-ekonomik amaç barındıran yatay yardımlar da birlik üyesi ülkeler tarafından uygulamaya konulmuş teşvikleri barındırmaktadır. Böylece sadece ekonomik kazancın yanında, çevre ve enerji sektörüne yapılan teşviklerle negatif dışsallıkların önüne geçilebileceği gibi, çalışan eğitimi, istihdam yaratma gibi teşviklerle de pozitif dışsallık yaratma amacı taşıdığı söylenebilir. Sektörel anlamda ise, bir sınıflandırma yapılmamış olmakla birlikte, sektöre özgü teşvik veren ülkelerde mevcuttur. Yani bu ülkeler, yerli ve yabancı girişimcilere gerekli imkanları sunmalarının yanında, sektörel bazda da teşvik sunmaktadır³³.

AB üyesi ülkelerin teşvik politikaları ve teşvik araçları incelendiğinde öne çıkan en önemli sonuç şudur; *ülkedeki ekonomik kalkınmayı ve sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirmek/desteklemek adına doğrudan yabancı yatırımlara pozitif yönlü ivme vermektir.*

³³ Örneğin, A ülkesinde bankacılık sektöründe yatırım yapmak isteyen girişimciye hibe, borç, vergi indirim vb. gibi teşvikler sunulurken, bankacılık sektörüne yatırım yaptığı için bu sektöre özgü yatırım teşviklerinden de ayrıca faydalanma imkanı sağlanacaktır.

3.1.7. AB Üyesi Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri

Tablo 47’de, AB üyesi ülkelerin 2003-2012 yılları arasında dünya ülkelerine yapmış oldukları yatırım ile kendi ülkelerine yapılmış olan yatırımların arasındaki farkı gösteren uluslararası yatırım pozisyonlarına yer verilmiştir.

Tablo 47: AB Üyesi Ülkelerin 2003-2012 Döneminde Dünya Ülkeleri İle Olan Uluslararası Yatırım Pozisyonu (Milyon Euro)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belçika	101.084	82.583	101.730	93.835	97.074	137.639	184.646	181.067	177.653	178.758
Bulgaristan	-4.817	-6.128	-10.255	-15.350	-24.966	-34.880	-35.569	-34.385	-33.089	-31.600
Çek Cumhuriyeti	-16.275	-27.081	-28.877	-39.428	-53.249	-57.489	-65.268	-73.038	-70.486	-75.685
Danimarka	-22.806	-10.429	8.131	-389	-13.103	-11.980	9.809	33.073	68.754	91.792
Almanya	141.890	234.376	467.936	646.726	643.522	631.136	806.301	883.578	879.059	1.107.211
Estonya	-5.743	-8.374	-9.525	-9.892	-11.578	-12.455	-11.258	-10.405	-9.149	-9.400
İrlanda	-28.151	-26.903	-39.986	-9.452	-36.928	-136.274	-149.992	-139.060	-182.386	-183.575
Yunanistan	-101.557	-124.122	-149.187	-178.163	-214.468	-179.182	-207.156	-218.632	-176.112	-210.853
İspanya	-354.254	-436.424	-505.493	-648.218	-822.823	-863.066	-982.156	-931.473	-944.772	-940.895
Fransa	-66.156	-77.754	19.349	20.029	-27.927	-248.977	-177.022	-242.322	-375.873	-429.580
Hırvatistan	-10.719	-15.371	-20.439	-30.452	-40.174	-34.998	-39.116	-41.947	-40.146	-39.007
İtalya	-183.141	-221.218	-240.832	-331.557	-381.031	-379.650	-385.188	-370.674	-343.386	-414.229
Güney Kıbrıs	497	1.771	2.721	5.527	1.858	-2.593	-5.126	-6.190	-12.824	-14.594
Letonya	-4.153	-5.560	-7.709	-11.162	-15.798	-17.943	-15.235	-14.471	-14.962	-14.801
Litvanya	-5.487	-6.271	-8.924	-11.788	-16.035	-16.716	-15.277	-15.286	-16.196	-17.379
Lüksemburg	36.235	31.031	38.687	44.620	35.815	37.415	30.860	38.530	30.981	72.583
Macaristan	-55.718	-71.725	-82.218	-96.678	-103.466	-105.507	-111.093	-108.107	-93.941	-98.928
Malta	1.784	1.815	1.779	1.425	989	158	884	641	561	1.698
Hollanda	-8.160	18.196	-13.459	17.393	-34.552	24.811	95.544	143.502	201.267	280.564
Avusturya	-32.250	-40.543	-53.204	-53.104	-49.868	-47.840	-22.009	-17.642	-2.513	1.196
Polonya	-74.758	-94.197	-108.156	-126.347	-164.093	-173.025	-192.710	-233.161	-219.522	-260.702
Portekiz	-82.527	-95.684	-103.160	-126.813	-148.833	-165.398	-185.969	-185.221	-179.406	-190.462
Romanya	-13.001	-16.568	-23.127	-36.872	-54.261	-68.367	-73.613	-78.263	-84.323	-89.163
Slovenya	-1.481	-2.125	-3.161	-5.306	-7.553	-13.375	-14.103	-15.338	-14.747	-15.866
Slovakya	-9.963	-14.000	-19.070	-25.722	-28.397	-38.345	-41.880	-41.612	-45.197	-45.579
Finlandiya	-38.489	-15.225	-24.076	-22.877	-50.188	-4.982	11.590	38.238	37.137	35.374
İsveç	-56.210	-73.311	-60.816	-42.336	-4.874	-32.858	-34.002	-33.907	-40.230	-42.177
İngiltere	-166.217	-313.016	-368.586	-574.545	-440.663	-106.562	-331.530	-405.278	-308.850	-173.513

Kaynak: Eurostat, 2013.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilmektedir;

- * Belirtilen yıllar arasında her yıl yatırımları kendi ülkesine çekme de en başarılı ülke Almanya’dır.
- * Almanya’nın aksine İspanya, ilgili yıllar arasında her yıl en son sırada yer almıştır.
- * Güney Kıbrıs 2003 yılında yatırım pozisyonu olarak pozitif konumunda iken, 2008 yılında bu pozisyonunu negatife çeviren tek ülkedir.

- * Belçika, Almanya, Lüksemburg ve Malta 2003-2012 dönemleri arasında uluslararası yatırım pozisyonunu pozitif olarak koruyabilen ülkelerdir.
- * Almanya, ilgili süreçte uluslararası yatırım tutarı olarak AB üyesi ülkelerin toplamını her yıl fazlasıyla aşmıştır.
- * Almanya'dan sonra özellikle son yıllarda Hollanda ve Belçika ön plana çıkmaktadır.
- * Almanya, Belçika, Lüksemburg, Malta, Finlandiya, Hollanda ve Danimarka haricinde diğer ülkelerin (2012 yılı hariç Avusturya'da bu ülkelere dahildir) yatırımları kendi ülkelerine çekme konusunda başarılı oldukları söylenemez.

Tablo 48: AB Üyesi Ülkelerin 2003-2011 Dönemindeki Doğrudan Yatırım Stoklarının GSYİH'ya Oranı (%)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Belçika	-	-	-	-	-	168,7	88,1	83,3	89,9
Bulgaristan	0,2	-0,4	0,4	1,3	1,8	2,9	2,8	3,2	3,4
Çek Cumhuriyeti	2,1	3	2,9	3,2	4,4	5,8	7,2	7,4	6,6
Danimarka	38,5	47,1	52,8	50,9	54,9	57,8	65,3	67,7	71,2
Almanya	27,2	26,6	30,3	32,4	34,9	34,6	32,8	34	40,4
Estonya	9,4	10,7	14,7	20,4	26,1	29,3	33,5	30,2	23
İrlanda	41,2	52,2	54,2	51,6	54	67,9	127,1	162,7	152,5
Yunanistan	5,7	5,4	5,9	8,2	10,3	11,5	12,9	14,4	16,2
İspanya	29,6	32,4	28,5	33,6	37,5	39	41,4	46,4	46,8
Fransa	38	39,7	45,3	47,1	50,8	51	56	60,6	61,8
Hrvatistan	5,4	4,7	4,8	4,6	5,5	5,6	10,2	7,3	7,8
İtalya	14,1	14,7	17,3	19,3	18,3	20,2	22,2	23,6	25,5
Güney Kıbrıs	14	18,6	22,8	35,4	39,5	45,1	48,7	51,6	54
Letonya	0,9	1,6	1,9	2,3	3,1	3,2	3,3	3,7	3,3
Litvanya	0,6	1,7	2,9	3,3	3,7	4,4	6	5,7	5,2
Lüksemburg	65,5	74,6	94,2	97,7	137,5	222,1	241	234,6	228,2
Macaristan	3,4	5,4	7,5	10,5	11,9	11,7	15	16	18,4
Malta	15,8	17,6	17	16,8	14,6	11,7	17,9	20,1	19,1
Hollanda	86,9	87,8	101,7	107,3	111,9	107,6	115,4	120	123,2
Avusturya	19,7	-	22,6	31	36,9	37,8	41	46,2	51,1
Polonya	0,9	1,2	2,2	4	4,6	4,7	6,6	9,3	10,3
Portekiz	19	21,6	23,1	25,5	27,2	26,3	28,2	28,9	30,7
Romanya	-	-	0,2	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,8
Slovenya	7,2	8,2	9,7	11,1	15,8	17,1	17,7	17,2	16,7
Slovakya	2,2	1,8	1,3	2,3	2,3	3,3	3,5	3,9	4,7
Finlandiya	41,4	41	44,1	44,1	44	44,2	52,5	57,6	54,5
İsveç	52,7	53,7	59	62,6	66,7	69,6	83,9	79,8	75,1
İngiltere	57,5	51,8	55	56,4	60,5	62,3	70,2	71,1	75,3

Kaynak: Eurostat, 2013.

Tablo 48 incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilmektedir;

- * Uluslararası doğrudan yatırımların GSYİH içerisindeki payı en az olan ülke Romanya'dır.
- * Lüksemburg gibi; İrlanda ve Hollanda'da da uluslararası yatırımların GSYİH içerisindeki payları oldukça yüksektir.
- * Romanya ile birlikte; Bulgaristan, Letonya, Litvanya ve Slovakya'da ise uluslararası yatırımların GSYİH içerisindeki payları oldukça düşüktür.
- * Tablo'da dikkat çeken en önemli husus ise; Almanya'daki uluslararası yatırımların GSYİH içerisinde çok fazla (%27,2-40,4) paya sahip olmadığıdır. Ancak bir önceki tablo olan miktar itibariyle uluslararası yatırım pozisyonu olarak Almanya'nın ciddi bir paya sahip olduğuna vurgu yapılmıştır.

3.1.8. Türkiye ile AB Üyesi Ülkeler Arasındaki Doğrudan Yatırımların Seyri

Birçok mikro ve makro ekonomik göstergeler üzerinde olumlu etki bırakan doğrudan yabancı yatırımlar, minimum maliyet ve maksimum kar ile ülkelerin güvenilir yatırım ortamları sunmalarına bağlı olarak ülkeler arasında dolaşabilmektedir. Önceki bölümlerde yer alan AB mevzuatında ise bu dolaşım bir takım düzenlemelere bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Sağlam ve güvenilir temellere dayanan ekonomilerde yatırımların kalıcılığı daha fazla iken, ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan ülkelerde yatırımlar spekülatif yapıya bürünmektedir. Karagöz (2007), 1970-2005 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak, Türkiye'de DYY girişlerini etkileyen faktörleri incelemiş ve politik istikrar ile DYY arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum ise sağlam ve güvenilir ekonomilerin yani politik olarak istikrara sahip ekonomilerin DYY'ları olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Tablo 49 ve 50'de sırası ile; AB'den Türkiye'ye gelen DYY ile Türkiye'den AB'ye giden DYY tutarlarına yer verilmiştir.

Tablo 49: Türkiye'ye AB Üyesi Ülkeler Aracılığı ile Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar, 2001-2010)

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Toplam
Tutar	2.640	455	565	1.027	5.006	14.489	12.601	11.076	4.928	4.724	57.511

Kaynak: UNCTAD, 2012: 8.

Tablo 50: Türkiye'nin AB Üyesi Ülkelere Yapmış Olduğu Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar, 2001-2010)

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Toplam
Tutar	438	181	157	299	471	1.049	1.494	898	1.233	928	7.148

Kaynak: UNCTAD, 2012: 10.

Tablo 49 ve 50'den çıkarılabilecek temel bulgular aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- * Gerek 2001 gerekse 2008 krizinin etkileri³⁴ her iki tabloda da kendisini göstermiştir. İlgili yıllarda DYY miktarlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır.
- * AB üyesi ülkelerin Türkiye'ye yapmış oldukları DYY tutarları ilgili yıllar dikkate alındığında Türkiye'nin AB üyesi ülkelere yaptığı yatırımların toplamının yaklaşık 8 katıdır.
- * Her iki tabloda da dalgalı bir grafik mevcut olup, yatırımların kalıcılığı söz konusu değildir. Bu durum ise, gelen sermaye yatırımlarının spekülative niteliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.
- * Tablolarda yer alan rakamlardaki yüzdelerik değişimler paralel olup küresel ekonominin etkisi hissedilmektedir.

3.2. Bazı Dünya Ülkelerinde Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri

Kalıcı sermayenin önemini giderek artırdığı günümüzde, birçok dünya ülkesi dış ülkelere bağımlılıklarını azaltmak yada ithal ikameci politika amacıyla yatırım teşviklerine ayrı bir önem vermektedir. Teşvik unsurlarının artışı ve doğrudan yabancı yatırım seyrindeki pozitif yönlü göstergeler de bu durumun birer göstergesi haline gelmiştir.

Bu bölümde gelişmiş ülkeler arasında gösterilen; ABD, Çin, Japonya, Rusya ve Güney Kore ülkelerindeki yatırım teşviklerine ve bu ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlarındaki seyrine yer verilecektir.

3.2.1. ABD'de Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri

Klasik görüşün çürütmesine zemin hazırlayan ve tarihte "Kara Perşembe" olarak bilinen 24 Ekim 1929 tarihinde, New York Borsası istikrarlı ve daimi yükselişine nokta

³⁴ Narin (2007), uluslararası sermaye hareketliliğine sebebiyet veren unsurların incelendiği çalışmalardan oluşan literatür taramasında, birçok çalışmanın ekonomik krizler çerçevesinde ele alındığı sonucuna ulaşmıştır. Diğer unsurlar için bkz: Narin, 2007: 119-120.

koymuş, hatta bazı hisse senetlerinde de düşüş yaşanmaya başlamıştır. Bu düşüş ciddi bir şekilde devam etmiş, ABD ekonomisi kayda değer kayıplara maruz kalmıştır.

Jean Baptiste Say'ın "her arz kendi talebini yaratır" sözü anlamını yitirmiş ve görünmez el olarak adlandırılan serbest piyasa ekonomisi görünür bir el ile müdahaleye muhtaç hale gelmiştir.

"Büyük İktisat Buhranı" olarak tarihe geçen 1929'a kadar klasik görüşü benimseyen ve devletin ekonomiye müdahalesini yersiz gören Adam Smith ve arkadaşları, buhrana bir çözüm olamamış ve Keysenyan düşüncenin doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından ABD'nin günümüzde devletin ekonomiye müdahale etmemesi görüşünü savunan ülkelerden biri olmasına rağmen, küresel ekonomi ve globalleşme ile birlikte devlet müdahalesine maruz kaldığı yadsınamaz bir gerçektir.

Seitzinger (2013)'e göre ABD'de kimi kesim devletin ekonomiye yatırım teşvikleri ile müdahalesine kongrenin alışık olmadığı bir liberal politika olduğu gerekçesi ile karşı çıkarken, kimi kesimlere göre ise özellikle istihdam³⁵ açısından önemli bir katkı sağlayacağından bu müdahalenin hoşgörüsü ile karşılanacağı düşüncesi mevcuttur.

ABD federal hükümetinin teşvik verdiği öne çıkan programlar/sektörler aşağıdaki gibidir (Brickman, 2010);

- * Tarım
- * Eğitim/Araştırma
- * Enerji/Teknoloji
- * Bilim/Teknoloji
- * Küçük İşletmeler
- * Gayrimenkul
- * Vergi Politikası Teşvikleri
- * Hibe Kaynakları ve Yatırım Destek Programları.

Yukarıdaki sınıflandırma incelendiğinde, ABD federal hükümetinin AR-GE alanındaki yatırımlara yönelik teşviklere önem verdiği görülmektedir. AR-GE'nin

³⁵ Jackson (2012), Payne and Yu (2011) ve Brickman (2010)'da da doğrudan yabancı yatırımların ve yatırım teşviklerinin özellikle istihdam üzerindeki olumlu etkisine değinilmektedir.

yanında 2008 ekonomik krizine paralel olarak gayrimenkul sektörünü de desteklediği, ayrıca yatırımcıları bilgilendirmek adına destek programları düzenlediği görülmektedir.

Özellikle 2008 ekonomik krizinden sonra ABD’de federal hükümetin yanı sıra eyaletler de yatırımcılar adına cazip teşvik paketleri açıklamıştır. Bu teşvik paketleri aşağıdaki gibi belirtilebilir (Baş Uçar, 2013:26-34);

- * Amerika’da global krizden en çok etkilenen eyaletlerin başında Orta Batı bölgesinin merkezi kabul edilen Michigan, Indiana ve Ohio geliyor. Bu eyaletler yerli ve yabancı yatırımcılara krizde batan şirketlerin boş tesislerini öneriyor. Hatta üretimini sonlandırmış bazı tesisler yatırımcılara bedava bile verilebiliyor. Bu tesisler yeniden hayata geçirilip hatırı sayılır bir istihdam yaratıldığında, yerel yönetimler ve eyaletler tesislerin yenilenmesini de finanse edebiliyor.
- * ABD’de Kansas, Nebraska, Iowa, Michigan, Maine gibi eyaletlerin bazı şehir ve bölgelerinde yatırımcılara bedava arazi de veriliyor. Örneğin Michigan eyaletinin Muskegon şehrinde yeni sanayi yatırımı yapacak şirketlere arazi bedava veriliyor. Buradaki şart, yapılacak yatırımla en az 25 kişiye iş imkanı sağlanması. 25 kişilik bir yatırıma 5 dönümlük bedava arazi verilirken, 100 kişiyi istihdam eden yatırımcılar için 30 dönüm arazi hibe ediliyor. Maine eyaletinin sahil şehri Camden’de ise turizm alanındaki her yatırım için 3.5 dönümlük bedava arazi veriliyor. İlk beş yıl için kurumlar vergisi ve satış vergisi alınmıyor. Hatta sigorta primlerini bile Camden Belediyesi ödüyor.
- * USCO Capital Group’un CEO’su Süha Çolakoğlu, Amerika’da yatırım teşviklerinde lider olan eyaletin Teksas olduğu bilgisini veriyor. Teksas’ın yılda yaklaşık 19 milyar dolarlık teşvik fonu ayırdığının altını çizen Çolakoğlu, son 25 yılda verilen teşvikler neticesinde Dow Chemical, Texas Instruments, Samsung gibi dünya devi şirketlerin merkezleri ile önemli yatırımlarının Teksas’a çekildiğini vurguluyor. Çolakoğlu, Kuzey Dakota eyaletindeki teşvikler konusunda ise şu bilgiyi veriyor: “North Dekota’da özellikle kırsal bölgeleri desteklemek ve yeni yerleşim alanları oluşturabilmek için teşvikler veriliyor. 20 binden az nüfusu bulunan bölgelerde yeni konut ve inşaat için 200 bin dolara kadar olmak şartıyla inşaat maliyetinin yüzde 50’sini devletten teşvik olarak almak mümkün”.

- * Özellikle temiz enerji üretimi, yeşil çevre programı kapsamında kurulacak yeni işletmeler ve yeni iş alanlarına, destekleme fonundan önemli bütçeler ayrılmış durumda. Ayrıca, “zoning” denilen, önceden tanımlanmış bölgelerde yapılacak yatırımlar için önemli vergi iadeleri ve muafiyetler söz konusu. Bu konuda en önemli örnek Florida eyaletindeki “Vergi Muafiyeti Programları”dır. Florida’da tanımlanmış bölgelerde yatırım yapan işletmeler sene sonunda yaratılan istihdam başına 3 bin dolara kadar, endüstri bölgelerinde ve gelişim alanı olarak tespit edilen bölgelerde ise 6 bin dolara kadar vergi iade desteği alabilirken, yine aynı eyalette firmalar, savunma sanayi, uzay teknolojileri, güvenlik gibi konularda yatırım yapmaları durumunda 20 yıla kadar kurumlar ve gelir vergisinden muaf tutuluyor.

ABD’de yatırım fırsatlarını öğrenmek isteyenlere hem Türkiye hem de ABD’de kurullu bazı sivil toplum kuruluşları destek vermektedir. Bu kuruluşlara örnek olarak ise; TABA, ATCOM ve ABFT verilebilmektedir.

Tablo 51: ABD Hükümetinin Ülkelere Göre Vermiş Olduğu Teşvik ve Krediler 2000-2010 (Milyon Dolar)

Ülkeler	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	-80	-298	-225	-191	-296	-43	-28	46
Rusya	797	251	-681	-920	-41	403	331	223
Kore	-132	-110	-43	-43	-40	182	-68	-67
Orta Doğu	4,345	8,413	16,705	10,220	10,195	10,801	9,608	9,028
İsrail	3,932	2,163	4,953	390	2,373	2,955	1,994	2,692
Irak	(Z)*	5,040	10,857	9,157	7,039	6,228	5,269	2,942

Kaynak: U.S. Census Bureau, The 2012 Statistical Abstract: 801-802.

* (Z) 500.000 \$’dan az.

ABD devletinin 2000-2010 yılları arasında ülkelere vermiş olduğu teşvikler ve krediler incelendiğinde Türkiye’nin almış olduğu kredilerin anaparalarını 2010 yılına kadar ödeyemeyip faiz ödemesi yaptığı, sadece 2010 yılında 46 milyon dolar teşvikten faydalanarak faiz ödemesi yapmadığı görülmektedir.

Tablo 51’de dikkat çeken önemli noktalardan birisi de ABD ile Orta Doğu arasındaki teşvik ve kredi ilişkisidir. İsrail’in tüm dünya ülkelerince kabul edilen ABD’deki lobisi, teşvik ve kredilerden de paylarına düşeni almayı bilmiştir. Özellikle ABD’nin Irak’ı işgalinden önce teşvik ve kredilerin neredeyse tamamını alan İsrail’in payı ilerleyen yıllarda giderek azalmıştır.

2000 yılında 500.000 \$'dan az yardım alan Irak ise, ABD'nin Saddam Hüseyin'i 2003 yılında devirmesi ile 2004 yılında ABD'den 5,040 milyon dolar alarak Orta Doğu'ya yapılan yardımların %65'ine sahip olmuştur. Bu tutar İsrail'e yapılan yardımların yaklaşık 2.5 katıdır. 2010 yılına gelindiğinde ise ABD Irak üzerindeki elini kısmen çekmiş olup, bu bölgeye yapılan yardımlarında da paralel bir görüntü sergilemiştir.

2002-2012 dönemine ABD'de gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların seyri ise aşağıdaki gibidir;

Tablo 52: ABD'deki Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri (2002-2012)

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Milyar \$	84,4	63,8	146	112,6	243,2	221,2	310,1	150,4	205,8	234	174,7

Kaynak: OFII, 2013:1.

Tablo 52'ye göre;

- * ABD'de DYY'lar 2008 yılında 310,1 milyar \$ ile maksimum seviyede gerçekleşmiştir. 2003 yılında ise 63,8 milyar \$ ile minimum seviyede gerçekleşmiştir.
- * 2006 yılında gerçekleşen DYY'lar bir önceki yıla karşılaştırıldığında %100 artış ise 243,2 milyar \$ gerçekleşmiştir.
- * 2009 yılında ise, ABD'de başlayan ve tüm dünyayı saran krizinde etkisiyle DYY'lar bir önceki yıla nispeten yaklaşık olarak %50 oranında azalmıştır.
- * 2012 yılında da bir önceki yıla göre %25 oranında bir azalma söz konusudur.

ABD'nin DYY seyrinde göze çarpan en önemli husus, DYY'ların dalgalı bir görünüme sahip olmasıdır. Bu durum ise günümüz itibariyle dev bir ekonomi olarak kabul edilen ABD'nin de ekonomik krizlerden etkilenebileceğini ve DYY'lar açısından güven veren bir yapıya sahip olmadığını göstermektedir.

3.2.2. Çin'de Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri

Dünya nüfusunda büyük bir paya sahip olan Çin, nüfusuyla bağlantılı olarak potansiyel iş gücüne sahiptir. Bu denli potansiyel iş gücü ise, ülke içi yatırıma ve üretime ihtiyaç duymaktadır. Bunu bilen Çin hükümeti, hem yerli hem de yabancı yatırımcılara gerekli teşvik imkanlarını sunmakta ve böylece ülke içerisinde kalıcı

yatırımları teşvik etmektedir. Çin, kalıcı yatırımlarla birlikte ülke içerisindeki mikro ve makro ekonomik göstergeleri de yörüngesine sokmaya çalışmaktadır.

Çin ile ülkemiz arasında teşvikler konusunda önemli bir benzerlik mevcuttur. Bu benzerlik, hem ülkemizde hem de Çin’de bölgesel ve sektörel teşviklere yer verilmesidir (UNCTAD, 2000:76-77). Yani ülkemizde bölgesel sınıflandırma yoluyla teşvik imkanı mevcut olduğu gibi Çin’de de bazı bölgeler öncelikli durumdadır. Bu durum ise, Çin’de de bölgelerarası dengesizliklerin mevcut olduğunu ve bu bölgelere verilen teşviklerle bölgelerarası dengesizliği gidermeye çalıştığı sonucuna ulaşılabılır.

Tablo 53’de, Çin’in yerli ve yabancı yatırımcılara vermiş olduğu teşvikler görülmektedir. Tablo da dikkat çeken en önemli husus ise, teşvik verilen işletme türlerinin çeşitliliğidir.

Tablo 53: Çin’de Teşvik Türleri

İşletme Türü	Bölge Türü	Aranan Şartlar	Teşvik Türü (Kurumlar Vergisi)
Yabancı sermayeli işletme	SEZs (Özel Ekonomik Bölge)		Uygulanan vergi oranı % 15
Üretim yönelik yabancı sermayeli işletme	ETDZs (Ekonomik ve Teknolojik Kalkınma Bölgesi), Şanghay Pudong, Suzhou Industrial Park		Uygulanan vergi oranı % 15
Üretim yönelik yabancı sermayeli işletme	COEZs (Kıyı Açık Şehirleri ve Kıyı Açık Ekonomik Bölgeleri), SEZ ve ETDZ kurulmuş olan şehirlerin eski ilçeleri		Uygulanan vergi oranı % 24
Üretim yönelik yabancı sermayeli işletme	BOCs (Sınır Açık Şehirleri)	Yerel yönetimin onayı	Uygulanan vergi oranı % 24 (yerel makamdan ek teşvikler için bilgi istenmelidir)
Üretim yönelik yabancı sermayeli işletme	COEZs, SEZ ve ETDZ kurulmuş olan şehirlerin eski ilçeleri	-yüksek teknoloji veya -30 milyon USD den fazla sermayeli veya -liman, iskele inşaatı veya enerji ile ilgili olmak ve yerel yönetimden onay almak	Uygulanan vergi oranı % 15
Yabancı bankalar, yabancı ortaklı bankalar veya bölgede kurulu diğer yabancı mali işletmeler	SEZ’ler, yabancı sermayeli mali kurumların tesis edilebileceği diğer eyaletler	- en az 10 yıllık işletme periyodu - yabancı yatırımcıdan gelen ödenmiş sermayenin en az 10 milyon dolar olması -yerel vergi idarelerinden onay alınması	- kara geçildiği yıldan itibaren 1 yıl vergi muafiyeti - müteakip 2 yıl boyunca % 50 vergi indirimi

Hizmet sektöründe işigal eden yabancı sermayeli işletmeler	SEZ'ler, Xinglin ve Tayvan Haicang Yatırım Bölgeleri	- en az 10 yıllık işletme periyodu - en az 5 milyon dolar yabancı yatırım - Özel Bölge vergi makamlarından onay	- kara geçildiği yıldan itibaren 1 yıl vergi muafiyeti - müteakip 2 yıl boyunca % 50 vergi indirimi
Yüksek veya yeni teknoloji yabancı sermayeli işletmeler	HIDZ'ler (Yüksek ve Yeni Teknoloji Endüstriyel Kalkınma Bölgeleri), Pekin Yeni Teknoloji Endüstri Deneme Bölgesi	Yeni veya yüksek teknoloji işletme olarak onaylanması	Uygulanan vergi oranı % 15
Yüksek veya yeni teknoloji yabancı sermayeli işletmeler	HIDZ	- en az 10 yıllık işletme periyodu - yerel vergi idarelerinden onay alınması	- kara geçildiği yıldan itibaren 1 yıl vergi muafiyeti - müteakip 2 yıl boyunca % 50 vergi indirimi
Yüksek teknoloji yabancı sermayeli işletmeler	Pekin Yeni Teknoloji Endüstri Deneme Bölgesi		- faaliyete geçtiği yıldan başlayarak 3 yıl vergi muafiyeti - müteakip 3 yıl boyunca % 50 vergi indirimi
Yüksek teknoloji yabancı sermayeli işletmeler	Pekin Yeni Teknoloji Endüstri Deneme Bölgesi	Diğer vergi avantajlarının bitiminden sonraki herhangi bir yıl içinde toplam ürünlerin en az % 40'ının ihracatı	Uygulanan vergi oranı % 10
Yabancı sermayeli işletmeler	Hainan SEZ, Şanghai Pudong	- havalimanı, liman, iskele, demiryolu, karayolu, kömür ocağı, su koruma, vb altyapı projeleri ile işigal etmek - tarımsal kalkınma alanında 15 yıllık işletme periyodu - yerel vergi makamlarının onayı	- kara geçildiği yıldan itibaren 5 yıl vergi muafiyeti - müteakip 5 yıl boyunca % 50 vergi indirimi
Yabancı sermayeli işletmeler	Şanghai Pudong	altyapı projeleri ile işigal etmek	Uygulanan vergi oranı % 15
Üretim yönelik yabancı sermayeli işletmeler	Uzak ve az gelişmiş bölgeler	2 yıl vergi muafiyeti ve 3 yıl vergi indirimi	Sonraki 10 yıl boyunca % 15-30 arasında vergi indirimi

Kaynak: Pekin Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=874&dil=TR&ulke=CHC>, (10.04.2014).

İşletme türü olarak çeşitlilik gösteren teşvikler, teşvik unsuru olarak özellikle vergi indirimi noktasında yoğunlaşmıştır. Birçok bölge ve sektörde vergi indirimleri söz konusu olup kimi zamanda vergi muafiyeti uygulaması görülmektedir. Verilen teşvikler kimi durumlarda hiçbir koşul aranmadan sunulurken kimi durumlarda ise belirli bir sermaye, belirli bir süre veya idari makamların onayı şartına bağlı kılınmıştır.

Yabancı sermayeli işletmelere tanınan başlıca kurumlar vergisi teşvikleri ise tablo 54’de özetlenmektedir.

Tablo 54: Çin’de Kurumlar Vergisi Teşvikleri³⁶

İşletme Türü	Aranan Şartlar	Teşvik Türü
Üretim odaklı yabancı sermayeli işletme	En az 10 yıl üretim yapacak olması (petrol, doğal gaz ve nadir metallerin üretimi ile iştigal eden işletmelere uygulanmaz)	İlk kara geçiş yılından başlayarak 2 yıl vergi muafiyeti ve takip eden 3 yılda % 50 vergi indirimi
Tarım, ormancılık ve hayvancılıkla iştigal eden yabancı sermayeli işletmeler	En az 10 yıl üretim yapacak olması ve resmi makamların kabul edeceği bölgede bulunması	Yukarıda belirtilen teşviklerin bitiminden itibaren 10 yıl boyunca % 15-30 arasında vergi indirimi
Liman ve iskele inşaatı ile ilgili Çin-yabancı şirket ortaklıkları	En az 15 yıl işletme yapacak olması	İlk kara geçiş yılından başlayarak 5 yıl vergi muafiyeti ve takip eden 5 yılda % 50 vergi indirimi
Yüksek teknoloji ile ilgili Çin-yabancı şirket ortaklıkları	Çin makamlarından “yüksek teknoloji statüsünü haizdir” belgesinin alınması	En az % 10 avantaj sağlayan herhangi bir vergi teşviğinin bitiminden sonra 10 yıl boyunca % 50 vergi indirimi
İhracatçı yabancı sermaye işletmeleri	Üretiminin en az % 70’ini ihraç etmesi	Uygulanan vergi oranında % 50 indirim. Bu indirim asgari vergi tabanı olan % 10’a kadar yapılabilir.
Sermaye mallarını büyük ölçekte üreten veya hammadde üreten yabancı sermayeli işletmeler		Hızlandırılmış amortisman (üretim odaklı yabancı sermaye işletmelerine tanınan vergi tatillerinden yararlanamaz)

Kaynak: Pekin Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=874&dil=TR&ulke=CHC>, (10.04.2014).

Sermaye sahiplerinin yatırım yaparken dikkat ettikleri hususlardan bir tanesi de kurum kazançları üzerinden alınan kurumlar vergisi oranıdır. Bu oran küresel rekabet ortamı ile daha ön plana çıkmıştır. Hemen hemen her ülke kurumlar vergisi oranında indirim yoluna gitmek koşuluyla yatırımlar adına cazip ortamlar hazırlamıştır.

Çin’de de kurumlar vergisi belirli sektörlerde belirli koşullar altında esnek bir yapıya bürünmüştür. İndirilmiş kurumlar vergisi oranları ile Çin hükümeti de yatırımlar açısından önemli bir merkez olduğuna vurgu yapmaktadır.

Çin’de yatırım imkanı üç şekilde sunulmaktadır. Bunlar (Tung ve Cho, 2000: 106; Le, 2008: 5; Fung ve diğerleri, 2002: 5);

- *Sermaye ortak girişimler (Şirket Ortaklığı)*; en az %25 sermaye koyma şartı vardır ve kar/zarar sözleşmede belirtilen şartlar doğrultusunda paylaşılır.

³⁶ Çin’de uygulanan vergi teşvikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: (Le, 2008).

- *Sözleşme ortak girişimler (İşbirliği Ortaklığı)*; belirli bir sermaye limiti yoktur fakat kar/zarar sözleşmede belirtilen şartlar doğrultusunda paylaşılır.
- *Tamamen yabancı sermayeli işletmeler*; yabancı sermayeli işletmelerin tamamen kendi sermaye, teknoloji ve yönetim ile kurdukları şirketlerdir. Bu şirketler tüm risk, kazanç ve kayıplardan kendileri sorumludur.

Bu yatırım türlerine ilişkin veriler ise aşağıdaki gibidir.

Tablo 55: Çin’de Yatırım Türlerine Göre Yatırım Miktarları (Milyon Dolar) (2009-2012)

Yatırım Türü	2009	2010	2011	2012
Sermaye ortak girişimler	17.273	22.498	21.415	21.706
DYY İçerisindeki Payı (%)	19.2	21.3	18.5	19.4
Sözleşme Ortak Girişimler	2.034	1.616	1.757	2.308
DYY İçerisindeki Payı (%)	2.3	1.5	1.5	2.1
Tamamen Yabancı Sermayeli İşletmeler	68.682	80.975	91.205	86.132
DYY İçerisindeki Payı (%)	76.3	76.6	78.6	77.1
Diğerleri*	2.044	646	1.634	1.570
DYY İçerisindeki Payı (%)	2.3	0.6	1.4	1.4
Toplam DYY	90.033	105.735	116.011	111.716

Kaynak: OECD, 2013: 71; Morrison, 2013: 15.

* Ülke içerisindeki yerli yatırımcılar kastedilmiştir.

Yukarıdaki tabloya göre, Çin’de DYY’ların seyrinde pozitif bir eğilim görülmektedir. 2009 yılında 90.033 milyon dolar olan toplam DYY’lar ilerleyen yıllarda artış göstermiş ve 2012 yılında 2009 yılına göre yaklaşık %25 artış göstererek 111.716 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

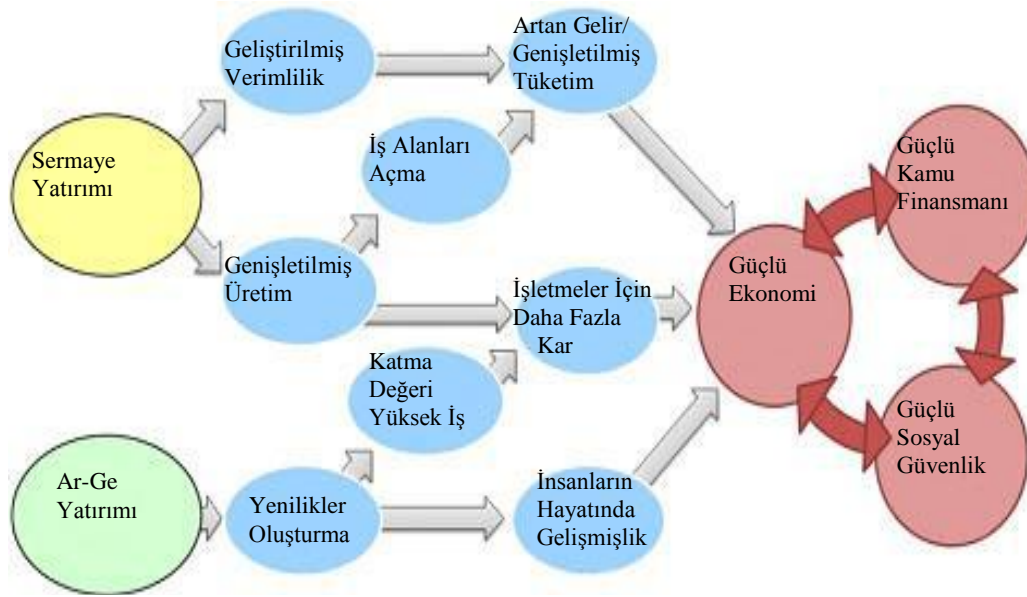
Tablo yatırım türleri açısından incelendiğinde ise, tamamen yabancı sermayeli işletmelerin payının yüksekliği dikkat çekmektedir. Tamamen yabancı sermayeli işletmelerin toplam DYY’lar içerisindeki payı %76.3-78.6 arasında değişmektedir. Sermaye ortak girişimlerde bu oran yadsınamayacak seviyelerde olmakla birlikte sözleşme ortak girişimlerde bu oran oldukça düşüktür. Ülke içerisindeki %100 yerli yatırımcıların yapmış olduğu yatırımlar ise yok denecek kadar azdır.

Tamamen yabancı sermayeli işletmeleri bu ülkeye çeken temel faktör olarak ucuz işgücü ve istikrarlı ekonomik göstergelerin ön planda olduğu düşünülmektedir (EU-Japan Centre for Industrial Cooperation, 2011:8).

3.2.3. Japonya’da Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri

Dünyanın önde gelen ekonomilerinden birisi olan Japonya’da yatırımlar önemli bir yere sahiptir. Yatırımlara sadece istihdam ve ekonomik büyüme penceresinden bakmayan Japonya hükümeti aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere yatırımların birçok olumlu etkisine değinmiştir.

Şekil 6: Japonya’da Yatırımları Teşvik Etmenin Etkileri

Kaynak: METI, 2010: 4.

Nihai amacın güçlü ekonomi olduğu yatırım teşviklerinin verimliliğinin artırılması, üretim kapasitesinin genişletilmesi ve yenilikler oluşturma gibi de dolaylı etkileri mevcuttur. Özellikle üretim kapasitesinin genişletilmesiyle birlikte istihdam açısından önemli destek sağlayacak olan teşvikler, birçok ülkede olduğu gibi Japonya’da da işsizliğin önlenmesi adına alternatif bir çözüm yolu olmuştur. Yapılacak olan sermaye ve Ar-Ge yatırımlarının öncelikle güçlü ekonomiye sonrasında ise güçlü kamu finansmanı ve sosyal güvenlik adına ciddi katkı sağlayacağı şekil 6’da açık bir şekilde gösterilmiştir.

Japonya’da yatırımları teşvik etmek adına geliştirilen öneriler ise aşağıdaki gibidir (Sunesen vd., 2010: 110);

1- Birleşme ve satın almaların kolaylaştırılması için sistem geliştirme;

- * Japonya’da kurumsal birleşme ve satın alma faaliyetleri (Birleşme ve satın alma işleminin öngörülebilirliği artırmak).
- * Devralma kurallarını gecikmeden netleştirmek.

- * Sınır ötesi birleşme ve satın alma faaliyetlerinin kolaylaştırılması için çalışmaların teşviki.
- * Yabancı şirketler tarafından gerçekleştirilen birleşme ve satın alma faaliyetlerinde pürüzleri ortadan kaldırmak.

2- DYY düzenlemeleri üzerinde kapsamlı çalışmalar;

- * DYY'lar gerekçesiyle yerli ve yabancı yatırımcılar arasında ayrımcılık ilkesine istisna olarak gerekli olan durumlarda düzenlemeleri netleştirmek.
- * Japonya'nın açık yatırım politikası, dünyanın geri kalanı için gösterilmesi gerekir.

3- Sektör tarafından öncelikli stratejilerin oluşturulması;

- * Japonya'ya dünyanın en gelişmiş ilaç getirmek.
- * Sektörler ve eylem programlarının formülasyonun seçimi (özellikle tıbbi cihazlar ve eczacılık ürünleri).

4- İşletme maliyetlerinin azaltılması ve sistem şeffaflık iyileştirilmesi;

- * Kurumlar vergisi oranının azaltılması.
- * Vergiler için yazılı cevap prosedürlerin geliştirilmesi.
- * Yargı prosedürleri revizyonu.
- * Devlet tarafından kamu hizmetinde özel sektör dinamizmi kullanımının tanıtımı.

5- Yabancı sermayenin tarafından bölgesel canlanmanın sağlanması;

- * Ekonomik bölgelerde yabancı sermayenin stratejik cazibesini artırmak.
- * Eski özel sektör personeli merkezli yabancı sermayeyi çekmek için faaliyetler.
- * Yabancılar için uygun yaşama ortamları inşa etmek.
- * Küçük ve orta ölçekli şirketlerin iş devamının kolaylaştırılması.
- * Japonya'da DYY'ların hoş olduğunu ve çekiciliğin güçlendirilmesi.

T.C. Tokyo Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği ile mail ortamında gerçekleştirilen yazışmalar sonucunda, Japonya'da özellikle aşağıdaki konularda teşvik politikası uygulandığı bilgisine ulaşılmıştır.

-Tarımsal ürünler

2012 yılında JETRO (Japan External Trade Organization-Japon Dış Ticaret Teşkilatı) tarafından kurulan 'Tarım, süt ürünleri ve gıda ihracatı geliştirme genel

kurumu', Japonya Tarım Bakanlığı ve belediyeler ile işbirliği içerisinde Tarımsal ve süt ürünlerinin ihracatını arttırmak için projeler yapmaktadır.

İhracata yönelik çalışma yapan firmalara yönelik seminer ve ikili iş görüşmeleri düzenleyerek, söz konusu firmaları desteklemektedir.

Ayrıca bu kapsamda, yurtdışı faaliyeti düşünen Japon firmaları aşağıdaki 7 desteklerin arasından en az 2 destekten yararlanabilmektedir.

1. *Yurtdışı Pazar araştırması;* İhracat hedef pazarındaki mevzuatlar ve pazar durumunun araştırılması için gerekli olan araştırma masrafı veya tercüme masrafının JETRO tarafından karşılanması. (Durumlara göre değişmekle birlikte %20-%100 arası)
2. *Uzmanın gönderilmesi;* Konu ile ilgili uzmanın ülkeye gönderilmesi durumunda, söz konusu kişinin ulaşım masrafı ve diğer masrafların JETRO tarafından karşılanması. (Durumlara göre değişmekle birlikte %20-%100 arası)
3. *Yurtiçi Seminerin Düzenlenmesi;* Japonya'da ihracat ile ilgili seminer veya toplantının düzenlenmesi durumunda, masrafların JETRO tarafından karşılanması. (Durumlara göre değişmekle birlikte %20-%100 arası)
4. *Yurtdışından uzmanın davet edilmesi;* Konu ile ilgili yurtdışından misafir davet edilerek düzenlenen seminerler için, masrafların JETRO tarafından karşılanması. (Durumlara göre değişmekle birlikte %20-%100 arası)
5. *Yurtdışından alımdan sorumlu kişilerin davet edilmesi;* Yurtdışından alım heyeti davet edilerek, iş görüşmesi veya üretim tesislerin ziyareti yapıldığında, masrafların JETRO tarafından karşılanması. (Durumlara göre değişmekle birlikte %20-%100 arası)
6. *Business Mission;* Bir heyet oluşturularak yurtdışına seyahat gerçekleştirildiğinde, masrafların JETRO tarafından karşılanması. (Durumlara göre değişmekle birlikte %20-%100 arası)
7. *Yurtdışı fuarlara katılım;* Yurt dışında düzenlenen fuarlara katıldıklarında, katılım ücreti, tercümen masraflarının JETRO tarafından karşılanması. (Durumlara göre değişmekle birlikte %20-%100 arası)

- Mutfak ürünleri, ev tekstil vb.

Çin ve Taivan'a yönelik ihracat teşvik programı (2013)

1. *İnternet üzerinden iş görüşme imkanının sunulması;* JETRO tarafından hazırlanan internet B to B (Business to Business) görüşme sitesi üzerinden Çin ve Tayvan'daki firmalar ile iletişim kurma imkanı sağlanmaktadır.
2. *Shanghai, Pekin, Koshu, Taipei, Jukei'de B to B görüşmeleri düzenlenmiştir.*
3. *Söz konusu bölgelerdeki deneme satış imkanının sunulması*

4. Japonya'da B2B (Business to Business) görüşmelerinin organize edilmesi.
5. Çin ve Tayvan'daki mevzuatlar ve diğer konular ile ilgili seminerlerin düzenlenmesi.
ASEAN (Association of Southeast Asian Nations-Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) ülkelerine yönelik ihracat teşvik programı (2013)

1. ASEAN pazarı ilgili bilgiler ve dikkat edilmesi gereken hususların paylaşılması
2. B to B görüşmeler ve fuarların düzenlenmesi.
3. Yurtdışı ve yurtiçi uzmanlar tarafından seminerlerin düzenlenmesi.
4. ASEAN ülkelerindeki perakende firmaları ile görüşme imkanının sunulması.
5. SNS (Social networking service- Sosyal Ağ Hizmetleri) üzerinden ürün promosyonunun yapılması.
6. İnternet üzerinden iş görüşme imkanının sunulması. JETRO tarafından hazırlanan internet B to B görüşme sitesi üzerinden Çin ve Tayvan'daki firmalar ile iletişim kurma imkanı sağlanmaktadır.

-Makine ve çevre sanayileri

Japon firmalarının sahip oldukları yüksek teknolojisi yurtdışında tanıtmak için, çeşitli seminerlerin düzenlenmesi ve B to B görüşmelerinin organize edilmesi gibi destekler bulunmaktadır.

Ayrıca JETRO RIT projesi (Regional Industry Tie-Up) kapsamında Japonya'daki JETRO ofisleri ve yurtdışındaki JETRO ofislerinin işbirliği ile yurtdışında gerçekleştirilen projelere yönelik bilgiler paylaşılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki projelere yönelik teşvikler

1. BOP pazarına giriş

Dünya üzerindeki gelir seviyesinin düşük olan grubuna yönelik ürün satışı için JETRO'nun BOP (Base of the Economic Pyramid-Piramidin Tabanı) danışman masası bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerdeki işbirliği için yerel firmaların önerilmesi ve pazar araştırmasının yapılması gibi destekler mevcuttur.

2. Japan Brand Markası

Japon ürünlerinin yaygın olmadığı pazarlara yönelik, Japon Ürün Fuarı düzenlenmektedir. Bu zamana kadar Myanmar, Irak, Mısır'da düzenlenmiş olup, Laos ve Güney Afrika'da düzenlenmesi planlanmaktadır.

3. Global insan kaynakları

Uluslararası ticaret ortamında faaliyet gösterebilecek insan kaynaklarının yetiştirilmesi için seminerler düzenlenmektedir.

Tablo 56: Japonya'daki Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri (2003-2012)

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Milyar \$	6.238	7.808	3.223	-6.789	22.181	24.550	11.839	-1.359	-1.702	1.761

Kaynak: JETRO, <http://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/>; OECD, FDI in Figures, <http://www.oecd.org/daf/inv/FDI%20in%20figures.pdf>, (10.04.2014).

Japonya'da yıllardır süregelen deprem ve tsunami felaketleri ülke ekonomisini de ciddi anlamda sarsmaktadır. Hele hele güvenilir ve sağlam bir ekonomik zemin arayan DYY'lar adına bu felaketler önemli bir faktör haline gelmiştir.

Spekülatif para hareketleri yerine kalıcı sermaye yatırımlarını tercih eden yatırımcılar Japonya'daki doğa olayları ile birlikte fabrikalarını kaybedebilmekte ve önemli bir zararla karşı karşıya kalabilmektedirler. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 2006 yılında DYY'lar negatif seviyelere düşmüştür. Bu düşüşteki önemli sebeplerden birisi olarak 20 Mart 2005 tarihinde Japonya'nın güneyindeki Kyushu Adası'nda meydana gelen 7 büyüklüğünde deprem gösterilmektedir. Yine 11 Ağustos 2009 tarihinde Tokyo'nun 100 km batısında, shizuoka-suruga körfezinin deniz dibinde 20 km derinlikte gerçekleşen deprem sonucunda da 2010 yılında DYY olumsuz etkilenmiştir. Yakın tarih açısından hem insan sağlığı anlamında hem de ekonomik anlamda tam bir hüsrana yol açan 11 Mart 2011 depremi sadece deprem olarak akıllarda kalmamış aynı zamanda insanların kontrolsüz nükleer enerjinin vahim sonuçlarıyla yüzleşmesine imkan sunmuştur. İlgili tarih de gerçekleşen 8.9 büyüklüğündeki deprem sonucu tsunami etkili olmuştur. Tsunami ile birlikte Fukuşima Daiçi nükleer santrali de zarar görmüş ve atmosfere radyoaktif madde salınmasına sebep olmuştur. Meydana gelen bu tür olumsuzluklar ise insan sağlığını ve geleceğini etkilediği kadar DYY'ları da olumsuz etkilemiştir.

3.2.4. Güney Kore'de Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri

Dünyanın en büyük beşinci kargo taşıma, ikinci yük taşıma ve beşinci yüksek hızlı tren hacmine sahip olan Güney Kore, sunmuş olduğu bu imkanlarla ideal bir yatırım bölgesi olduğunu göstermektedir (PCNC, 2009: 6). Birçok yatırımcının yatırım yaparken dikkate aldığı hususlardan birisi olan ulaştırma maliyetleri açısından uygun bir ülke olan Güney Kore'de ayrıca, yatırımları teşvik etme adına da bazı girişimler mevcuttur. Güney Kore hükümeti bu girişimlerden vergisel teşvikleri Özel Vergilendirme Kanunu çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Ayrıca Yabancı Yatırım Teşvik Kanunu da yabancı yatırımcılar adına düzenlenmiş bir kanundur (Shinwon Accounting Corporation, 2012: 17) Uluslararası sermaye hareketleri, küçük ve orta

büyüklerdeki girişimcilerin performansı, yatırımcıyı koruma ve yeniden yapılanma gibi teşvikler vergisel teşviklerin amaçları arasında gösterilmektedir (PKF, 2013: 35). Güney Kore hükümeti ayrıca aşağıda sunulan teşvikleri de sunmaktadır (U.S. Commercial Service, 2012: 74)

- * Yüksek teknoloji iş imkanı sunma ve işyerlerinin genişletilmesi için nakit hibe ve Ar-Ge araştırma merkezleri,
- * Toprak yatırımcıları için yer hazırlığı ve azaltılmış kira,
- * Yabancıların tesislerini kolaylıkla kurulması için hibe,
- * Devlet veya kamu malı için azaltılmış kira,
- * Büyük altyapı projelerine yatırım için tercihli mali destek.

Güney Kore serbest ekonomi/ticaret bölgelerinde gerçekleştirilecek özellikle ileri teknolojiye dayalı yatırımlarda uygun fiyatlarla uzun süreli arazi tahsisi, vergi muafiyet ve istisnaları, istihdam ve lojistik kolaylıklardan oluşan bir dizi destekler sağlamaktadır. Korea Exim Bank tarafından bazı stratejik hammaddelerin ithalatını arttırmak amacıyla da ithalat destek fonları oluşturulmuştur (Seul Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=901&dil=TR&ulk=e=GK>), (10.04.2014).

DYY ile ilgili beş önemli kurumsal reform ise alanları şunlardır (Kim, 2004: 2);

- * Yatırım teşviklerini geliştirme,
- * Sermaye ve döviz piyasasında liberalizasyon,
- * Kurumsal yönetim sistemi reformları,
- * Kötü muhasebe uygulamalarının düzeltilmesi,
- * Birleşme ve satın almalar önündeki engellerin kaldırılması.

Yukarıda belirtilen reformlar DYY'ların gelişimi adına önemli rol oynamaktadır. Özellikle mevcut yatırım teşviklerinin daha da geliştirilmek istenmesi ve birleşme ve satın almaların önündeki engellerin kaldırılarak yabancı yatırımcıları ülkeye çekme gayreti ülkenin DYY'lara vermiş olduğu önemi göstermektedir. Bunun yanında sermaye ve döviz piyasasının serbestleşmesi ile de DYY'ların önü açılmak istenmektedir.

Güney Kore'de uygulanmakta olan bu tür teşvikler ve ciddi reformlar ile birlikte DYY'lardaki gelişim ise aşağıdaki şekilde olmuştur.

Tablo 57: Güney Kore'deki Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri (2008-2012)

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012
Milyar \$	3.3	2.2	1.1	4.7	5.0

Kaynak: OECD, FDI in Figures, <http://www.oecd.org/daf/inv/FDI%20in%20figures.pdf>, (10.04.2014).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Güney Kore'de DYY'lar 2008 yılında 3.3 milyar \$ olarak gerçekleşmiş, 2009 ve 2010 yıllarında ise küresel krizin etkilerine paralel olarak DYY'ların seyrinde bir düşüş yaşanmıştır. 2011 ve 2012 yıllarında ise 2010 yılına nazaran DYY'larda yaklaşık %500'lük bir artış yaşanmıştır. Bu durum Güney Kore'nin küresel krizin etkilerinde kurtularak güvenilir bir ekonomiye sahip olduğu ve sunmuş olduğu teşvik araçlarının olumlu etkisinin sonucudur.

3.2.5. Rusya'da Yatırım Teşvikleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri

Doğalgaz ve petrol kaynakları ön plana çıkan Rusya dünya ham madde ihracatında önde gelen ülkelerden birisidir. Rusya 2012 yılında Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üye olmakla birlikte, DTÖ anlaşmaları ve hükümlerini³⁷ uygulamayı kabul etmiştir.

Rusya'nın DTÖ'ye üyeliği sonucunda yürürlüğe girecek uygulamalar aşağıdaki gibi özetlenebilir (TEPEV, 2012: 9):

- * Gümrük vergilerinin ortalama oranının düşürülmesi;
- * Şimdiye kadar Rus ve yabancı üreticiler/tedarikçiler arasındaki rekabete engel olmuş olan bürokratik engellerin ve tarife dışı ticaret uygulamaların kaldırılıp, yerel pazarlara yabancı firmaların girişine olanak sağlanması;
- * Rusya endüstriyel devlet yardımları (sübvansiyon) programlarının DTÖ kurallarına uygun hale getirilmesi ve azaltılması; ürünlerin ihraç edilmesi veya sadece iç piyasada kullanılması şartına bağlı olarak sağladığı sübvansiyon programlarında değişikliğe gidilmesi.

DTÖ'ye katılım taahhütleri çerçevesinde Rusya'nın 2011 yılında % 10 civarında olan ortalama konsolide gümrük vergisi oranı % 7,8'e çekilecek; bu çerçevede, konsolide gümrük vergisi oranı tarım ürünlerinde % 13,2 seviyesinden % 10,8

³⁷ 1994 GATT Anlaşması, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS) bu anlaşmaların başında gelmektedir.

seviyesine, sanayi ürünlerinde ise % 9,5'ten % 7,3 civarına inecektir (Hakkı, Karabörklü, 2013: 7-Gümrük Müşaviri Dergisi, Sayı: 39)

Rusya devletinin yatırımları kendi ülkesine çekmek için sunduğu avantajlar ise aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (<http://invest.gov.ru/en/why/reasons/>);

- * Dinamik Ekonomik Büyüme,
- * Büyük tüketici pazarlarından biri olması,
- * Dünyaca bilinen beşeri sermaye³⁸,
- * Geniş Doğal Kaynaklar,
- * Coğrafi Konum,
- * Teknolojik Gelişmiş Ekonomi,
- * Cazip Vergi Sistemi,
- * Kapsamlı Devlet Desteği,
- * İstikrarlı Sosyal ve Siyasal Sistem.

Yatırımları cazip hale getirmek için birçok avantaj sunan Rusya devleti, kapsamlı devlet teşvikleri ile de dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Rusya devleti teşviklerini *bölgesel anlamda* “teknoloji geliştirme parklarında” (mühendislik, ulaşım, üretim, konut ve altyapı endüstrisi alanındaki projeleri desteklemek adına), *hükümet anlamında* ise; “yatırım fonu, OAO Rus girişim şirketi ve Kalkınma ve Dış Ekonomik İlişkiler Bankası” olarak sunmaktadır. Ayrıca, özel ekonomik bölgelerde, endüstriyel montaj alanı ile vergi politikasında teşvikler mevcuttur (http://invest.gov.ru/en/government_support/).

Rusya'nın sunmuş olduğu bu tür teşvikler sonucunda DYY'ların gelişimi tablo 58'de gösterildiği gibidir.

Tablo 58: Rusya'daki Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri (2008-2012)

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012
Milyar \$	75.0	36.5	31.7	36.9	31.3

Kaynak: OECD, FDI in Figures,

<http://www.oecd.org/daf/inv/FDI%20in%20figures.pdf>, (10.04.2014).

2008 yılında meydana gelen ekonomik kriz birçok ülkede olduğu gibi Rusya'da da kendisini göstermiştir. 2008 yılında yetmiş beş milyar \$ olan DYY'lar küresel kriz

³⁸ Dünyaca bilinen beşeri sermaye ile kastedilen; Rusya'nın bilinçli ve okur-yazar nüfusunun, ayrıca tanınmış bilim insanlarının fazlalığıdır. (Rusya, 75 milyon işçi,% 99.4 okur-yazarlık oranı ve 41 Nobel ödülü ile dünyada 7. sıradadır.)

ile birlikte bir sonraki yıl %50'den fazla kayba uğramıştır. 2010, 2011 ve 2012 yıllarında da DYY'larda ciddi bir değişim olmamış ve DYY'lar durağan bir seyre bürünmüştür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN EKONOMETRİK MODEL VE BULGULAR

Yatırım teşviklerinin genel ekonomik göstergeler üzerinde etkisini ele alan ekonometrik yönteme dayalı çalışmalarının sınırlı oluşu ve değişken olarak sınırlı değişkenler kullanılması bu çalışmanın hazırlanmasının temel amacını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında dört farklı model oluşturulmuştur. Her bir model için ayrı ayrı EViews 7 programı kullanılarak sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle çalışmalarında ekonometrik modellere yer veren yerli ve yabancı literatüre yer verilmiştir. Daha sonra ise, ilgili modeller ve modellerdeki değişkenler ele alınmıştır. Son olarak ise, model sonuçları Vektör Otoregesif Modeli ile açıklanacaktır.

4.1. Literatür İncelemesi

Yatırım teşvikleri ile alakalı ülkemizde çok fazla çalışma olmamakla beraber diğer ülkelerde yatırım teşviklerinin genel ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar mevcuttur. Yatırım teşvikleri incelenirken OECD ve Avrupa Birliği ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gibi tasnifler de yapılarak ampirik modeller yardımıyla çalışmalar oluşturulmuştur.

Bu başlık altında yatırım teşviklerinin etkilerini inceleyen ve tarihi süreç içerisinde 2000 yılı sonrası öne çıkan çalışmalara yer verilerek literatür taraması yapılmıştır. Bu çalışmaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Schalk ve Untiend (2000), Almanya’da verilen bölgesel teşviklerin Batı Almanya’da talep ve büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yöntem olarak 1978-1989 dönemindeki veriler kullanılarak panel veri analizi uygulanmıştır. Sonuç olarak, sunulan teşviklerin hem yatırımlar hem de istihdam üzerinde olumlu etki yarattığı görülmüştür.

Tung ve Cho (2001), vergisel teşviklerin Çin’de bölgesel yatırımları ne şekilde etkilediğini regresyon analizi ile incelemiştir. 1991 yılında yürürlüğe giren vergi kanunu dikkate alınarak yapılan çalışma sonucunda, 1991 sonrası dönemde uygulanan düşük vergi oranı ve vergisel teşvikler sayesinde DYY’ların 1991 yılı öncesine nispeten daha fazla olumlu etkilendiği görülmüştür.

Kaynar (2001), 1990 ve 2000 yıllarında teşvik belgeli yatırım ile istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada aylar itibarıyla verilen yatırım teşvik belge sayısı, sabit yatırım tutarı ve istihdam edilen işçi sayısı tespit edilmiştir. Buradan

hareketle sektörler itibariyle her yıl için aylık ve yıllık olarak istihdam başına düşen sabit yatırım değerleri bulunmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, teşvik belgeli yatırımların istihdamı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bayraktar (2003), Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde bir çalışma yapmıştır. Yabancı yatırımcıların teşvik tedbirleri ve yabancı sermaye mevzuatına önem verdiğine değinilmiştir. Bu tür sorunlara çözüm önerisi olarak aşağıdaki başlıklara vurgu yapılmıştır.

- * Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırabilmek açısından bazı yabancı merkezlerde irtibat büroları kurularak tanıtım, araştırma faaliyetleri yapılması ve bir ölçüde de danışmanlık hizmeti sağlanması yararlı olabileceği,
- * Vergi mevzuatında değişiklik yapılarak özellikle de çifte vergilendirmeyi önleyen düzenlemelere gidilmesi,
- * Ayrıca gümrük uygulamalarının düzenlenmesi ve basitleştirilmesi de yurtiçi yatırımcılar için olduğu kadar yabancı yatırımcılar için de yararlı ve teşvik edici olabileceği,
- * Doğrudan yabancı yatırımları çekmek açısından uygulanan teşvik tedbirlerinin ve etkin tanıtım faaliyetlerinin Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının en azından benzer ülkeler düzeyine çıkarılabileceği.

Ay (2005), 1980-2003 arası yıllık veriler kullanarak, Türkiye’de yatırım teşviklerinin toplam sabit sermaye yatırımları üzerindeki etkisi incelemiştir. Çalışmada regresyon analizi uygulanmış olup, analizde, toplam sabit sermaye yatırımları (TSSY), yatırım teşvikleri(YT), milli gelir(G), ithalat(İTH) ve hazine bonosu faiz oranı(R) değişkenleri dikkate alınmıştır. Sonuç olarak, yatırım teşviklerinin sabit sermaye yatırımlarını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bondonio ve Greenbaum (2006), iş yatırımına yönelik verilen teşviklerin firma düzeyinde istihdamı ne şekilde etkilediğini incelemiştir. Sonuç olarak teşviklerin istihdamı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Reside (2007), Filipinlerde sunulan mali teşviklerin bölgesel yatırımlara etkisini ölçmüştür. Mali teşvikler olarak; gelir vergisi tatili, vergi indirimleri, vergi kredileri ve diğer ülkeler tarafından doğrudan yabancı yatırımları etkileyecek olan teşvikleri kabul

etmiştir. Çalışmada bölgesel verilerden yararlanılarak regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak, verilen mali teşviklerin Filipinlerde bölgesel yatırımları artırmak adına çok fazla etkili olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Kurtaran (2007), öncelikle doğrudan yabancı yatırımlarını belirleyen faktörlere değinmiştir. Bu faktörlerden birisi de teşvikler ve faaliyet koşullarıdır. Analiz kısmında ise, 1980-2006 yılları arasında Türkiye’de ekonomik ve politik faktörlerin doğrudan yabancı yatırım kararlarını ne derecede ve hangi yönde etkilediği çoklu regresyon modeliyle analiz edilmiştir. Bağımsız değişkenlerden ülkeler arasında yapılan yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmaları ve ülkeler arasında yapılan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde ekonomik belirleyicilerden olan teşviklerin ve faaliyet koşullarının etkisini ölçmek için kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuca göre Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımları çeken en önemli unsurlardan ikincisi, teşvikler ve faaliyet koşulları olarak görünmektedir. Dış ülkelerle yapılan çifte vergilendirmeyi önleme ve yatırımların teşviki ve korunması anlaşmaları arttıkça Türkiye, çok uluslu şirketler tarafından yatırım yapmaya daha cazip hale gelmektedir.

Ulaş (2008), çok uluslu işletmelerin AB’deki doğrudan yabancı yatırım eğilimleri ve yer seçimlerinde etkili olan faktörler araştırmıştır. AB’de doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler arasında ekonomik genişleme teşviklerine de yer verilmiştir. Ayrıca doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirli ülkelere çeken faktörler Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Dünya Yatırım Raporuna göre ise politik, ekonomik, yatırım ortamına ait faktörler olarak sınıflandırılmaktadır. Teşviklere, yatırım ortamına ait faktörler arasında yer verilmektedir.

Akan ve Arslan (2008), regresyon analizi ile bölgeler arasındaki farklılıkları azaltmak için uygulanan yatırım teşviklerinin sektörel bazda istihdamı nasıl etkilediğini araştırmıştır. Çalışmada 1980-2006 yıllarına ait teşvik yatırımları ile istihdam verileri kullanılmıştır. Sonuç olarak, Doğu Anadolu bölgesinde uygulanan teşvik yatırımları ile istihdam arasındaki ilişkiler irdelenmiş ve teşvik yatırımları ile istihdam arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu ve yatırımların yeni iş olanakları sağladığı görülmüştür.

Kıran (2008), bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi için kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında yer alan illerin 1995-2000 yılları arasındaki ekonomik etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi (VZA) ile değerlendirmesini yapmıştır. Amaç kalkınmada öncelik verilen illere sağlanan kamu yatırımlarının, teşvik belgeli

yatırımların ve banka kredilerinin katma değer yaratmada başarılı olup olmadıklarının yıllar itibariyle değerlendirilmesidir. Her bir yıl itibariyle elde edilen sonuçlara bakıldığında, 1995-2000 yılları arasında dinamik bir periyotta göreceli olarak etkin olan il sayılarının etkin olmayan il sayılarından az olduğu tespit edilmiştir.

Cleeve (2008), Güney Afrika'da yer alan 16 ülkenin 1990-2000 yılları arasında DYY'ları artırmak amacıyla gerçekleştirmiş olduğu mali teşviklerin sonucunu araştırmıştır. Çalışmada çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Değişken olarak; geleneksel, siyasi, kurumsal ve diğer politika değişkenleri dikkate alınmıştır. Sonuç olarak, tüm değişkenlerin DYY'lar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğuna vurgu yapılmıştır.

Bulut (2009), 1989-2005 yıllarında Türkiye'yi kapsayan çalışmasında vergisel teşviklerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini EKK yöntemi ile incelemiştir. Sonuç olarak, yasal vergi oranlarının yatırımlar üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna mukabil yasal vergi oranları yerine efektif vergi oranına değişken olarak yer verildiğinde istatistiki olarak anlamlı ve ters yönlü bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu sonuca göre efektif vergi oranındaki azalışlar yatırımları pozitif yönlü etkilemektedir.

Cambini ve Rondi (2009), Avrupa Birliğinde gerçekleşen yatırım teşvik yönetmeliği ve finansman destek kararlarının Avrupa'da enerji sektöründeki yatırım kararlarını ne şekilde etkilediğini incelemiştir. Bu incelemeyi yaparken 2000-2007 yılları arasında Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İngiltere'de yer alan 23 enerji şirketindeki düzenleyici değişkenler ve düzenleyici verileri dikkate alınarak panel veri analizi kullanılmıştır. Ampirik bulgular sonucunda yapılan düzenlemeler (teşvikler) enerji sektöründe olumlu olarak karşılanmıştır.

Klemm ve Parys (2009), Latin Amerika, Karayip ve Afrika ülkelerinden oluşan 40 tane ülkede 1985-2004 yılları arasında panel veri analizi yöntemiyle vergisel teşviklerin vergi rekabeti oluşturup oluşturmadığına ve vergisel teşviklerin DYY'ları ne şekilde etkilediğini ölçmüşlerdir. Sonuç olarak, vergisel teşviklerin stratejik bir etkileşime sahip olduğu ve DYY'ları da olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Güler Hazman (2010), 1980-2007 dönemi arasında Toda ve Yamamoto tarafından geliştirilen Gecikmesi Artırılmış VAR Modeli (Toda-Yamamoto Nedensellik Modeli) kullanarak doğrudan yabancı yatırımcılara yönelik olarak verilen teşvik belgesinin sermaye yatırımları üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda, yatırımcılara yönelik olarak verilen teşvik belgeleri ile doğrudan yabancı yatırımlar

arasında bir nedensellik gözlenmemiştir. Buradan hareketle, doğrudan yabancı yatırımcılara yönelik olarak uygulanan teşviklerden teşvik belgesi uygulamasının yabancı yatırımcılar üzerinde etkisinin kuvvetli olmadığı tespit edilmiştir.

Yavuz (2010), Türkiye’de 1980-2008 arası 29 yıllık dönem de yatırım ve istihdam verilerini kullanarak regresyon analizi yardımıyla sektörel teşviklerin (sabit yatırım ve makine teçhizat yatırımlarının) istihdam ile ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, istihdam ve teşvik arasında anlamlı ve yüksek derecede pozitif bir ilişki olduğunu ortaya konulmuştur. Yani Türkiye’de 1980 sonrası dönemde yatırım teşviklerinin büyük oranda istihdam yarattığı görülmüştür.

Gülmez ve Noyan Yalman (2010), 2007 yılında Sivas’ta 38 KOBİ yöneticisi kapsamında anket yöntemi ile 2004 yılında yürürlüğe giren yatırım teşviklerinin işletmelere ve Sivas iline olan katkılarını tespit etmeye çalışmıştır. Yapılan Ki-Kare testi sonuçları doğrultusunda, teşviklerin işletmelerin hangi faaliyetlerine ne gibi etkisi olduğu belirlenmiş olup, teşvikten yararlanan işletmelerin satış, karlılık, üretim miktarı, ürün çeşitliliği ve personel sayılarında olumlu anlamda artışların olduğu ortaya çıkmıştır.

Şahin ve Uysal (2011), Türkiye’de 2002-2009 döneminde düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dağılımları shift-share tekniği ile analiz edilmiştir. Teşvik belgelerinin bölgesel bazda sektörlere göre dağılımından hareketle, bölgelerin hangi tür teşvik belgesi alma konusunda uzmanlaştıkları ve ele alınan dönemde teşvik belgelerinin dağılımından yeterli pay alabilme durumları incelenmiştir. Öncelikle yatırım teşvik tutarları cinsinden, daha sonra da bu yatırım teşvikleri ile yaratılan istihdam miktarının değişimi üzerinden analiz yapılmıştır. Sonuç olarak, görece geri kalmış olan bölgelerin toplam teşviklerden aldığı pay, gerek yatırım tutarı gerekse yaratılan istihdam cinsinden, yeterli değildir. Teşvik sisteminin bu anlamda bölgesel kalkınma hedefleriyle uyumlu olduğunu söylemek güçtür.

Nene ve Pasholli (2011), 44 sanayi, 4 tarım, 50 tekstil, 20 inşaat ve 4 tane de diğer işletmeye anket yoluyla Arnavutluk hükümeti tarafından verilen finansal desteklerin etkisini ölçüştür. Sonuç olarak, finansal teşviklerin DYY’ları ülkeye çekme de çok etkili bir faktör olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Yavan (2011), Türkiye’de yatırım teşviklerin sektörel ve bölgesel analizini yapmıştır. Çalışmanın zaman boyutu 2001 yılı ile sınırlandırılmıştır. Bu analizi EKK regresyon analizi ile gerçekleştirmiştir. Bağımlı değişkenler olarak; GSYİH ve kişi başına GSYİH verilerini kullanırken, bağımsız değişken olarak; teşvik belgesi sayısı, teşvik belgeli sabit yatırım, teşvik belgeli istihdam sayısını kullanmıştır. Sonuç olarak,

bir ilde teşvikle yapılan yatırımlar arttıkça, o ildeki hem GSYİH miktarının, hem de kişi başına gelirin artmakta olduğu ortaya konulmuştur. Yani, Türkiye’de uygulanan teşvik politikalarının yatırımları artırdığını, bu bağlamda da başarılı olduğunu göstermektedir.

Yayar ve Demir (2012), Tokat ilinde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren firmaların yatırım teşviklerinden yararlanma durumunu analiz etmişlerdir. Uygulama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak ise, yatırım teşviklerinden yararlanma ile firmaların hukuki şekli, faaliyet süresi, esnaf odasına kayıtlı olması arasındaki ilişkiler istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Yöneticinin yaşı, eğitimi, cinsiyeti ve firmanın ihracat yapmasının teşviklerden yararlanmayı etkilemediği tespit edilmiştir.

Babatunde ve Adepeju (2012), 1990-2010 yılları arasında Nijerya’da verilen vergisel teşviklerin petrol ve gaz sektörü yatırımları üzerindeki etkileri korelasyon analizi yöntemi incelemişlerdir. Sonuç olarak, yatırımlarda belirleyici olarak sırasıyla doğal kaynakların açıklığı, ticari anlamda dışa açıklık ve vergisel teşviklerin etkili olduğu görülmüştür.

Dökmen (2012), bölgesel yenilik sistemlerinde devletin rolünü, 1999-2008 dönemini kapsayan 20 Düzey 2 bölgeye ait verilerle panel veri analiz yöntemi kullanılarak tahmin etmiştir. Analizde bağımlı değişken olarak bölgesel yenilik sistemlerinin çıktısı, bağımsız değişkenler olarak ise; kamu yatırımları, yatırım teşvik belgeleri, devlet üniversitelerindeki ileri teknolojiye yönelik yatırımlar kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, kamu yatırımları ile bölgesel yenilik arasında pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yatırım teşvikleri ile devlet üniversitelerindeki ileri teknolojiye yönelik yatırımların Düzey 2 bölgelerindeki yenilik kapasitesine katkı sağlamadığı görülmüştür.

Miroslava (2013), Çek Cumhuriyeti’nde yer alan 30 şirkete 1998-Nisan ile 2011-Haziran arasında sunulan yatırım teşviklerinin şirketler ve devlet açısından etkinliği ölçmüştür. Etkinliği ölçerken vergi gelirleri, ücretler, sigorta ve kamu sağlığı güvenliği kriterleri dikkate alınmıştır. Bu değişkenlerin belirli payları alınarak yapılan hesaplama sonucunda, yatırım teşviki alan 30 şirketten 4’ünün hem devlet hem de şirketler adına verimsiz olduğu bulgusuna ulaşılırken, kalan 26 şirketin hem devlet hem de kendi adlarına verimli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Şahbaz (2014), sabit sermaye yatırımları ve istihdam ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 27 AB ülkesi ve Türkiye’nin 1991-2011 dönemi için panel birim kök, panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizleri ile test etmiştir. Elde edilen

sonuçlara göre uzun dönemde sabit sermaye yatırımları ve istihdamdan ekonomik büyümeye doğru Granger nedenselliğinin olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte kısa dönemde sabit sermaye yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

4.2. Metodoloji

Çalışmanın bu bölümünde yatırım teşviklerine ilişkin veriler kullanılarak dört farklı model oluşturulmuştur. Oluşturulan modeller yardımıyla; ampiriz analiz testine, modellerdeki değişkenlere ve yöntemlere değinilerek ampirik bulgu sonuçlarına yer verilecektir. Çalışmada, Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik politikaları ile makroekonomik değişkenler arasında ilişki olup olmadığını analiz edebilmek için VAR analizi yöntemi kullanılmıştır.

4.2.1. Değişkenler ve Yöntem

Çalışmanın ampirik kısmında kullanılan değişkenlere ilişkin nominal değerli veriler 2005=100 endeksine göre enflasyondan arındırılmış ve logaritması alınarak ampirik analize dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan kişi başına GSYİH verileri, ekonomik büyümeyi temsil etmektedir. Ampirik analizde kullanılan ve 1980-2012 zaman aralığını içeren değişkenler ve ulaşıldıkları kaynaklar aşağıda yer almaktadır;

Tablo 59: Modellerde Kullanılan Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişken	Tanımı ve Değeri	Veri Kaynağı
fdi	Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Fiili Girişler) (Milyon \$)	Ekonomi Bakanlığı
gdppc	Kişi başına GSYİH, (Büyüme) (\$)	World Development Indicators
gexp	Toplam kamu harcaması (Cari, Transfer, Yatırım) (\$)	World Development Indicators
emp_total	Ülkedeki toplam istihdam	BÜMKO
capital	Teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırım (Milyon TL)	Ekonomi Bakanlığı
population	Toplam nüfus	World Development Indicators
interest	Devlet iç borçlanma senedi (DİBS) faiz oranı (%)	Merkez Bankası
number_ins	Teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı	Ekonomi Bakanlığı
cpi	TÜFE (%)	Merkez Bankası
emp_ins	Teşvik kapsamında sağlanan istihdam	Ekonomi Bakanlığı

Çalışma kapsamında 4 model oluşturulmuştur. Literatür incelemesi sonucunda, yatırım teşvikleri ile bir adet bağımsız değişkene ilişkin çalışmalara rastlanması dört farklı modelin oluşturulmasında önemli bir etkidir. Her bir modelde yatırım teşvikleri ile alakalı değişkenlere yer verilerek ilgili modellerdeki etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Modellerdeki değişkenler belirlenirken çoklu doğrusal bağlantı sorununun oluşmamasına dikkat edilmiştir.

Tablo 60: Çalışma Kapsamında Oluşturulan Modeller

İstihdam Modeli	Büyüme Modeli	DYY Modeli	Teşvik İstihdamı
<i>Bağımlı Değişken</i>	<i>Bağımlı Değişken</i>	<i>Bağımlı Değişken</i>	<i>Bağımlı Değişken</i>
emp_total	Gdppc	Fdi	emp_ins
<i>Bağımsız Değişkenler</i>	<i>Bağımsız Değişkenler</i>	<i>Bağımsız Değişkenler</i>	<i>Bağımsız Değişkenler</i>
capital	Capital	Gdppc	Capital
number_ins	number_ins	İnterest	İnterest
fdi	Gexp	Cpi	Fdi
gexp	İnterest	number_ins	population
	Cpi	capital	
	Fdi	population	

Çalışmada kullanılan yöntem Vektör Otoregressif Model (VAR)'dır. VAR, tek değişkenli AR modellerini genelleştiren, çoklu zaman serileri arasındaki gelişimi ve karşılıklı bağımlılığı veren ekonometrik bir modeldir. VAR analizinin yapılmasında söz konusu değişkenlerin durağanlıklarının birim kök ile test edilmesi, optimal gecikme uzunluğunun bilgi kriterlerine göre belirlenmesi, varsayımların (istikrar koşulu, otokorelasyon, değişen varyans) test edilmesi ve etki-tepki fonksiyonları ile varyans ayrıştırması sonuçlarının yorumlanması aşamaları gereklidir (Yaraşır Tülümce, 2013:105)

4.2.2. Ekonometrik Analiz Sonuçları

Bu başlık altında, modeller tablo 60'da belirtilen sıra doğrultusunda ele alınacaktır. İlgili modeller de sırası ile değişkenlere ilişkin birim kök testleri yapılacak, optimal gecikme uzunluğu belirlenecek, varsayımların (istikrar koşulu, otokorelasyon, değişen varyans) yerine getirilmesi incelenecek ve son olarak da etki-tepki fonksiyonları ile varyans ayrıştırma sonuçları yorumlanacaktır.

4.2.2.1. İstihdam Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

İstihdam modeli kapsamında verilen değişkenlere ilişkin ilk olarak Augmented Dickey-Fuller (ADF), Philips-Peron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri yapılmış ve aşağıdaki tabloda birim kök testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 61: İstihdam Modeli Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları

Değişkenler	ADF		Philips-Peron		KPSS	
	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli
SEVİYELERİNDE DEĞERLER						
emp_total	-0.487585 (0.8810)	-1.584901 (0.7766)	-0.535056 (0.8713)	-1.785997 (0.6879)	0.697323	0.125619
capital	-1.963511 (0.3006)	-1.647214 (0.7519)	-4.820132 (0.0005)***	-1.286104 (0.8734)	0.630001	0.193455
number_ins	-4.503896 (0.0011)	-3.827398 (0.0294)**	-4.503896 (0.0011)***	-5.545368 (0.0004)***	0.607030	0.121420
fdi	-1.664682 (0.4390)	-3.258174 (0.0916)*	-1.676554 (0.4331)	-3.258174 (0.0916)*	0.727062	0.069501
gexp	0.396673 (0.9797)	-2.942724 (0.1643)	0.204503 (0.9686)	-3.011059 (0.1449)	0.631541	0.065224
BİRİNCİ FARKINDA DEĞERLER						
emp_total	-5.348171 (0.0001)***	-5.258788 (0.0009)***	-5.362373 (0.0001)***	-5.278130 (0.0009)***	0.103385	0.108026
capital	-6.171822 (0.0000)***	-6.426027 (0.0000)***	-6.274065 (0.0000)***	-13.46576 (0.0000)***	0.341930	0.311565
number_ins	-9.698314 (0.0000)***	-5.192940 (0.0016)***	-11.12992 (0.0000)***	-10.77389 (0.0000)***	0.272568	0.219457
fdi	-6.921168 (0.0000)***	-6.777437 (0.0000)***	-7.517119 (0.0000)***	-7.336658 (0.0000)***	0.157595	0.099906
gexp	-4.370458 (0.0017)***	-4.328648 (0.0090)***	-4.370458 (0.0017)***	-4.328648 (0.0090)***	0.146565	0.074661

Not: ADF testinde uygun gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. PP testinde “Barlett kernel” yöntemi ve bant genişliği (bandwith) “Newey West bandwith” yöntemi kullanılmıştır. KPSS testinde “Barlett kernel” yöntemi ve bant genişliği (bandwith) “Newey West bandwith” yöntemi kullanılmıştır. Sabitli model için kritik değerler 0.739 (%1), 0.463 (%5) ve 0.347 (%10) ; sabit ve trendli model için kritik değerler 0.216 (%1), 0.146 (%5) ve 0.119 (%10)’ dir. ***, **, ve * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlam düzeylerini göstermektedir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde değişkenler arasından “number_ins” in seviyesinde durağan, diğer değişkenlerin ise birinci farklarında durağan oldukları görülmektedir.

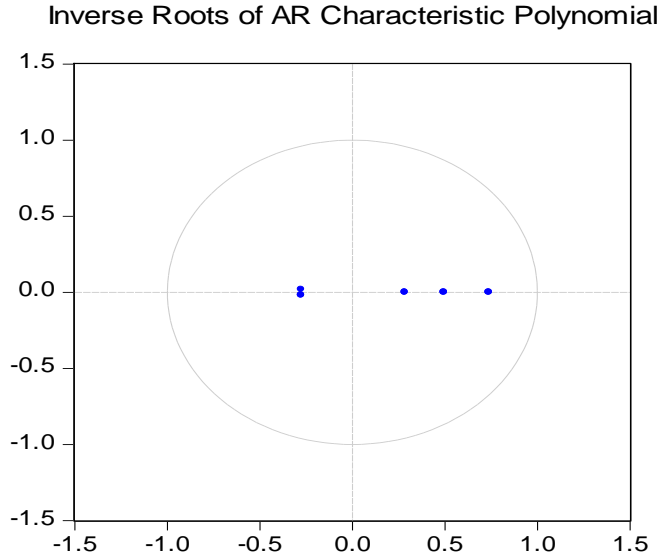
Birim kök analizi yapıldıktan sonra VAR modeline ilişkin gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 62, gecikme uzunlu için bilgi kriterlerini göstermektedir.

Tablo 62: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	6.932688	NA	6.05e-07	-0.128846	0.104687*	-0.054137
1	42.00685	56.11865*	3.18e-07*	-0.800456*	0.600741	-0.352201*
2	61.02379	24.08812	5.51e-07	-0.401586	2.167276	0.420215

Yukarıda belirlenen bilgi kriterlerinden yararlanılarak uygun gecikme sayısı “1” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda uygun gecikme uzunluğu (1) ile bütün ters köklerin birim çemberin içinde yer aldığını gösteren istikrar koşulu modeli şekil 7’de, VAR modeli varsayımlarının testleri ise tablo 63’de gösterilmektedir.

Şekil 7: Ters Kökler Birim Çemberi

Tablo 63: VAR Modeli Varsayımlarının Testi

Modülüs	LM Otokorelasyon Test			Değişen Varyans Test		
	Gecikme	LM İstatistiği	Olasılık	Ki-Kare	df	Olasılık
0.737140	1	20.52955	0.7185	138.3066	150	0.7437
0.494887	2	34.06255	0.1066			
0.283918	3	17.18220	0.8751			

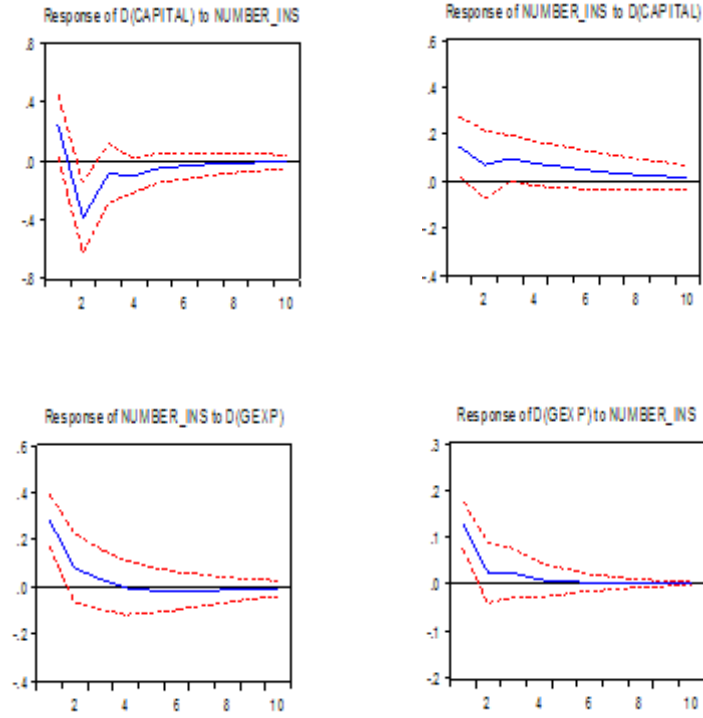
Tablo 63’de yer alan test sonuçları, VAR modeli için otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmadığını ortaya koymaktadır.

İstikrarın sağlandığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı VAR modelinin *anlamli görünen*³⁹ genelleştirilmiş etki tepki fonksiyonları⁴⁰ ise Grafik 1’de yer almaktadır.

³⁹ Tüm değişkenlerin kendileri üzerindeki etkileri anlamlıdır. Bu yüzden bu şekillere yer verilmemiştir. Ayrıca, değişkenlere ilişkin tüm etki tepki fonksiyonlarına Ek-1’de yer verilmiştir.

⁴⁰ Etki-tepki fonksiyonları, VAR analizi ile bulunan ve rassal hata terimlerinden birindeki bir standart sapmalı şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini gösteren fonksiyonlardır.

Grafik 1: İstihdam Modelinde Yer Alan Anlamlı Etki-Tepki Fonksiyon Grafikleri

Yukarıda yer alan sonuçlara göre, teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı şoku, teşvik kapsamında gerçekleşen sabit sermaye yatırımları ve kamu harcamalarını artırıyor ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor. Teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısına paralel olarak teşvik kapsamında yatırım gerçekleşmesi beklenen bir sonuçtur. Çünkü, düzenlenen belgeler ardı sıra teşvik kapsamında yatırımın da habercisi olabilmektedir. Diğer bir şok olan kamu harcamaları ile teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı ise, devletin teşvik kapsamında ne kadar harcama gerçekleştirdiği (vergi harcaması, transfer harcaması vb.) ile alakalıdır. Devletin teşvikler yoluyla vazgeçeceği kamu gelirleri kamu harcaması olarak adlandırılacağından; teşvik kapsamında gerçekleşecek vergi muafiyet ve istisnaları, faiz destekleri, Ar-Ge yardımları, enerji destekleri, arsa-arazi tahsisleri vb. gibi kamu harcama kalemleri de teşvik belgelerinin tetikleyicisi olabilmektedir.

Tablo 64: İstihdam Modeline Ait Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Ülkedeki Toplam İstihdamın Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_TOTAL)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(FDI)	D(GEXP)
1	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	93.93976	3.293558	0.238964	2.253491	0.274223
3	93.43110	3.327347	0.357330	2.270366	0.613862
4	93.09159	3.405963	0.372886	2.380644	0.748918
5	92.99293	3.418894	0.384525	2.394698	0.808949
6	92.94969	3.426300	0.386819	2.404973	0.832221

7	92.93290	3.429231	0.387493	2.408247	0.842133
8	92.92528	3.430723	0.387616	2.409946	0.846439
9	92.92177	3.431460	0.387636	2.410704	0.848431
10	92.92005	3.431843	0.387634	2.411089	0.849388
Teşvik Kapsamında Gerçekleşen Toplam Sabit Yatırımın Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_TOTAL)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(FDI)	D(GEXP)
1	1.750394	98.24961	0.000000	0.000000	0.000000
2	7.506915	75.92899	16.17251	0.300992	0.090593
3	8.340308	72.86336	17.38680	0.538208	0.871322
4	8.001354	71.23596	17.70436	1.303097	1.755225
5	7.936538	70.27740	17.52683	1.699558	2.559675
6	7.841373	69.68468	17.34109	2.012203	3.120657
7	7.789478	69.32777	17.20991	2.189145	3.483699
8	7.755978	69.11723	17.12818	2.296156	3.702450
9	7.736793	68.99638	17.08036	2.356379	3.830094
10	7.725765	68.92803	17.05312	2.390382	3.902710
Teşvik Kapsamında Düzenlenen Belge Sayısının Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_TOTAL)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(FDI)	D(GEXP)
1	7.527707	12.94463	79.52766	0.000000	0.000000
2	7.526675	13.25913	75.63004	1.508996	2.075158
3	6.674821	15.99321	68.73135	3.690597	4.910025
4	6.449333	17.21723	63.89983	5.029900	7.403705
5	6.217602	17.92780	60.80895	5.931709	9.113935
6	6.081988	18.28255	58.99187	6.445876	10.19772
7	5.996557	18.46869	57.94515	6.744958	10.84465
8	5.947054	18.56580	57.35467	6.912464	11.22001
9	5.918628	18.61729	57.02476	7.006146	11.43317
10	5.902659	18.64476	56.84200	7.057949	11.55263
Doğrudan Yabancı Yatırımların (Fiili Girişler) Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_TOTAL)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(FDI)	D(GEXP)
1	0.963860	1.683170	2.746437	94.60653	0.000000
2	5.638532	4.750625	2.752558	86.05948	0.798808
3	5.568965	4.703134	3.377370	85.40389	0.946646
4	5.559225	4.700413	3.510492	85.25363	0.976240
5	5.558402	4.704312	3.563377	85.19731	0.976603
6	5.559079	4.707114	3.575890	85.18071	0.977210
7	5.559031	4.710419	3.579378	85.17169	0.979483
8	5.558914	4.712465	3.580126	85.16654	0.981953
9	5.558758	4.713757	3.580242	85.16337	0.983876
10	5.558646	4.714502	3.580218	85.16147	0.985169
Toplam Kamu Harcamasının Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_TOTAL)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(FDI)	D(GEXP)
1	7.900295	0.260834	55.16994	1.602064	35.06686
2	12.49936	0.491820	50.07674	4.844210	32.08787
3	12.16942	0.483279	50.61885	4.716681	32.01178
4	12.22043	0.483532	50.68587	4.716079	31.89409
5	12.21230	0.494160	50.72470	4.712062	31.85677
6	12.21301	0.503027	50.72747	4.712112	31.84438
7	12.21153	0.509763	50.72250	4.714758	31.84145
8	12.21041	0.514082	50.71710	4.716835	31.84156
9	12.20955	0.516711	50.71311	4.718356	31.84227
10	12.20900	0.518241	50.71055	4.719302	31.84291

Tablo 64’de istihdam modelinde kullanılan değişkenlere ilişkin varyans ayrıştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

Ülkedeki Toplam İstihdamın Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde toplam istihdamda meydana gelen bir şokun %100'ü kendisi tarafından açıklanmaktadır. Sonraki dönemlerde ise genel olarak meydana gelen şokun %93'ü kendisi tarafından açıklanırken %3'ü teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırım, %2'si ise toplam doğrudan yabancı yatırımlar tarafından açıklanmaktadır. Toplam kamu harcamaları ve teşvik kapsamında sağlanan istihdamın etkisi ise oldukça azdır. Toplam istihdam üzerinde doğrudan yabancı yatırımların etkisi gayet normal bir etkileşimdir. Çünkü, ülkeye girecek olan doğrudan yabancı yatırımlar ülkedeki istihdam adına da olumlu bir sonuç doğuracaktır.

Teşvik Kapsamında Gerçekleşen Toplam Sabit Yatırımın Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımlarda meydana gelen bir şokun %98'i kendisi tarafından açıklanırken yaklaşık %2'si toplam istihdam tarafından açıklanmaktadır. Sonraki dönemlerde ise meydana gelen şokun yaklaşık %76'sı kendisi tarafından açıklanırken %16'sı teşvik kapsamında sağlanan istihdam, %8'i de ülkedeki toplam istihdam tarafından açıklanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım ve kamu harcamalarının ise etkisi oldukça azdır. Bu durum yatırımcıları doğrudan yabancı yatırımları yaparken “emeğin nitelik” kriterine dikkat ettiğini gösterebilir. “Nitelikten” kastedilen hem emeğin kalifiye olmasını hem de yatırımın birlikte gerçekleşecek olan istihdamın yatırımcı üzerindeki maddi yükü dikkate aldığı anlamına gelmektedir. Bu yükü hesaplanırken işçilerin işveren üzerinde oluşturacağı vergi yükü, sosyal güvenlik primleri, sendika aidatları ve grev lokavt hakları ön plana çıkmaktadır. Belirtilen maliyetlerin yüksek olması teşvik kapsamında gerçekleşecek olan toplam sabit yatırımları azaltabileceken, düşük olması ise artırabileceği bulgusunu güçlendirmektedir.

Teşvik Kapsamında Düzenlenen Belge Sayısının Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısının meydana gelen bir şokun yaklaşık %80'i kendisi tarafından açıklanırken %13'ü teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımlar, %8'i ülkedeki toplam istihdam tarafından açıklanmaktadır. Özellikle dördüncü dönemde meydana gelen değişim ile teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı kendi kendisini %63 açıklar hale gelirken %18'i teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımlar, %6'sı doğrudan yabancı yatırımlar ve %10'u toplam kamu harcamaları tarafından açıklanır hale gelmiştir..

Doğrudan Yabancı Yatırımların (Fiili Girişler) Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde Doğrudan Yabancı Yatırımlarda (Fiili Girişler) meydana gelen bir şokun yaklaşık %94'i kendisi tarafından açıklanırken, %0.96'sı ülkedeki toplam istihdam tarafından açıklanmaktadır. Fakat bu oran 2. dönemde Doğrudan Yabancı Yatırımlarda (Fiili Girişler) %86'ya düşerken, ülkedeki toplam istihdamın etkisi de %5.5'e çıkmıştır. Buradaki etkileşim de istihdamın yatırımcı üzerindeki etkisi ile açıklanabilir. Yani doğrudan yabancı yatırımlar ile meydana gelecek olan istihdamın işveren üzerindeki yükü doğrudan yabancı yatırımları etkileyen ciddi bir unsur haline gelmiştir. Teşvikler kapsamında düzenlenen belge ve teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımlar da doğrudan yabancı yatırımları yakından etkileyen faktörlerdir.

Toplam Kamu Harcamasının Varyans Ayrıştırması

Birinci dönemde toplam kamu harcamalarında meydana gelen bir şokun yaklaşık %35'i kendisi tarafından açıklanırken, %55'i teşvik kapsamında düzenlenen belgeler tarafından açıklanmakta, ülkedeki toplam istihdamın etkisi ise %8'dir. İlerleyen dönemlerde kamu harcamalarındaki etki %30 civarında seyretmeye devam ederken teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı %50 civarlarında, ülkedeki toplam istihdam ise %12 civarlarında seyretmiştir. Teşvik kapsamında düzenlenen belgelerin toplam kamu harcamaları üzerindeki bu denli etkisi, ülkemizin teşvikler aracılığıyla ciddi bir kamu harcaması yaptığı anlamına gelmektedir. Bu kamu harcamaları ise devletin elde ettiği gelirlerin bir çoğundan feragat etmesi ile gerçekleşmektedir. Yani Türkiye Cumhuriyeti, teşviklere kamu harcamaları içerisinde ciddi bir pay ayırarak teşviklere verdiği önemi göstermiş olmaktadır. Yine önemli bir etkiye sahip olan toplam istihdam da, işveren üzerindeki vergi takozu ve diğer vergi harcamaları olarak adlandırılan giderlerin devlet tarafından karşılanması sonucu toplam kamu harcamaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu durum ise aktüeryal dengesizliğe sebep olmaktadır. Yani örneğin, çalışan her bir birey üç emekliyi finanse edecekken devletin vergi harcamaları yoluyla gelirlerinden vazgeçmesi sonucu beş emekliyi finanse eder hale gelmesidir. Bu durum da doğrudan kamu harcamalarını etkileyen bir değişken olmaktadır.

4.2.2.2. Büyüme Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Büyüme modeli kapsamında verilen değişkenlere ilişkin ilk olarak Augmented Dickey-Fuller (ADF), Philips-Peron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri yapılmış ve aşağıdaki tabloda birim kök testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 65: Büyüme Modeli Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları

Değişkenler	ADF		Philips-Peron		KPSS	
	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli
SEVİYELERİNDE DEĞERLER						
gdppc	-0.048071 (0.9469)	-3.054507 (0.1341)	-0.048071 (0.9469)	-3.054507 (0.1341)	0.632973**	0.110611
capital	-1.963511 (0.3006)	-1.647214 (0.7519)	-4.820132 (0.0005)***	-1.286104 (0.8734)	0.630001**	0.193455**
number_ins	-4.503896 (0.0011)***	-3.827398 (0.0294)**	-4.503896 (0.0011)***	-5.545368 (0.0004)***	0.607030**	0.121420*
Gexp	0.396673 (0.9797)	-2.942724 (0.1643)	0.204503 (0.9686)	-3.011059 (0.1449)	0.631541**	0.065224
interest	-0.229789 (0.9246)	-1.447400 (0.8266)	-0.229789 (0.9246)	-1.231680 (0.8865)	0.394306*	0.196454**
Cpi	-0.879235 (0.7818)	-1.551330 (0.7897)	-0.809542 (0.8028)	-1.497935 (0.8093)	0.482499**	0.172674**
Fdi	-1.664682 (0.4390)	-3.258174 (0.0916)*	-1.676554 (0.4331)	-3.258174 (0.0916)*	0.727062**	0.069501
BİRİNCİ FARKINDA DEĞERLER						
gdppc	-5.953286 (0.0000)***	-5.947162 (0.0002)***	-5.955256 (0.0000)***	-5.946051 (0.0002)***	0.109324	0.053117
capital	-6.171822 (0.0000)***	-6.426027 (0.0000)***	-6.274065 (0.0000)***	-13.46576 (0.0000)***	0.341930	0.311565***
number_ins	-9.698314 (0.0000)***	-5.192940 (0.0016)***	-11.12992 (0.0000)***	-10.77389 (0.0000)***	0.272568	0.219457***
Gexp	-4.370458 (0.0017)***	-4.328648 (0.0090)***	-4.370458 (0.0017)***	-4.328648 (0.0090)***	0.146565	0.074661
interest	-6.195232 (0.0000)***	-7.021098 (0.0000)***	-6.199040 (0.0000)***	-10.13830 (0.0000)***	0.407918*	0.359098***
Cpi	-6.852046 (0.0000)***	-6.975841 (0.0000)***	-6.932005 (0.0000)***	-7.306871 (0.0000)***	0.144768	0.103758
Fdi	-6.921168 (0.0000)***	-6.777437 (0.0000)***	-7.517119 (0.0000)***	-7.336658 (0.0000)***	0.157595	0.099906

Not: ADF testinde uygun gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. PP testinde “Barlett kernel” yöntemi ve bant genişliği (bandwith) “Newey West bandwith” yöntemi kullanılmıştır. KPSS testinde “Barlett kernel” yöntemi ve bant genişliği (bandwith) “Newey West bandwith” yöntemi kullanılmıştır. Sabitli model için kritik değerler 0.739 (%1), 0.463 (%5) ve 0.347 (%10) ; sabit ve trendli model için kritik değerler 0.216 (%1), 0.146 (%5) ve 0.119 (%10)’ dir. ***, **, ve * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlam düzeylerini göstermektedir.

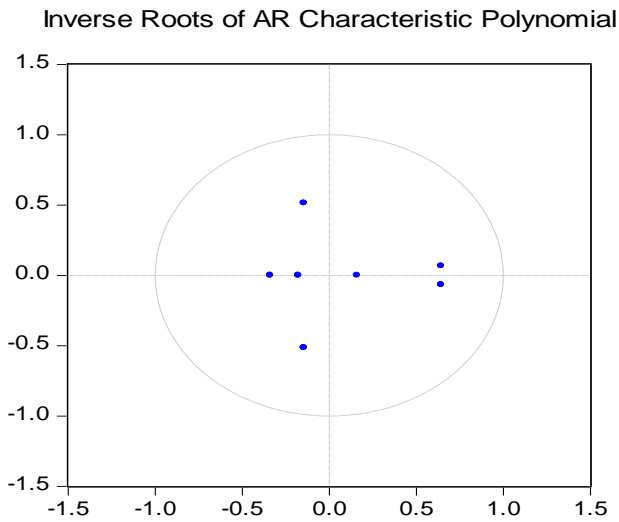
Yukarıdaki tablo incelendiğinde değişkenler arasından “number_ins” in seviyesinde durağan, diğer değişkenlerin ise birinci farklarında durağan oldukları görülmektedir.

Birim kök analizi yapıldıktan sonra VAR modeline ilişkin gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 66, gecikme uzunlu için bilgi kriterlerini göstermektedir.

Tablo 66: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-24.59545	NA	1.94e-08	2.106363	2.433309*	2.210956*
1	35.01529	87.42908*	1.05e-08*	1.398981*	4.014549	2.235723
2	82.73401	47.71872	2.08e-08	1.484399	6.388590	3.053292

Yukarıda belirlenen bilgi kriterlerinden yararlanılarak uygun gecikme sayısı “1” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda uygun gecikme uzunluğu (1) ile bütün ters köklerin birim çemberin içinde yer aldığını gösteren istikrar koşulu modeli şekil 8’de, VAR modeli varsayımlarının testleri ise tablo 67’de gösterilmektedir.

Şekil 8: Ters Kökler Birim Çemberi**Tablo 67:** VAR Modeli Varsayımlarının Testi

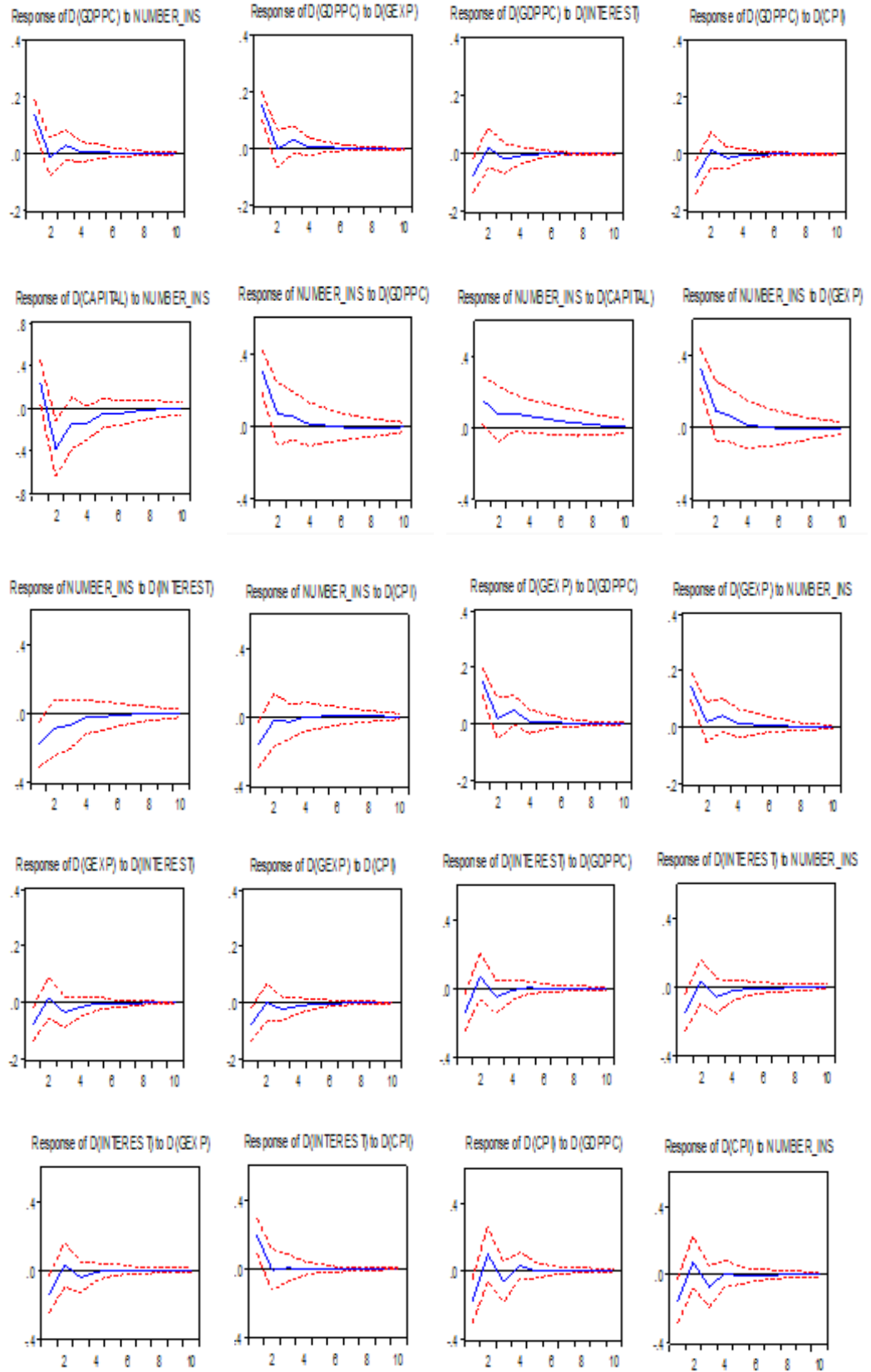
Modülüs	LM Otokorelasyon Test			Değişen Varyans Test		
	Gecikme	LM İstatistiği	Olasılık	Ki-Kare	df	Olasılık
0.647360	1	51.06443	0.3925	409.6769	392	0.2592
0.647360	2	64.22623	0.0710			
0.533384	3	40.54851	0.7995			

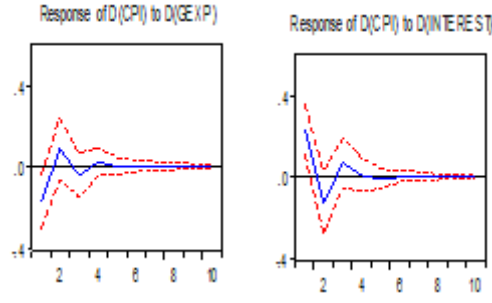
Tablo 67’de yer alan test sonuçları, VAR modeli için otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmadığını ortaya koymaktadır.

İstikrarın sağlandığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı VAR modelinin *anlamlı görünen*⁴¹ genelleştirilmiş etki tepki fonksiyonları ise Grafik 2’de yer almaktadır.

⁴¹ Tüm değişkenlerin kendileri üzerindeki etkileri anlamlıdır. Bu yüzden bu şekillere yer verilmemiştir. Ayrıca, değişkenlere ilişkin tüm etki tepki fonksiyonlarına Ek-2’de yer verilmiştir.

Grafik 2: Büyüme Modelinde Yer Alan Anlamli Etki-Tepki Fonksiyon Grafikleri

Yukarıda belirtilen etki-tepki fonksiyonu grafiklerinden çıkarılabilecek sonuçlar şu şekilde sıralanabilir;

- * Kişi başına GSYİH şoku; teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısını ve toplam kamu harcamalarını kısa süreli artırıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor. Yine kişi başına GSYİH şoku; faiz oranı ve TÜFE oranını azaltıyor, ancak bu etkide kısa sürede ortadan kalkıyor.
- * Teşvik kapsamında gerçekleşecek toplam sabit yatırımlar şoku; teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısını artırıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor.
- * Teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı şoku; kişi başına GSYİH, teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımlar, toplam kamu harcamaları artırıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor. Yine teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı şoku; faiz oranları ve TÜFE oranını azaltıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor.
- * Toplam kamu harcamaları şoku; kişi başına GSYİH ve teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısını artırıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor. Yine toplam kamu harcamaları şoku ; faiz oranı ve TÜFE oranını azaltıyor, ancak bu etkide kısa sürede ortadan kalkıyor.
- * Faiz oranı şoku; kişi başına GSYİH, teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı ve toplam kamu harcamalarını azaltıyor, ancak bu etkide kısa sürede ortadan kalkıyor. Yine faiz oranı şoku; TÜFE oranını artırıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor.
- * TÜFE oranı şoku; kişi başına GSYİH, teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı ve toplam kamu harcamalarını azaltıyor, ancak bu etkide kısa sürede ortadan kalkıyor. Yine TÜFE oranı şoku; faiz oranını artırıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor.

Yukarıda meydana gelen şokların sonucuna bağlı olarak arz yanlı iktisadi düşüncenin ve keynesyen yaklaşımına göre çarpan mekanizmasının işlerliğini ön plana çıkarmaktadır. Teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısındaki artışa paralel olarak kişi başına GSYİH'nın da paralel bir artış göstermesi arz yanlı iktisadi düşüncenin göstergesidir. Yani, devletin uygulamış olduğu vergi harcamaları sonucunda büyüme gerçekleşecektir. Öte yandan Keynesyen görüşe göre, devletin artan kamu harcamaları (ΔG) çarpan mekanizması adı altında milli gelirden (ΔY) de bir artışa neden olmaktadır. Büyüme modeli ampirik bulguları arasında yer alan kamu harcamalarının artışı kişi başına GSYİH'da bir artışı beraberinde getirmektedir. Bir çok etkileşimde de bu sonuçlar kendisini göstermektedir. Diğer yandan, TÜFE ve DİBS faiz oranlarında meydana gelen şoklarda bu iki değişkenin karşılıklı etkisi görülmektedir. Yani para arzına bağlı olarak gerçekleşen nominal bir artışa bağlı olarak DİBS faiz oranları da değişim göstermektedir. Yani şoklar bu iki değişken için karşılıklıdır.

Tablo 68: Büyüme Modeline Ait Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Kişi Başına GSYİH'nın Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(GDPPC)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(GEXP)	D(INTEREST)	D(CPI)	D(FDI)
1	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	93.41446	0.269437	0.429800	4.272873	0.810088	0.071449	0.731897
3	93.18846	0.296737	0.457367	4.110524	0.789773	0.081881	1.075259
4	92.85867	0.316713	0.587823	4.174577	0.896553	0.087765	1.077902
5	92.78932	0.322345	0.642005	4.179111	0.896308	0.094412	1.076501
6	92.75358	0.327236	0.672994	4.177470	0.897158	0.095698	1.075862
7	92.71985	0.331733	0.693585	4.179245	0.899335	0.098146	1.078109
8	92.69906	0.336500	0.704754	4.179997	0.899245	0.098393	1.082052
9	92.68670	0.339967	0.709845	4.181590	0.899219	0.098641	1.084035
10	92.67922	0.341785	0.712457	4.183022	0.899155	0.099011	1.085346
Teşvik Kapsamında Gerçekleşen Toplam Sabit Yatırımın Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(GDPPC)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(GEXP)	D(INTEREST)	D(CPI)	D(FDI)
1	4.256747	95.74325	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	15.77151	69.54542	8.092238	0.932501	0.659105	4.844042	0.155183
3	15.48579	65.24007	10.78734	1.848388	0.923751	5.568666	0.145998
4	15.16512	61.65908	12.51753	2.434154	1.817192	5.540997	0.865926
5	14.81507	60.67720	13.32645	2.533479	1.774577	5.398706	1.474525
6	14.60894	60.18224	13.59579	2.817022	1.780354	5.354425	1.661234
7	14.48225	59.83967	13.73476	3.004364	1.772468	5.362508	1.803972
8	14.42507	59.67676	13.79509	3.079032	1.765244	5.348522	1.910289
9	14.39797	59.60302	13.81542	3.123232	1.762754	5.341301	1.956309
10	14.38392	59.56349	13.82303	3.150702	1.760795	5.339926	1.978132
Teşvik Kapsamında Düzenlenen Belge Sayısının Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(GDPPC)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(GEXP)	D(INTEREST)	D(CPI)	D(FDI)
1	64.63802	5.744744	29.61723	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	52.95093	6.535361	38.01578	0.501433	0.203807	1.088120	0.704572
3	46.87703	8.129864	39.70174	1.536595	0.350496	1.222926	2.181351
4	43.48765	9.236715	40.15010	2.315071	0.325278	1.296134	3.189057
5	41.61511	9.879260	39.99219	3.029269	0.311259	1.384201	3.788704
6	40.60713	10.21799	39.79843	3.446968	0.305685	1.434949	4.188841
7	40.09183	10.41112	39.64194	3.680609	0.301743	1.453157	4.419601
8	39.83467	10.50964	39.53959	3.814262	0.299975	1.464193	4.537668
9	39.70883	10.55718	39.47988	3.885439	0.298983	1.470404	4.599293
10	39.64978	10.58023	39.44741	3.920365	0.298523	1.472987	4.630707
Toplam Kamu Harcamasının Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(GDPPC)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(GEXP)	D(INTEREST)	D(CPI)	D(FDI)
1	78.62619	0.340791	4.362125	16.67089	0.000000	0.000000	0.000000

2	67.24450	0.969464	4.210213	20.83242	3.342465	0.153193	3.247746
3	67.92791	1.118725	4.159259	19.21089	3.342466	0.280329	3.960421
4	67.34343	1.136751	4.514875	19.23937	3.567203	0.277185	3.921187
5	67.22423	1.151937	4.669543	19.18743	3.569937	0.292374	3.904550
6	67.16044	1.165197	4.763238	19.15221	3.562546	0.300293	3.896078
7	67.08296	1.179198	4.826677	19.13534	3.566920	0.306461	3.902444
8	67.03468	1.195239	4.858899	19.12713	3.564345	0.306849	3.912854
9	67.00561	1.205895	4.873455	19.12643	3.563008	0.307857	3.917746
10	66.98786	1.211529	4.880893	19.12706	3.562143	0.309011	3.921497
Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) Faiz Oranının Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(GDPPC)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(GEXP)	D(INTEREST)	D(CPI)	D(FDI)
1	20.29731	0.264915	4.509432	0.002814	74.92552	0.000000	0.000000
2	22.06493	0.350942	5.354167	2.254943	66.61656	2.405030	0.953430
3	23.02260	0.883873	5.463690	2.536210	64.82004	2.293210	0.980373
4	22.68808	0.908831	5.862971	2.824276	64.02487	2.671646	1.019322
5	22.53579	1.040376	6.097986	2.825327	63.59302	2.651876	1.255631
6	22.46053	1.142770	6.167075	2.856645	63.43045	2.642853	1.299677
7	22.42024	1.178071	6.202960	2.914442	63.30898	2.656828	1.318471
8	22.39929	1.197056	6.224218	2.931107	63.24608	2.658125	1.344121
9	22.39064	1.210062	6.231938	2.938331	63.21607	2.657143	1.355811
10	22.38582	1.215707	6.234941	2.944469	63.20173	2.657463	1.359867
Tüfe Oranının Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(GDPPC)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(GEXP)	D(INTEREST)	D(CPI)	D(FDI)
1	22.43491	1.863911	0.005993	0.286394	22.02224	53.38656	0.000000
2	25.47230	1.637505	0.171109	0.308123	25.26163	47.02429	0.125039
3	26.26308	1.876988	0.616718	2.059115	24.40668	44.59254	0.184875
4	26.28860	1.984062	1.028983	2.069579	24.13336	43.81258	0.682840
5	26.13095	2.183838	1.125436	2.134904	24.07774	43.54999	0.797154
6	26.06141	2.233696	1.173053	2.230855	24.01529	43.46196	0.823747
7	26.02528	2.256757	1.201877	2.263566	23.98757	43.40454	0.860408
8	26.01516	2.272447	1.212687	2.272578	23.97239	43.37620	0.878528
9	26.00867	2.279318	1.216443	2.280554	23.96642	43.36501	0.883590
10	26.00574	2.281783	1.218324	2.284397	23.96328	43.35999	0.886489
Doğrudan Yabancı Yatırımların (Fili Girişler) Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(GDPPC)	D(CAPITAL)	NUMBER_INS	D(GEXP)	D(INTEREST)	D(CPI)	D(FDI)
1	6.392830	3.672024	1.364030	0.147782	1.335977	4.618716	82.46864
2	7.546573	6.143120	0.846597	0.434611	33.83831	5.637841	45.55294
3	9.325411	5.615575	0.837742	3.479811	31.00233	7.850083	41.88905
4	9.608754	5.466962	0.855570	3.381552	31.91156	7.660983	41.11462
5	9.719167	5.460181	0.858364	3.407862	31.96731	7.811762	40.77536
6	9.723934	5.451703	0.872553	3.428750	31.97311	7.808852	40.74110
7	9.717485	5.452463	0.872406	3.428995	32.00046	7.814007	40.71418
8	9.724172	5.451459	0.872903	3.432389	31.99446	7.816769	40.70784
9	9.723479	5.451098	0.874266	3.432240	31.99644	7.816590	40.70588
10	9.723480	5.451437	0.874618	3.432183	31.99613	7.816674	40.70548

Tablo 68’de büyüme modelinde kullanılan değişkenlere ilişkin varyans ayrıştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Bu sonuçlar değişkenlerin tabloda belirtilen sıralamaları ile eş doğrultuda açıklanacaktır.

Kişi Başına GSYİH’nin Varyans Ayrıştırması

Birinci dönemde kişi başına GSYİH’da meydana gelen bir şokun %100’ü kendisi tarafından açıklanmaktadır. İkinci dönemde meydana gelen şokla birlikte kişi başına GSYİH kendisini %93 açıklarken kamu harcamalarının kişi başına GSYİH’ı açıklama gücü %4’e çıkmıştır. Bu durum çarpan mekanizmasının somut bir göstergesidir. Yani yapılacak olan 1 birimlik kamu harcaması kendisinden daha fazla milli gelirden olumlu bir etkiye sebebiyet verebilmektedir. Teşvik kapsamında katlanılan

kamu harcaması yükü ilgili modelde kişi başına GSYİH üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir. Diğer değişkenlerin ise çok fazla etkisi yoktur.

Teşvik Kapsamında Gerçekleşen Toplam Sabit Yatırımın Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımda meydana gelen bir şokun %96'ı kendisi tarafından açıklanmakta iken, %4'ü ise kişi başına GSYİH tarafından açıklanmaktadır. İkinci dönemde ise teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırım kendisini %69, kişi başına GSYİH %15, teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı %8 ve TÜFE oranı %5 civarında açıklamıştır. Kişi başına GSYİH'nın teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımlardaki bu derece etkili oluşu ülkemizin büyüüp büyümediğinin göstergesine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Yani teşvik kapsamında gerçekleşecek sabit yatırımlar büyüme kriterini özellikle dikkate almaktadır. Teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı ise, yatırımcıların yatırım yaparlarken ülkemizdeki teşvik mevzuatını inceleyerek ve göze alarak yatırım yaptığının göstergesidir. Yine TÜFE oranı da teşvik kapsamında gerçekleşecek olan yatırımlar üzerinde etkilidir. Ülkemizde yatırım yapan girişimci üretmiş olduğu ürünleri satmayı hedeflemektedir. Ancak TÜFE oranlarının yüksek oluşu özellikle sabit gelirli bireylerin gelirlerinde azalmaya sebebiyet vereceği için talepte de azalma görülecektir. Bu durum da yatırımcılar açısından önem arz etmektedir.

Teşvik Kapsamında Düzenlenen Belge Sayısının Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısında meydana gelen bir şokun %29'u kendisi tarafından açıklanmakta iken kişi başına GSYİH'nın teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı üzerindeki etkisi %64'dür. Bu durum büyüme kriteri olarak kabul edilen kişi başına GSYİH'nın teşvik kapsamında belge düzenleyerek yatırım yapacak olan girişimci üzerindeki etkisini de göstermektedir. Ayrıca, ilgili değişkenin özellikle birinci dönemde dışsal bir değişken olduğunu söylemek de mümkündür. Aynı zamanda teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımın teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısında ki etkisi de %6-10 civarındadır. Diğer değişkenlerin etkisi ise azdır.

Toplam Kamu Harcamasının Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde kamu harcamalarında meydana gelen bir şok kendi kendisini yalnızca %16 civarında açıklayabilmektedir. Bu durum değişkenin içsel bir değişken olduğunu göstermektedir. Kişi başına GSYİH değişkeni ise kamu harcamalarını %78 oranında açıklamaktadır. Bu durumda kamu harcamaları yapan ülkemiz büyüme

kriterini ön planda tutarak çarpan mekanizmasına vurgu yapmaktadır. Yani yapılan harcamalar karşılığında büyüme beklentisi mevcuttur.

Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) Faiz Oranının Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde devlet iç borçlanma senedi (DİBS) faiz oranında meydana gelen bir şok kendi kendisini %74 açıklarken, kişi başına GSYİH %20 civarında açıklamaktadır. İlerleyen dönemlerde de ilgili oranlar paralel şekilde devam etmektedir. DİBS faiz oranlarının piyasa faiz oranlarından yüksek oluşu yatırımcıyı yatırım kararından caydırıp faize yönlendirebilecektir. Böylece piyasada uygun kredi bulamayacak olan yatırımcılar yatırım kararlarından vazgeçebilecektir. Bu durum ise dışlama etkisinin varlığını göstermektedir.

TÜFE Oranının Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde TÜFE oranında meydana gelen bir şok kendi kendisini %53 oranında açıklarken, DİBS faiz oranı ve kişi başına GSYİH miktarı %22 civarında etkili olmaktadır. Bu durum belirtilen 10 dönemde de yaklaşık olarak aynıdır. DİBS faiz oranının hem piyasa faiz oranlarından yüksek oluşu hem de yurt dışındaki spekülasyon para hareketleri için cazip oluşu ülkedeki para arzını artıracaktır. Para arzındaki nominal şişkinlik ise TÜFE'yi artıracaktır. Büyüme kriterinin önemi ise, ülkemizde ithalata dayalı büyüme olduğundan dolayı ülkemizin gerçek büyüme kriteri sıcak paradır. Eğer sıcak para girişi olmaz ise büyüme de gerçekleşmeyecek hatta küçülme de gerçekleşebilecektir.

Doğrudan Yabancı Yatırımların (Fiili Girişler) Varyans Ayırıştırması

Birinci dönemde doğrudan yabancı yatırımlarda (fiili girişler) meydana gelen bir şok kendi kendisini %82 oranında açıklarken özellikle büyümenin ve TÜFE oranının etkisi de ön plana çıkmaktadır. Fakat 2. dönemde ise doğrudan yabancı yatırımların (fiili girişler) kendi kendisini açıklayabilme oranı %45'e düşmüş ve DİBS faiz oranının etkisi %33'e yükselmiştir. Yani DİBS faiz oranını doğrudan yabancı yatırımlar (fiili girişler) için ciddi bir belirleyicidir (Kıldış, 2003: 174). Doğal olarak yabancı yatırımcılar yüksek faiz getirisi olan DİBS varken doğrudan yabancı yatırım yapmayacaklardır. Eğer bu oran düşükse doğrudan yabancı yatırımcılar yatırım riskini göze alabileceklerdir. Diğer bir önemli değişken olan kişi başına GSYİH ise doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde yaklaşık %9 etkilidir. Bu durum da yatırım yapacak olan girişimcinin ülkenin büyüme rakamlarına bakarak yatırımını gerçekleştirecek olması ile alakalıdır ki gayet de doğal bir sonuçtur.

4.2.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Doğrudan yabancı yatırım modeli kapsamında verilen değişkenlere ilişkin ilk olarak Augmented Dickey-Fuller (ADF), Philips-Peron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri yapılmış ve aşağıdaki tabloda birim kök testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 69: Doğrudan Yabancı Yatırım Modeli Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları

Değişkenler	ADF		Philips-Peron		KPSS	
	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli
SEVİYELERİNDE DEĞERLER						
Fdi	-1.664682 (0.4390)	-3.258174 (0.0916)*	-1.676554 (0.4331)	-3.258174 (0.0916)*	0.727062**	0.069501
gdppc	-0.048071 (0.9469)	-3.054507 (0.1341)	-0.048071 (0.9469)	-3.054507 (0.1341)	0.632973**	0.110611
interest	-0.229789 (0.9246)	-1.447400 (0.8266)	-0.229789 (0.9246)	-1.231680 (0.8865)	0.394306*	0.196454**
Cpi	-0.879235 (0.7818)	-1.551330 (0.7897)	-0.809542 (0.8028)	-1.497935 (0.8093)	0.482499**	0.172674**
number_ins	-4.503896 (0.0011)***	-3.827398 (0.0294)**	-4.503896 (0.0011)***	-5.545368 (0.0004)***	0.607030**	0.121420*
capital	-1.963511 (0.3006)	-1.647214 (0.7519)	-4.820132 (0.0005)***	-1.286104 (0.8734)	0.630001**	0.193455**
population	-4.931955 (0.0004)***	-3.604707 (0.0453)**	-4.332258 (0.0018)***	-3.972899 (0.0201)**	0.669260**	0.184450**
BİRİNCİ FARKINDA DEĞERLER						
Fdi	-6.921168 (0.0000)***	-6.777437 (0.0000)***	-7.517119 (0.0000)***	-7.336658 (0.0000)***	0.157595	0.099906
gdppc	-5.953286 (0.0000)***	-5.947162 (0.0002)	-5.955256 (0.0000)***	-5.946051 (0.0002)***	0.109324	0.053117
interest	-6.195232 (0.0000)***	-7.021098 (0.0000)***	-6.199040 (0.0000)***	-10.13830 (0.0000)***	0.407918*	0.359098*
cpi	-6.852046 (0.0000)***	-6.975841 (0.0000)***	-6.932005 (0.0000)***	-7.306871 (0.0000)***	0.144768	0.103758
number_ins	-9.698314 (0.0000)***	-5.192940 (0.0016)***	-11.12992 (0.0000)***	-10.77389 (0.0000)***	0.272568	0.219457
capital	-6.171822 (0.0000)***	-6.426027 (0.0000)***	-6.274065 (0.0000)***	-13.46576 (0.0000)***	0.341930	0.311565
population	-3.477650 (0.0156)**	-4.823801 (0.0027)***	-3.391810 (0.0190)**	-4.868493 (0.0024)***	0.562098**	0.161723

Not: ADF testinde uygun gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. PP testinde “Barlett kernel” yöntemi ve bant genişliği (bandwith) “Newey West bandwith” yöntemi kullanılmıştır. KPSS testinde “Barlett kernel” yöntemi ve bant genişliği (bandwith) “Newey West bandwith” yöntemi kullanılmıştır. Sabitli model için kritik değerler 0.739 (%1), 0.463 (%5) ve 0.347 (%10) ; sabit ve trendli model için kritik değerler 0.216 (%1), 0.146 (%5) ve 0.119 (%10)’ dir. ***,**,ve * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlam düzeylerini göstermektedir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde değişkenler arasından “number_ins” ve “population” un seviyesinde durağan, diğer değişkenlerin ise birinci farklarında durağan oldukları görülmektedir. Bu durumda VAR modelinde, number_ins ve

population değişkenleri seviyelerinde, diğer değişkenler durağan hallerinde kullanılacaktır.

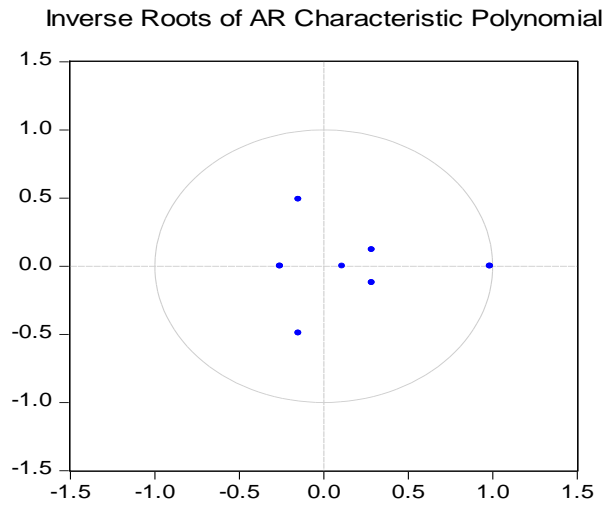
Birim kök analizi yapıldıktan sonra VAR modeline ilişkin gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 70, gecikme uzunlu için bilgi kriterlerini göstermektedir.

Tablo 70: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-27.69903	NA	2.38e-08	2.313269	2.640215	2.417862
1	129.1611	230.0616*	1.97e-11*	-4.877409*	-2.261840*	-4.040666*
2	172.1932	43.03205	5.33e-11	-4.479545	0.424646	-2.910653

Yukarıda belirlenen bilgi kriterlerinden yararlanılarak uygun gecikme sayısı “1” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda uygun gecikme uzunluğu (1) ile bütün ters köklerin birim çemberin içinde yer aldığını gösteren istikrar koşulu modeli şekil 9’da, VAR modeli varsayımlarının testleri ise tablo 71’de gösterilmektedir.

Şekil 9: Ters Kökler Birim Çemberi

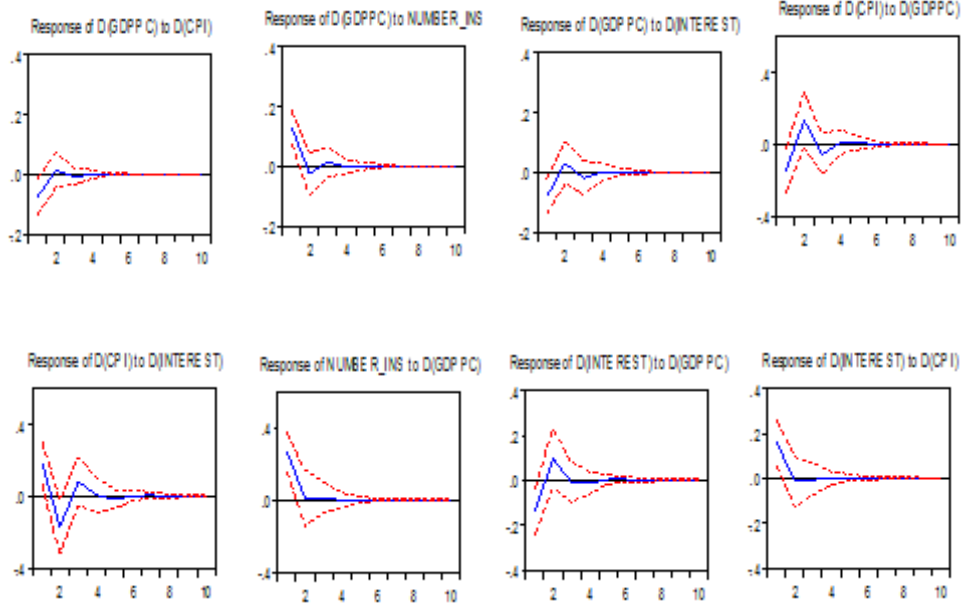
Tablo 71: VAR Modeli Varsayımlarının Testi

Modülüs	LM Otokorelasyon Test			Değişen Varyans Test		
	Gecikme	LM İstatistiği	Olasılık	Ki-Kare	Df	Olasılık
0.984553	1	42.25289	0.7413	400.4950	392	0.3726
0.512926	2	50.68311	0.4070			
0.512926	3	43.17188	0.7074			

Tablo 71’de yer alan test sonuçları, VAR modeli için otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmadığını ortaya koymaktadır.

İstikrarın sağlandığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı VAR modelinin *anlamlı görünen*⁴² genelleştirilmiş etki tepki fonksiyonları ise Grafik 3’de yer almaktadır.

Grafik 3: DYY Modelinde Yer Alan Anlamlı Etki-Tepki Fonksiyon Grafikleri

Grafik 3’de belirtilen etki-tepki fonksiyonu grafiklerinden çıkarılabilecek sonuçlar şu şekilde sıralanabilir;

- * Kişi başına GSYİH şoku; TÜFE oranları ve faiz oranlarını azaltıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor. Yine kişi başına GSYİH şoku; teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısını artırıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor.
- * TÜFE oranı şoku; kişi başına GSYİH’yı azaltıyor, faiz oranlarını ise artırıyor. Her iki etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor.
- * Teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı şoku, kişi başına GSYİH’yı artırıyor, ancak bu etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor.
- * Faiz oranı şoku; kişi başına GSYİH’yı artırırken, TÜFE oranlarını azaltıyor. Her iki etki çok kısa sürede ortadan kalkıyor.

Modelde büyüme kriteri olarak kabul edilen kişi başına GSYİH ile teşvik göstergeleri arasındaki etkileşim bu etki-tepki fonksiyonlarında da kendisini

⁴² Tüm değişkenlerin kendileri üzerindeki etkileri anlamlıdır. Bu yüzden bu şekillere yer verilmemiştir. Ayrıca, değişkenlere ilişkin tüm etki tepki fonksiyonlarına Ek-3’de yer verilmiştir.

göstermiştir. Yani büyümenin ve teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı arasında paralel bir bağlantının oluşu arz yanlı iktisadi düşünceye bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Devletin yapmış olduğu vergi harcamaları ve diğer kamu harcamaları ile yatırımlar teşvik edilmeye çalışılmış ve dolaylı olarak büyüme sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer yandan, TÜFE ve DİBS faiz oranları arasındaki etkileşim bu iki değişken için karşılıklıdır.

Tablo 72: Doğrudan Yabancı Yatırım Modeline Ait Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Doğrudan Yabancı Yatırımların (Füli Girişler) Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(FDI)	D(GDPPC)	D(CPI)	NUMBER_INS	POPULATION	D(CAPITAL)	D(INTEREST)
1	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	46.90784	6.106827	0.174133	0.382341	0.397987	4.730655	41.30022
3	45.66843	6.520000	0.815072	0.402277	0.391599	4.353615	41.84900
4	45.00311	6.479592	0.848625	0.605121	0.392414	4.522872	42.14827
5	44.67753	6.531224	0.862082	0.604269	0.396040	4.501741	42.42712
6	44.68745	6.528272	0.870265	0.609253	0.395996	4.503850	42.40492
7	44.66088	6.530615	0.869777	0.609796	0.395887	4.505528	42.42752
8	44.65993	6.531000	0.870436	0.610264	0.396054	4.505109	42.42720
9	44.65894	6.531011	0.870462	0.610293	0.396207	4.505254	42.42784
10	44.65857	6.531051	0.870490	0.610294	0.396240	4.505238	42.42812
Kişi Başına GSYİH'nın Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(FDI)	D(GDPPC)	D(CPI)	NUMBER_INS	POPULATION	D(CAPITAL)	D(INTEREST)
1	9.146285	90.85372	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	8.744869	88.02636	0.092531	0.784664	0.025079	0.175913	2.150588
3	8.842860	87.39293	0.093714	0.852816	0.026846	0.183870	2.606959
4	8.862738	87.36654	0.096183	0.852684	0.027395	0.188303	2.606161
5	8.860425	87.34153	0.096162	0.857047	0.028742	0.191645	2.624448
6	8.861131	87.33788	0.096859	0.857303	0.029158	0.191641	2.626033
7	8.861037	87.33646	0.096858	0.857440	0.029601	0.191775	2.626828
8	8.861010	87.33539	0.096857	0.857550	0.030242	0.191775	2.627180
9	8.860964	87.33481	0.096876	0.857620	0.030788	0.191774	2.627167
10	8.860904	87.33422	0.096881	0.857750	0.031286	0.191788	2.627174
Tüfe Oranının Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(FDI)	D(GDPPC)	D(CPI)	NUMBER_INS	POPULATION	D(CAPITAL)	D(INTEREST)
1	0.017975	18.50095	81.48108	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.122973	25.39268	62.90088	0.245949	0.137856	0.158731	11.04093
3	0.963188	25.39605	59.54231	0.387279	0.142312	0.170777	13.39809
4	1.098989	25.34070	59.38453	0.440687	0.143087	0.212285	13.37972
5	1.104116	25.29767	59.23956	0.440827	0.150995	0.227544	13.53929
6	1.115144	25.29250	59.22878	0.440980	0.152768	0.227529	13.54230
7	1.115050	25.28958	59.22017	0.442635	0.154313	0.229035	13.54921
8	1.115769	25.28837	59.21559	0.443411	0.157060	0.229021	13.55079
9	1.115821	25.28766	59.21394	0.443673	0.159379	0.229018	13.55051
10	1.115799	25.28692	59.21224	0.444217	0.161396	0.229094	13.55034
Teşvik Kapsamında Düzenlenen Belge Sayısının Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(FDI)	D(GDPPC)	D(CPI)	NUMBER_INS	POPULATION	D(CAPITAL)	D(INTEREST)
1	7.440808	47.96812	0.006634	44.58444	0.000000	0.000000	0.000000
2	6.710490	43.32574	0.199624	49.60617	0.012156	0.145799	1.09E-05
3	6.551180	42.40699	0.238350	50.37273	0.022764	0.232290	0.175689
4	6.562235	42.30734	0.250209	50.41008	0.046413	0.248413	0.175307
5	6.560641	42.28987	0.254042	50.39722	0.071180	0.251597	0.175445
6	6.558942	42.27881	0.255189	50.38517	0.094281	0.251543	0.176067
7	6.557185	42.26691	0.255342	50.37552	0.117339	0.251687	0.176018
8	6.555319	42.25507	0.255456	50.36626	0.140019	0.251798	0.176073
9	6.553504	42.24360	0.255580	50.35755	0.161765	0.251976	0.176029
10	6.551745	42.23243	0.255670	50.34917	0.182822	0.252176	0.175984
Toplam Nüfusun Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(FDI)	D(GDPPC)	D(CPI)	NUMBER_INS	POPULATION	D(CAPITAL)	D(INTEREST)
1	0.630692	0.017937	2.953977	5.206229	91.19116	0.000000	0.000000
2	0.366245	0.833224	2.045855	10.78461	85.59771	0.248748	0.123601
3	0.246603	0.792687	1.606344	13.34156	83.46753	0.463471	0.081808
4	0.197923	0.834217	1.351549	14.80792	82.15280	0.585935	0.069651

5	0.166069	0.857908	1.204176	15.62476	81.43228	0.646166	0.068636
6	0.143832	0.866413	1.110168	16.16264	80.96295	0.690564	0.063435
7	0.128778	0.872616	1.041975	16.54716	80.62655	0.723209	0.059707
8	0.117681	0.878698	0.991203	16.82995	80.37847	0.746245	0.057755
9	0.108945	0.882885	0.952382	17.04729	80.18842	0.764055	0.056026
10	0.102024	0.886057	0.921431	17.22080	80.03670	0.778456	0.054534
Tevsik Kapsamında Gerçekleşen Toplam Sabit Yatırımın Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(FDI)	D(GDPPC)	D(CPI)	NUMBER_INS	POPULATION	D(CAPITAL)	D(INTEREST)
1	0.744261	3.075387	2.038464	19.33396	0.020743	74.78718	0.000000
2	0.524089	11.35661	3.316403	31.63864	0.029399	50.41847	2.716394
3	0.554005	11.02179	3.505122	33.61882	0.037805	48.35109	2.911376
4	0.570743	11.11681	3.469018	33.52056	0.038354	47.41649	3.868031
5	0.646584	11.11878	3.465453	33.49250	0.043547	47.35884	3.874299
6	0.646372	11.11614	3.464909	33.48000	0.050044	47.34046	3.902078
7	0.648180	11.11521	3.465806	33.47496	0.053128	47.33339	3.909326
8	0.648530	11.11449	3.465586	33.47438	0.056776	47.33065	3.909578
9	0.648596	11.11413	3.465366	33.47309	0.060947	47.32757	3.910309
10	0.648601	11.11364	3.465288	33.47229	0.064621	47.32543	3.910132
Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) Faiz Oranının Varyans Ayrıştırması							
Dönem	D(FDI)	D(GDPPC)	D(CPI)	NUMBER_INS	POPULATION	D(CAPITAL)	D(INTEREST)
1	1.775110	18.66766	13.77543	0.004838	0.466288	2.960029	62.35064
2	5.265963	21.02001	11.63775	0.762062	0.486457	2.395855	58.43190
3	5.508965	20.78886	11.55231	0.932553	0.497576	2.582753	58.13698
4	5.514298	20.67140	11.46628	0.932455	0.493329	2.607695	58.31455
5	5.548239	20.65818	11.46766	0.945038	0.497957	2.608564	58.27437
6	5.545007	20.65244	11.46082	0.944501	0.504803	2.610343	58.28208
7	5.547158	20.65036	11.46010	0.944689	0.507965	2.610150	58.27957
8	5.547008	20.64890	11.45930	0.946502	0.511542	2.610467	58.27627
9	5.546774	20.64789	11.45855	0.947374	0.515709	2.610296	58.27341
10	5.546550	20.64696	11.45810	0.948056	0.519414	2.610195	58.27072

Tablo 72’de doğrudan yabancı yatırım modelinde kullanılan değişkenlere ilişkin varyans ayrıştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Bu sonuçlar, değişkenlerin tabloda belirtilen sıralamalarına eş doğrultuda açıklanacaktır.

Doğrudan Yabancı Yatırımların (Fiili Girişler) Varyans Ayrıştırması

Birinci dönemde doğrudan yabancı yatırımlarda (fiili girişler) meydana gelen bir şok kendi kendisini %100 oranında açıklamaktadır. İkinci dönemde ise, doğrudan yabancı yatırımlar kendi kendisini %46 oranında açıklarken DİBS faiz oranı %41 oranında, kişi başına GSYİH da %6 oranında açıklamıştır. Bu durum yatırım yapacak olan yatırımcının DİBS faiz oranlarını da dikkate aldığını göstermektedir. Diğer bir önemli değişken olan kişi başına GSYİH da doğrudan yabancı yatırımı gerçekleştirecek olan girişimci için bir güven kriteri olarak algılanabilmektedir.

Kişi Başına GSYİH’nın Varyans Ayrıştırması

Birinci dönemde kişi başına GSYİH’da meydana gelen bir şok kendi kendisini %90 oranında açıklarken, doğrudan yabancı yatırımların kişi başına GSYİH’yı açıklamada ki etkisi %9 civarındadır. Diğer dönemlerde de bu etkileşim benzer şekilde kendisini göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar sonucunda ülke ekonomisinde meydana gelen pozitif etkileşim büyümeyi dolayısıyla da kişi başına

GSYİH'ı pozitif etkilemektedir. Diğer değişkenlerin ise kişi başına GSYİH üzerinde çok fazla bir etkisi yoktur.

TÜFE Oranının Varyans Ayrıştırması

Birinci dönemde TÜFE oranında meydana gelen bir şok kendi kendisini %81, kişi başına GSYİH %18 oranında etkilemiştir. Fakat ikinci dönemde meydana gelen bir şok ile TÜFE oranı kendi kendisini %62, kişi başına GSYİH %25 ve DİBS faiz oranı da %11 oranında açıklamaktadır. Kişi başına GSYİH'nın artışı bireylerin refah düzeylerini artırmaktadır. Bu artış doğrultusunda harcamalara yönelen bireyler talep artışına sebebiyet vererek TÜFE oranlarının artışında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, TÜFE, para arzına bağlı olarak gerçekleşen nominal bir artış ile DİBS faiz oranlarını da etkilemektedir. Bu faiz oranı da TÜFE oranını etkilemektedir. Yani etkileşim bu iki değişken için karşılıklıdır.

Teşvik Kapsamında Düzenlenen Belge Sayısının Varyans Ayrıştırması

Birinci dönemde teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısında meydana gelen bir şok kendi kendisini %44, kişi başına GSYİH %48, doğrudan yabancı yatırım girişleri ise yaklaşık %7 oranında etkilemiştir. İkinci dönemde meydana gelen şok ile bu etkileşim kendisi adına %50, kişi başına GSYİH %43 ve doğrudan yabancı yatırım girişleri için ise yine yaklaşık olarak %7 olarak belirlenmiştir. Büyüme kriteri olarak belirlenen kişi başına GSYİH, teşvik kapsamında yatırım yapacak ve teşvik belgesi düzenleyecek girişimci adına yine önemli kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplam Nüfusun Varyans Ayrıştırması

Ülkedeki toplam nüfus birinci dönemde %91 oranında kendisini açıklarken %5 oranında teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısına bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. İkinci dönemde ise, nüfus kendi kendisini %85 açıklarken teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı toplam nüfus üzerinde %11 oranında belirleyici konuma gelmiştir. İlerleyen dönemlerde de teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısının nüfusu açıklayıcılığı giderek artmıştır. Bu durum ise yatırım ikliminin gelişmesi neticesinde bireylerin ülkeye ekonomik anlamda güvenerek çocuk sahibi olmaya olan meyillerinin artması ve nüfusu artırıcı etki meydana gelmesi olarak açıklanabilmektedir. Fakat bu açıklama ülkenin tüm bölgeleri için aynı gerekçeleri taşıyamayabilmektedir.

Teşvik Kapsamında Gerçekleşen Toplam Sabit Yatırımın Varyans Ayrıştırması

Ülkedeki teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımın birinci dönemde %75 oranında kendisini açıklarken, teşvik kapsamında düzenlenen belge

sayısı %19, kişi başına GSYİH ise %3 oranında açıklayıcı etkiye sahiptir. İkinci dönemde ise teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırımın kendisi %50, teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısı %32 ve kişi başına GSYİH %11 oranında etkiye sahip olmaktadır. Teşvik kapsamında düzenlenen belgelere bağlı olarak teşvik kapsamında sabit yatırım yapılması bu değişkenin açıklayıcılığının gücünün neden bu denli yüksek olduğunu göstermektedir. Büyüme kriteri olan kişi başına GSYİH da, yatırımcının ülke ekonomisine olan güven kriterini sağlayarak ülkeye teşvik kapsamında sabit yatırım yapması için belirleyici bir değişken olmaktadır.

Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) Faiz Oranının Varyans Ayrıştırması

Birinci dönemde devlet iç borçlanma senedi (DİBS) faiz oranının meydana gelen bir şok kendi kendisini %62 açıklarken TÜFE oranı %13, kişi başına GSYİH da yaklaşık olarak %19 oranında açıklayıcıdır. İlerleyen dönemlerde bu oranlarda çok fazla bir değişim olmamıştır. Yukarıda ise TÜFE ve DİBS faiz oranlarının etkileşiminin karşılıklı olduğundan bahsedilmişti.

4.2.2.4. Teşvik İstihdamı Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Teşvik İstihdamı modeli kapsamında verilen değişkenlere ilişkin ilk olarak Augmented Dickey-Fuller (ADF), Philips-Peron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri yapılmış ve aşağıdaki tabloda birim kök testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 73: Teşvik İstihdamı Modeli Kapsamındaki Değişkenlere İlişkin ADF, PP ve KPSS Birim Kök Analiz Sonuçları

Değişkenler	ADF		Philips-Peron		KPSS	
	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli	Sabit	Sabit+Trendli
SEVİYELERİNDE DEĞERLER						
emp_ins	-1.913459 (0.3221)	-3.229219 (0.0993)*	-3.393537 (0.0187)**	-3.269073 (0.0896)*	0.194994	0.159079**
capital	-1.963511 (0.3006)	-1.647214 (0.7519)	-4.820132 (0.0005)***	-1.286104 (0.8734)	0.630001**	0.193455**
interest	-0.229789 (0.9246)	-1.447400 (0.8266)	-0.229789 (0.9246)	-1.231680 (0.8865)	0.394306*	0.196454**
fdi	-1.664682 (0.4390)	-3.258174 (0.0916)*	-1.676554 (0.4331)	-3.258174 (0.0916)*	0.727062**	0.069501
population	-4.931955 (0.0004)***	-3.604707 (0.0453)**	-4.332258 (0.0018)***	-3.972899 (0.0201)**	0.669260**	0.184450**
BİRİNCİ FARKINDA DEĞERLER						
emp_ins	-3.777716 (0.0081)***	-4.359108 (0.0092)***	-8.749032 (0.0000)***	-8.755678 (0.0000)***	0.262807	0.154887**
capital	-6.171822 (0.0000)***	-6.426027 (0.0000)***	-6.274065 (0.0000)***	-13.46576 (0.0000)***	0.341930	0.311565*
interest	-6.195232 (0.0000)***	-7.021098 (0.0000)***	-6.199040 (0.0000)***	-10.13830 (0.0000)***	0.407918**	0.359098*
fdi	-6.921168 (0.0000)***	-6.777437 (0.0000)***	-7.517119 (0.0000)***	-7.336658 (0.0000)***	0.157595	0.099906
population	-3.477650 (0.0156)**	-4.823801 (0.0027)***	-3.391810 (0.0190)**	-4.868493 (0.0024)***	0.562098**	0.161723**

Not: ADF testinde uygun gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. PP testinde “Barlett kernel” yöntemi ve bant genişliği (bandwith) “Newey West bandwith” yöntemi kullanılmıştır. KPSS testinde “Barlett kernel” yöntemi ve bant genişliği (bandwith) “Newey West bandwith” yöntemi kullanılmıştır. Sabitli model için kritik değerler 0.739 (%1), 0.463 (%5) ve 0.347 (%10) ; sabit ve trendli model için kritik değerler 0.216 (%1), 0.146 (%5) ve 0.119 (%10)’ dir. ***, **, ve * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlam düzeylerini göstermektedir.

Tablo 73 incelendiğinde değişkenler arasından “population” ın seviyesinde durağan, diğer değişkenlerin ise birinci farklarında durağan oldukları görülmektedir.

Birim kök analizi yapıldıktan sonra VAR modeline ilişkin gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Tablo 74, gecikme uzunlu için bilgi kriterlerini göstermektedir.

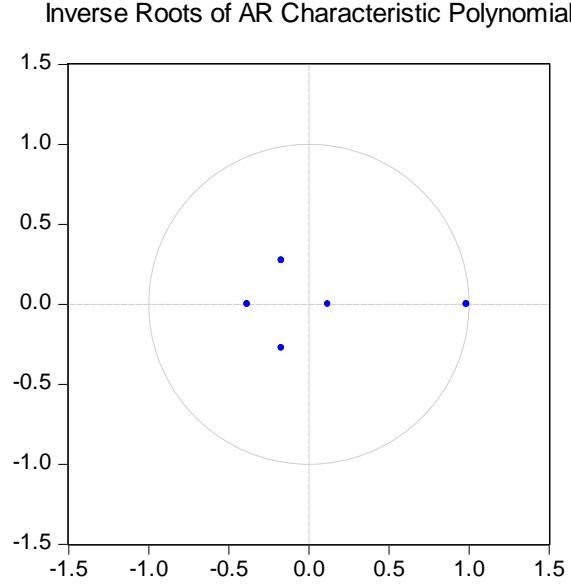
Tablo 74: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-51.62137	NA	3.00e-05	3.774758	4.008291	3.849467
1	83.18627	215.6922*	2.04e-08*	-3.545751*	-2.144554*	-3.097496*
2	102.6971	24.71370	3.42e-08	-3.179806	-0.610944	-2.358005

Yukarıda belirlenen bilgi kriterlerinden yararlanılarak uygun gecikme sayısı “1” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda uygun gecikme uzunluğu (1) ile bütün ters köklerin

birim çemberin içinde yer aldığını gösteren istikrar koşulu modeli şekil 10'da, VAR modeli varsayımlarının testleri ise tablo 75'de gösterilmektedir.

Şekil 10: Ters Kökler Birim Çemberi

Tablo 75: VAR Modeli Varsayımlarının Testi

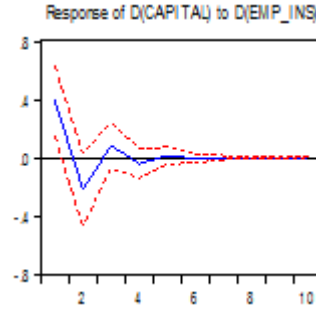
Modülüs	LM Otokorelasyon Test			Değişen Varyans Test		
	Gecikme	LM İstatistiği	Olasılık	Ki-Kare	Df	Olasılık
	1	12.59630	0.9811	141.8307	150	0.6707
	2	37.27683	0.0543			
	3	17.92702	0.8455			

Tablo 75'de yer alan test sonuçları, VAR modeli için otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmadığını ortaya koymaktadır.

İstikrarın sağlandığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı VAR modelinin *anlamli görünen*⁴³ genelleştirilmiş etki tepki fonksiyonları ise Grafik 4'de yer almaktadır.

⁴³ Tüm değişkenlerin kendileri üzerindeki etkileri anlamlıdır. Bu yüzden bu şekillere yer verilmemiştir. Ayrıca, değişkenlere ilişkin tüm etki tepki fonksiyonlarına Ek-4'de yer verilmiştir.

Grafik 4: Teşvik İstihdamı Modelinde Yer Alan Anlamlı Etki-Tepki Fonksiyon Grafiği

Teşvik kapsamında sağlanan istihdam şoku, teşvik kapsamında gerçekleşecek olan sabit yatırımları artırıyor. Ancak bu etki kısa sürede ortadan kalkıyor. Bu iki değişken arasındaki ilişkinin temel sebebi, devletin istihdam üzerindeki vergi takozu niteliğindeki yükleri azaltması olarak kabul edilebilmektedir. Yani, teşvik kapsamında gerçekleşecek olan istihdam üzerindeki sigorta primi işveren hissesi ile sigorta primi gibi destekler, yatırım yapacak girişimci için bir etken olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Tablo 76: Teşvik İstihdamı Modeline Ait Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Teşvik Kapsamında Sağlanan İstihdamın Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_INS)	D(CAPITAL)	D(INTEREST)	D(FDI)	POPULATION
1	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	97.50571	0.020457	1.519268	0.954535	3.36E-05
3	97.23417	0.087509	1.494404	1.183872	4.44E-05
4	97.07939	0.134161	1.584677	1.201596	0.000172
5	97.04881	0.143124	1.606358	1.201505	0.000206
6	97.04641	0.143927	1.607974	1.201426	0.000267
7	97.04627	0.143985	1.608001	1.201424	0.000318
8	97.04622	0.143988	1.608001	1.201427	0.000369
9	97.04617	0.143990	1.608000	1.201427	0.000418
10	97.04612	0.143990	1.608000	1.201426	0.000465
Teşvik Kapsamında Gerçekleşen Toplam Sabit Yatırımın Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_INS)	D(CAPITAL)	D(INTEREST)	D(FDI)	POPULATION
1	29.53830	70.46170	0.000000	0.000000	0.000000
2	35.28048	64.52934	0.169320	0.018379	0.002476
3	35.99363	63.51040	0.386284	0.105091	0.004595
4	36.15856	63.31819	0.386492	0.130098	0.006668
5	36.18228	63.28165	0.394868	0.132717	0.008482
6	36.18375	63.27566	0.397410	0.132800	0.010384
7	36.18363	63.27387	0.397528	0.132802	0.012170
8	36.18301	63.27274	0.397540	0.132800	0.013915
9	36.18244	63.27163	0.397536	0.132799	0.015602
10	36.18185	63.27059	0.397535	0.132797	0.017238
Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) Faiz Oranının Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_INS)	D(CAPITAL)	D(INTEREST)	D(FDI)	POPULATION
1	1.765934	3.208446	95.02562	0.000000	0.000000
2	4.891105	3.792859	90.23679	1.073350	0.005896

3	5.758369	3.776928	89.15842	1.296595	0.009683
4	5.883680	3.803720	88.99949	1.300472	0.012635
5	5.892349	3.807060	88.98453	1.299998	0.016064
6	5.893447	3.807107	88.98026	1.299959	0.019222
7	5.893301	3.806997	88.97748	1.299918	0.022302
8	5.893239	3.806885	88.97471	1.299882	0.025288
9	5.893076	3.806780	88.97212	1.299844	0.028180
10	5.892948	3.806681	88.96958	1.299808	0.030980
Doğrudan Yabancı Yatırımların (Fiili Girişler) Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_INS)	D(CAPITAL)	D(INTEREST)	D(FDI)	POPULATION
1	5.396017	0.171715	0.015264	94.41701	0.000000
2	2.880458	6.802952	40.62016	49.69311	0.003328
3	3.188223	6.978623	42.23232	47.59762	0.003217
4	3.404860	6.960757	42.09641	47.53475	0.003227
5	3.432420	6.967943	42.11138	47.48497	0.003290
6	3.434007	6.968965	42.11415	47.47957	0.003314
7	3.434073	6.968971	42.11412	47.47949	0.003347
8	3.434087	6.968967	42.11411	47.47946	0.003378
9	3.434088	6.968965	42.11410	47.47944	0.003408
10	3.434089	6.968963	42.11409	47.47942	0.003437
Toplam Nüfusun Varyans Ayrıştırması					
Dönem	D(EMP_INS)	D(CAPITAL)	D(INTEREST)	D(FDI)	POPULATION
1	0.022253	8.53E-08	0.942715	0.779436	98.25560
2	0.959152	0.041720	1.144238	0.399495	97.45540
3	0.836511	0.140371	0.802153	0.272045	97.94892
4	0.944979	0.178440	0.666845	0.215090	97.99465
5	0.939308	0.192327	0.597859	0.177357	98.09315
6	0.956042	0.206742	0.542513	0.152599	98.14210
7	0.962281	0.215555	0.505464	0.134923	98.18178
8	0.968584	0.222403	0.477395	0.121664	98.20995
9	0.972915	0.227699	0.455552	0.111351	98.23248
10	0.976599	0.231945	0.438099	0.103117	98.25024

Tablo 76’de teşvik istihdamı modelinde kullanılan değişkenlere ilişkin varyans ayrıştırma sonuçlarına yer verilmiştir. İlgili sonuçlara göre teşvik kapsamında sağlanan istihdam ile Türkiye’deki toplam nüfus tüm dönemlerde dışsal değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani bu değişkenlerin model dahilinde kendi kendilerini açıklama güçleri oldukça fazladır. Modeldeki diğer değişkenlerin bu değişkenler üzerinde fazla bir etkisi yoktur.

Teşvik kapsamında gerçekleşen toplam sabit yatırıma ilişkin varyans ayrıştırma sonuçlarına göre, birinci dönemden itibaren teşvik kapsamında sağlanan istihdamın etkisi oldukça fazladır. Bu sonuç, teşvik kapsamında gerçekleşecek olan sabit yatırımlarda çalışacak elemanlara ve bu elemanlara ilişkin vergi takozu gibi maliyetlere dikkat edildiğini gösterebilmektedir. Bu durumda, teşvik kapsamında sabit yatırım yapılmasında yeterli ve nitelikli işgücü ile maliyetleri önem arz etmektedir.

DİBS faiz oranları da genel olarak tüm dönemlerde dışsal bir değişken olmakla birlikte teşvik kapsamında sağlanan istihdamın %5, teşvik kapsamında gerçekleşen yatırımların ise %3 civarlarında etkisi mevcuttur. Burada da işgücünün yeterliliği ve maliyeti yatırımcıları yatırım yapmaktan caydırabilecek ve riskin daha az olduğu DİBS'ne yönlendirebilecektir.

Diğer bir değişken olan doğrudan yabancı yatırımlara (fiili girişler) ilişkin varyans ayrıştırma sonuçlarına göre, DİBS faiz oranları bu yatırımların gerçekleşmesi adına ciddi öneme sahiptir. Yani, yatırım yapacak olan girişimci ülkemizdeki DİBS faiz oranlarına bağlı olarak yatırım kararlarından vazgeçebilecektir.

SONUÇ

Türkiye’de 1860’lı yıllara dayanan yatırım teşvik düzenlemeleri günümüze değin gelişerek uygulama alanı bulmayı başarmıştır. Bu gelişimin temel gerekçesi olarak serbest piyasa ekonomisi gösterilirken, uluslararası rekabet edebilirlik de bu değişim ve gelişimde önemli bir pay sahibi olmuştur. Çeşitli ülkelerin de kanunilik ilkesi çerçevesinde yer verdikleri yatırım teşvikleri mevzuatı, uluslararası platformda yatırım teşviklerinin önemini her geçen gün artarak daha da ön plana çıkarmaktadır. AB ve OECD’nin teşvikleri rekabeti bozucu bir unsur olarak tanımlaması bile, teşvik uygulamalarının önüne geçememiş ve uluslararası kuruluşlar da mevzuatları içerisinde belirli sınırlar çerçevesinde teşvik uygulamalarına yer vermişlerdir.

Hem ülkemizde hem de çeşitli ülkelerde sık uygulama alanı bulan yatırım teşvik düzenlemeleri ülke ekonomileri adına mikro ve makro açıdan etkilere sahip olmaktadır. Dış ticareti geliştirme, istihdam olanaklarının artırma, iktisadi büyüme ve kalkınmayı sağlama, bölgelerarası dengesizlikleri giderme ve bireysel refah düzeyini artırma gibi birçok pozitif dışsallığa sahip olan yatırım teşviklerinin ülkelerde uygulanabilirliği giderek artmaktadır.

Türkiye’de de planlı ekonomiye geçiş yıllarına kadar ciddi bir gelişim sağlayamayan yatırım teşvikleri, 1960’lı yıllarda planlı ekonomiye geçişle birlikte bir canlanma yaşamış, fakat özellikle 2000’li yıllarda gözle görülür bir politika aracı haline gelmiştir. Son on yılda yatırım teşviklerine ilişkin gerçekleşen mevzuat değişiklikleri de bu durumun önemli bir kanıtıdır. Bir çok sektörde uygulama alanı bulan yatırım teşvikleri ülke içerisinde normal karşılanabilecek bir şekilde kendisine yer edinmiştir. Bu durum sadece Türkiye için geçerli olmamakta birlikte diğer dünya ülkelerinde de aynı yapıya bürünmüştür. Hatta, dünya ülkeleri yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek adına teşvikler konusunda yarışır hale gelmiştir.

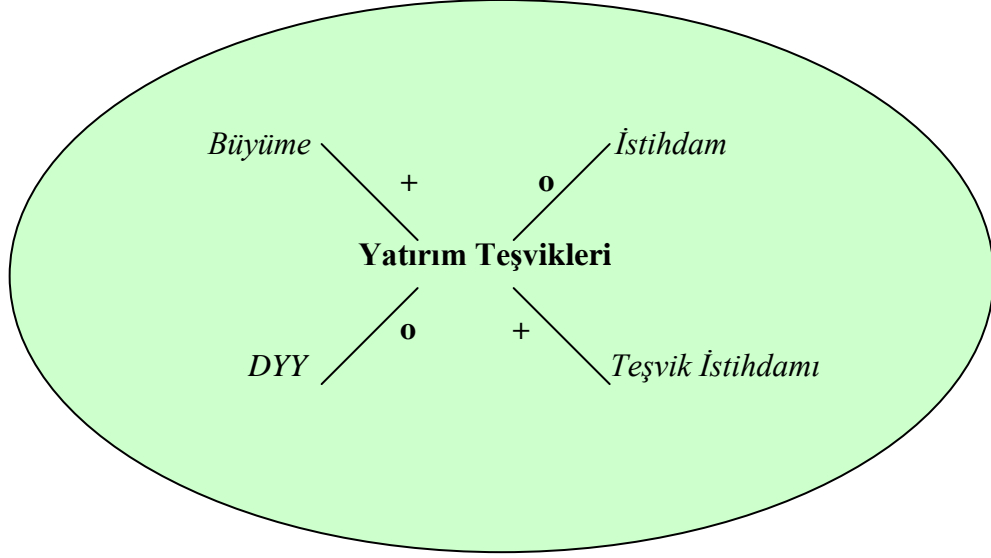
Osmanlı döneminden itibaren başlayan yatırım teşvik politikalarında ciddi bir gelişim görülmektedir. Özellikle planlı ekonomiye geçiş yılı olan 1963 ile serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi amaçlanmış ve yatırım teşvikleri bir adım daha ön plana çıkmıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile ithal ikameci politikalardan vazgeçilerek ihracata dayalı politikaların ön plana çıkarılması ise diğer ciddi bir gelişme olmuştur. Bu durum ise, kalkınma planlarının da şekillenmesine ve ihracatı teşvik eden, emek yoğun yatırım projelerinin teşvik edilmesi ile istihdam probleminin çözülmesine yardımcı kalkınma planlarının hazırlanmasına sebebiyet vermiştir. Yani yatırım teşvik

politikaları yatırımları ülkeye çekme amacının yanında makroekonomik değişkenlere de pozitif dışsallık sağlamayı amaçlar bir hale dönüşmeye başlamıştır. 1980 yılından itibaren gerek *sektörel seçicilik* gerekse *bölgesel gelişmişlik* kriterlerini de dikkate alarak yatırım teşviklerine yer verilmiştir. Bu bağlamda 13 Ocak 1995 tarihi bir ayırım noktası olmuştur. 13 Ocak 1995 tarihine kadar *sektörel seçiciliğin*, sonrasında ise *bölgesel gelişmişliğin* ön planda tutulduğu yatırım teşvik politikaları etkili olmuştur. Günümüz itibariyle ise her iki kritere dikkat edildiği söylene dahi sektörel seçicilik bir adım daha öndedir. Çünkü, sektörel seçiciliğin bölgelerin gelişmişlik seviyelerini ve büyük proje yatırımlarını ele alan çift yönlülüğü ile bölgesel farkların azaltılmasını amaçlayan bölgesel gelişmişliği de kapsadığını söylemek çok da yanlış bir ifade olmayacaktır. Bu bölümde yer alan yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dağılımı ele alan tabloda ise önemli bir sonuç ortaya çıkmıştır. 2004-2013 yılları arasındaki verileri kapsayan tabloya göre bölgesel farklılıkların giderilemediği ve yatırımcıların ciddi avantajları barındıran beşinci ve altıncı bölgeleri tercih etmeyerek daha az teşvik barındıran birinci ve ikinci bölgeleri tercih ettiği görülmüştür. Bu durum ise ilgili bölgelerdeki istihdam ve yatırım tutarlarını doğrudan etkileyen bir faktör olmuştur. Yani yatırım teşvikleri bölgelerarası dengesizlikleri gidermede başarılı bir araç olmamıştır.

AB’de rekabetin bozulmaması yatırım teşvik politikalarında en önemli unsur olarak göze çarpmıştır. Diğer önemli bir husus ise, birlik tarafından üye devletlere verilen yardımların/teşviklerin AB açısından bir fayda sağlayıp sağlamayacağı unsurunun da dikkate alınmasıdır. Birliğe üye ülkelerin yatırım teşvik politikaları ile ülke içerisinde yatırım teşvik politikaları ile ilgilenen birimlere de toplu bir tablo halinde yer verilmiş ve böylece, her bir üye devletin yatırım teşviklerine verdiği önem ön plana çıkmıştır. Bir diğer önemli gösterge ise, her bir AB üyesi ülkenin yatırımları kendi ülkesine çekme adına hangi teşvik aracına yer verdiğine ilişkin tablodur. İlgili tablo yardımıyla da ülkelerin uygulamış oldukları yatırım teşvik araçlarının karşılaştırılması kolaylıkla analiz edilebilir hale gelmiştir. AB ile Türkiye’nin hem sektörel hem de bölgesel teşviklere yer vermesi ise ortak bir payda olarak öne çıkmıştır. AB ülkelerinin yanı sıra dünya ekonomisinde söz sahibi olan ABD, Çin, Japonya, Güney Kore ve Rusya’daki yatırım teşvik politikaları ele alınmış ve belirtilen ülkeler arasında ABD’nin ülkelere vermiş olduğu teşviklerin siyasi boyutu önemli bir noktadır. Özellikle 2003 yılında ABD’nin Irak’a girmesiyle, Orta Doğu ülkeleri arasında Irak’ın ABD’de ciddi bir ekonomik ve siyasi lobiye sahip İsrail’den fazla teşvik alması dikkatlerden kaçmamıştır. ABD’nin vermiş olduğu teşviklerden Türkiye’de faydalanmış

fakat, geri ödemelerde istikrar sağlayamadığından uzun süre faiz ödemek zorunda kalmıştır. ABD’de uygulanan teşvik politikalarında federal hükümetin yanında eyaletlerinde kendi teşvik paketlerini açıklaması önemli husustur. Yani Çin’de ve Türkiye’de olduğu gibi sadece merkeze bağlı teşvik politikaları uygulanmamakta, ayrıca eyaletler bazında da teşvik paketleri açıklanmaktadır.

Şekil 11: Yatırım Teşviklerinin Belirlenen Değişkenler Üzerindeki Etkisi

Şekil 11’de, çalışmada belirlenmiş olan dört model ile yatırım teşvikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre, yatırım teşvikleri ile büyüme ve teşvik kapsamında sağlanan istihdam arasında pozitif yönlü bir etki mevcutken, istihdam ve DYY arasında istatistiki olarak anlamsız bir ilişki mevcuttur. Çalışma içerisinde belirtilen varyans ayrıştırması sonuçları ile etki-tepki grafiklerinde de görüldüğü üzere yatırım teşvikleri sonucu istihdam ve DYY’lar çok kısa süre pozitif etki göstermektedir. Ancak, büyüme ve teşvik kapsamında sağlanan istihdam ile yatırım teşvikleri arasında doğrudan pozitif bir etki kendisini göstermektedir. Yani Türkiye’de 1980-2012 döneminde uygulanan yatırım teşvik politikaları sonucunda büyüme ve teşvik kapsamında istihdam olumlu sonuçlar vermiştir.

Yatırım teşviklerinin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerinin yanında dikkat çeken diğer önemli hususlar aşağıdaki gibidir;

- * Modeller içerisinde büyüme kriteri olarak kabul edilen kişi başına GSYİH, yatırımcılar açısından önemli bir faktördür. Yani, ülke içerisinde yer alan teşvik düzenlemelerinden ziyade ülkenin gelişmişlik kriteri daha fazla ön plana

çıkılmaktadır. Büyüme değişkeninin yer almış olduğu modellerde, gerçekleşecek olan doğrudan yabancı yatırımlar ile teşvik kapsamında gerçekleşecek olan yatırımlar özellikle büyüme kriterine bağlıdır. Teşviklere bağlı değişkenler ise büyüme değişkenine nispeten daha az açıklayıcı konumundadırlar.

- * Yatırım yapacak olan girişimci için bir diğer önemli değişken ise istihdamdır. Burada ki istihdamdan kastedilen, nitelikli ve ucuz iş gücüdür. Teşvikler ise istihdam üzerinde önemli bir etkidir. Çünkü, işveren üzerinde vergi takozu olarak adlandırılan ve bir maliyet unsuru olan harcamalar, devletin sunmuş olduğu teşvikler ile minimize edilerek yatırımcı için uygun bir ortam sağlanmaya çalışılmaktadır.
- * Teşvik kapsamında düzenlenen belgelerin toplam kamu harcamaları üzerinde önemli bir etkisi mevcuttur. Bu durum, devletin teşvikler yoluyla ciddi bir kamu harcaması yaptığını göstermektedir. İlgili kamu harcamaları ise devletin elde ettiği gelirlerin bir çoğundan feragat etmesi ile gerçekleşmektedir. Yani Türkiye Cumhuriyeti, teşviklere kamu harcamaları içerisinde ciddi bir pay ayırarak teşviklere verdiği önemi göstermiş olmaktadır.
- * Ülkede belirlenen DİBS faiz oranı da yatırımcılar açısından önemlidir. Analiz sonuçlarına göre, ülkeye sabit yatırım yapacak olan bir girişimci DİBS faiz oranlarının yüksek olması durumunda sabit yatırım yapmaktan vazgeçebilmektedir. Bu durum ise Türkiye'nin spekülative para hareketliliğine açık bir pozisyonda olduğunu göstermektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, Türkiye'de DİBS faiz oranlarının yatırım teşviklerinin önüne geçtiğidir. Nitekim, DİBS ve yatırım teşviklerine ilişkin değişkenlerin birlikte yer aldığı üçüncü modelde doğrudan yabancı yatırımları etkileyen en önemli unsurlar DİBS faiz oranı ile büyüme kriteri olan kişi başına GSYİH iken teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısının etkisi oldukça azdır. Aynı bulgu, dördüncü modelde de kendisini göstererek doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde DİBS faiz oranlarının teşvik kapsamında düzenlenen belge sayısından daha etkili olduğu sonucunu pekiştirmektedir.
- * TÜFE oranları da doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde etkilidir. Artan enflasyona bağlı olarak bireylerin nominal gelirlerinde azalış meydana gelecektir. Geliri azalan bireyler de zorunlu ihtiyaçlarının haricinde harcama eğilimli olmayacaktır. Böylece mal ve hizmet üretiminde bulunan yatırımcı üretmiş

olduğu mal ve hizmetleri satamayacak ve zarar edecektir. Bu durum da enflasyon oranının doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, yatırım teşvikleri büyüme üzerinde etkili; ancak istihdam ve FDI üzerinde etkili değildir. Faiz oranlarının belirlenmesinde ise konjonktür ve sürdürülebilir büyümenin önüne geçememiştir. Yatırım teşvikleri ile ciddi anlamda olumlu yönde etki gösteren değişken ise kamu harcamaları olmuştur. Bu durum ise gayet beklenen bir sonuçtur. Çünkü, yatırım teşvikleri sonucunda devlet bir takım alacaklarından vazgeçecek ve bu durumda kamu gelirlerini olumsuz etkileyecektir. Transfer harcaması şeklinde karşılaşılan bu durumda da kamu harcamalarını artırıcı bir faktör olacaktır. Ancak, gerçekleşecek olan kamu harcamaları sonucunda uzun vadede gerçekleşebilecek olan büyümenin katkısıyla milli gelirden ve vergi gelirlerindeki artış ihtimalinde göz ardı edilmemelidir. Yani amacına ulaşmış kamu harcamaları gelecekte ülke ekonomisine katkı sağlayabilecektir. Ayrıca teşvikler çıkarılırken istihdam hedefleniyorsa mevcut politikalarda değişikliğe gidilmesi önerilirken, büyümeden istihdama doğru bir etkinin olacağını beklenmesi durumunda dolaylı olarak teşviklerin büyüme üzerinden istihdamı etkilemesi beklenmektedir.

Yukarıdaki bulgulara bağlı olarak özellikle ülke ekonomisinin büyüklüğü ilk planda yer alırken, DİBS faiz oranlarının da yatırım teşviklerinin önüne geçtiği görülmektedir. Bu durum, ülkemizin yatırım teşviklerine rağmen halen makroekonomik değişkenler açısından cazip bir ülke olmadığını ve spekülasyonculara hitap eden bir ülke konumunda olduğunu göstermektedir. Gerçekleştirilecek olan yatırım teşvik politikalarının makroekonomik değişkenleri de dikkate alınarak düzenlenmesi önemli bir sonuç oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Ozan ve Çağlar, Esen (2012). “Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, ([www.tepav.org.tr/.../13340472740.Yeni Tesvik Paketi Uzerine Bir Değerlendirme.pdf](http://www.tepav.org.tr/.../13340472740.Yeni_Tesvik_Paketi_Uzerine_Bir_Değerlendirme.pdf)). (15.03.2013).
- Acinöroğlu, Serkan (2009). “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkileri”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl: 1, Cilt:1, Sayı:2, 147-169.
- Akan, Yusuf ve Arslan, İbrahim (2008). “Türkiye’de Sektörel Yatırım Teşvik Belgeleri İle İstihdam Analizi: Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama (1980-2006)”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2008/1, 107-119.
- Akdeve, Erdal ve Karagöl, Erdal Tanas (2013). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 37, 329-350.
- Altıparmak, AYTEKİN (2000). “Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin Ekonomik Gelişmişlik Düzeyinin Belirlenmesi ve Analizi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 9, 57-81.
- Armağan, Ramazan ve İçmen, Murat (2012). “Vergi Rekabeti ve Türkiye’ye Yansımaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, 145-172.
- Ataç, Beyhan (2012). *Maliye Politikası*, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Atayeter, Coşkun ve Erol, Arzu (2011). “Türkiye’de Uygulanmakta Olan İhracat Teşvikleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 1-26.
- Atış (Ardıç), Ela (1994). “Türkiye’de 1980 Sonrası Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Tarımsal Yatırımlardaki Gelişmeler”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 2, 62-74.
- Ay, Hakkı M. (2005). “Yatırım Teşviklerinin Sabit Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı:2 Cilt:5, 176-184.
- Aydoğuş, İsmail vd. (2006). “Yunanistan İle Türkiye’de Uygulanan Turizm Yatırım Teşviklerinin Karşılaştırılması”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:1, 1-22.
- Babatunde and Adepeju, Shakirat (2012). “The Impact of Tax Incentives on Foreign Direct Investment in the Oil and Gas Sector in Nigeria”., *Journal of Business and Management*, Vol:6, Issue:1, 01-15.
- Başbakanlık AB Genel Sekreterliği (2011). *Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma*, Ofset Fotomat, Ankara.
- Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (2012), www.invest.gov.tr/tr-TR/, (15.02.2014).
- Baş Uçar, Rahime (2013). “Amerika’da Yatırım Fırsatları”, *Para Dergisi*, Sayı: 427, 26-34.

- Bayraktar, Fulya (2003). *Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar/03-1-1, Ankara.
- Bıyık, Recep (1 Haziran 2012). “Yeni Teşvik Sisteminde Ne Yeni Ne Yeni Değil”, *Dünya*.
- Bıyık, Recep (1 Temmuz 2012). “Yeni Teşvik Sistemi KDV ve Gümrük Vergisi Teşvikleri”, *Dünya*.
- Bıyık, Recep. (21 Kasım 2012). “Yatırımlarda Arsa Tahsisinde Son Durum”, *Dünya*.
- Bilici, Nurettin (2007). *Avrupa Birliği- Türkiye İlişkileri (Temel Bilgiler, İktisadi-Mali Konular)*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Brickman, Aaron (2011). *Guide to Federal Incentives and Programs Available to Investors, Invest in America*, U.S. Commercial Services.
- Blinder, Alan S. (1981). *Thoughts theLaffer Curve*, Federal Reserve Bank of St. Louis Review.
- Bondonio, Daniele and Greenbaum, Robert T. (2006). “Do Business Investment Incentives Promote Employment in Declining Areas? Evidence from EU Objective 2 Regions”, *European Urban and Regional Studies*, Vol. 13, No:3, 225-244.
- Boratov, Korkut (2012). *Türkiye İktisat Tarihi 1908 – 2009*, 17. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Bulut, Mustafa (2009). *Yatırım İkliminin Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye Örneği*, Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2009/388, Ankara.
- Cambini, Carlo and Rondi, Laura (2009). “Incentive Regulation and Investment Decisions Of European Energy Utilities”, *Journal of Regulatory Economics*, Vol:38, Issue:1, 1-26.
- Çavdar, Tefvik (2003). *Türkiye Ekonomisinin Tarihi*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Çelebi, Kemal ve Kahrıman, Hamza (2011). “Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Ar- Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri ve Bunların Karşılaştırmalı Analizi”, *Maliye Dergisi*, Sayı:161, 33-63.
- Çiloğlu, İsmail (1997). “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Hazine Dergisi*, Sayı: 8, 1-15.
- Cleeve, Emmanuel (2008). “How Effective are Fiscal Incentives to Attract FDI to Sub-Saharan Africa?”, *The Journal of Developing Areas*, Vol:42, Number:1, 135-153.
- Davies, Ken (2013). *China Investment Policy: An Update*, OECD Working Papers on International Investment, 2013/01, OECD Publishing.
- Demirdağ, Levent ve İpek, Halim (1996). “KDV Uygulamasında Araçlara İlişkin İstisnada Son Yapılanma”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 34.
- Doğan, Seyhun (2006). “Keynesyen Teori’ye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 12, 253-272.
- Dökmen, Gökhan (2012). “Bölgesel Yenilik Sistemlerinde Devletin Rolü: Düzey 2 Bölgelerine İlişkin Ampirik Bir Analiz”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, 143-163.

- Devlet Planlama Teşkilatı (1966). “Kalkınma Planı”, *1963-1967 Birinci Beş Yıl*, 1966 Yılı Programı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1967). “Kalkınma Planı”, *İkinci Beş Yıl 1968-1972*, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara.
- DPT (1971). “1971 Yılı Programı”, *İkinci Beş Yıl 1968-1972*, Yayın No: 1004 Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- DPT (1972). “Üçüncü Beş Yıllık Kalkına Planı”, Ankara.
- DPT (1975). “1975 Yılı Programı”, *Üçüncü Beş Yıl 1973-1977*, Yayın No: 1397, Ankara.
- DPT (1979). “Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983”, Ankara.
- DPT (1982). “Yatırımların ve İhracat Teşviki”, *V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- DPT (1985). “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989”, Yayın No: 1974, Ankara.
- DPT, (2006). “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)”, *Devlet Yardımları Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara.
- DPT, (2013). “Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)”, Ankara.
- Duran, Mustafa (2002). *Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği*, T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No.32.
- Eker, Aytaç (1995). *Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Teşvik Sistemleri ve Teşvik Politikaları*, Doğu Matbaacılık Ticaret Limited Şirketi, Ankara.
- Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (13.04.2014).
- Engin, Cem ve Polat, Efdal (2010). “Türk Otomotiv Sektörü ve Küresel Finansal Krizin Sektöre Etkileri (1996-2009)”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 35-43.
- Eser, Emre (2011). *Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler*, (Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Eşiyok, B. Ali (2012). “Teşvikler, Kamu Sabit Yatırımları ve Bölgesel Eşitsizliklerin Çözümüne Yönelik Bir Öneri”, *İktisat ve Toplum Dergisi*, Sayı: 26, s. 49-60.
- Evrar, Harun (2009), *5084 Sayılı Yatırımı Ve İstihdamı Teşvik Yasası’nın Osmaniye İline Sosyo-Ekonomik Etkileri*, (Uzmanlığa Yükselme Tezi), T.C İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- EU (2010). *Foreign Direct Investment in the European Union*, EU-Japan Centre for Industrial Cooperation.
- EU (2011). *Investing and localizing in Japan, An analysis based on interviews of European investors and investment facilitators*, EU-Japan Centre for Industrial Cooperation.
- European Commision (2012). *Facts and figures on State aid in the EU Member States*, Commission Staff Working Paper, Autumn 2012 Update.
- EUROSTAT (2011). *External and intra-EU trade A statistical yearbook Data: 1958-2010*, European Commision.

- Fung vd. (2004). "Foreign Direct Investment in China: Policy, Trend and Impact", *Global Economic Review*, 33 (2), 99-130.
- Giray, Filiz (2008). *Vergi Teşvik Sistemi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Gomez, Leonard (1987). *Foreign Trade and the National Economy: Mercantilist and Classical Perspectives*. London : Macmillan.
- Gökmen, Selahattin (2012a). "Yatırım Teşviklerinde Yeni Dönem Başlıyor", *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 286, 137-148.
- Gökmen, Selahattin (2012b). "Yeni Teşvik Sisteminin Sağlayacağı Destek Unsurları", *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 284, 135-144.
- Gökmen, Selahattin ve Kartaloğlu, Emre (2012). *Açıklamalı ve Örnekli Yeni Teşvik Sistemi*, İSMMM Yayınları, 151, İstanbul.
- Güler Hazman, Gülsüm (2010). "Türkiye'de Mali Nitelikteki Teşviklerin Doğrudan Yabancı Sermaye Üzerindeki Etkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Çerçevesinde Değerlendirme", *Maliye Dergisi*, Sayı:158, 262-277.
- Gülmez, Mustafa ve Noyan Yalman, İlkay (2010). "Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2.
- Gümüş, Erhan (2013), "Son Değişiklikler Çerçevesinde Yeni Teşvik Sistemi", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 115, 94-95.
- Güvemli, Orhan (1981). "Türkiye'de Sanayi Özendirme ve Yönlendirme Politikaları", *İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1, 445-464. İzmir.
- Hazine Müsteşarlığı (2010). *Yeni Yatırım Teşvik Sistemi I. yıl Uygulama Sonuçları*, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü.
- Hazine Müsteşarlığı (2013). <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorguide/Pages/Incentives.aspx>, (15.03.2014).
- Heijman, W.J.M. and van Ophem, J.A.C. (2005). "Willingness to pay tax The Laffer curve revisited for 12 OECD countries", *The Journal of Socio-Economics*, 34, 714-723.
- Horst, Raff and Krishna, Srinivasan (1998). "Tax incentives for import-substituting foreign investment: Does signaling play a role?", *Journal of Public Economics*, 67, 167-193.
- Human Development Reports, (2013). <http://hdr.undp.org>, (18.12.2013).
- 2012 Yatırım Oscar'ı Borsanın, (1 Ocak 2013), *Hürriyet*.
- İnce, Mahir Güneş (2008). *Yatırım Teşviklerin Yatırım Kararına Olan Etkisi ve Türkiye Uygulaması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İnsel Ahmet (2003), *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi*, Birikim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul.
- Jackson, James K. (2012). *Foreign Direct Investment in the United States: An Economic Analysis*, Congressional Research Service.
- Kallianiotis, Ioannis N. and Harris, Dana M. (2010). "What Went Wrong with our International "Laissez-faire, Laissez-passer" Economic System?", *International Research Journal of Finance and Economics*, Issue: 50, 96-122.

- Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar (03/09/2009 tarih, 27338 sayılı T.C. Resmi Gazete), Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi.
- Kasalak, Kadir (2012). “Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 27, 65-79.
- Karaaslan, Erkan (2012). “Bir Kamu Harcaması Olarak Vergi Harcaması”, <http://www.erkankaraarslan.org/wp-content/uploads/2012/10/45.2-B%C4%B0R-KAMU-HARCAMASI-OLARAK-VERG%C4%B0-HARCAMASI.pdf>, (09.07.2013).
- Karabörklü, Hakkı (2013). “Hoş geldin Rusya”, *Gümrük Müşaviri Dergisi*, Sayı: 39, http://dergi.igmd.org/39/gundem2_devam.html, (19.12.2013).
- Karagöz, Kadir (2007). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970 – 2005”, *Journal of Yasar University*, 2(8), 927-948.
- Karakurt, Alper (2010). “Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65-2, 143-164.
- Kaymak, Hasan (2005). “Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli Mi?”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 149, 74-104.
- Kaynar, Nezih (2001). *Teşvik Belgeli Yatırımlarda Sabit Yatırım-İstihdam İlişkisi (1990-2000 Yılları)*, DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kepenek, Yakup ve Yentürk, Nurhan (2003). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 13. Baskı, İstanbul.
- Kıldış, Yusuf (1998). *İktisadi Kalkınma Açısından Teşvik Edici Vergi Politikasının Önemi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kıldış, Yusuf (2003). *Türkiye’de Sermaye Piyasalarının Gelişmesinde Vergilendirmenin Rolü ve Önemi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kıran, Berna (2008). *Kalkınmada Öncelikli İllerin Ekonomik Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Değerlendirilmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kızılot vd. (2006). *AB Yolunda Mali Dünyamız*, Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu, Ankara.
- Kibritçiöğlü, Aykut (1996). *Uluslararası Makro İktisat*, TDFOB Yayıncılık, Ankara.
- Kim, Wan-soon (2004). “Korea’s Institutional Reforms for Creating an FDI-friendly Environment”, *APEC High-Level Conference on Structural Reform*, <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/apec/conference/present0409/session5-2.pdf>, (21.05.2013).
- Klemm, Alexander and Parys, Stefan Van (2009). *Empirical Evidence on the Effects of Tax Incentives*, IMF Working Paper, WP/09/136.

- Korkmaz Adil vd. (1989). *Ülkemizde Uygulanan Teşvik Sistemi Ekonomi Üzerindeki Etkileri ve Verimlilik Temeline Dayandırma İmkanları*, Milli Produktivite Merkezi Yayınları: 381, Ankara.
- Kurtaran, Ahmet (2007). “Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007; 10(2): 367-382.
- Kutlu, Erol ve Hacıköylü, Canatay (2007). “Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Devlet Yardımları”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 367-390.
- Küçükkoğlu, Mahmut (2005). *Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Uygulama*, (Basılmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Laffer, Arthur B. (2004). “The Laffer Curve: Past, Present and Future”, *Heritage Foundation*, No: 1765, www.heritage.org/research/taxes/bg1765.cfm, (18.05.2013).
- Li, Qun (2008). “Tax Incentive Policies for Foreign-Invested Enterprises in China and their Influence on Foreign Investment”, *Revenue Law Journal*, 18 (1), Article 5.
- Mat, Hidayet (2007). *Yatırım ve İstihdamı Artırmak Amacıyla Devletin Arsa, Arazi ve Diğer Teşvik Uygulamaları*, Yaklaşım Yayınları, Ankara.
- MESS (2012). “Rekabete İlişkin AB Müktesebat Rehberi”, <http://www.mess.org.tr/content/MESS%20Rekabet%20Rehberi%20Nisan%202012.pdf>, (13.05.2013).
- METI (2010). “Inward Investment Promotion Program”, http://www.meti.go.jp/english/policy/economy/inward_investment/full_report.pdf, (15.07.2013).
- Miroslava, Ceditlová (2013). “The Effectiveness of Investment Incentives in Certain Foreign Companies Operating in the Czech Republic”, *Journal of Competitiveness*, Vol.:5, Issue:1, 108-120.
- Mitchell, Daniel J. (2011). “Laffer Eğrisi Doğrultusunda Vergi Oranları, Vergilendirilebilir Gelir ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Anlaşılması”, (çev: Sinan Kuruçayır), *Maliye Dergisi*, Sayı: 161, 326-336.
- Morrison, Wayne M. (2013). *China’s Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States*, Congressional Research Service.
- Narin, Gökhan (2007). *Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Olası Etkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nene, Mamica and Pasholli, Alketa (2011). “Financial Incentives and their Impact for Attracting FDI Survey with Foreign Investitures in Albania”, *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, Issue: 7, 1-14.
- OECD (2001a), *Corporate Tax Incentives for Foreign Direct Investment*, Tax Policy Studies, No:4.
- OECD, (2001b). *Competition Policy in Subsidies and State Aid*, Committee on Competition Law and Policy.

- OECD (2013). “FDI in Figures”,
<http://www.oecd.org/daf/inv/FDI%20in%20figures.pdf>, (15.04.2014)
- OFII (2013), “Foreign Direct Investment in the United States 2012 Preliminary Data”,
http://www.ofii.org/sites/default/files/FDIUS_3_20_13.pdf, (15.04.2014).
- OKA (2011). Türkiye’de Sağlanan Teşvik ve Destekler,
www.oka.org.tr/.../okatesvikvedesteklerekitap180820111.pdf, (15.02.2013).
- Organ, İbrahim (1998). *Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları ve Denizli Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri (2012). <http://www.oaib.org.tr/tr/yeni-yatirim-tesvik-sistemi> (11.02.2013).
- Ökçün, A. Gündüz (1972). “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İmalat Sanayi Alanında Verilen Ruhsat ve İmtiyazların Ana Çizgileri”, *SBFD*, Cilt: 27, No:1, 157-167.
- Özçelik, Özer ve Tuncer, Güner (2007). “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt IX, Sayı 1, s. 253–266.
- Özdaş, Yasemin (2009), *Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özkarabüber, Mustafa Mehmet (2003). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımlarının Kontrolü*, Rekabet Kurumu, Yayın No: 0135, Ankara.
- Özkumar, Neslihan (2008). *Avrupa Birliği’nde Devlet Yardımları ve Türkiye’nin Uyumu*, (AB Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Daire Başkanlığı, Ankara.
- Payne, David ve Yu, Fenwick (2011). *Foreign Direct Investment in the United States*, U.S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, Issue Brief: #02-11.
- PCNC (2009). *KOREA Offering Opportunities: A year of regulatory reform by the Lee Myung-bak administration, Presidential Council on National Competitiveness*, Publication Number: 12-9780000-000009-14.
- Pehlivan, Osman (2009). *Kamu Maliyesi*, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Pehlivan, Osman ve Öz, Ersan (2011). *Uluslararası Vergilendirme*, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- PKF (2013). “Doing Business in South Korea”,
<http://www.pkf.com/media/131978/doing%20business%20in%20south%20korea.pdf>. (11.02.2014).
- Reside, Renato E. (2007). *Can fiscal incentives stimulate regional investment in the Philippines? An update of empirical results*, Discussion paper // School of Economics, University of the Philippines, No. 2007,05.
- Sanalan, Timuçin vd. (1973). *Kalkınmada Öncelikli Yörelere Tesbiti ve Bu Yörelere Teşvik Tedbirleri*, Yayın No: DPT-1304, KÖYD-4.
- Sarıöz, Yeliz (2006). *Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Savaş, Vural (2000). *Politik İktisat*, 4.Baskı, Beta Basım AŞ, İstanbul.
- Schalk, Hans Joachim and Untiedt, Gerhard (2000). “Regional investment incentives in Germant: Impacts on factor demand and growth”, *The Annals of Regional Science*, Vol: 34, 173-195.
- Seitzinger, Michael V. (2013). *Foreign Investment in the United States: Major Federal Statutory Restrictions*, Congressional Research Service.
- Selen, Ufuk (2011). *Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Uygulamaları*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Seul Büyükelçiliği (2014). Ticaret Müşavirliği,
<http://www.musavirlikler.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=901&dil=TR&ulke=GK>, (18.04.2014).
- Seyidoğlu, Halil (2003). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*, Geliştirilmiş 15. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Sezer, Yılmaz (8 Mayıs 2013). “AB’den Sağlanan Hibeler Artık Gelir Sayılmayacak ve Hibe Harcamalarından Stopaj yapılmayacak”, *Dünya*.
- Shinwon Accounting Corporation (2012). Doing Business in South Korea, http://www.cpaai.com/asiapacific/Doing_Business_in_Korea_-_September2012.pdf, (12.03.2013).
- Solmaz, Erol (2008). “İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 132.
- Soylu, Hülya (2008). *Devlet Yardımları ve Ekonomik Etkinlik: Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Sistem*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sunesen vd. (2010). *Assessment of Barriers to Trade and Investment Between The EU and Japan, Final Report*, Copenhagen Economics, Copenhagen.
- Şahbaz, Ahmet (2014). “Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (1), 1-12.
- Şahin, Mehmet ve Uysal, Özge (2011). “Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Yatırım Teşviklerinin Shift-Share Analizi”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 160, 111-138.
- Şener, Abdülatif (1990). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İşaret Yayınları, Bilimsel Araştırma Dizisi: 6, İstanbul.
- TEPAV (2012). “Rusya Federasyonu’nun Dünya Ticaret Örgütü’ne Katılımına İlişkin Değerlendirme”, www.deik.org.tr/Contents/FileAction/3780, (15.05.2013)
- Tuncer, Selahattin (2010). *Türkiye’de Ar-Ge Teşvikleri ve Uygulaması*, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.
- Tung, Samuel ve Cho, Stella (2000). “The Impact of Tax Incentives on Foreign Direct Investment in China”, *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 9(2), 105-135.
- Tung, Samuel and Cho, Stella (2001). “Determinants of Regional Investment Decisions in China: An Econometric Model of Tax Incentive Policy”, *Review of Quantitative Finance and Accounting*, Vol: 17, 167–185.

- Türk Dil Kurumu (2013). “Büyük Türkçe Sözlük”, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, (02.05.2013).
- T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2012). “Otomotiv Sektörü Raporu (2012/2)”, *Sanayi Genel Müdürlüğü*, Sektörel Raporlar ve Analiz Serisi.
- Ulaş, Dilber (2008). “AB'ye Yönelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Çok Uluslu İşletmelerin Üretim Yeri Seçim Kararları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 8, No: 2, 77-95.
- Ulusoy, Ahmet (2003). *Maliye Politikası*, 2. Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon.
- UNCTAD (2000). *Tax Incentives and Foreign Direct Investment: A Global Survey*, *United Nations Conference on Trade And Development*, ASIT Advisory Studies, No: 16.
- UNCTAD (2004). *Incentives, UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements*, UNITED NATIONS, New York and Geneva.
- UNCTAD (2012). *Investment Country Profiles Turkey*, UNCTAD/WEB/DIAE/IA/2012/6.
- Uzay, Nisfet (1996). “Keynes’de Ekonomik İstikrarsızlığın Bir Kaynağı Olarak Belirsizlik ve Bekleyişlerin Yeri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, 101-110.
- U.S. Census Bureau, (2012). *Statistical Abstract of the United States: 2012*, <http://www.census.gov/compendia/statab/2012/tables/12s1297.pdf>, (11.03.2012).
- U.S. Commercial Service (2012). *Doing Business in Korea: 2012 Country Commercial Guide for U.S. Companies*, U.S. & Foreign Commercial Service and U.S. Department of State.
- Varlık, Bülent (1976). *Türkiye’de Sermayenin Teşviki, 1866-1976*, ODTÜ- İFÖD Yayınları, No: 2, Ankara.
- Yaraşır Tülümce, Sevinç (2013). “Türkiye’de Üçüz Açığın Ampirik Analizi (1984-2010)”, *Maliye Dergisi*, Sayı:165, 97-114.
- Yayar, Rüştü ve Demir, Yusuf (2012). “Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 39, 119-146.
- Yavan, Nuri (2011). *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği*, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yavan, Nuri (2012). “Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10 (1), 9-37.
- Yavuz, Ali (2010). “Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı: 1, 83-101.
- Yıldırım, Kemal vd. (2006). *Makroekonomi*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık A.Ş., Ankara.

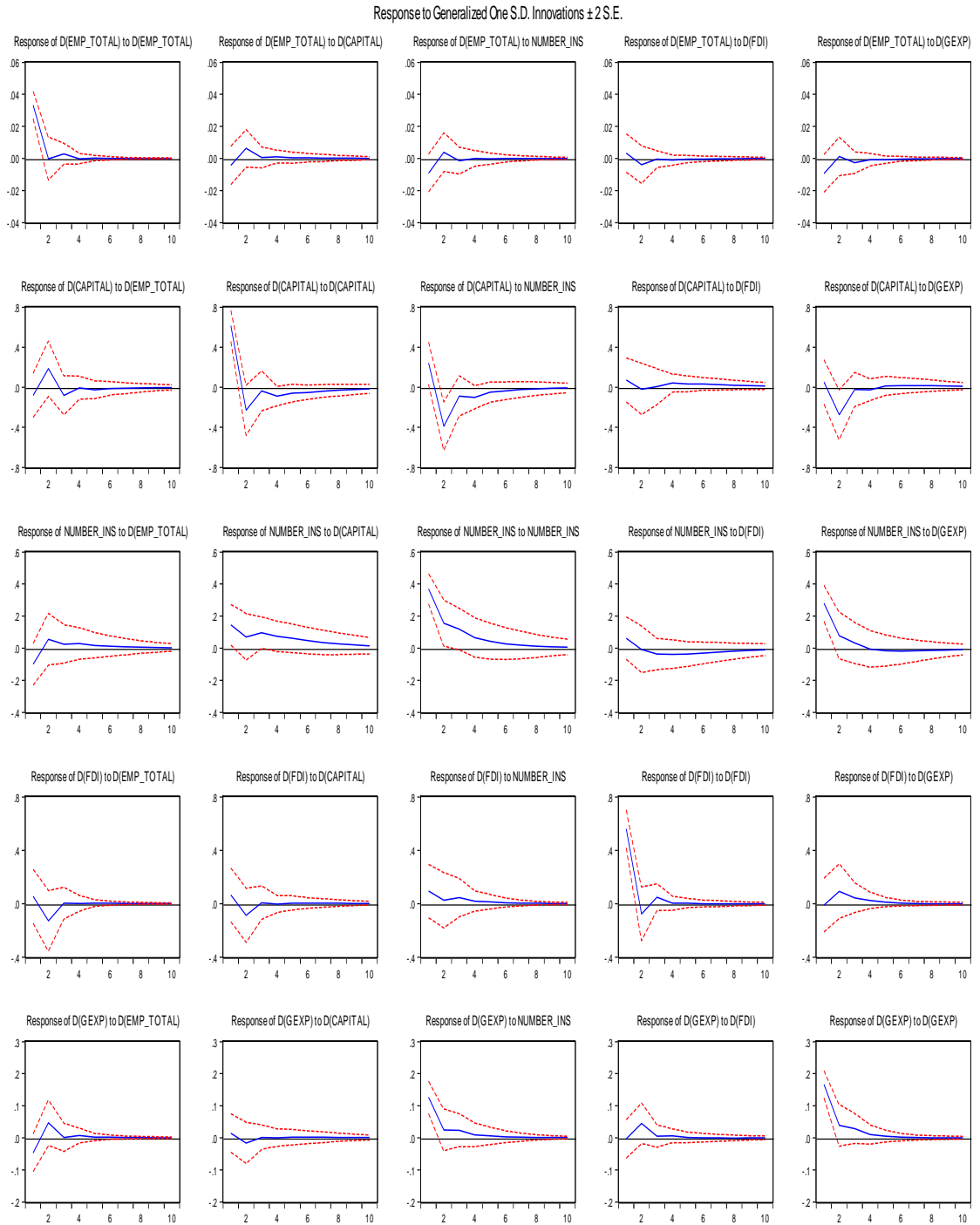
- YOİKK (2014). Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu, http://www.yoikk.gov.tr/dosya/up/komiteler/vergitesvik/bolgeler_harita.pdf, (16.04.2014).
- Zemheri, Osman (2009). *AB'ye Üyelik Yolunda Devlet Yardımlarının Düzenlenmesi*, (Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- 202 Sayılı Kanun, 1963, Gelir Vergisi Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar.
- 261 Sayılı Kanun, 1963, İhracatı Geliştirmek Amacı İle Vergilerle İlgili Olarak Hükümetçe Alınacak Tedbirlere Dair Kanun.
- 474 Sayılı Kanun, 1964, Gümrük Kanunu'na Bağlı Gümrük Giriş Tarife Cetveli'nin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.
- 4842 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (24/03/2003 tarih, 25088 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (06/02/2004 tarih, 25365 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5350 Sayılı Yatırımların Ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (15/05/2005 tarih, 25819 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5615 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (04/04/2007 tarih, 26483 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5838 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (28/02/2009 tarih, 27155 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 5951 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (05/02/2010 tarih, 27484 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 2002/4367 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar (09/07/2002 tarih, 24810 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar (16/07/2009 tarih, 27290 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 2012/1 Numaralı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (20/06/2012 tarih, 28329 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar (19/06/2012 tarih, 28328 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 2012/3802 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar (13/10/2012 tarih, 28440 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 2013/4288 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar (15/02/2013 tarih, 28560 sayılı T.C. Resmi Gazete)
- 933 Sayılı Kanun (1967). Kalkınma Planı'nın Uygulanması Esaslarına Dair Kanun.
- 1164 sayılı Kanun, (1969). Arsa Ofisi Kanunu
- 6224 Sayılı Kanun (1954). Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu.

12 Ağustos 1970 tarihli ve 6/12585 sayılı kararname
1984 Tarih ve 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu.

EKLER

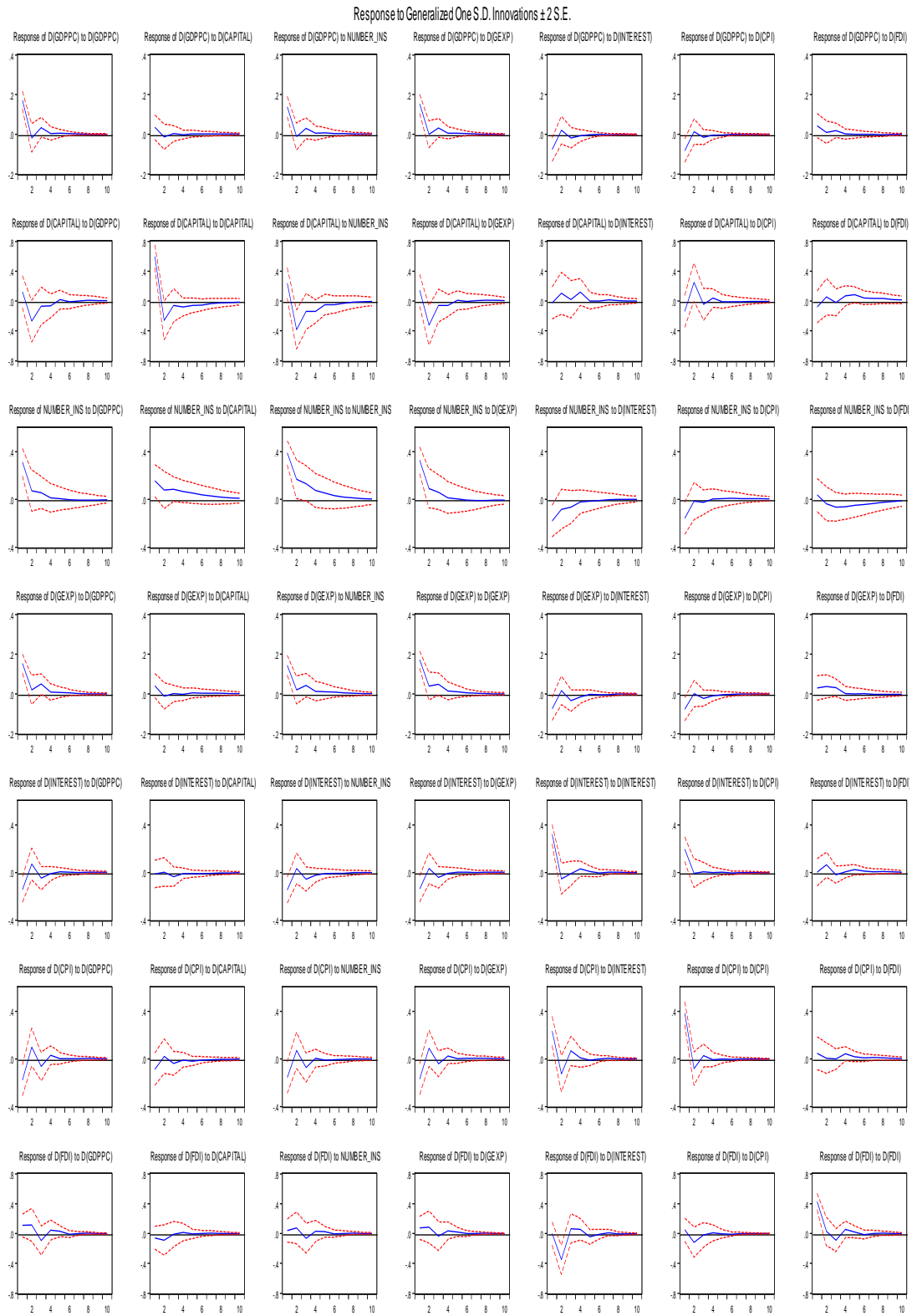
Ek- 1

İSTİHDAM MODELİNE İLİŞKİN ETKİ-TEPKİ FONKSİYONLARI

Ek- 2

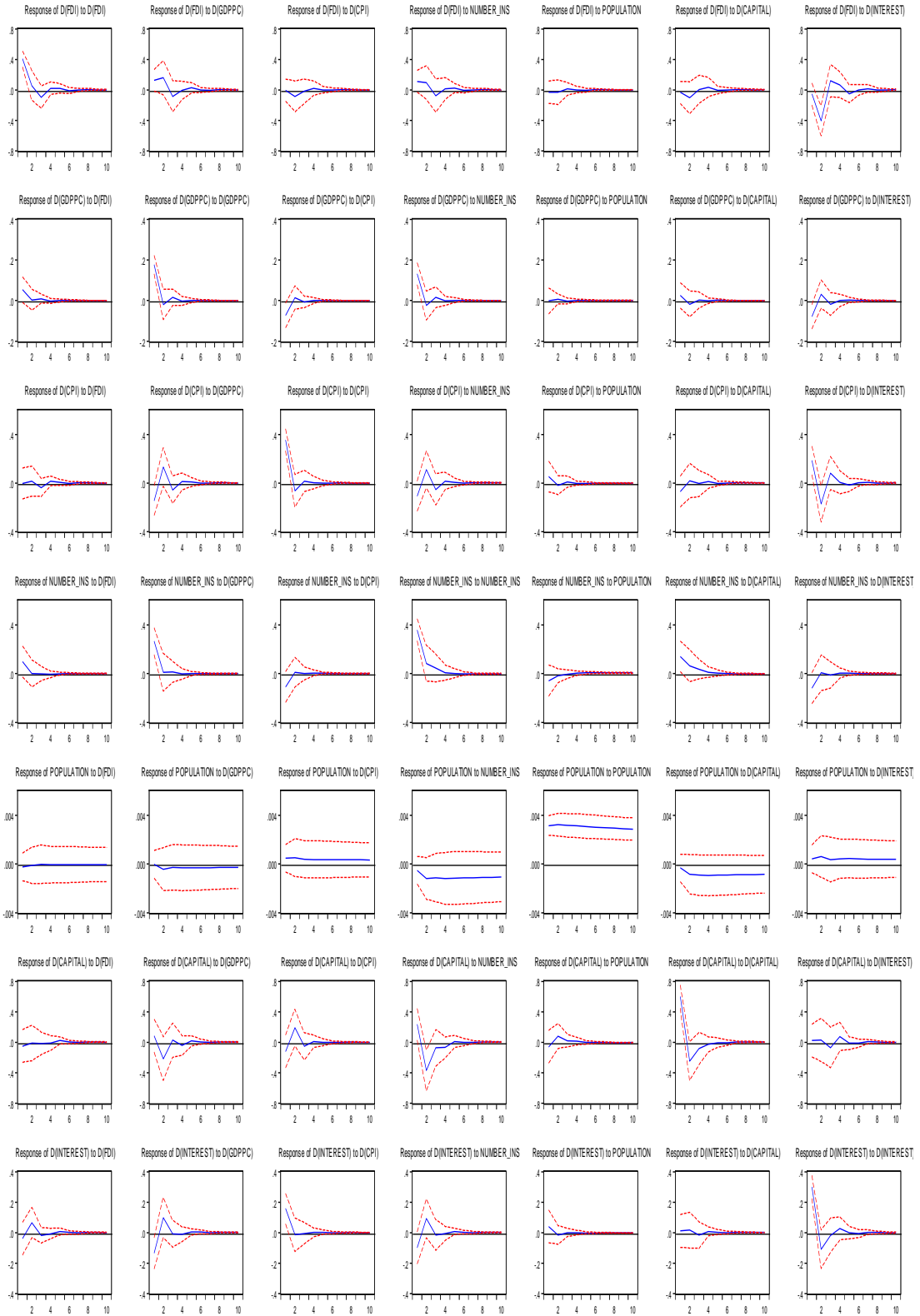
BÜYÜME MODELİNE İLİŞKİN ETKİ-TEPKİ FONKSİYONLARI

Ek- 3

DYY MODELİNE İLİŞKİN ETKİ-TEPKİ FONKSİYONLARI

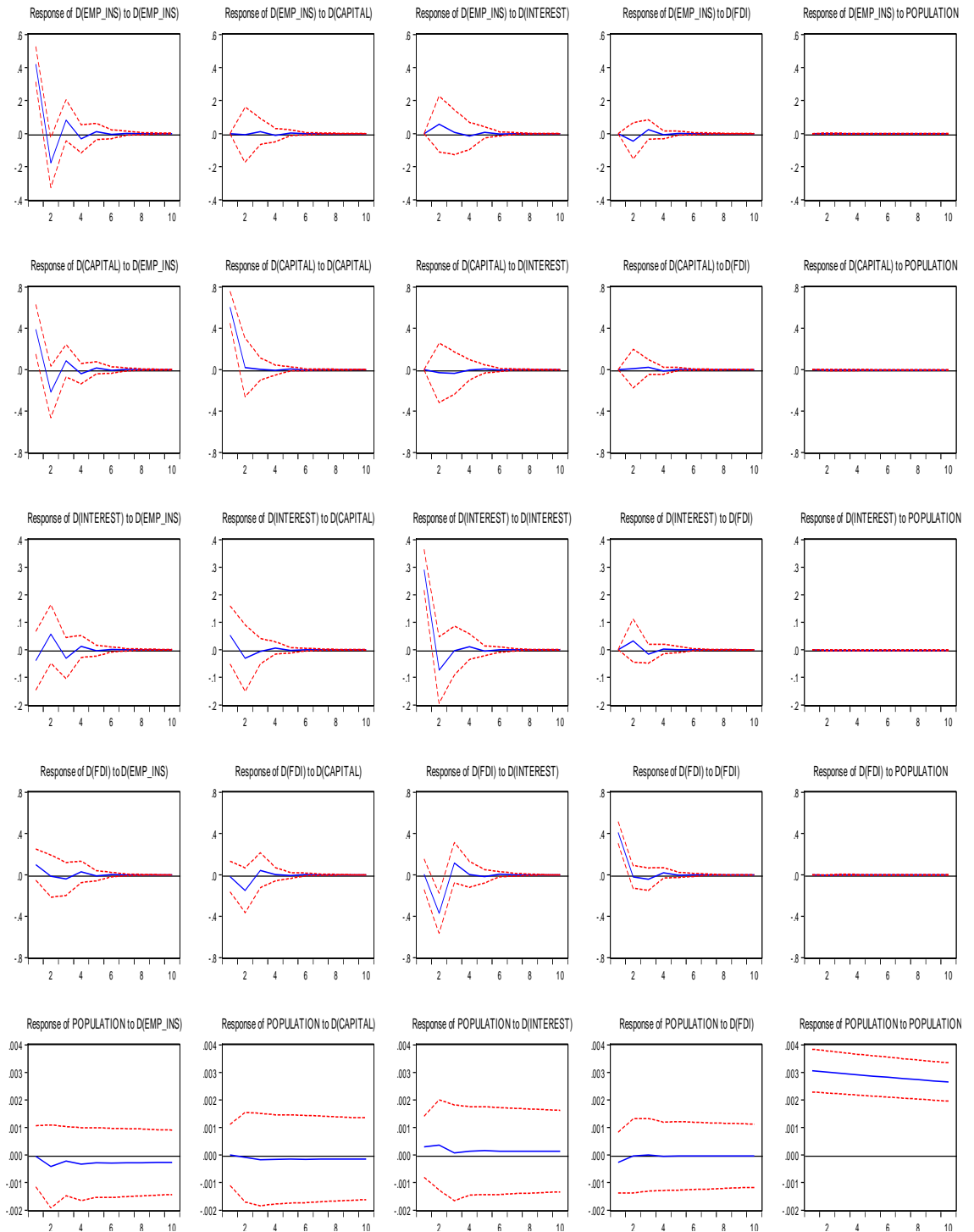
Response to Generalized One S.D. Innovations ± 2 S.E.

Ek- 4

TEŞVİK İSTİHDAMI MODELİNE İLİŞKİN ETKİ-TEPKİ FONKSİYONLARI

Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

ÖZGEÇMİŞ

Selçuk BUYRUKOĞLU, 1984 yılında Sivas'ta doğdu. İlkokul, ortaokul ve liseyi Giresun'da tamamladı. 2007 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye bölümünden mezun oldu. Aynı yıl KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2010 yılında araştırma görevlisi olarak Niğde Üniversitesi maliye bölünme atandı ve aynı yıl yüksek lisans eğitimini “Yükseköğretim Hizmetinin Finansmanı ve Devlet Üniversitelerinin Performansını Ölçmeye Yönelik Bir Analiz” isimli teziyle tamamladı. 2010 yılının eylül ayında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 35. maddesiyle Pamukkale Üniversitesi maliye bölümünde görevlendirilerek doktora eğitimine başlayan BUYRUKOĞLU evli ve İngilizce bilmektedir.